

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

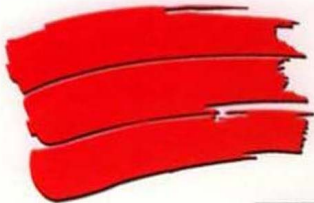
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Rıza Zelyut

Öz Kaynaklarına Göre

ALEVİLİK

. BASKI

Öz Kaynaklarına Göre
ALEVİLİK

YÖN Yayıncılık
Cağaloğlu Yokuşu. Evren Han.
Kat: 1, No: 29-30
Cağaloğlu/ İstanbul
522 44 97 - 511 79 16

Yön Yayıncılık : 036
Araştırma - İnceleme : 08
Altıncı Baskı : Şubat 1992

Kapak Düzeni : Arslan Kılıç
Dizgi - Baskı : YÖN Matbaacılık Tesisleri
Tel. : 522 44 97 - 544 66 34

İÇİNDEKİLER

<u>Konu</u>	<u>Sayfa</u>
Yayınevinin Önsözü	7
Önsöz	9
Alevilik Araştırmalarının Problemleri	11
Alevilik Nedir	19
Alevilik Felsefesi	27
Kuran-ı Kerimi Yorumlamak	30
Batınlık Nedir	32
Zahir – Batın, Şeriat – Hakikat	34
4 kapı 40 Makam	34
Tevil ve Tefsir	36
İmam (Veli), İmamet (Velayet)	38
Alevilik'te Ayrılık	40
Alamut İsmaililiği	42
İasan Sabbah	42
Bugünkü İran'da Ne Var?	47
İslamiyet Yalnızca Sünnilik midir?	48
Takıyye (Gizlenme)	49
Alevi Felsefesinde İnsan	53
İnsan Kalbi	56
Bütün İnsanlar Kurtuluşa Layıktır	57
Sorumluluğu Tanrı'ya Yıkmak Yanlıştır	58
Kalplerde ve Gözlerde Mühür	59
Kadın'ın Yeri	59
Aile İçinde Kadın	62
Tasavvuf İnsanı	62
Hurufilik'in Etkisi	64
Kendini Bilmek	65

<u>Konu</u>	<u>Sayfa</u>
Cami ve Namaz	67
1 – Tarihi Sebep	67
2 – Sosyal Sebep	69
3 – Ekonomik Sebep	69
Gerçek Kendini Kabul Ettirir	70
4 – Felsefi Sebep	70
5 – Dinsel Sebep	71
Kuran Ne Diyor?	72
İçki Meselesi	77
Kızılbaş Deyimi	82
12 İmamlar	84
Birinci İmam : Hazreti Ali	84
Hz. Ali'nin Yiğitliği	86
Gadiru Hum Olayı	89
Ali'nin Eşitlikçiliği	91
Hz. Ali'nin Düşünce Yapısı	93
Hz. Ali'nin Bazı Özdeyişleri	94
Hz. Ali Bugün de Semboldür	97
İftiranın En Yamanı	98
Hz. Ali'yi Karalama Çabaları	99
Hz. Ali ve Kahramanlık Olgusu	102
Ehlibeyt'in Kuran'daki Yeri	103
İkinci İmam: İmam Hasan	108
Üçüncü İmam: İmam Hüseyin	111
Kerbela Olayı	111
İmam Hüseyin Baş Eğmiyor	112
Yolculuk Kerbela Yönünde	113
Ölmek Var, Dönmek Yok	116
Çöle Akan Kan	116
Dördüncü İmam : İmam Zeynelabidin	120
Beşinci İmam : Muhammet b. Aliyyül Bakır	121
Altıncı İmam : Cafer'üs Sadık	121
Yedinci İmam : Musa'l Kazım	124
Sekizinci İmam : Ali b. Musa'r Rıza	124
Dokuzuncu İmam: Muhammedül Takiyyil Cevat	125

<u>Konu</u>	<u>Sayfa</u>
Onuncu İmam : Naki	125
On Birinci İmam: Hasan'ül Askeri	125
On İkinci İmam : Muhammet Mehdi	126
İslamiyet'in ve Hz. Muhammet'in Düşmanları	128
Ebu Cehil	129
Ebu Süfyan	129
Muaviye	130
Mervan	132
Kuran'ın Toplanması	133
Kırgınlığın Sebepleri	136
Türkler ve İslamiyet	149
Abbasiler ve Türkler	152
Türklerin Müslümanlığı Kabul Etmelerinin Nedenleri	153
Alevilik Oluşmuştu	156
Alevi Katliamı	158
Namusa Dil Uzatılıyor	160
Türklerin Aleviliğe Katkısı	166
Saz (Bağlama)	166
Müzik	169
1 – Deyiş	169
2 – Nefes	172
3 – Düvazımam	174
4 – Mersiyye	176
5 – Naat	177
6 – Zülfıkarname	178
7 – Miraçname (miraciye)	178
8 – Samah müzikleri ve Samah	179
Şiir	179
Dindışı Alevi Şiirleri	180
Resim	180
Oyun (Dans)	181
Cem	181
Kadın Erkek Birlikteliği	181
Cem Töreni	182
Görgü Cemi	186

<u>Konu</u>	<u>Sayfa</u>
Hacı Bektaş Veli	208
Veli Sıfatlı Pir	210
Anadolu'da Yetiştii	211
Kızıl İmameli Veli	215
Yeseviliğin Özellikleri	217
Divan-ı Hikmet Ne Diyor	221
Hacı Bektaş Veli'nin Yunus Emre'ye Etkisi	224
Makalat'tan Alıntılar	224
Şerh-i Besmele Adlı Kitabından	227
Tevella – Teberra	228
Namaz – Oruç	231
Yunus Emre'de Hz. Ali Sevgisi	234
Hacı Bektaş'ı Sünni Gösteren Yazarların Yanılgıları	239
Şah İsmail (Hatayi)	263
Şah İbrahim	265
Şah İsmail Türk Kültürünü Yaşattı	269
Osmanlı Döneminde Alevi Başkaldırıları	270
İşyanların Özellikleri	281
Pir Sultan Abdal'a İlişkin Belgeler	282
Atatürk'le İlişki	286
Tarihi Bir Belge	294
Alevilik Bildirgesi	295
Alevilikte Yolun Kaynağı	302
Muhammet Ali Kavramı	302
Kırkların Cemi	306
Buyruk'ta Sufilik Evsafı	311
Üç Sünnet, Yedi Farz	314
On İki Farz	314
Alevilikte Kullanılan Deyimler	316
Kaynakça	341

Yayınevinin Önsözü

Anadolu Kültürü Yayınları, ilk kitabını sundu ve büyük ilgi gördü. Kitabımız, kuruluş amacımıza uygun olarak, Anadolu'nun özgün kültürlerinden birisi olan Alevilik hakkında...

Bu konuda; önemli başka yayınlarımız da olacaktır.

Çizgimiz, kesinlikle laik, demokratik, çağdaştır. Aleviliği, Atatürk devrimleriyle en iyi uyuşum gösteren bir yaşama biçimi olarak algılıyoruz. Amacımız; yüzyıllardır iç içe yaşayan Alevi, Sünni ve bütün diğer inanç sistemlerinden Türkiye insanını, doğru bilgilerle bilgilendirmek, “**insanlık çizgisi**” çevresinde bütünleştirmektir. Zıtlıkların dostluklara çevrilmesi, temel hedefimizdir. Bunun için de bilinmeyenlerin ortaya konulması, gerçeklerin açığa çıkartılması; doğrunun–yanlışın gösterilmesi gerekir.

Biz, bilgidен korkmuyoruz. Bilgidен korkanlara da katılmıyoruz. Bilimi kılavuz olarak halkımızın aydınlatılması için çalışacağız. Amacımız; çöksesli ama birbiriyle barışık modern bir toplumun yaratılmasına katkıda bulunmaktır.

Kitabın en önemli yönlerinden birisi de kamuoyunda aylarca tartışma konusu olan Alevilik Bildirgesini taşıması. Bu bildirgenin en son halini bu baskı ile veriyoruz.

AKY Anadolu Kültürü Yayınları

ÖNSÖZ

Alevilik; uzun yıllardır düşündüğüm, üzerinde çalıştığım bir olaydı. Bu çalışma, ülkemizdeki 20 milyonluk büyük bir kitlenin gerçekliğini arama savaşımı idi. Alevilik ve Bektaşilik konusunda çıkan ilk değerlendirme yazımın tarihi 1974'tür. **Yansıma Dergisi**'nde çıkan bu yazıdan sonra, 1976 yılında **“Türk Kültürü'nün Kaynakları”** adlı uzun inceleme ve **Hacı Bektaş Veli İnceleme Yarışması**'nda ikincilik alan bir yazı yazdım. Ancak 1982 yılında bastırabildiğim, **Halk Şiirinde Gerçekçilik** adlı kitabımda, Alevilik–Bektaşilik olayını sınıfsal açıdan irdeledim. 1986 yılında, **Osmanlıda Karşı Düşünce ve İdam Edilenler** adlı kitabım çıktı. Bu kitapta **“karşı düşünce”** adı altında, Aleviliğin bilimsel bir çözümlemesi ortaya konuldu. 1989 yılında çıkan **Halk Şiirinde Başkaldırı** adlı kitabımda ise bu yolun yarattığı şiirin serüveni, anlamı araştırıldı, en güzel örnekleri verildi.

Alevilik konusunda, yıllarca kitapların arasında iz sürdüm. Fakat, kafamdaki soruların çoğu yanıtsız kaldı. Sonunda, yaşayan Aleviliği inceledim. Bu yaşayan olgunun araştırılması ile pek çok sorunun yanıtını buldum. Gördüm ki, yaşayan Alevilik, bilimsel bakış açılarının getirdiği yorumları yadsımıyor, onu onaylıyor, güçlendiriyordu.

Bu kitabın yazılmasının ana nedeni; Aleviliği gerçek yönleriyle tanıtmaktır. Kitap okununca, Aleviler hakkında yüzyıllardır süregelen yanlış değerlendirmelerin, yakışsız suçlamaların geçersizliği ortaya çıkacaktır. Amacımız; Diyanet İşle-

ri'nin iddia ettiği gibi “yeni dinsel hassasiyetler yaratmak” değil, var olan hassasiyetleri güzellik - kardeşlik - eşitlik kabında eriterek ortadan kaldırmaktır.

Kitabın en önemli özelliği, Alevilik açısından yine bazı ilkleri ortaya koyması olacaktır. Şimdiye değin hiçbir kitapta yer almayan birçok konu, derli toplu biçimde ilk kez okurun bilgisine sunuluyor.

Özellikle altını çizmek istediğim konu Şudur: Bu kitapta Alevilikle ilgili olarak ileri sürdüğüm düşünceler, tezler, benim kişisel isteğimi yansıtan saptamalar değildir. Ben, kendi dünya görüŐüme göre olmasını istediğim Aleviliği değil, olan Aleviliği anlattım. Aleviliği k t lemek isteyenlerin de, övmek isterken k t leme durumuna d Ő enlerin de hatalarını gösterdim. Bu kitapla, Alevilik olgusu önemli ölçüde netleŐtirilmiŐtir.

Rıza ZELYUT, İstanbul, 1991.

•

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARININ PROBLEMLERİ

ALEVİLİK olgusu, şimdiye değin ciddi biçimde araştırılmadı.

a) Araştırmacılar, Alevilik konusuna bir folklor malzemesi olarak yaklaştılar. Onu, yaşayan bir olgu olarak görmek yerine, geçmişte kalan biraz renkli bir folklor malzemesi saydılar.

b) Alevi toplumu dışından çıkan araştırmacılar, yaşayan Aleviliği bilmiyorlardı. Çünkü, yüzyıllar süren baskılar, kıyımlar yüzünden, Anadolu Aleviliği içe kapalı bir yapı kazanmıştır. Aleviliği inceleyenler, ne denli iyi niyetli olurlarsa olsunlar, ellerinde yeterli malzeme bulunmadığından, değerlendirmeleri eksik olmuştur.

Ayrıca, Aleviliğin en önemli yol kurallarından biri olan **takıyye** olgusunu bilmeyen araştırmacılar; yanlış değerlendirme yapmak durumuna düştüler. Takıyye, Alevilere yönelik kırım ve baskılar sonucunda doğmuş bir savunma biçimi olarak zaman içinde yol kuralı haline gelmiştir. **“Aleviliğin kurallarını ve bilgisini Sünnilere açmama ve kendini gizleme”** olarak açıklayabileceğimiz takıyye gereği, geçmişte Alevilik hakkında doğru dürüst bilgi edinme olanağı olmamıştır.

Araştırmacılar, yaşayan Aleviliğin içine giremedikleri için, eski kaynaklardan yararlanarak değerlendirme yaptılar. Bu değerlendirmeler, bugünü yok saymayı da birlikte getirdi ve eksik kaldı. Ayrıca, elde kalan eski kaynakların büyük çoğunluğu Alevilere düşman kesimler tarafından yazılmıştı. Günümüz araştırmacıları bu olguyu genellikle atladılar. Bütün iyi niyetli yaklaşımlara karşın; düşmanca tavırla yazılmış eserler-

deki bilgilerin hangisinin doğru hangisinin yanlış olacağı, içinden çıkılması zor bir konuydu. Bu nedenle, birçok yanlış bilgi, doğruymuş gibi kitaplara girdi.

Alevilik hakkında kuşku bilgilerin doğru olup olmadığını anlamanın çok sağlam bir yolu vardır. Bu yol, yaşayan Alevi gelenegidir. Bugünkü Alevi yol kuralları ile 500 yıl önceki kurallar, birbirinin hemen hemen aynıdır.

Alevilik ve Bektaşilik hakkında yazı yazan araştırmacılar, genelde, İstanbul'da örgütlenmiş olan derviş Bektaşilerinin bilgilerinden yola çıktılar. Bunlar; Bektaşiliği, Alevilikten farklı bir yol gibi anladılar ve öyle anlattılar. Ayrıca, Bektaşiliği de yalnız derviş Bektaşiliği (Dedebaba Bektaşiliği) gibi sandılar. Halbuki, **Hacı Bektaş Veli**, Anadolu Aleviliği'nin büyük piridir. Onun, genelde, kendine özgü bir tarikat veya yol yaratması da yoktur. Büyük pir, Alevidir. Bu anlamda, Bektaşilik sözü yanlıştır. Derviş Bektaşilerinden bazılarının kendilerini Alevilerden farklı görme istekleri, Aleviliğin yanı sıra sanki ikinci bir yol varmış gibi çok yanlış, sakıncalı ve bölücü bir görüşü, edebiyat ve toplumbilim literatürüne sokmuştur.

Ayrıca, dedebaların anladığı Bektaşilik (derviş Bektaşiliği) ile Hacı Bektaş soyundan gelen Çelebilerin Bektaşiliği arasında da bazı farklar vardır...

• Bektaşilik, Alevilikten farklı bir şey değildir. Yalnız, Alevilikte dede kaynakları; değişiktir. Bektaşilik, Alevilik'te, ancak dede kaynağı açısından bir farklılık taşır. Türkiye'de ağırlıklı dede kaynağı Hacı Bektaş soyudur. Bunun kadar ağırlığı olan ve etkisi Doğu'ya doğru artan ikinci kaynak da **Ocakzadeler** koludur. Bu iki kolda da dünya görüşü, yol, yöntem -küçük ayrıntılar dışında- aynıdır.

Ayrıca, bu kolların mürşit atadığı kollardan da zaman içinde dedeler çıkmış, ocaklar meydana gelmiştir. Bu iki kaynağın dışında, kendilerinin seyyit soyundan olduğunu söyleyen dede ocakları vardır. Fakat, bunların geçmişi izlendiğinde; genellikle; ya **Hacı Bektaş** ocağına, ya da **Şah İbrahim** ocağına bağlı oldukları anlaşılacaktır.

Derviş Bektaşiliğinde, dede yerine dedebaba vardır. Bunlarda, dedeler soydan gelmez, liyakate göre saptanır. Dedebabaların etkisi genelde kentlerle sınırlı olmuş, kırsal kesime açılammışlardır. Bunda, dedebabaların Osmanlı düzeni ile dolaylı da olsa uyuşur gözükmelerinin etkisi olmuştur. Bugün de dedebabalar ancak aydın kesim arasında sınırlı sayıda yandaş ile temsil edilmektedir. Fakat, Arnavutluk'ta ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tekkeleri bulunmaktadır.

Hemen belirtelim ki, Derviş Bektaşileri de Alevidir... Fakat, bunların törenlerinde ve gülbanklarında birazcık da olsa farklılaşma meydana gelmiştir. Temel ise aynıdır...

Bu kesimden çıkan okumuş ozanların, Aleviliğin, Bektaşilik adı altında da olsa tanıtılmasında, kentlerde yayılmasında önemli katkıları olmuştur.

c) Bazı araştırmacılar ise çok önyargılı davranmışlar, Aleviliği, **Yeni Osmanlıcı** bir kafa ile mahkûm etmeye çalışmışlardır. Bunların en tipik örneğini, araştırmacı **Abdûlbaki Gölpinarlı** oluşturur. **Abdûlbaki Gölpinarlı**, İslam tarihinin tasavvufi yönü ve Şiilikle ilgili yönleri üzerinde önemli eserler bırakan bir kaynak durumuna gelmiştir. Fakat, bu yazarın, Anadolu Alevileri açısından son derece yanlış ve sakıncalı değerlendirmeleri vardır... Genç yazarların, onun bu yönünü iyi bilerek kitaplarına öyle yaklaşmaları gerekir.

İran ile Irak arasında çıkan savaş, İran'ı güç durumda bıraktı. Özellikle Arap dünyasının gizlice bile olsa Irak'a destek olması; İran yönetimini yeni arayış içine itti. Bu arayış, İran'a destek sağlayabilecek bir ideoloji gerektiriyordu. İran yönetimi, Sünni Arap dünyası ile bağlantı kurabilmek için, **Dünya Müslümanlığı** kampanyası başlattı. Bu kampanyayı desteklemek üzere, Sünnilik ile Şiilik arasında fark olmadığı teması işlenmeye başladı. Bunu gerçek yaşama uygulamak için İran yönetimi yoğun bir Sünnileştirme programı başlattı. İran, geleceğinden kopartılarak şeriatçı bir çizgiye çekildi. Bu gelişmenin Türkiye'ye de yansıtılması gerekiyordu. İran yönetimi Türk hükümetlerinden destek alabilmek için, Müslümanlık

kozunu Sünni düzlemde ileri sürdü. İran Şii geleneğinin Müslümanlık olduğunu, Anadolu Alevilerinin ise kendilerinden başka olduğunu vurgulayarak Türk gericilerinin desteğini çekmek istediler. Bu iş için ellerinde önemli bir isim de vardı: **Abdülbaki Gölpınarlı**... İran Şii geleneğine göre şekillenmiş kafasıyla **Gölpınarlı**, Anadolu Alevilerini eskiden beri İslami çizginin dışında görüyordu. Aslında, **Hasluck**'tan kaynaklanan bu düşünceyi, **Gölpınarlı** geliştirmeye çalıştı.

Gölpınarlı, İran'daki değişime uyararak, Şii düşüncesi ile Sünnilik arasında yüzyıllardır sürüp giden çelişkiyi ortadan kaldırmak gibi, olmayacak bir yükün altına girdi. Özellikle **Humeyni** yönetiminin İslamiyet'in liderliğine soyunmasıyla uyumlu olan bu anlayış, Sünni düşünceye uzlaşma önerisiydi.

Gölpınarlı'ya göre; Anadolu'daki Alevilerin Şii olmadıkları kanıtlanırsa, Türkiye'deki Sünniler, Şiilerle işbirliği yapabilirlerdi. Fakat, Aleviler işi bozuyorlardı (!). Onları, Şiilik olgusunun hiçbir yerine yerleştirmek istemeyen **A. Gölpınarlı**, yeni bir yol buldu. Alevileri İslamiyet'ten attı. Aleviliği de başka bir din ilan etti.

Ve kendi sanılarına kurban olup doğru sandığı inancı uğruna, milyonlarca Anadolu Alevisini Müslümanlıktan atarak, büyük bir hata işlemiş oldu.

Gölpınarlı, İran'da resmi mezhep olan ve bu nedenle de iğdişleşen Acem Şiiliği ile Anadolu Aleviliği'nin aynı olmadığını söylese idi, doğru demiş olurdu. Fakat; bir Mevlevi külahı, bir molla sarığı sararak zikzaklar çizip bir anda milyonları dinsiz sayan fetvalar vermekle, ilim hayatının en büyük hatasını işledi.

Biz, **Gölpınarlı**'nın tarihten yaptığı aktarmalardan yararlandık, yararlanacağız. Fakat, Anadolu Aleviliği ile ilgili değerlendirmelerine asla önem veremeyiz. Aleviliğin, Acem Şiiliği gibi gösterilmesine de karşı çıkarız. Çünkü, Ehlibeyt yolunun gerçek yolcuları, Anadolu'dadır. İnsan onurunun yüceliğine inanan, emeği kutsal sayan, amacı insanın yüceltilmesi olan düşüncelerle dolu olanlar, Anadolu Alevileridir. Bağnaz molla-

lara, savaşlara, acılara karşıdır, Anadolu Alevileri... Gerçek İslam olarak da bunu algırlarlar.

ç) Alevi kesiminin baskı altına alınması, Alevilerde yazar tabakası oluşmasını engellemiştir. Sözlü anlatım çok yaygınken; yazılı anlatım, suç kanıtı olmasın diyerek kullanılmamıştır. Bilimsel araştırma yapma geleneğinin bu nedenle kurulmaması, Alevi kesimin en önemli eksiğidir.

Alevi kesimden yeni yeni çıkan araştırmacıların en önemli açmazları, başvuracakları kaynakların Sünni kesim aydınlarınca yazılmış olmasıdır. Alevilerin kendi yol kurallarını yabancılarla açmamaları (takıyye) sonucu Sünni araştırmacılar değerlendirme hatalarına düşmüşlerdir. Bu kaynaklar, çok dikkatli kullanılmalıdır. Yoksa, **Cemal şener**'in **Alevilik Olgusu** adlı kitabında yaptığı gibi **Hacı Bektaş Veli**'nin Sünni olduğunu iddia etmek gibi çok talihsiz yargıları, halka yeniden sunmak hatasına düşülür.

Bu hataların en son örneği, **Sabah Gazetesi**'nde "**Alevilik**" adı altında yayınlanan dizide görüldü. Yazar Prof. **Fuat Bozkurt**, **Gölpınarlı**'nın yıllardır yinelediği "**Alevilik ayrı bir dindir**" yargısını temel alarak, istemeden Alevi düşmanlarının tuzağına düştü.

d) Sünni kesimden çıkan tutucu ve önyargılı araştırmacılar, Aleviliği köksüz, dayanıksız göstermek için, onun manevi önderlerini Alevilikten soyutlama çabası içindedirler. Prof. **Esat Coşan** bunlardan biridir. Bu Nakşibendi Tarikati'nin son şeyhi sarıklı profesöre göre, **Hacı Bektaş Veli**, Sünni'dir.

Bu Nakşibendi yakıştırmasını, İlahiyat Doçenti ve **Coşan** hayranı **Yaşar Nuri Öztürk** de aynen tekrarlar. Bektaşiliğın bugünkü halini incelerken, bu akımın 16. Yüzyıl'da **Balım Sultan** tarafından bozulup **Hristiyan**, **Hurufi**, **İrani** (Mecusi) etkilerin istilasına uğratıldığını, böylece İslam dışına çekildiği iddia edilir. Bu yazara göre, günümüz Bektaşiliği, "**sapıklık ve çarpıklıkların emin limanı**" dır. Bu açık Alevi düşmanı yazara göre, **Hacı Bektaş Veli** de Sünni, şeriata bağlı, Alevilikten, şiilikten uzak bir kişidir.

Aynı iddiayı, **Rüştü Şardağ** da tekrarlar. Böylece, “**Öyleyse, şu Aleviler de kim oluyorlar?**” sorusunu sordurmak isterler.

Hemen belirtelim ki, bu görüşlerin kaynağı, dolaylı olarak **M. Fuat Köprülü**'nün “İlk Mutasavvıflar” adlı kitabıdır. **Köprülü**, daha sonraları bu görüşünü bırakmıştır. Yeni araştırmacı ve yazarlar bunu bilmedikleri için, **Köprülü**'nün gençlik dönemi görüşlerini yıllardır, ayet gibi aktarıp durdular.

Bunların iddialarının yanlışlığını ilgili bölümde göstereceğiz.

Aleviler, Sünni din adamlarını Alevi göstermeye kalkışmazken, bu büyük isimli yazar-araştırmacı kesimi, Alevi önderlerine neden sahip çıkmaya kalkışıyorlar?

Elbette, bir değil birkaç nedeni var:

1) Alevilerin geçmişlerini yok etmek.

2) Onların kültürel değerlerine sahip çıkmak, el koymak, zaptetmek. Onları, kültürel yoksulluğa itmek...

3) Toplumun geçmişte aradığı insancıl değerler gereksinimini Sünni yol içinde bulamayınca, aşırma değerlerle bu ihtiyacı gidermek.

e) Alevi yazarlar, geçmişlerini incelerken tuzaklarla dolu vol'da yürüdüklerini unutmamak durumundadırlar.

Alevi erkânını bilmeyen ve ailesinden, çevresinden aldığı önyargılarla dolu olarak Aleviliğe hor bakan Sünni yazarların kitapları, ancak ve ancak kaynakça olabilir, o kadar...

Çünkü Alevilik, halen yaşayan bir olgudur. “**Alevilik öldü**” diyenler ya dönek (Sünnileşmiş) Alevilerdir; ya da geleneksel Alevi düşmanlığını başka biçimde ortaya koyan insanlardır.

f) Sünnilik, son yirmi yılda bütün gücüyle canlanmaya, yeniden örgütlenmeye çalışırken, Alevilik yok edilmek istendi. Dine karşı olan bazı Alevilerin din olarak yalnız Aleviliği görmeleri nedeniyle Alevilik horlandı. Toplumda; ticari veya idari bir yer kapmaya çalışan bazı şehir Alevileri, bu horlamada bizat rol aldılar.

Alevi aydınların da, Aleviliği reddedenlerin de şunu bilmesi gerekir. Kendisine çekidüzen vermesi gereken dinsel anlayış; hâkim anlayıştır. Bir toplumda hâkim kültür olanca gücüyle yaşarken ve restore edilirken; karşıt kültürlerin veya alt kültürlerin ortadan kaldırılmasına çalışmak; toplumu ileri götürmek değildir. Bu; o toplumu hâkim kültüre teslim etmektir.

g) Ülkemizde ansiklopediler, okul kitapları ve kaynak eserler, İslamiyet'in düşmanı **Muaviye** soyunu savunmak için yazılmaktadır. İslamiyeti kuran ve ona ruh veren **Muhammet** ailesi (Ehlibeyt) ise görmezlikten geliniyor. Alevilik, tarihi kökünden kopartılmaya çalışılıyor.

h) Türkiye'nin siyasal yapısı, Alevilerin sorunlarını gündeme getirmeyi şimdiye değin engellemiştir. Demokrasiyi; yalnızca egemen kesimin istediği gibi hareket etmesi olarak algılayan Türkiye'de, azınlık kitlelerin seslerini çıkarmaları yasalar karşısında suç sayılmış; halkın gözünde ise ayıp, çirkin, kötü ve yanlış olarak görülmüştür. Alevi varlığının Sünni halk gözündeki konumu, bunun bir kanıtıdır. Alevilik araştırması da, Türkiye'de bir suç, bir günah gibi anlaşıyor. Bu tabuya yaklaşmak mümkün olmuyor.

Alevilik araştırmasında bir başka sorun da, bu yolun yalnızca tek yönü üzerinde durulmasıdır. Aleviliğin başkaldırı geleneği dışındaki yönleri, genellikle görmezlikten geliniyor. Çoğu yazar, "**olan**" Aleviliği değil de kendine göre "**olması gereken**" Aleviliği araştırıyor. "Olması gereken" de kişiden kişiye, siyasi tutuma ve ideolojik yapıya göre değişiyor. Böylece gerçek kaybolup gidiyor.

i) Türkiye'de dinsel yayın piyasası tamamen Sünni kesimin denetiminde bulunuyor. Alevi inancıyla ilgili olarak bu kitaplarda bilgi bulmak hemen hemen olanaksız. Eğer zorunlu olarak söz edilirse, Aleviliğe, karalama ve küçültme tavrı ile yaklaşıyor. İslamiyet'in yaratılmasında ve yayılmasında katkısı değil engeli olan aileler, peygamber ailesinden bile öne geçiriliyor. Alevilere bakış açısındaki olumsuzluğun dinsel giysili olması, dinsel görüşleri değiştirmenin de çok zor olması, bu sorunun çözümündeki en önemli engellerdendir. Hâkim kitle ol-

manın verdiği, **“haklı olma, doğru olma”** saplantısı ile Sünni kesim, Alevi kesime asla yaklaşmamış, onları anlamayı düşünmemiştir. Alevi kesimle ilgilenen aydınlar ise Alevilikle, eski bir eserle ilgilenir gibi uğraştılar. Bugün, bu olumsuz tavır yavaş yavaş kırılıyor. Türkiye’de önde gelen aydınlar ve sanatçılar; Alevilik olgusunun netleşmesi konusunda içten tavır takınıyorlar. Alevilik olgusunu; bir demokrasi ve insan hakları sorunu olarak gören bu yaklaşım; zaman içinde yaygınlaşacaktır.

j) Temelinde aynı olan Alevi töreleri ve törenleri, bölgelere göre zaman içinde farklı biçimler almıştır. Bu farklılaşmanın bir zenginleşme getirdiği ortadadır. Fakat bütünün, yani temel olgunun anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, ortaya net olmayan bir Alevilik kavramı çıkmakta, bu muğlak kavramı incelemek de, zor olmaktadır. Aleviliğe yeni kafayla yaklaşmak isteyen insanlarımız, netleşmeyen bu görüntüden rahatsız olmaktadır. Fakat, erkânda, uygulamada bazı farklar olsa bile, temel aynıdır; bu unutulmamalıdır.

•

ALEVİLİK NEDİR?

Basit anlamıyla Alevilik; birinci İmam Hz. **Ali**'nin tarafını tutan insanların dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Buna, yalın biçimiyle, **Ali Partisi** denilmesi de mümkündür. Daha dar anlamıyla, Aleviliği, “**Ali evilik**” “**Ali evinden olanlar**”, “**Ali evinin yanında olanlar**” olarak tanımlayanlar da vardır.

Aleviliği kötülemek isteyenlerin zorlama yorumlarına göre, bu ad “**Alev**” ile ilgilidir. Fakat bu bir yakıştırmadır. Alevi sözcüğünün aslı, “**Ali soyu**” anlamına gelen “**Alavi**”den çıkmıştır.

Başlangıçta **Ali** yandaşlarına **Ali şiası** adı veriliyordu “**Şia-yı Ali**” denilen bu kesim, daha sonra **Şii** olarak adlandırılmıştır. Şia yandaş, Şii yan tutan anlamına kullanılmıştır. Daha sonra **Şii** sözü yalnızca **Ali** yandaşları için kullanılır olmuştur.

Aleviliğin tanımından da anlaşılacağı gibi, bu kavramın ortaya çıkması Hz. **Ali** dönemine değin uzanır. Alevilik, genel anlamda, İslamiyet içinde ortaya çıkan bir “**yan tutma**” olayıdır. Bu nedenle de “**siyasi bir tavırdır.**” Aleviliğin kaynağı, en başında, tamamen siyasi bir harekete dayanmıştır.

Zaten, İslamiyet de tamamen siyasi bir hareket olarak doğmuştur. İslamiyet'in dine, inanca, Tanrı'ya ait görüşleri, topluma yeni bir biçim vermenin araçları olmuştur. Alevilik, bu biçimlenişteki tavırlardan birisidir.

Burada önemle şunları belirtelim:

a) Alevilerin inançlarına göre, b) Yaşayan Alevilik geleneğine göre, c) Tarihi bilgilere göre d) Alevi felsefesine göre değerlendirsek

1 – Alevilik İslamiyet'in içindedir.

2 – Hz. Muhammet, İslamiyet'in kurucusu olarak Alevilikte de temeldir.

3 – Bazılarının göstermek istediği gibi Alevilikten İslamiyet ve Hz. Muhammet dışlanamaz. Yalnız bu kavramların yorumu değişiktir.

İslamiyet'in Arabistan'a egemen olup kurumlarını oluşturmalarıyla birlikte, bu kurumların yönetimini ele geçirebilmek için ekonomik kesimler arasında mücadele başladı. Bu mücadele, peygamber **Muhammet** hayattayken başlamıştı.

Arap egemen kesimi, Müslüman olduktan sonra, yeni devletin yönetimini ele geçirme savaşımına başladı. Müslümanların köle ve yoksul kesimi de bu eski sömürücü takımına karşı tavır aldı.

Hız. Ali, başlangıçtan beri Arap egemen kesimine karşı **Muhammet**'in militanlığını yapmış, İslamiyet uğruna canını pek çok kez tehlikeye atmıştı. İmam **Ali**, **Hız. Muhammet** ve yeni din için Arap ileri gelenlerinden birçoğunu da savaşlar sırasında öldürmüş, pek çok boyun düşmanlığını kazanmıştı. Bu düşman boyların içinde en önemlisi de, Mekke ticaretinin önemli bir bölümünü denetleyen **Ebu Süfyan** ailesiydi. **Ali**'nin düşünce yapısı, kişisel tavırları, aile yaşantısı yoksul kesimden yanaydı. Eşitliğe son derece önem veriyordu.

Egemen kesime karşı tavır alan halk kesimi, kendilerine lider olarak **Hız. Ali**'yi görüyorlardı. **Hız. Ali**'nin peygamberin en yakını olması, aralarında maddi olduğu kadar manevi yakınlık da bulunması, **Hız. Ali**'nin yoksul kesimin lideri olarak seçilmesinde bir başka etken oluyordu.

Hız. Ali'nin İslamiyet'in yayılması, yerleştirilmesi için başlangıçtan beri savaşım veren kesimler tarafından manevi ve dünyevi lider olarak tercih edilmesi, bilinçli olarak yapılan bir seçimin sonucudur.

Açık biçimde vurgulamak gerekiyor ki, Alevilik (Ali yandaşlığı) başlangıçta şu veya bu biçimde ibadet etmek; şu veya bu biçimde inanmak olarak değil, bir siyasi tavır olarak ortaya çıktı. Bu siyasi tavrın altında eşitçe “yaşama isteği” yatıyordu.

1350 yıl öncesinin koşullarında, bugünkü anlamıyla salt siyasi tavrın ortaya konulma olanağı yoktu. O dönemde, insanlar, siyasal tavırlarını bazı dinsel kalıpların içine sokarak ortaya vuruyorlardı. Bu nedenle, Alevilik, siyasal bir karşı çıkış olmasına karşılık, bu tutumunu, dinsel ideolojiyle örerek dışa vurdu. Bugünkü açık siyasal anlayışın yerine, dinsel giysili ideoloji ile tavır takınan Aleviler, yüzyıllar boyunca bu ideolojilerini geliştirdiler. Alevilik ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, dönemden döneme gelişerek, değişerek, yeni biçimler alarak İslamiyet'in gittiği bütün ülkelere yayıldı.

Alevilik, siyasal bir tavır olarak ortaya çıkarken, bu tavrın karşısında oluşan Şeriatçı ideoloji de siyasal bir içerik kazandı. Onun görüntüsü de dinseldi. Dinsel giysiler içinde tam bir siyasi tavır alış olan Sünnilik ise yönetim kesiminin ideolojisi olarak değiştirildi, geliştirildi, bütün İslam ülkelerinde yönetim kesimlerinin sarıldığı bir siyasal içerik oldu.

Aslında, başlangıçta Alevilik ile Sünnilik arasında inanç ayrılığından daha fazla siyasal tavır ayrılığı vardır. Siyasal mücadele kızıştıkça, inanca ilişkin ayrılıklar da derinleşmiştir.

İslam topluluklarının yaşadığı sınıf kavgalarında; alt katmanlar Aleviliği, üst katmanlar ise Sünniliği ideoloji ettiler. Elbette, üst katmanlar içinden Alevi olanlar, alt katmanlardan da pek çok Sünni çıktı. Fakat, bunlar, Alevilik ve Sünniliğin, birbiriyle ekonomik çıkar çatışmasında olan iki genel katmanın ideolojisi olmaları gerçeğini değiştirmediler...

Siyasal bir tavır alış olan Alevilik; Arap egemen kesiminin kendi ideolojisini dinsel öğelerle dokuması karşısında doğal olarak dinsel öğeleri öne çıkardı. Fakat, bu dinselilik, egemen kesimin din anlayışı ile aynı olamazdı. Bu nedenle, dini, “**buyruklar, yasaklar, cezalar, ödüller**” biçiminde sunan ege-

men kesim anlayışına karşı, karşıt bir dinsel yol (akım - ideoloji) yarattılar. Siyasal tavır, böylece, dinsel görüntü ile birleştirilerek kitlelere ulaşmanın yolları arandı.

Bir karşıkoyuş ideolojisi olarak Alevilik, ulaştığı kitlelere yeni bir biçim vermek zorundaydı. Bu biçim, onları egemen kesimin ideolojik saldırısına karşı korumaya, geliştirmeye ve donatmaya yönelikti. Bu nedenle de siyasal tavırdan kaynaklanan, giderek ideolojik bir kutuplaşma haline gelen Alevilik, ayrı bir kültür, ayrı bir sosyal yapılanma ve yaşama biçimine dönüştü.

Alevilik, alt katmanların yaşama biçimi olarak, biçimlendiği için, yüzyıllar boyunca değişe gelişe, bugünlere değin ulaştı. Eğer o, salt bir dinsel tavır, bir ibadet biçimi olsaydı, diğer tarikatlar (yollar) gibi belli bir süre sonra tarihin derinliklerine gömülür giderdi.

Burada şu da vurgulanmalıdır: Alevilik, Kuzey Afrika'dan Hindistan'a değin İslamiyet'in gittiği bütün alanlara girmiştir. Bir dinsel giysi altında en uzak noktalara bile ulaşan Alevilik, bu yayılmasını, her şeyden önce alt katmanların, emekçi kitlelerin ideolojisi olmasına borçludur. Feodal dönemdeki ekonomik, siyasal, sosyal çatışmaların dinsel biçimler içinde ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, Aleviliğin dinsel yönünün araştırılması, aynı zamanda Müslüman toplulukların sınıfsal- ideolojik yapılarının araştırılması olacaktır.

Alevilik, gerek Arap toplumlarında, gerek İran'da, gerekse Asya'da değişik biçimler almıştır. Kimi yerlerde, açıkça bir başkaldırı ideolojisi olmuş ve sert savaşımara girmiştir. Kimi bölgelerde, düzenle uyuşur hale gelmiş, temel ilkelerini değiştirmeye tabi tutmuştur. Bu düzeltmeler giderek o bölgedeki Aleviliğin yok olmasını getirmiştir. Siyasal bir tavır olan Alevilik, tarihi boyunca yönetim kademeleri ve egemen güçler tarafından sürekli izlenmiş, Aleviler katliama uğratılmışlardır.

Egemen kesimler arasındaki iktidar mücadelesinde, zaman zaman güçsüz kesimlerin Alevilik ideolojisinden yararlanarak üst oldukları da görülmüştür. Bu kesimlerin temsil ettiği Alevilik bir süre sonra Sünniliğe dönüşmüştür. Bu nedenle.

Aleviliğin özü, halka dayanmaktır. Gerçek Alevilik de halk Aleviliğidir.

Bu olguyu Türkiye açısından adlandıırırsak, Türkiye'de yaygınlaşan halk Aleviliği olmuştur. Genel Alevilik çizgisi içinde, Türkiye Aleviliğinin yeri halk Aleviliği bölümündendir. Bu Aleviliğin özellikleri ile yönetim gruplarının Aleviliği arasında oldukça farklar vardır.

Ortaçağlar boyunca İslam ülkelerinde, alternatif düşünce üreten ve Batını adı verilen kitleler, Alevilerdir. İslam toplumlarında, en başından beri, Alevi topluluklarından başka Batıniler de olmamıştır. Bu kavram artık yerli yerine oturtulmalıdır. Daha sonra görüleceği gibi, Batınilik Alevilerin felsefesidir. Batınilik, Alevilerin kendi ideolojilerini açıklama, olayları çözmeye yöntemidir. Buna **“Batın ilmi”** denilir.

Feodal dönemde, alt ve üst katmanların ideolojisi durumunda olan Alevilik ve Sünnilik, burjuva toplumların oluşmasıyla birlikte, yerini açık siyasal düşüncelere bırakmıştır. Günümüzde, Aleviliğin geçmişte üstlendiği işlevi, emekçi kesimlerin ve diğer halk katmanlarının siyasal partileri üstlenmektedir. Fakat, bu partilerle Aleviliği birbirinden ayıran en önemli yön, Aleviliğin zaman içerisinde, hayatın bir biçimi haline gelmesinde yatar. Bugün saf siyasal görüşlere dayanan partiler, hayatı bu biçimde yoğuracak güce ve etkiye ulaşamamışlardır.

Alevilik, hayatın bir biçimi olması nedeniyle, ideolojik olarak önderliğini siyasal görüşlere bıraksa bile, bir yaşama biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Siyasal düşünceleri etkileyen ve yönlendiren bir güç olarak da varlığını sürdürecektir. Çünkü, karşıtı olan Sünnilik aynı etkiyi yaparak varlığını sürdürmektedir. Sünnilik var oldukça, Aleviliğin yok olacağını söylemek maddenin boyutlarından birisini yok saymak gibi mantıksız olur.

Alevilik bir yaşama biçimi olduğundan, kendisine özgü kültürü, sanatı, sosyal düzeni oluşmuş bulunuyor. Halk kitleleri açısından bu sanatı ve kültürü aşacak bir gelişim henüz or-

tada yok. Modern sanat ve kültür, Alevi nitelikli sanatı, kültürü eritecek kadar etkili ve yaygın değil. Çağımızın insan ilişkileri de Aleviliğin Anadolu'da yarattığı ilişkiyi geride bırakacak bir olgunluğa ulaşmış görünmüyor. İnsanlarımızın manevi gereksinimlerinin giderilmesinde, Alevilik olgusunun sunduğu önerilerden daha olgununu bulmak olanağı da ufukta gözüküyor.

Emekçi kesimlerin, çalışan halkın dünya görüşü olarak, bağrında taşıdığı gerçekçi olma zorunluğu, Aleviliğin temel ilkelerinin günümüzde de geçerli olmasını gündeme getiriyor. Özellikle, Anadolu'da ortaya çıkan halk Aleviliğinin evrensel değerleri, bugün de tüm insanlara canlı, sıcak öğeler olarak sunulabilecek nitelik taşıyor.

Alevi düşüncesinin yok edildiği veya etkisizleştirildiği İslam topluluklarının ne denli bağnazlaştıkları bir bakışta anlaşılacaktır. Türkiye'de şeriatçı anlayışın yıkılmasında, Türk toplumu içinde önemli sayıda Alevi'nin bulunmasının önemli etkisi olmuştur. Müslüman ülkeler içinde Türkiye en laik ülke ise, bunun nedeni de Türkiye'deki halk Aleviliğinin dayatmasıdır.

İspanya'dan Hindistan'a değin, İslamiyet'in yayıldığı bütün bölgelerde görülen Alevilik, İslami bir olgu olmakla birlikte, kendisini oluşturan ideolojiye bile daha sonraları biçim verecek bir gelişmeyi başarmıştır. Her gittiği bölgede özü pek değişmeden, değişik görüntüler almıştır.

Fakat, kesinlikle şunu söyleyebiliriz ki, Alevilik özüne en uygun biçimde Anadolu'da, bu bölgede gelişen halk Aleviliği ile temsil edilmiştir. Türk halk katmanlarının benimsediği Alevilik, Türk kültürünün değişik öğeleri ile yoğrularak işlenmiş, geliştirilmiş, güzelleştirilmiştir. Özü, aynı kalmakla birlikte Türkler, Safeviler döneminde İran'da ve başlangıçtan beri Anadolu'da; Aleviliğe, neredeyse ulusal bir kimlik diyebileceğimiz içerik ve biçim vermişlerdir. Fakat, bu Alevilik de, siyasal (ideolojik) bir tavrın; dinsel, sanatsal motiflerle ulusal düzlemde örülmesinden doğmuştur. Anadolu halk Aleviliği, halkın alt

katmanlarının, yönetici kesime karşı tepkisinden, tavır almasından başka bir şey olmamıştır.

Türk tarihini kabaca bir irdelersek, 10. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'a değin, Türk toplumunun muhalefet hareketi, Alevilik içinde ortaya çıkmıştır. Bu muhalefet hareketinin dünya görüşünün, kültürünün, sanatının elbette ki, mücadele ettiği egemen kesimin kültür, sanat, felsefesinden ayrı olması gerekiyordu. İslamiyet içinde ortaya çıkmasına karşın, bir muhalefet hareketi olduğu için Alevilik, statükonun karşısında olduğundan hep horlanmış, çirkin, yanlış, kötü gösterilmiştir. Beyinlere gerçek, doğru, güzel, haklı olarak, egemen kesimin ideolojisi yerleştirilmeye çalışılmış; Sünniliğin işlevi, egemen kesimin çıkarlarını, halkın çıkarları gibi göstermeye yönelik olmuştur. Buna Tanrısal kılıklar bulunmak istenmiştir. Alevilik de, bu Tanrısal giysilere karşı, aynı düzlemde yanıt vererek göksel silahlarla savaşmak durumunda kalmıştır. Fakat, bu karşı tavrın ayakları yerededir. Merkezinde insan vardır. İnsan en birinci öge olduğu için de Aleviliğin insan kaynağı bütün kırımlara, bütün zulümlere karşın tükenmemiştir.

Alevilik, bir karşıkoşuş tavrı olduğundan, toplumdan topluma biçimini değiştirebilecek esnekliği geliştirmiştir. Türkiye'de görülen biçimi de, bu esnekliğin bir uzantısıdır. Alevilik, neredeyse Türkleştirilerek hayata uydurulmuş, halk katmanlarının geleneksel alışkanlıkları yok edilmeden, o alışkanlıkların güzel yönleri de alınarak Aleviliğe uydurulmuştur. Bu uyma işi, geleneksel Alevi çizgisinin Türk toplum yaşamına göre biçimlenmesi olarak da ortaya çıkmıştır. Yani, Alevi düşüncesi, girdiği toplumların yaşamlarına uyacak bir esnekliği de daha başından beri taşıyordu. Bu nedenle, kimi zaman Alevilik, kimi zaman yerli ögeler ve ulusal ögeler değişerek ortaya her bölgede değişik bir görüntü sergileyecek Alevilik çıkmıştır.

Bizim üzerinde durduğumuz ve ayrıntısını vereceğimiz Alevilik, 16. Yüzyıl'da artık bütün kurumlarıyla oluşmuş olan Aleviliktir. Bu konuda elde yeterli yazılı kaynak yoksa da, hemen hemen 16. Yüzyıl'daki Alevi geleneği, bazı bölgelerde bugün bile olduğu gibi yaşatılmaktadır. Alevilik olgusunun temel

kurumu olan cem, Türkiye'nin birçok bölgesinde, 16. Yüzyıl'daki hali ile yaşatılmaktadır. Yazılı kaynaklardan çok Alevi geleneği ve yaşama biçimi üzerinde yoğunlaştırılan bir gözlemle sözlü anlatımdan süzülüp hayata giren düşünsel öğeler, Alevi dünya görüşlerinin en önemli ipuçları olarak görünmektedir. Aleviliğin, “**takıyye**” adı olan Bektaşilik ve bunların adına yaratılan fıkralar (Bektaşî fıkraları), açıkşiiir ve açık müzikle, törenlere ilişkin gizli şiiir ve müzik, resimler, samah (sema) oyunu ve cem töreni çok önemli ipuçları olarak bugün bile rahatlıkla izlenip incelenebilecek Alevilik öğeleridir.

Bütün muhalefet hareketleri gibi, Ortaçağ boyunca Alevilik de kendini, becerebildiği ölçüde gizlemiştir. İlgili bölümde, Alevilerin nasıl korkunç katliamlara uğratıldıklarını görünce, bu gizlenmenin zorunlu olduğu anlaşılacaktır. Aleviler gizlenmeyi zaman içinde yol kuralı haline getirip “**takıyye**” demişlerdir. İşte, “**Bektaşî sırrı**” denilen ve kent aydınlarının merak ettiği olay da Alevilik olgusundan başka bir şey değildir. Söz konusu sır, Aleviliğin kentlere yansıyan yönünün sırrıdır. Bugün, artık, sır olarak kalması gereken bir konu olmaktan çıkmıştır.

•

ALEVİLİK FELSEFESİ

Alevilik bir yaşama biçimidir. Bu yaşama biçiminin kendine özgü tarihi ve felsefesi vardır. Bu felsefeyi kavramadan Aleviliği anlamak ve öğrenmek olanaksızdır.

Alevilik, felsefesini temelde, İslamiyet'ten almıştır. Bu felsefede; İslamiyet'i etkileyen Budizm, Sabiilik, Zerdüştlük, Musevilik, İsevilik; eski Ege kültürü, Türklerde ise Şamanizm yan etki olarak ortaya çıkar.

Alevilik, yalnız Türklerin değil, Arap ve Acem toplumlarının bir bölümünün de felsefesidir. Fakat Alevilik, en orijinal ve felsefesine en uygun haliyle Türkler arasında; özellikle de Anadolu'da varlık kazanmış, yaşamıştır. Bugün, gerçek Alevilik Türkiye'de yaşamaktadır.

İslam toplulukları tarih içinde dini, yer yer reforme ederek onu ideoloji olarak kullanmışlardır.

Alevilik, İslamiyet'in resmiyet kazanması ile birlikte doğmuştur.

İslamiyet'in Doğuş Nedeni

İslamiyet, toplumsal yaşama yeni bir biçim verme isteği ile ortaya çıkmış bir akımdı. Dinsel görünüm altındaki siyasi bir hareket olan İslamiyet, var olan toplumsal ilişkiyi değiştirmeyi hedefliyordu. Bu nedenle, kurulu düzen ona karşı hemen savunmaya geçti.

İslamiyet, devrimci yönüyle, köhnemiş kölecilik ilişkileri yok etmeye girişti. Düzen yandaşları ile yapılan ideolojik mücadele, giderek silahlı mücadeleye dönüştü. Fakir halkın, kölelerin

ve ikinci dereceden kabilelerde çelişkileri bulunan bazı gençle-
rin İslamiyet'ten yana yer alması ile bu savaşım kazanıldı. İsla-
miyet'i, kabileler arası zıtlık nedeniyle bazı ileri gelen Araplar
da desteklediler. Bunlar, daha çok genç insanlardı.

Fakat ekonomik ilişkileri elinde tutan kesim, teslim olma-
dı.

Bu kesim, kılıç zoruyla İslamiyet'i seti. Fakat siyasi bağ-
lamda bunlar yenilemedi. Tüccar, bezirgn, aracı, tefeci kesi-
mi; direnmesini İslami kılıkla sürdürerek yeni bir atağa kalk-
tı.

Bu atak, İslamiyet'i, İslamiyet kuralları içinde teslim al-
maya çalışmaktı.

Geçmişte; Hz. Muhammet'e karşı sürekli mücadele eden
kabile reisleri, Mekke'nin alınması ile Müslüman olmak zorun-
da kaldılar ama Hz. Peygamber ölür lmez toplumun yönetim
kademelerini ellerine geçirdiler. Çünkü...

Ticaret i halen bu kesim denetliyordu.

Yönetim tecrübeleri vardı.

Eski statüko, tam anlamıyla kırılmamıştı.

**Bu kesim, siyasi yetkinin dinsel yetkiden üstün ol-
duğunu biliyordu.**

**Tüccar ve aracı kesimi, siyasi örgütlenme çalışma-
larını İslamiyet içinde bile sürdürmüşlerdi.**

Hz. Muhammet lnce, Peygamber'in cenazesi ortaday-
ken Arap kabile reislerinin yönetimi ele geçirmek için verdikle-
ri mücadele, bunun en somut örneğidir.

İslam'ın kurucusu, Müslümanların en büyüğü ve onların
her şeyi Hz. Muhammet'i defnetmeyi bile düşünmeyen Arap re-
isleri, iktidarı ele geçirmek için neredeyse savaşın eşiğine gel-
diler.

İlk halife, bu kargaşa, bu hayhuy içinde, bir olupbitti sonu-
cu seçilmiştir. Fakat, halife olarak **Ebubekir**'in seçilmesi ras-
lantı değildir. **Ebubekir**, zayıf bir kabileden gelmişti. Büyük
kabilelerin çıkarlarını dengeleyecek yapıdaydı. Bu ıkarları İsl-
amiyet'e hâkim kılmak için halife seçiminde, Peygamber'in

vasiyeti bile çiğnenmiştir. Seçimi, yalnızca, Arapların en üst seviyesindeki insanlar, aceleci bir şekilde, kendi aralarında yönetim direksiyonuna hemen sahip olmak için yaptılar.

Peygamber'e vekil seçilen, fakat belirli bir azınlığı temsil eden yeni halifenin, diğer kesimlere zorla kabul ettirildiği de tarihi bir olgudur.

Sonuçta, İslamiyet'i gerçek anlamda kabul etmiş olan alt kitleler, yarattıkları sistemin direksiyonundan uzaklaştırılmışlardır.

Sorun buradan kaynaklandı...

Yani, Müslüman kitleler arasında doğan çelişki, ibadet ve tapınma biçiminden değil, yönetime katılma, ona yön verme biçiminden doğdu. O zamanlar hiç kimse, şöyle veya böyle ibadet etmek için mücadele etmedi. Hedef, doğrudan yönetime gelmekti.

Peygamber'in yerine geçen ilk halife, İslamiyet öncesi etkin güçlerin temsilcisi idi. Fakir halk kesimi dışlanmış, kabilecilik düşüncesi Müslümanlık düşüncesini alt etmişti. Bu anlayış, Üçüncü Halife Osman zamanında doruğa çıkacak, bundan da Emevi hanedanı doğacaktır.

Burada; özellikle şunu vurgulamak ve şimdiye kadar yapılan bir değerlendirme hatasını düzeltmek zorunludur:

İslamiyet; Emevi ve Haşimi ailelerinin arasındaki bir mücadeleden ibaret değildir. Ayrıca; Hazreti Ali çevresinde ortaya çıkan muhalefet de; İslamiyet'ten önceki Emevi-Haşimi çelişkinin bir uzantısı değildir. İmam Ali çevresinde ortaya çıkan muhalefet; alt tabakaların; İslamiyet'in özüne uygun yaşatılmasını isteyen muhalefetleridir.

Bu nedenle; İslam içinde ortaya çıkan çelişkiler; Emevi-Haşimi çelişkisi değildir. Bu işin, rastlantısal bir sonucudur. İslamiyet'in tebliğinden (Peygamberin İslamiyet'i duyurmasından) sonraki yaşatılma işi, Hz. Ali tarafından yürütüldüğü için, muhalefet onun çevresinde, onun adı altında yürütülmüştür.

Alt kitleler, mücadele ederken, bu savaşımalarını dinsel temele dayandıracak bir felsefe yaratmak gereğini anladılar.

Gerçek İslam'ı kendilerinin yaşattığını göstermek zorunluluğunu duyular.

Alevilik, bu düşüncenin sonucunda ortaya çıktı. Bu felsefe, dinsel görünüşlü olsa da, gerçekte, siyasal içerikli idi. Bu felsefe, zengin beylere, korkudan Müslüman olan çıkarıcılara karşı olan kesimlerin siyasi tavrıydı. Bu tavır İslami çerçeve içinde gerçekleşti... Bu çerçeve içinde yan etki olarak, eski doğu kültürlerinden ve Yunan felsefesinden önemli etkiler göze çarpar. Türkler arasında ise Şamanizm'in etkileri görülür. Fakat, bunlar, temel değil, zaman zaman kullanılan yan öğelerdir.

Kuran-ı Kerim'i Yorumlamak ()*

Bütün Müslümanlar, son peygamber **Muhammet Mustafa'nın**, geçmiş peygamberlerin tümünün bilgisini taşıdığına inanırlar. Bu inancıya göre İslam Peygamberi, peygamberliğin mührü (sonu) olarak bütün Tanrısal bilgilere sahiptir.

Peygamber'in ilettiği Tanrı bildirimlerinden (vahiy) oluşan Kuran da, geçmiş Tanrı kitaplarını (İncil, Zebur, Tevrat) aşar...

•Fakat, Kuran'ı görünür (biçimsel, şekli) yönüyle incelediğimizde, orada 1– Emirler, 2– Yasaklar, 3– Yaptırımlar, 4– Cezalar ve mükâfatlar dışında fazla bir şey bulamayız.

İnsanlık tarihinin dinsel özeti sayılacak bir kitabın, bu denli basit olduğu kabul edilmemiştir. Bu nedenle Aleviler tarafından Kuran'ın dış (görünür) anlamının ötesinde bir de iç (batın) anlamı olduğu ileri sürülmüş ve buradan yola çıkılarak yeni bir ideoloji yaratılmıştır...

İşte, İslam içinde, yöneticilere karşı tavır takınanlar; Kuran'ın içsel anlamını dış anlamından öne geçirmişlerdir. Bu görüşe göre, Kuran'ın şeklinden çok, özü önemlidir.

(*) *Kutsal kitapların gökten indiği kabul edilse bile, onlar dünya hayatı ile ilgili siyasal metinlerdir.*

Alevi felsefesinin dinsel yönünün Kuran'a dayanması siyasi nedenlerden kaynaklanır.

Çünkü, yöneticiler, Müslüman halkları, İslamiyet'e sıkı sıkıya bağlı olarak yönettiklerini ileri sürüyorlar, onların din duygularını olabildiğince sömürüyorlardı.

Halkı, yalnız namaz, oruç, hac gibi biçimsel tapınmalarla yoğuran bu anlayış, muhalefet gruplarını İslamiyet'in dışına iterek etkisizleştirmeye çalışıyordu. Muhalefetin, bu saldırılara aynı silahla karşı çıkması kaçınılmazdı.

Böylece, Peygamber tarafından dile getirilen vahiyler, yorumlanmaya başlandı. Zaten birinci İmam Ali ve Peygamber bile, Kuran'ın (vahiylerin) bir iç (batın) anlamı olduğunu söylemişlerdi.

Batın anlamı demek, İslamiyet'in asıl özünü, İslamiyet'in insanlığa vermek istediği genel mesajı dile getirir. Bu yüzden İslamiyet'in gerçek felsefesi batıniliktir (*).

Batınilik Nedir?

Tanrı bildirimi olan vahiylerin (Kuran'ın) görünür (biçimsel) anlamından başka bir de iç (öz) anlamı olduğunu savunan

(*) İslam felsefesi iki kutupta oluştu: 1 – Kişinin varlığını hiçe indiren, davranış özgürlüğünü yok sayan ve eylemlerinden sorumlu tutmayan “Cebriyye”. 2 – Hasan Basri'nin geliştirdiği, kişinin davranışta, eylemde (kader) özgür olduğunu, yaptıklarından sorumlu bulunduğunu, kötülüklerin Tanrı'ya mal edilemeyeceğini vurgulayan “Kaderiyye”. Bunlardan Cebriyye Sünniliğin Kaderiyye ise Aleviliğin felsefesi olarak zaman içinde geliştirildi. Emevi zulmüne denk düşen Cebriyye inancı onlar çökerken karşıt görüşteki Mutezile düşüncesini doğurdu. Abbasilerin egemenliği döneminde Cebriyye ve Mutezilenin karışımı Eşariyye anlayışı doğdu. Bu akımdan çıkan fıkıhçılar Sünnilikte Hanefi, Hanbeli, Maliki, Şafii gibi mezhepleri kurdular. Bunlar “yorum” (icthāt) kapısını kapatarak Sünniliği dondurdular. Bugün Sünnilik 9. yüzyılın bilgi birikimiyle sınırlıdır. Alevilik ise felsefesi gereği kendini geliştirebildi. Yorumun bittiği yerde Alevi düşüncesinde çöküş geçti. Biz burada Alevi felsefesinin temel özelliklerine dokunacağız.

görüŖ, batınılıktır. Bu konuda ilk yorum, İmam Ali'de görölür. Şöyle diyor birinci İmam:

“Kuran'daki bütün ayetlerin dört anlamı bulunur.

1) Zahir (dış, biçim, lafzi) anlam... 2) Batın (iç, özsel) anlam... 3) Had (limit, sınır) anlam... 4) Muttala (Tanrısal tasarım) anlam...

Bunlardan, zahir, dil ile ikrar içindedir. Batın, kalp yoluyla kavramak ve onaylamak içindir. Had, meşru ve uygun olanla olmayanı belirtir. Muttala ise, Allah'ın her ayetle insanda gerçekleştirmek isteğidir.”

Hız. Muhammet'in ayetlerle ilgili olarak Ŗu hadisi (sözü), bütün önemli kaynaklarda vardır: **“Kuran'ın bir dış görünüşü (zahiri) bir de batını (iç derinliğı) vardır. Bu batının ardından da başka bir batın (iç anlam) gelir. Birbiri içinde yer alan gökküreleri biçiminde bu batın da başka batını (derinliğı) bulunur. Böylece, yedinci batını anlama kadar varılır.”**

Bu sözlere, Alevilik yolunun önemli teorisyenlerinden, 765 yılında Abbasi Sultanı'nın zehirleterek öldürdüğü altıncı İmam Cafer'üs Sadık'ın Ŗu açıklaması katılınca, olgu daha da aydınlanır.

“Allah'ın kitabı (Kuran) dört Ŗey içerir: Onda 1) Açıklanmış deyişler, ifadeler (ibareler) vardır. 2) İşaretler vardır. 3) Özel nitelikli, duyumsanabilen âlemin üzerinde bir başka âleme ilişkin gizli anlamlar, ince anlamlar (letaif) vardır. 4) Yüce manevi öğretiler (hakikatler) vardır.

Lafzi (sözel) ifade; dış anlam, topluluk için, herkes (avam) içindir. İşaretler; seçkinler, özel yetenekte olanlar içindir (havas). Gizli anlamlar (letaif); Allah dostları (evliya) içindir. Yüce, manevi öğretiler (hakikatler); nebilere, peygamberlere aittir.”

Bu söylenenlerden çıkan sonuç: Kuran'ın, yani Tanrı bildirimlerinin yalnızca harflerden oluşan kelimeler ve cümleler topluluğı olmadığıdır. Vahiylerin ancak özel bilgi ile anlaşıla-

cak iç (gerçek) anlamı bulunduğunu bu görüşler açık açık vurguluyor.

Bilgisi ve içsel derinleşmesi olmayan çoğunluk kesimi, Kuran'ın dış anlamında çakılıp kalmıştır. Şeriat (yaptırımlar, emirler) kapısı denilen bu en dış yüz, avam için olduğundan, Sünnilik İslam toplumlarında sayısal olarak fazla olmuştur.

Burada, Sünni mezheplerin en büyüğü olan Hanefilik'in kurallarını oluşturan **Ebu Hanife**'ye öğretmenlik yapan altıncı İmam **Cafer'üs Sadık**'ın görüşlerine yeniden göz atmak gerekiyor. Bir şiirinde, herkesin bildiğinin ötesinde başka bir bilginin bulunduğunu şöyle vurguluyor İmam:

**“İlmin cevherini gizlerim cahilden
Anlayıp da fitne kopmasın, derim.
Hazreti Ali de böyle yaptı elbet
Hasan'la Hüseyin'e bunu etti vasiyet
Tanrım, ilimden bir cevher gören
Sorar bana: Putperest misin sen?
Müslümanlar çirkin işi güzel sanırlar
Ve kanımı dökmeyi helal tanırırlar.”**

Peki, kimdir burada sözü edilen cahiller? Çirkin işi güzel görenler, Peygamber torunlarının kanını dökmeye hazır olanlar kimdir? Ve, burada söz konusu olan **ilim** nedir? **Cafer'üs Sadık** neyi gizlemektedir.

Açıkça söyleyelim: **Cafer'üs Sadık**'ın gizlediği, batın bilgisidir. Yani Kuran'ın, yani İslamiyet'in yalnız namaz – oruç olmadığının bilgisidir.

*Zahir – Batın
Şeriat – Hakikat*

Alevi inancında, Kuran'ın dış anlamı (zahir yönü) yasakları, emirleri, cezaları ve mükâfatları kapsar. Zahir yönünün karşılığı şeriattır. Şeriat basamağı, kabaca namaz, oruç, zekât, hac gibi yaptırımlardan oluşur.

Batın anlam (iç anlam) ise, İslamiyet'in insanda gerçekleş-tirmek istediğini hedef alır. Batın yönün karşılığı hakikattir. Hakikat, insanın gerçek mümin haline gelmesinin ifadesidir. Alevilere göre, Peygamber ve onun kitabında dile getirilen gö-rüşlerin amacı, insanı gerçek insan yapmaya yöneliktir. Na-maz, oruç, zekât, hac, bu amacın ancak vasıtalarıdır. Anadolu insanı, hakikate, tarikat ve marifet kapılarından ulaşıldığına inanır. Bu dört kapının 40 makamı, 40 makamın da 160 menzili vardır.

4 Kapı, 40 Makam

Anadolu Aleviliği'nin temel kavramı ve felsefesi bu 4 Ka-pı'da somutlaşır. İşte bu kavram; Sünnilikle Aleviliği kesin ola-rak ayırır.

Alevi felsefesinin temel kavramı olan **şeriat-hakikat** çe-lişkisi; Anadolu'da da yaşatılır. Fakat; çelişki; yumuşak geçiş-lerle biraz törpülenir. Bunun için; dıştan öze doğru gidişte, dört aşama (kapı) olduğu vurgulanır.

Birinci kapı, şeriat kapısıdır. Bu kapı sıradan insanlar içindir. Kuran'ın dış (sözel – lafzi) anlamına denk düşer. İsla-miyet'in başlangıç noktasını ifade eder. Hacı Bektaş Veli'ye gö-re; Şeriatın tamamlanması için on koşulu yerine getirmek ge-rekir. Bugün, Sünni anlayışta bütün dinin temeli sayılan na-maz, oruç, hac, zekât, ancak bu on şarttan birisidir. Kısacası; dinsel anlayış son derece yayılır ve dar kalıpların dışına taşırılır. Sünnilikte, dindar olmanın ve dinin temeli sayılan namaz, oruç, zekât, hac dört aşamadan birisinin ancak onda biridir. Bu görüşün de Sünnilikle asla ilgisi yoktur.

İkinci kapı (aşama) tarikat kapısıdır. Kuran'ın (İslami-yetin) gerçek anlamına ulaşmak için tutulan özel yolun adıdır tarikat.

Tarikat, şeriatı geride bırakıp daha derine dalışı ifade eder. Şeriatteki kitlesellik, a/alarak tarikata da yansır.

Son yüzyıl içinde Sünni karakterli olarak ortaya çıkan Nurculuk, Süleymancılık, Biberilik gibi dinsel giysili siyasi akımları, burada anlatılan tarikat kavramının içine sokmaya olanak yoktur. Çünkü söz konusu akımlar, daha çok Sünni tek-keler gibi görünüyorlar.

Tarikat, Kuran'ın iç anlamına ulaşmayı hedefleyen bir anlayışa bağlı olarak yorumlanmak durumundadır. Böyle olunca, batıniler tarikat yolcuları sayılmak durumundadır. Kuran'ın batını anlamına ulaşmayı hedeflemeyen hiçbir akım adı, tarikat da olsa, tarikat sayılmaz.

Şunu özellikle vurgulamak gerekir: Alevilik, bir tarikat değil, yoldur.

Tarikatta hedef, dinin özüne, manevi derinliğine ulaşmak olduğu için, bu olgunluğu sağlayacak önderlere ihtiyaç vardır. Buna biz, mürşit (aydınlatıcı, yol gösterici) deriz. Alevilerde, bu mürşitlik işi dedelerin görevidir.

İnsanın mürşitsiz bu iç derinliği kavrama olanağı yoktur.

Üçüncü kapı Marifettir. İnsanın hem zahiri bilgi, hem iç (batını) bilgiyle donanması, bu donanımına uygun davranması sürecidir.

Marifet, daha çok bireysel plan çerçevesi içinde kalır.

Dinin (Kuran'ın) gerçek anlamına ulaşmak için son kapı (son aşama) hakikat kapısıdır.

Alevi felsefesinde; insan, tarikat kapısından marifete, oradan da hakikate çekilmeye çalışılır. Burada amaç, insanın mükemmelleştirilmesidir...

İnancı, 4 kapıya ve 40 makama ayırmak, insanları kuralarla boğmak değildir. Tam tersine, sayısız seçenekler sunmaktır.

Örneğin Hacı Bektaş Veli'ye göre şeriat kapısının 10 makamı vardır... Namaz, oruç, zekât, hac; bu 10 makamdan yalnız birisidir. Böylece, şeriatın bile, yalnız namaz-oruç olmadığı hakikati çıkar karşımıza.

Aleviliğin bu inancı, hakikate giden yolu tek şeritten 40 şerite çıkarmıştır. Bu geniş yol, 40 şeritlik yol; elbette ki insanlara tek şeritlik yoldan daha rahat gelmiştir.

Şimdiye kadar Sünni tarihçilerin göstermek istedikleri gibi; Batıniler; İslamiyet dışı topluluklar değildir. Kuran'ın iç anlamı bulunduğu inanan, asıl anlamın bu olduğunu savunan kesimler batınıdır. Bu nedenle Aleviler, batınıdır.

Bu anlayışın, bu felsefenin değişik biçimde yorumlanması ve uygulanması, batmilerin Aleviler olduğu gerçeğini değiştirmez.

Tevil ve Tefsir

Aleviler; Kuran'da dile getirilen gerçeklerin, Sünnilerin anladıklarından farklı olduğunu inanırlar. Kuran'ın, biçime bağlı kalmayarak açıklanma işi tefsirdir. Tefsir, tenzil olunanın (inen-vahyolunan) açıklanmasıdır. Tevil ise bu açıklananın özünü göstermektir. Tefsir, şeriata bağlıyken; tevil, hakikati gösterir. Tefsir zahirin, tevil batnın karşılığıdır.

Kuran'ın (Tanrı bildirimlerinin) biçime bağlı kalarak açıklanma işi, tefsirdir. Tefsir; cümlelerin (maddi seslerin; sözlerle) şeriat ilmine dayanılarak açıklanması olduğu için, iç yön ile bağlantısı yoktur. Tanrı tarafından bildirilen vahiylerin lafzi yönünü; yani, kuralları; yaptırımları açmak olarak tefsir, Sünni kesimlerce uygulanır.

Kuran'ın manevi cephesini anlamak için yapılan yorumlara ise tevil deniliyor. Tevil; bir metni, bir sözü, aslına götürmek; o sözün gerçek anlamına ulaşmak demektir. Tevil olayı ile vahiy, dış görünüşünden kurtularak aslına çevrilir. Yani; zahir, batna dönüştürülür.

Tefsirde, şeriat aşamasında kalmırken tevilde hakikate ulaşılır. Bu yorumu yapabilmek için bir rehber (aydınlatıcı) bulunması gerekir. İşte bu rehber, imamdır.

İlk İmam Ali, **“Ben konuşan Kuran'ım”** derken; Kuran'ın sözlerini tekrarlayan veya aktaran bir vasıta olduğunu değil; onun özünü kavrayıp aydınlatacak bilgisi olduğunu vur-

gulamak istiyordu. Elbette, İmam'ın söylemek istediği şey, Kuran'ın hakikat cephesi idi.

Kuran'ın Alevi felsefesindeki bu yorumlanış biçimi, bir mecaz değildir. Mecaz, benzetmek demektir. Halbuki tevil ile benzetme yapılmaz, manevi gerçek açıklanır.

Böylece tevil, batına, yani içyüze ulaşmak demektir. İçyüze ulaşmak ise, Kuran'ın dış yüzünü yani şeriatı aşmak; kural- lar ve yaptırımları geride bırakmaktır.

Tevil ile; ilahi bildirimler (vahiyler) gerçek anlamlarına yükseltirler. Burada bildirmenin (vahyin) yani tenzilin karşı- tı bir durum vardır.

Tenzilde, Tanrı'dan insana iniş varken; tevilde, insandan Tanrı'ya (ebedi gerçeklere) yükseliş söz konusudur.

Vahiy ile bilgi elde etme yolu, **Muhammet** ile kapanmış, sona ermiştir. Fakat ilham yolu ile, keşif yolu ile bilme olgusu sürecektir. Keşif yolu ile; gizli olan, örtülü bulunan, gerçeğe ulaşmayı engeleyen sebepler yok edilir.

Tevil olgusu; ayetlerin gerçek anlamını kavrama davranışı olarak İslamiyet'in ilk dönemiyle birlikte ortaya çıkmış sayılır. Maddi gerçeklikle sınırlanamayan İslamiyet, manevi gerçeklik düzleminde (hakikat) aranmalıdır.

Manevi gerçeklik ise manevi miras yoluyla aktarılan bir ilimle kavranabilir. Bu ilim ise, imamların, (12 İmamlar) Pey- gamber'in manevi mirasçıları olarak yaptıkları açıklamalarda yer alır.

Alevi **sünnet** kavramı, bu anlamda vardır. Ve Peygam- ber'in getirdiği dinin manevi cephesini ifade eder. Peygam- ber'in koyduğu kuralların (sünnet) gerçek anlamda yaşatılma- sı Alevilikte mümkün olmuştur.

Bu ilimde iç yüz (batın, öz) açığa çıkartılırken dış yüz giz- lenir.

Dış yüz mecazdır, benzetmedir. Oysa içyüz (hakikat) ger- çek doğrudur. Kuran metnini oluşturan vahiyden çıkartılacak sonuç (manevi anlam), benzetme (mecaz) olamaz. Mecaz, öz an- lamın (batının, hakikatin) dış yüzü olan şeriattır. Yani, şeriat, gerçek değil, gerçeğe benzeyendir.

Mecaz (benzetme, dışyüz) gerçeğin kendisi olmadığına göre, İslamiyet'i dış yüzle sınırlı görmek, İslamiyet'i aslıyla değil benzeriyle sınırlamaktır.

Öyleyse benzeyenle (şeriat) yetinmemek zorunluluğu ortaya çıkar. Benzeyen (şeriat) olgusundan; benzeyenin benzediğine (hakikat, vahyin özü) ulaşmak için dışarıdan içeriye girmek gerekir. Yani; zahirden batına dalmak; yani şeriaten hakikate ulaşmak gerekir. Bu ise teville olur.

Tanrı bildirimlerinin (vahiy) gelmesini yani inmesi tenzil dir. Bu bildirimler peygamber tarafından duyurulur (tebliğ).

Aşağı inen (vahiy) biçim, ses, söz halindeyken semboldür. Bu sembol hakikati sembolize eder. Sembol, gerçeğin kendisi değildir. Gerçeğin kendisine ulaşmak için geleni geldiği yere yükseltmek (tevil) şarttır. Sembolize edilen (simgelenen) ancak böyle ortaya çıkmış olur. Bu da, hakikate ulaşmak demektir.

Tanrının bildirimlerini ileten resuldür. Bu bilgileri öz anlamlarına yükselten ise velidir...

Bu durumda, nebi ile veli; birbirine bağlı, birbirlerinin sebebi ve sonucu; birbirlerinin zorunluluklarıdır.

İmam (Veli), İmamet (Velayet)

Böyle olunca, hakikat (batını yön, iç anlam, gerçek anlam) resmi ve dinsel makamların koyduğu dogmalar (dinsel kurallar) olarak değerlendirilemez. Hakikat, yani gerçek Müslümanlık; dinsel kuralların ötesindedir. Bunu, sıradan bir insan kolay kolay anlayamaz. Hakikatin anlaşılması için rehberlerin, mürşitlerin olması gerekir.

Peygamberlik halkası tamamlandığına göre, yeni bir peygamber gelmeyecektir. Öyleyse Kuran'ın iç anlamını insanlara kim öğretecektir? Burada Alevi düşüncesinin ikinci bir özelliği olan velayet kavramı ortaya çıkar.

Kuran-ı Kerim, incelendiğinde görülecektir ki peygamber Hz. **Muhammet** her şeyden önce tebliğcidir. Yani, Tanrısal bildirimleri insanlara iletmekle görevlidir. Bu görev nübüvvet

(nebilik), yapan “nebi”dir. Kuran'ın Rad Suresi (13) 40. Ayet: **“Ey Muhammet (...) vazifen sadece tebliğ etmektir.”** Aynı konu, Âl-i İmran: 20. ayet, Maide: 99. ayet, Furkan: 56. ayet, Neml: 92. ayet, Ankebut: 50. ayet, Şûra: 48. ayet, Cin: 23. ayet, Rad: 7. ayetlerde tekrar edilmiş; başka birçok ayetle de pekiştirilmiştir. Tebliğ işi, Hz. Peygamber'in ölümüne değin sürmüştür.

Hız. Muhammet, vefat etmiş, böylece nübüvvet (peygamberlik) olgusu kapanmıştır. Fakat, onun aktardığı Tanrı bildirimleri, yalnız aktarma (biçim, kelime, gözle algılanan cümleler) olarak mı kalmalıdır? Onun özünün açıklanması gerekmez mi?

İşte bu görev, imamların görevidir. Burada sözü edilen İmam ile günlük dilde cami görevlisi olarak bilinen imamın hiçbir ilgisi yoktur. İmam, önderdir, hakikatin perdesini aralayıp onu, hazır gönüllülere gösterendir.

Yine, Sünnilikte mezhep kurmuş olan âlimlerin adları önüne konulan imam sıfatı ile Alevi imamları çok farklıdır.

İmam-ı Azam (En Büyük İmam) sıfatını yandaşlarından alan **Hanefi** mezhebi kurucusu **Ebu Hanife** de imam değildir.

Bunlar; Alevilikteki imam kavramının toplumsal etkisinden yola çıkarak bu yüce güce ortak olmayı amaçlayan Sünni kesimden insanların sonradan ortaya çıkan tasarruflarıdır.

Alevilikteki imam, Kuran'ın batını yönünü açığa çıkaran bilgi ile yüklü kişidir. İmam, İslamiyet'in özünü gösteren önderdir. Bu öz ise kesinlikle toplumsaldır. Bireyi toplumsalın bir üyesi olarak ele alıp en mükemmel olan seviyeye çıkarmak ister.

Alevilikte nübüvvet (peygamberlik) halkası tamamlandıktan sora velayet halkasının başladığı kabul edilir. Velayete, imamet de denilir.

Velayet, nübüvvetin içyüzüdür. Yani, nübüvvet (Peygamberlik – Şeriat) velayetle tamamlanır, manevi anlamda da sürdürülür. Velayet, insanı, İslam'ın gerçek özüne erdirtmeyi, sırları çözmeyi, aydınlatmayı kapsar.

Nasıl, zahirin yerine batın (iç) geçerse, şeriatın ötesi hakikat ise nübüvvetin ötesi de (derinliği, sürdürülmesi) velayettir...

Anadolu Alevileri, velayeti, On İki İmam'ın yüklendiğine inanır. On İki İmam kavramı, velayeti yüklenen ve yürüten manevi önderleri kapsar.

Bu yükümlülük sonradan uydurulmuş veya adı belli 12 kişiye sonradan isnat edilmiş değildir. Bu durum, başından beri böyle kabul edilmiştir. İmamlar da bilgileri ve yaşamları ile bu görevi yürütmüşlerdir.

Birinci İmam Ali zamanından başlayarak, velayet yükü taşınmış, daha sonra kim imam olmuşsa ona aktarılmıştır.

Alevi kitle, imamlara baştan beri bağlı idi ve onların manevi ışığı ile aydınlatılmış olmaya hazırdı. Bu bağlılık, imamların resmi anlayışın ötesinde yorumlarla ortaya çıkmaları, hükümet başkanlarını çok korkutmuş, huzursuz etmiştir. Sonuçta da imamlar, hem Emeviler döneminde, hem Abbasiler çağında takip edilmişler, zulme uğramışlar, öldürülmüşlerdir. 1. **İmam Ali (661)**, 2. **İmam Hasan (669)**, 3. **İmam Hüseyin (10 Ekim 680)**, 4. **İmam Zeynelabidin (713)**, 5. **İmam Muhammed-i Bakır (734)**, 6. **İmam Cafer'üs Sadık (765)**, 7. **İmam Musa el Kazım (799)**, 8. **İmam Ali bin Musa'r Rıza (819)**, 9. **İmam Muhammet Cevat'üt Taki (835)**, 10. **İmam Aliyyün Naki (868)**, 11. **İmam Hasan'ül Askeri (874)** ya suikast sonucu ya da zehirletilerek öldürülmüşlerdir. 12. **İmam Muhammed'ül Mehdi** ise gaip addedilmektedir.

Alevilikte Ayrılık

İmamet, babadan oğula bağlı olarak değil, manevi bağa göre aktarılmıştır. İmam **Hasan** 'dan sonra, **Hüseyin**'in imam olması, bunun bir örneğidir.

Yani, imametteki vârislik, manevi bir dereceyi ifade eder: Padişahın yerine oğlunun geçmesi gibi bir dünyevi derecelenme söz konusu değildir.

Buna bağlı olarak da, kimi zaman Alevi kitle arasında, imam konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. En önemlisi de, 6.

İmam Cafer'üs Sadık'tan sonra imamın kim olduğu konusundadır.

Cafer'üs Sadık'tan sonra, onun oğlu **İsmail'in** imamlığa geldiğini söyleyen devrimci bir kesim, ortaya çıktı. Bunlar 12 değil 7 imam olduğunu kabul ediyorlardı. **Hasan'ı** da imam saymıyorlardı. Bunlara **İsmaililer** denildi.

Alevi (Şii) düşüncede ortaya çıkan bu ayrılık, şu veya bu kişinin imam kabul edilmesinin çok ötesindedir. Ayrılığın nedeni, felsefe ile ilgilidir.

(İmam **Hüseyin'in** torunlarından **Zeyd'in** adına bağlı olarak meydana çıkan Zeydiyye kolunun gerçekte Alevilikle pek ilişkisi yoktur. Bu nedenle, Zeydiyye'yi Alevilik kavramının dışında saymak doğru olacaktır. Zeydiyye'nin İmam kavramı dışında Alevi düşüncesiyle ortaklığı çok zayıftır.)

İsmaili anlayışına göre, zahir–batın (dış–iç) çelişkisinde, dış, önemli değildir. Gerçek anlam batında (içte, özde) toplandığı için, gerek Kuran'ın, gerek İslamiyet'in batını (özel) yönü önemlidir.

Zahiri yön olan şariat, gerçek Müslüman için gerekli değildir. Önemli olan, Tanrı bildirimlerinin (vahiyler) manevi (iç, öz) anlamlarını kavramak, ona göre yaşamaktır.

Böyle olunca, İslamiyet'in kurallarını içeren namaz, oruç, hac gibi özellikleri kabul edilmez.

750 yılında ölen ve Mehdi kabul edilen **İsmail'i** imam tanıyan **İsmaililer**, 909 yılında Kuzey Afrika'da iktidarı ele geçirdiler. Sonra Mısır'ı zaptettiler, Kahire'de el **Ezher Üniversitesi'ni** kurdular. Ticarette, Hindistan'a değin ağ kurup orada bir koloni oluşturdular. Sanatta büyük atılım yaptılar.

Bunlar, kendilerinin Peygamber'in kızı **Fatıma'nın** soyundan geldiklerini söyledikleri için **Fatımi** olarak adlandırıldılar.

Fatımi devleti içinde çıkan çatışma sonucu, **İsmaili Aleviliği** ikiye bölündü. **Mustansırbillah'ın** ölümü üzerine, oğulları **Nizar** ve **Müstali** mücadeleye başladı.

Nizar hapiste öldü. Fakat, onun yandaşları, doğuya göç ederek, Hazar Denizi'nin güneyindeki Alamut Kalesi'ni ele

geçirdiler. Burada, Nizariye denilen (Sabbahilik diye biliniyor) militan Aleviliği yaşatmaya başladılar.

Alamut İsmaililiği

Aleviliğin hızla yayıldığı sırada kurulan Selçuklu Devleti, Sünnilerin en kuvvetli devleti idi. Oğuzların göçebe kesiminin Aleviliği benimsemelerine karşın **Selçuklu** yöneticileri, **Sünni** idiler. Çünkü, Selçukluların devlet kurdukları İran bölgesinin egemenleri genelde Alevi eğilimli idiler. Onlarla mücadelele girişen Selçuklu beyleri zorunlu olarak karşıt tavır takındılar. Bu yöneticiler, Sünniliği ve halifeliği korumayı başlıca vazifeleri saydılar.

Aleviler, çok kuvvetli olan Selçuklularla, savaşmadılar. Bu devleti içeriden çökertmek için, **İran**'a seçme dailer (propaganda) gönderdiler. Selçuklular, bunun farkına vardılar ve misilleme yaptılar. Her tarafta medreseler açarak, Alevi propagandasını önlediler. İşte, böyle bir zamanda yepyeni bir metot ile **Hasan Sabbah** ortaya çıktı ve Selçuklu İmparatorluğu için büyük bir tehlike oldu.

Hasan Sabbah

Hasan Sabbah, İsmaili Alevilerinin mücadelesi içinde parlak zekâsıyla dikkatleri topladı. İran, o sıralarda Türklerin yoğunlaştığı, bir uç noktası idi. Buradaki Alevilerin ileri gelenleri, **Hasan Sabbah**'ı özel surette yetiştirilmek üzere, **Fatıma Halifesi**'nin yanına gönderdiler. (1072).

İyi bir öğrenim yapan Hasan Sabbah, **Kahire**'de görgü ve bilgisini daha da artırdı. Fakat başa geçecek yeni halife hususunda devletin ileri gelenleri ile anlaşamadı. O, halifenin oğlu **Nizar**'ın imam olmasını istiyordu. Bu sebepten Nizar lehine propaganda yapmak üzere **Mısır**'dan ayrıldı. **Nizar**, halife olmadığı halde, ölünceye kadar onu imam tanıdı.*1081 yılında İran'a geldi. Bu yüzden Hasan Sabbah taraftarlarına **Nizari**'ler de dendi.

Hasan Sabbah, İran'da bir müddet saklı kaldıktan sonra, **Alevilerin** çok miktarda bulunduğu dağlık bir yer olan **Taberistan'a** (Hazar Denizi'nin güneyi) gitti. Burada yaptığı propagandalar neticesinde, pek çok taraftar topladı. Bilhassa **Alamut Kalesi'ni** (Kartal Yuvası) ele geçirdikten sonra (1090) faaliyetini artırdı.

Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'ne yerleştikten sonra, Batını (İsmaili) teşkilatını kurdu. Amacı, sosyal düzeni değiştirmekti.

Hasan Sabbah, ilk olarak halifelik sorunu ile uğraştığını ileri sürdü. Gerçekte o, Abbasi hilafetini ve Selçuklu Devleti'ni yıkmak istiyordu. Bunu, vezir **Nizamülmülk** anlamakta gecikmedi. Bu alanda Melikşah'a bazı öğütlerde bulundu: **Hasan Sabbah**'ın düşmanı olan vezir **Nizamülmülk**, şöyle diyordu buradaki Alevi hareketi için: “**Her devirde ve ülkede, hükümdara karşı ayaklananlar olmuştur; lakin, hiçbir Şii mezhebi Batıniler kadar uğursuz olmamıştır. Zira onların amacı, İslamiyet'i ve bu devleti bozmaktır, yıkmaktır. Kulaklarını ve gözlerini, bir sesin çıkmasına ve bir olayın meydana gelmesine dikmişlerdir. Her fırsatta ve her felakette, kulübelerinden fırlayacak olan bu Şii köpekleri, Şii mezhebini yayacaklar ve her şeyi yıkacaklardır. Bu sahtekârlar, Müslümanlık iddiasında görünürler, lakin hiçbir düşman, Muhammet'in dini ve sultanın devleti için onlar kadar tehlikeli ve korkunç değildir. Ben öldükten sonra, büyük ve seçkin insanları kuyulara attıkları, davul sesleriyle kulakları çınlattıkları ve sırlarını açığa vurdukları zaman bu sözlerim hatırlanacak ve bu felaket gününde sultan, bütün bu söylediklerimde haklı olduğumu görecektir...**”

Batıniler, bir müezzini öldürmekle işe başladılar. Bunun üzerine **Melikşah**, **Hasan Sabbah**'a bir mektup yazdı, bu işleri bırakmasını, dine dönmesini istedi. **Hasan Sabbah** verdiği cevapta, dindar olduğunu, fakat halife ve **Nizamülmülk**'ün kötü yolda olduğunu bildirdi.

Melikşah'ın elçisi, **Hasan Sabbah**'ın yanına varınca, bazı fedailer bıçakla ve bazıları da kendilerini kaleden atmak suretiyle, canlarına kıyarak, bir gösteri yaptılar. **Hasan Sabbah**, elçiye, bu militanlardan 20 bin kişi olduğunu söylemiştir.

Hasan Sabbah'ın, Batınılığı kentlerde yayması çok zordu. Buralar, devletin sıkı denetimi altındaydı. Buralardaki Alevi çalışmaları şiddetle eziliyordu. Zaten, hükümet onu ve adamlarını kanun dışı ilan etmişti. Bu nedenle **Hasan Sabbah**, çalışmalarını yeraltına kaydırdı.

Alamut Kalesi başta olmak üzere, yeni kaleler alınacak veya yapılacak, buralara Batıniler yerleştirilecek, böylece Batınılığın yayılması sağlanacaktır. **Batınılığın** yayılmasına engel olanlar hançerle öldürülecektir.

Nizamülmülk, bu Alevi propagandasından kurtulmak için, Alamut Kalesi'ne ordu gönderdi. Kale kuşatıldı. Fakat bu esnada **Nizamülmülk**, bir Batını tarafından öldürüldü. **Melikşah** da öldü (1092). Bu yüzden kuşatma kaldırıldı.

Selçuklu Devleti'nde kargaşa devri başlayınca, **Hasan Sabbah**, propagandasına hız verdi. Yeni yeni kaleler zapt ederek veya yaptırarak, Batınilerin sayısını artırdı. Yeni cereyanı kabul etmeyenler öldürüldü. Bu yüzden İsmaililik **Horasan**, **İran** ve **Kuzey Suriye**'ye kadar olan yerlerde yayıldı.

Batınılere karşı en sert mücadeleyi **Mehmet Tapar** açtı.

Mehmet Tapar, **Alamut Kalesi**'nden sonra Batınilerin en sağlam kalesi olan **Şahdiz Kalesi**'ni aldı ve yerle bir etti. Reisleri **Abdülmelik Attaşi** ile birçokları öldürüldü. **Attaşi**'nin başı kesilerek **Bağdat**'a, halifeye gönderildi. **Attaşi**'nin Selçuklu sarayı adamlarına öğretmenlik ederek, haremdeki kadınlara giyecek satarak onları kendi tarafına geçirdiği öğrenildi. Aynı zamanda, vezir **Sadülmülk** de onunla mektuplaştığı anlaşıldığından öldürüldü (1107).

Mehmet Tapar, bir **fetihname** ile cinayetler yuvasının alındığını ve yıkıldığını, İslam dünyasına duyurdu. Sünniler buna sevindiler.

Fakat, Alamut Kalesi hâlâ ayakta duruyordu. **Mehmet Tapar** onu da, yerle bir etmek için, **Nizamülmülk**'ün oğlu ve-

zir **Ahmet** ile **Emir Çavlı**'yı kale üzerine gönderdi. Bunlar pek çok Batını öldürdüler, fakat kış geldiğinden geri döndüler (1109). Batıniler bunun öcünü almak için vezir **Ahmet**'i yaraladılar.

Bu olay, onların cesaretini çok artırdı, cinayet ve baskılarını fazlaştırdılar. **Mehmet Tapar**, bu işi kökünden kazımayaya karar verdi. **Atabey Eniştekin Şir-Gir**, komutasında çok kuvvetli bir ordu gönderdi.

Ordunun Alamut Kalesi kuşatmasına, kışın da devam edebilmesi için evler, barakalar yaptırıldı, erzaklar depolara yerleştirildi. Fakat **Mehmet Tapar**'ın ölmesi, kuşatmaya katılan bazı birliklerin komutana sormadan ayrılmaları yüzünden bu son kuşatma da bozgunla neticelendi (1117). Ordunun bütün ağırlıkları Batınilerin eline geçti.

Hasan Sabbah'ın 1124 yılında ölmesinden faydalanan vezir **Kaşani**, Batınılere karşı en şiddetli mücadeleyi açtı (1126). İmparatorluğun her yanına fermanlar gönderdi. Batınilerin nerede görülürse görülsün öldürölmelerini mallarının yağma ve ailelerinin esir edilmesini emretti. Her yanda Batıniler kovalandı ve tepelendi. Batınilerin buna tepkisi sert oldu. Bir sene sonra **Kaşani**, Batıniler tarafından öldüröldü (1127).

Buna karşılık **Batınilerin** Horasan'daki şefleri öldüröldü. Bu durum karşısında Batıniler, hükömetle anlaşmak zorunda kaldılar. Bu anlaşmada, **Sancar**'a yapılmak istenen suikastın da etkisi olmuştur. **Hasan Sabbah** yandaşı bir kadın aracılığıyla hükömdarın yatağının başucuna bir hançer saplanmış ve aynı zamanda şu haber iletilmişti: "**Kendisine sevgisi olmasaydı, bu hançeri yumuşak göğsüne saplamak kolay olacaktı.**" Bu anlaşmaya göre, Batıniler yeniden kale yapmayacaklar, silah satın almayacaklar, dinlerine kimseyi çağırmayacaklar, büyük şehirlerde oturmayacaklar, vurgunculuk ve soygunculuk yapmayacaklardı.

Böylece, Selçuklu Devleti, batınıliği bir mezhep olarak kabul ediyor ve onların sayısını dondurmaya çalışıyordu. ~~Yine~~ imparatorlukta yaşayan halk, **Şiiler** ve **Sünniler** olmak üzere,

iki büyük düşman sınıfa ayrılmış bulunuyordu ki, bu, devletin yıkılmasında en büyük rolü oynayacaktır.

Batıniler prensip olarak inançlarının yayılmasına engel olanları hançerle öldürdüklerinden pek çok devlet adamı, vezir, vali, komutan ve devlet başkanını hançerlediler. Bunlar arasında Abbasi Halifesi **Müsterşid**, vezir **Nizamülmülk** ve vezir **Keşani** hatta, bir ihtimale göre **Melikşah**, Musul Valisi **Mevdud**, **Aksungur Porsuki** gibi çok önemli kimseler vardır.

Batıniler öldürme yolu ile halkı ve devlet adamlarını sindirdikleri gibi, pek çok komutan ve devlet adamını da, batını yaparak, yaşamak ve yayılmak imkânlarını sağlamışlardır.

Bu sebepten, Batınilğin beyni ve yayılma merkezi olan, kartal yuvası **Alamut Kalesi**, **Moğollar** zamanına kadar yaşamış, nihayet **Hülagu** 1256 yılında kaleyi zaptederek ve içindekileri öldürerek, faaliyetine son vermiştir.

Nizariler, **İsmaili** felsefesini daha da geliştirdiler. Kuran'ın batını yorumunu, imam anlayışını biraz daha toplum-sallaştırdılar. 1256'da, Moğolların Alamut'u yıkmalarına değin çalışmalarını sürdürler. Alamut İsmailileri, silahlarından çok, yarattıkları felsefe ile etkili oldular...

Türk boylarının batıya göçmeleri sırasında, İslam dünyası fikirsel olarak Sünni ve Alevi öğretisini oluşturmuş, sistemleştirmişti.

Yeni yeni Müslüman olan Türkler, şeriatın getirdiği katı kurallarla zorlaştırılan Sünni İslam'dan çok, Batını yönü öne çıkartan Alevi İslam'ı yeğliyordu.

Göç yolunun üzerindeki Alamut İsmailileri, göçebe Türklerin Aleviliği benimsemesinde etkili oldular.

Hemen belirtelim... Alamut İsmaililiğini, **Hasan Sabah**'la özdeş gören anlayış, resmi Sünni saraylarının görüşlerini tekrardan başka bir şey yapmıyor.

Gerek **Abbasiler**, gerek **Selçuklular**, **Sünni** otoriteye karşı çıkan bu İsmailileri kötülemek için her yolu denediler. Onları, **yalancı cennet** yaratmakla, haşhaş içirdikleri mili-

tanlarla bir katiller ordusu kurmakla suçladılar. Bu atmosferi, güzel çıplak kızlarla süsleyerek namus konusunda da do-kundurma yaptılar.

Böylece bir sapıklar topluluğu gibi gösterdiler İsmailile-ri.

Bu görüşlerine dayanak olarak da, İsmaililere düşman ya-zarların kitaplarını gösterdiler.

Fakat İsmaili yazarların kitapları, bunların iftiradan baş-ka bir şey olmadığını ortaya koyuyor.

Doğu İsmaililerini özkaynaktan değerlendirme, Türki-ye'de başlamış değil. Dünyada ise ilk adımları atılıyor.

İsmaili batınilığının Anadolu'ya önemli ölçüde etkisi oldu-ğu, araştırmalar objektif ölçülerle yapılırsa görülecektir. .

Anadolu Alevileri, 12 İmam'a bağlıdır. Fakat 12 İmam Ale-viliğini, İsmaili Aleviliği önemli ölçüde beslemiş görünüyor.

Özellikle, batını anlamı öne geçirip şeriatın kurallarının dışlanması, İsmaili felsefesinin direkt etkisi olarak ortaya çıkı-yor. Fakat, 12 İmam Aleviliğinde de, batını anlama ağırlık ve-rildiği ortadadır.

Bugünkü İran'da Ne Var?

İran'da resmi mezhep olan Caferilik'in özünde, 12 İmam Aleviliği vardır.

Fakat, bu Alevilik günümüzde, tamamen iğdiş edilmiş, bo-zulmuş bir Aleviliktir.

İmamlar, başlangıçtan beri Kuran'ın dış (özel, lafzi) anla-mını değil, iç (batın, öz) anlamını öne çıkarmışlar, yandaşları-na da bunu açıklamışlardır.

İslamiyet'te önemli olanın şeriat değil hakikat olduğu, özellikle belirtilmiştir. İmam **Cafer** bile, bunu özellikle vurgu-lamıştır. İran Şiiliği, günümüzde artık Şiilik olmaktan çıkmış-tır. Savaş sırasında yalnız kalan Mollalar, Müslümanlardan destek sağlamak amacıyla, Sünnilerle farkları olmadığı tezini işlemişler, bunu ispat için de şeriatı tam olarak uygulayıp Ale-

viliği yok etmişlerdir. İran Şiiliği, bugün Hanefilik'ten daha tucudur. Onları Alevi gösterme gayretleri boşunadır. Fak Anadolu'daki Alevilik, bu yakınlaşmanın, kültürel ve ideolojik bir teslim oluş olduğunu bilmiş ve Batını öze bağlı kalmıştır.

Böyle olunca, bugün İran'da gündemde olan Caferilik, yaklaşık 12 İmam Aleviliğinden (12 İmam Şiiliği) farklıdır.

Çünkü, batını öz, yalnız imamların yetkisi gündeme gelince hatırlanmakta fakat, ibadet tamamen Süni anlayışa göre yapılmaktadır.

Sünni İslam devletlerinden kabul görmek anlayışındaki İran yönetimi, Sünni dört mezhebe benzer beşinci bir mezhep yaratarak İran'ı, geleneğinden koparmıştır. Egemen Şii düşüncesi, giderek Sünnileşmiştir.

İran'daki Şiiliğin, bugün Türkiye'deki Alevilikle öz olarak da, biçim olarak da hiçbir benzerliği yoktur.

Özellikle Humeyni'nin işbaşına gelmesinden sonra en son Alevi kalıntıları da budandı.

Adı Şii olan, fakat uygulamada tam bir Sünni olan yeni İran din anlayışının Alevilikle ilgisi kalmamıştır.

İslamiyet, Yalnızca Sünnilik midir?

Bugün ülkemizde çoğunluğun inanç biçimi, İslamiyet'in Sünni anlayışdır.

Her çoğunluk (egemen) kültürü gibi Sünnilik de, kendisinin **“doğru, yasal, güzel”** olduğunu ileri sürmüştür. Karşıtı (Aleviliği) ise **“yanlış, yasadışı ve çirkin”** ilan etmiş, beyinlere, yüzyıllarca bunu işlemiştir. Ve bu beyin yıkama sonucu Sünnilik, doğru, güzel Alevilik ise yanlış, çirkin sayılır olmuştur...

Şimdi, ülkemizdeki çoğunluk, Müslümanlık deyince Sünniliği alıyor.

Kendi gerçeğinden başka gerçek olduğunu kabul etmeyen bu anlayış, egemen oluşunu koz olarak kullanır. Baskıya, gerekirse teröre başvurur. Osmanlı tarihi, bunun en somut örneğidir.

Halbuki dünyada Sünni İslamiyet'in yanı sıra bir de Alevi İslamiyet bulunuyor.

Ozanın dediği gibi, körler onu görmese de, Güneş vardır.

Öyleyse, yapılacak değerlendirmelerde, İslamiyet denilince, Müslümanlığın Sünni yönünü belirleyici olarak almak yanlışır. Sünniliğin yanı sıra, Alevilik gerçeğini görmek de gerekir.

Sünni kesimde, Alevilerin din konusunda bilgilerinin olmadığı gibi bir yargı da vardır.

Söz konusu bilgi, Sünnilik ile ilgili olursa, bu yargı doğru sayılabilir. Ama, Alevi için din, Aleviliktir. Ayrıca, bu konuda, yani Alevilik hakkında Sünni kesim çok daha bilgisizdir.

Aleviler, din deyince kendi inançlarını anladıkları için, bu alanda bilgi ve görgü edinirler.

Aleviler, genellikle sözlü kültür yoluyla bilgi edinmişlerdir. Bunun sebebi de, eskiden yazılı eserin suç kanıtı olmasıdır.

Osmanlılar döneminde Aleviler, saptandıkları yerlerde katlediliyorlardı. Bu nedenle Alevi topluluğu, sıkı bir gizlenme ve korunma yöntemi geliştirmiştir. (Alevi İsyanlarının Özellikleri bölümüne bak)

Alevilik için gerekli bilgi; dedelerden, rehberlerden ve âşıklardan (zakir – güvende) sağlanıyordu. Ayrıca, bazı erkânnamelerde yolun kuralları açıklanıyordu. Bazı Alevi dedeleri, Alevi kültürünü pekiştirmek için sözlü eğitimin yanı sıra, Mısır'a, Irak'a, İran'a giderek okul eğitimi de alıyorlardı. Günümüzde Alevi kültürüne ait kaynakların oldukça zayıfladığı ortadadır. Bu kaynaklar, yeniden canlandırılacaktır. Alevi kitlede son yıllarda görülen canlanma, bunu mutlaka yaratacaktır.

Takıyye (Gizlenme)

Alevilik; İslamiyet'in hakikat cephesini temel alan dinsel giysili bir toplumsal örgütlenme idi. Bu nedenle de iktidarın alternatifi olarak her çağda, her ülkede varlığını hissettirdi. İktidara aday oluş nedeniyle sıkı biçimde izlendi, ezilip yok edil-

meye çalışıldı. Bu nedenle de Aleviler, kendilerini mümkün olduğunca gizlemeye çalıştılar. Bu gizlenme olayına, dinde, **takıyye** denir.

Aleviler; takıyyenin İslamiyete uygun bir davranış olduğunu söylerler. Onlara göre; takıyye Kuran'da bile yer almıştır. Örneğin; 4. Sure'nin 61. Ayeti şöyle der: **“Şüphesiz, Allah, si-ze, emanetleri ehline vermenizi buyurdu.”**

İşte, buradaki emanet; İslamiyetin özü hakkındaki bilgidir; hakikattir. Hakikatın sırrını ehil olmayana açarsanız; onu anlamaz ve bunu bozgunculuk olarak, dinsizlik olarak damgalayabilir. İmam **Cafer'üs Sadık** da daha önce aktardığımız şii-ride, bundan acı acı yakınır zaten.

İktidara aday olan karşıt bir düşüncenin örtünmesinin (takıyye) doğal sayılması gerekir. Kişiler, zorda kaldıklarında, inançlarını gizleyebilirler. Bunun örneği; Hz. **Muhammet** döneminde bile yaşanmıştır. Yalancı peygamber **Müseyleme**, kılıcını çekip bir Müslüman'ın boğazına dayamış ve **“Söyle, peygamber ben miyim, Muhammet mi”** diye sormuştu. O Müslüman, **Müseyleme**'ye; **“Evet, sen peygambersin!”** demişti. Canını böylece kurtardıktan sonra gelip bunu Hz. **Muhammet**'e anlatmış; doğru mu, yanlış mı yaptığını sormuştu. Peygamber; bu davranışı yanlış saymamıştı...

Alevilik ortaya çıkıp da Arap feodalizmine karşı halk mücadelesi başlayınca, zorunlu olarak Alevi kitleler de takıyyeye başvurdular. Çünkü, olay çok önemli, çok ciddiydi. Bu nedenden, Beşinci İmam Muhammet Bakır şöyle der:

“Bizin davamız; zordur, çetindir. Zorlu bir çaba göstermeyi gerektirir. Ancak yüce dereceli bir melek veya kalbi Allah tarafından sınanmış bir mümin kul ona güç yetirebilir.”

Bu dava; yukarıdan beri açıkladığımız; Alevi dünya görüşüdür... Bu dünya görüşü; avam denilen sıradan halk tabakalarının anlayamayacağı ölçüde derinleştirilmiştir; felsefi bir sistem haline getirilmiştir. Bu nedenle; Aleviliği anlamak, benimsemek ve savunmak kolay bir iş olmamıştır. Bu yüzden de Alevi kesim genellikle azınlıkta kalmıştır.

Aleviler; kendi yollarını iyi bildikleri halde, onu yabancılara; karşıt düşüncede olanlara açmadıkları için, bu düşünce bir sır gibi yorumlanmış çözülmesi için çok çaba harcanmıştır.

Aslında, ortada sır denilen bir şey yoktur. Altıncı İmam **Cafer'üs Sadık** bu sır olayını şöyle açıklar;

“Bizim davamız, sır içinde sırdır. Ama örtülü kalan şeyin (sırrın) sırrıdır. Bu öyle bir sırdır ki onu ancak başka bir sır açıklayabilir. Bu sır içinde sırdır ve başka bir sırda da gerek duymaz.”

Karışık gibi görünen bir açıklama. Basitçe açıklarsak, şöyle diyor İmam **Cafer**:

Alevilik, ancak Alevilikle açıklanabilir. Onu, Aleviler bilebilir. Bu, aslında bir sır da değildir. Gerçeğin kendisidir. Gerçeği çözmek için başka bir gerçeğe gerek duyulmaz. Aradığın ebedi gerçeklik, bizim davamızdır...

Takıyye olayı, Birinci İmam **Ali**'nin yaşamı ile başlamış sayılır. Çünkü, **Ali** davranışı ile takıyyeyi uygulamıştır.

İmam **Hüseyin**, İslam dininin elden gittiğini, putperestlik törelerinin hortladığını, insanların ezildiğini görmüş; takıyyeyi kuvvetlendirmek için kendini açığa çıkarmış ve Alevi inancı uğruna canını vermişti. Bu davranış, takıyyenin sadece bir kaçma, geri adım atma, siniklik olmadığını da göstermesi bakımından öğretici olmuştur.

Daha sonra, takıyye, gerek Acem, gerek Türk Alevileri tarafından uygulanmıştır.

Burada önemli bir sorun gündeme geliyor.

Şimdiye kadar; Alevi yol büyüklerinin yaşamlarını inceleyenler; onların koyu birer Sünni gibi ibadet ettiklerini görüp şaşırıyorlar ve kendi kendilerine soruyorlar: **“Acaba bunlar Alevi değil mi?”** Bazıları da bu biçimsel ibadetlere bakarak onların Alevi olamayacağını söylüyor. Kimileri de, eski Alevi büyükleri ile şimdiki Alevilerin farklı insanlar olabileceğini düşünüyor.

Tabii, bunlar Aleviliği, Alevilikte gizlenmeyi bilmemekten kaynaklanıyor. Günümüzde, Alevilik üzerine yazılıp çiziliyorsa, bu devlet baskısının kalkması sonucu Alevilerin gizlenme gereğini duymamaları ve bazı yol bilgilerinin basit örneklerini yabancılara açmalarındandır. Ayrıca, Alevi kesimden çıkan yazarlar da kendi toplumlarının inancına ait bazı bilgiler aktarmışlardır.

Aleviler, katliamdan kurtulmak için takıyyeyi değişik biçimlerde uygulamışlardır:

a) Gerektiğinde, kendilerini Sünni gibi göstermiş ve namaz kılmak, oruç tutmak durumunda kalmışlardır. Daha sonra da yollarının gereği gibi ibadetlerini yerine getirmişlerdir...

b) Çoğunlukla da kendilerini soyutlamışlar; Sünnilerden uzak bölgelere çekilmişlerdir.

c) Birbirleriyle anlaşmak, işaretleşmek için kimi bölgelerde özel dil bile geliştirilmiştir. Örneğin, Tokat bölgesindeki Alevi Geygel Türkmenlerinin 25 ile 30 kelimelik bir gizli dili bulunmaktadır...

ç) Alevi olduklarını gizlemelerine karşılık, giyim, davranış, tıraş biçimleriyle bile Aleviler birbirlerini tanıyacak teknikler geliştirmişlerdir. Bu giyim ve davranışlar; genelde toplumun ölçülerine uygun olmuş; özelde değişmiştir. Yani onu anlayan anlamıştır...

ALEVİ FELSEFESİNDE İNSAN

“İnsan, konuşan Kuran'dır.”

“İnsan, kıbledir. Secde edilecek makamdır; mihraptır...”

Alevi felsefesinin merkezinde insan vardır. Bütün çabalar insana yöneliktir. İnsanın kutsal olduğuna inanılır ve bu nedenle de apayrı bir değer verilir. Dinsel kaynaklı olan kutsallık, zamanla dünyacı hale gelmiştir. İnsanın kutsal olduğu, Kuran'da açık açık yer alır. Bu felsefenin dinsel boyutunu çözebilmek için, bazı Kuran ayetlerini aktaralım.

Tin Suresi (95) 4: Biz, insanı en güzel şekilde yarattık. 5: Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık. 6: Yalnız, inanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır. Onlara kesintisiz sevap vardır.

Bakara Suresi (2) 30, 32, 33, 34: Özet: Bu ayetlerde, Âdem'in yaratılması, meleklerin ona zorunlu olarak secdesi ve Şeytan'ın secde etmemesi anlatılır.

İnsanın meleklerden bile kutsal olduğunu vurgulayan bu olguya çok önem verildiği için, başka surelerde de geniş geniş anlatılır.

Araf Suresi (7) 71, 72, 73, 74: (Özet: Şeytan'ın insana secde etmemesi...)

Kaf Suresi (50) 16: And olsun ki, insanı biz yarattık; nefsinin kendisine fısıldadığını biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız.

Nisa Suresi (4) 79: (Ey insanoğlu) Sana ne iyilik getirirse Allah'tandır; sana ne kötülük gelirse kendindendir.

Taha Suresi (20) 43: (Ey Musa) Firavun'a gidin; doğrusu o azmıştır. **44:** Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt dinler veya korkar...

Necm Suresi (53) 38: Kimse kimsenin günah yükünü yüklenmez.

Necm Suresi (53) 39: İnsan ancak çalıştığına erişir.

Zariyat Suresi (51) 19: Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı, onu verirlerdi...

Hadid Suresi (57) 10: (...) İçinizden, Mekke'nin fethinden önce sarf eden ve savaştan kimseler; daha sonra sarf edip savaşan kimselerle bir değildirler; berikiler, daha üstün derecededirler.

Tahrir Suresi (66) 1: Ey Peygamber; eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun?

Tahrir Suresi (66) 10–11: (Özetle: Peygamber karıları cehenneme, Firavun'un karısı cennete gidebilir. Yani, insanlar yaptıklarıyla değerlendirilirler.)

Fecr Suresi (89) 12: O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? **13:** O geçit; bir köle ve esir azat etmek, **14–16:** Yahut, açlık gününde, yakını olan bir öksüzü, yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır. **17:** Sonra, inanıp birbirlerine sabır tavsiye edenlerden, merhametli olmayı tavsiye edenlerden olmaktır.

Leyl Suresi (92) 17–18: Arınmak için malını veren, en çok sakınan kimse, ondan (cehennemden) uzaktır.

Duha Suresi (93) 9: Öyleyse, sakın öksüze kötü muamele etme. **10:** Ve sakın bir şey isteyeniyi azarlama.

Zilzal Suresi (99) 7: Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. **8:** Kim zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.

Kuran'da **Sad Suresi'nin 71. ve 72. ayetlerindeki** şu bölüm dikkat çekicidir. **“Rabbin, meleklere şöyle demişti: Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan ona üflediğim zaman secdeye kapanın.”**

Bu anlatım, insanın Tanrı'nın ruhundan üflenilerek yaratıldığını; yani insanın kutsal olduğunu açık açık ortaya koymaktadır.

Kuran'ın çizdiği bu insan portresinin genel özellikleri şudur:

1– İnsan, kutsaldır. 2– İnsan'ı Tanrı kendi ruhundan üfleyerek şekillendirmiştir. Yani, insanın manevi varlığı (iç dünyası) Tanrı'nınki ile aynıdır. 3– İnsan bütün yaratıkların en güzeldir.

Burada anlatılan insana taban tabana zıt tanımlar da Kuran'da vardır.

Burada, iyi–kötü çelişkisi açık açık ortaya çıkar. İnsanın, iyilik yoluyla Tanrı'ya eş bir konuma gelebileceği vurgulanırken; kötülük yoluyla da en aşağılık yaratık haline düşebileceği söylenir...

Alevi felsefesinde insan, genellikle olumlu yönleriyle değerlendirilir... Alevilerin altıncı imamı **Cafer'üs Sadık**, insanı şöyle tanımlar: **“İnsanın biçimi, Allah'ın halketme, yaratma gücünü dışa vurduğu en üstün tanıklıktır. İnsan, Tanrı'nın kudret eli ile kaleme aldığı kitaptır. Hikmet ile bina ettiği mabettir. Bütün kâinattaki suretlerin bir araya getirilişidir.”**

Bu insani biçim, **gerçek insan, büyük insan, yüce nefis, ilk akıl, yüce kalem, yüce halife** (Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi), **kutuplar kutbu** olarak adlandırılır.

Hz. Peygamber, bu gerçekliği şöyle dile getirmiştir:

“Allah, Adem'i kendi suretinde yarattı.”

Sonra da şöyle demiştir:

“Allah'ın ilk yarattığı, benim ve Ali'nin nurudur. Biz aynı nurdanız.”

Alevi inancında, **Ali** ve **Muhammet** aynı nurdandır. Birisi ak nur (Ali) birisi de yeşil nurdur (Muhammet). Bu nur, kronolojik tarihin dışındaki zaman içinden, son peygamberle birlikte dünyevi zamanın içine girmiştir. Bu nur, **Muhammet**'te nübüvvet (peygamberlik) nuru, **Ali**'de velayet (imamet) nuru olarak biçimlenmiştir. Fakat, bu durum, tek hakikatin iki yüzü-

dür. Tek varlık halinde **Muhammet–Ali** gerçeği vardır. Peygamberin ölümü ile nübüvvet (peygamberlik) halkası bitmiştir. Fakat, **Ali** ile başlayan velayet sürüp gelmektedir.

a) İnsanlık, Tanrı dostu velileri (velayetin temsilcilerini) her zaman bağrında taşıdığı için kutsaldır.

b) Bu velilerin Tanrısal ışıkla donattığı (irşat ettiği, aydınlattığı) topluluk da, Tanrısal kutsallığa ortak olur. Dolayısıyla imamların (12 İmam) bilgisine muhatap olan Alevi insanı, kutsal bir nitelik kazanır. Bu kutsallık, Tanrı'nın niteliklerine bürünme değil, hakikatin çizgisine ulaşmadır.

Alevilik, topluluk özelliği nedeniyle **aydınlanmayı** bütün bireyleri için geçerli sayar.

Aleviler, **imamların** bilgilerinin vârisi oldukları için Tanrısal aydınlanmaya baştan kavuştuklarını ileri sürerler. Bu da onların **tarık–i nazenin** (İnce Yol) **tarık'ün necat** (Kurtuluş Yolu) kesiminden olduklarını gündeme getirir.

İnsan Kalbi

Alevi felsefesinde insanın en önemli özelliği, Tanrı'yı gönül bilgisiyle tanıyabileceğidir. Bu gönül bilgisi, duyuşla olur. Birinci **İmam Ali**, “**Taptığın Tanrı'yı gördün mü?**” diye sorduklarında, “**Görmesem (tanımasam) tapar mıyım?**” derken, fiilen bir görmeyi değil, gönül yoluyla onu tanımayı anlatmıştır. Yine bir hadiste yer alan Tanrı kavramı şöyledir: “**Yere, göğe sığmadım da kulumun gönlüne sığdım.**”

Alevilikte gönül, Tanrı'nın kavrama yoluyla belirlediği yerdir. Bu nedenle de **Tanrı'nın evi** olarak anılır.

“Gönül Tanrı'nın tahtı

Tanrı gönüle baktı

İki cihan bedbahtı

Kim gönül yıkar ise” diyen **Yunus Emre'nin** şiirlerinde sık sık bu gerçeğe vurgulanır.

Alevi felsefesinde insani biçim, Tanrısal biçimin sembolüdür. Bu nedenle de Tanrısal olanı yüklenmeye en layık olan var-

lık, insandır. Tanrısallığı açığa çıkarma, onun görevidir, onun omuzlarındadır.

Bu nedenle Alevilikte insan

a) Tanrı'nın sembolüdür

b) İnsan kalbi, Tanrı'nın evidir. Bu nedenle insan gerçek kibleidir.

c) İnsan, Tanrısal bilgi ile donatıldığı için kutsaldır.

ç) Kutsal olup günah basamağını geride bıraktığı için masumdur.

d) Kurallar ve yaptırımlardan oluşan dış manevi dünyadan, ebedi gerçeklerin hüküm sürdüğü iç hakikat basamağına yöneldiği için, kural ve bağlardan bağımsız kılınmıştır. Namaz, oruç, zekât, hac, onun için artık geride kalmıştır. Bu nedenle Aleviler **“Namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuştur bizim...”** derler. Buna bağlı olarak da **Pir Sultan Abdal**, bir şiirinde, **“Alınmış abdestim aldırırlarsa / Kılınmış namazım kıldırırlarsa”** demiştir.

Yunus Emre, **“Namaz, zekât, oruç, hac / Hicaptır âşıklara”** derken bu gerçeği açıklar.

e) Ebedi hakikate gidiş, Tanrısal olana doğru yükseliştir. İnsanın ebedi sırra ermesi, gerçek anlamda kıyamettir. Yani büyük ayaklanıştır. Bilgi ile can bulma, insanın kıyameti, yani ayağa kalkışıdır.

Bütün İnsanlar Kurtuluşa Layıktır

Alevi felsefesinde, kutsallık yalnız Alevilere özgü sayılmaz. **Hacı Bektaş Veli**, Tanrı'nın yalnız Müslümanlara değil, kâfirlere bile rahmet ettiğini söyler. Yani Tanrı katında dindar ile dinsizin pozisyonları birdir.

Ayrıca; Kuran'da, Hristiyan, Yahudi ve Sabii dininden inanmış ve iyi kimselerin, bilim adamlarının öbür dünyada azaba uğramayacakları, sevap içinde oldukları açık açık yer alır. **Bakara Suresi'nin (2.) 62. ayeti** şöyledir:

“Şüphesiz; inananlar, Yahudi olanlar, Hristiyanlar ve Sabiilerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp yararlı iş

yapanların ecirleri (kazançları) Rablerinin katındadır. Onlar için artık korku yoktur; üzülmeyeceklerdir...”

Maide Suresi'nin 82. ayeti Hristiyanlığı, Müslümanlığa en yakın din olarak belirtir.

Kuran'ın, geçerliliği sürekli olan ve değişmeyen hükümleri; insancıl hükümlerdir... Bunları dikkate alan Aleviler; başka dinden insanlara kendilerinden birisiymiş gibi saygı gösterirler.

Sorumluluğu Tanrı'ya Yıkmak Yanlıştır

Alevi inancında, insanlar, yaptıkları işleri Tanrı'nın kaza ve kaderi gibi gösterip sorumluluktan sıyrılamazlar. Kısacası, iyi işler için **Allah**'tan denilebilir ama kötü işleri Allah'ın kazasına bağlamak, Alevilere göre imansızlıktır. Çünkü, bu değerlendirmeye göre Allah, **kötü, yanlış ve çirkin** olan eylemlerin kaynağı gibi gösterilmiş olur. Bu da dinsizlerin görüşüdür.

Her işi Allah'ın eseri sayan görüş, insanların özgür davranma isteklerini yok eder. Kişiyi, eli kolu bağlı bir köle haline getirir.

Bu felsefe, tarih içinde insanları istedikleri gibi yönetmek isteyen üst tabakaların ideolojilerine çok uyuyordu. İnsanlar, her türlü zulüm karşısında bile bunu Allah'ın eseri sayıp yöneticilere karşı çıkmıyorlardı. Yöneticiler de, asıp kesiyor; sonra da bu yaptıklarını **“Allah'ın kazası...”** diye olağan gösteriyorlardı.

Alevi insanı, **“Hayır ve şer Allah'tandır”** diyen görüşü de yanlış sayar. Aleviler; Tanrı'yı **şerrin kaynağı** gibi gösteren bu görüşün Allah'ı küçültmek anlamına geldiğini kabul ederler. Kötü şeylerin Tanrı eseri olamayacağı inancı, Alevilikte, kötülüğe karşı savaş açmayı kolaylaştırmıştır. Eski yöneticiler; **“Hayır ve şer Allah'tandır.”** diyerek zulümlerine dinsel kılıf uydurmuşlar ve böylece katliamlar düzenleyebilmişlerdir; sonra da bu işi Tanrı'nın kazası gibi göstermişlerdir. Pasifist Sünni sufiler, bu ideolojiyi yaratıp köşelerine çekilmişler; yöneticilerden gelen bağışlarla geçinip gitmişlerdir.

Kalplerde ve Gözlerde Mühür!

Ayrıca, Kuran'da, kâfirler anlatılırken sık sık geçen, **“Biz onların gözlerini ve kalplerini mühürledik. Kulaklarına ağırlıklar koyduk. Gözlerine ve kalplerine perde çektik.”** gibi anlatımlar; Tanrı'nın, özellikle kâfirleri anlayıştan yoksun bıraktığı gibi yorumlanamaz. Bu yorum, kâfirlerin inançsızlığına Tanrısal bir neden yaratmak olur. Kalbi ve gözü perdeli bir insanın Kuran'a inanmaması nedeniyle azaba uğratılması da düşünülemez. Öyleyse, onların cehenneme gideceğini söylemek de Allah'ın, bu kullarına bile bile işkence yapacağını söylemekle eş olur.

Kalplerdeki ve gözlerdeki perde, insanın anlayış gücünün yetersizliğini anlatmaktadır. Bunun Tanrı'nın özellikle yaptığı bir iş olduğunu söylemek yanlıştır. Söz konusu **perde**, anlayışsızlığın, kavrayışsızlığın anlatımıdır.

Aleviler, bir kez yaratıldıktan sonra, insanı, bu dünyada özgür hareket etme hakkı olan varlık olarak görür. Yaptığı iyi hareketler gibi kötü hareketlerin sorumlusu da yine kendisidir. Böyle olunca, Alevi insanı kul olmaktan çok **birey** olmaya yöneliktir.

Kadının Yeri

**“Gel benim ey güzel servi çıkarım
Yüreğime ateş düştü yanarım
Kiblem sensin, yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası.”**

(Pir Sultan Abdal)

Alevi düşüncesinde, insan için söylenen özellikler, kadın için de geçerlidir. İş içinde erkekle omuz omuza olan Alevi kadını, savaşta bile erkeğin yanındadır. Çok zor durumlarda, düşmana karşı, kadın, erkek, çoluk çocuk birlikte çarpışmışlardır. Babahılar ayaklanması ve 16. Yüzyıl'daki bazı ayaklanmalarda bu durumu açıkça görmekteyiz.

Ev içinde, kadın belki erkekten bile fazla söz hakkına sahip olmuştur. Gündelik hayatta ise kadın erkekle birlikte çalış-

maktadır. Üretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Kadının çalışması demek, Alevi ailesinin açlığa muhkûm olması anlamına gelmektedir. Tarlada erkekle birlikte çalışmak zorunda olan kadının, erkekten ayrı bir yerde, hem de peçe altında iş yapması olanaksızdır. Bu durumda, Alevi erkeği ile kadını, bir arada bulunmanın felsefesini yaratmış ve adına da Alevilik demiştir. Alevilikten, kadını soyutlarsanız, ortada ne dinsel-töresel olarak, ne de kültürel ve sanatsal olarak geriye bir şeyin kalmadığını görürsünüz. Alevilik felsefesi ve uygulaması içinden kadın ögesini çıkardığınızda bu sistemin gümbür gümbür yıkıldığını görürsünüz. Bu durum; Alevilik olgusunun temelinde kadının bulunduğunu açıkça ortaya kor.

Kadının erkeğe eş, daha doğrusu eşit olması sonucu, Alevilerde tek eşle evlilik yerleşmiştir. Sünni öğretilerde erkek üstünlüğü sonucu çok kadınla evlenme olağan görülürken, Alevilerde kadının erkeğe eşliği sonucu bu durum gerçekleşmemiştir.

Alevilerde görülen boşanma yasağı, kesinlikle kadının korunmasına yöneliktir. Sünnilikte, erkeğin iki dudağı arasından çıkan “Boş ol!” sözüyle, bir anda düzeni yıkılabilen kadın, Anadolu Aleviliğinde, bu tehlikeden korunmuştur. Özellikle **Hacı Bektâş Veli**, kadına olağanüstü bir önem vererek, onu erkekle eş düzeye getirmiştir.

Velayetname’de anlatıldığına göre, **Hacı Bektâş Veli**’nin Anadolu’ya ayak bastığını; diğer din uluları anlayamaz da **Kadıncık Ana** anlar. Bu durum, kadını, erkeğin bile önüne geçiren bir yaklaşımı sergiler.

Alevilikte, kadının erkeği istememesi, erkeğin kadını istememesinden daha kolay şartlara bağlanmıştır.

Alevilerde kadın, kardeş gibi saygı görür. Tümü de bacıdır. İbadette bile kadınla erkek yan yanadır (Cem bölümüne bak.) Alevi din adamı **dede** gibi, onun eşi de saygındır.

Son zamanlarda Alevi kadınının yerinde bir geriye gidiş söz konusuysa, bunun nedeni, Alevi düşüncesinin unutulmaya yüz tutulmasından kaynaklanır. Modern çağın kadına getirdi-

ğı haklar, genelde kadınlarımızı Alevi kadınlarının geçmişten getirdiğı hakların seviyesine getirebilmiş değıl.

Çünkü, halen en fakir Alevi evinde, en cahil Alevi kadını bile kendine göre bir değerdir, evde erkeğıe yakın konumu vardır. Bu da, Alevi felsefesinin sonucudur.

Alevi felsefesinde kadının erkekten farklı düşünölmediğıni tarihi belgeler bize gösteriyor. İnsanın kutsal olduğı gerçeğı, kadını dışlamıyor. Kadında da Tanrı'nın belirdeğıine inanan Alevi gruplarının 16. Yüzyıl'daki tavırları aydınlatıcıdır.

Osmanlı tarih yazıcısı **Latifi Efendi**, **Tezkire**'sinde (yaşamöyküsü kitabında) **Temennayi** adlı bir Kalenderi ozanı anlatırken şu bilgileri veriyor:

(Burada, Osmanlı devletine kapılanan ve kendisini para için satan saldırgan bir zihniyetin varlığı da görölmüş olacaktır).

“Temennayi:

Kayseri yakınlarından olan bu adam, bir Kalenderi idi. “**İnsan ot gibi biter ve ot gibi yiter**” diyen küfür söyleyicilerden birisi idi.

Harf ilmine ve tenasüh mezhebine ilişkin kitaplar topladı. Çevresinde birçok dinsiz ve sapık –Allah'ın laneti onlara olsun– toplanmıştı. Bunlar “**Âdem, âlem-i kübra ve mazhar-ı hüdadır, diyüb, Ey senem, sen mazharallahsın, nüsha-yı cümle kelamullahsın.**” diyerek, gördükleri güzele secde ederlerdi. Secdelerini de yanlış yaptıkları için, Şeytan'ın yoluna giderlerdi. O sapık topluluk, mezheplerinin genişliğı nedeniyle –Allah korusun– bütün yasakları helal ve uygun sayarlardı. Ayrıca gökten inmiş kitapların tümüne, biçimce anlam vererek, insanın şeklinde bulurlar idi. Rafizilik mezhebine bağlanmayı, bu geçersiz inanç uğrunda can vermeyi şehitlik düzeyinde bir derece sayarlardı.”

Bizim bu belgede dikkat etmemiz gereken şudur: Alevi insanı için kadın da Tanrısaldır. Erkek gibi onun yüzünde de Tanrı'nın belirtisini bulmak mümkündür. Bu belge, Alevilikte kadın erkek ayrımı olmadığını felsefi düzlemde bile ortaya koymaktadır.

Pir Sultan Abdal'ın şiiri incelenirse, sevgilisi için söylediği şiirlerde onu kutsallaştırdığı görülür. Bu kutsallık, ozanın, insanı kutsal görme felsefesinden kaynaklanmaktadır.

Kadınlara saygı göstermek, Alevi yolunda bir iman belirtisi ve büyüklük göstergesidir. Bu saygı nedeniyle, Anadolu Alevilerinde geçici nikâh (müta) ortaya çıkmamıştır.

Aile İçinde Kadın

İmam Cafer'üs Sadık'a göre, erkekler, kadınlara ne kadar sevgi gösterirlerse, inançlarının değeri o kadar artar.

İmam Sadık “Evleniniz, fakat boşanmayınız. Zira boşanma, gökteki melekleri ve Arş-ı İlahi'de oturanları titretir, sarsar.” demek suretiyle ailenin parçalanmaması için kural koymuştur. Bu konuda **Hz. Muhammet, “Benim ümmetimin en iyi erkekleri, kendi ailelerine büyüklük taslamayanlardır, ailelerine karşı yumuşak ve sevecen olan, yüreği yanan ve onlara zulüm etmeyenlerdir.”** demiştir.

Yine **Hz. Muhammet, “Sizin en iyileriniz, zevceleri hakkında hayırlı olanlardır”** diyerek kadına saygıyı istemiştir.

Birinci **İmam Ali**, kadınlara, o zamana değin görülmeyen davranışlarıyla saygı göstermiş ve örnek olmuştur. Çocuklarından birisine söylediği şu sözler anlamlıdır: **“Kadın, çiçek tabiatlı, çiçek yaratılışlıdır. Kadın bir kahraman değildir. Her hal ve surette onunla anlaşınız. Kendisiyle iyi, gereği gibi ve makbul görülecek, herkes tarafından beğenilecek bir tarzda yaşayınız. Ona öyle bir hayat arkadaş olunuz ki, o, yaşamının tadını tatsın.”**

Aleviler, **Hz. Ali'nin** bu yaklaşımına uygun davranmaya çalışırlar. Onlar için kız evlat, erkek evlat gibi değerlidir.

Tasavvuf İnsanı

Tasavvuf, islam felsefesine derin etkileri olmuş bir akımdır. Bu anlayışa göre, **yaratılan** diye bir şey yoktur. Var olan

her şey, Tanrı'nın zahiri (hayali) bir görüntüsünden ibarettir. Yani, canlı, cansız her şey, Tanrı'nın bir aynaya yansıyan görüntüsü gibidir.

9. Yüzyıl başlarında ortaya çıkan bu anlayış, **yaratan-yaratılan** anlamına karşı çıkar. Yaratılan diye bir şey bulunmadığı için yaratan demek de doğru olmaz. Madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar, aşamalı görüntülerdir. Bunlar tek varlığın (Tanrı'nın) değişik zahiri görünümleridir. Bu görünüm, tasavvufta, gerçek bir varlığın (Tanrı'nın) bir aynaya yansıyan görüntüsüne benzetilebilir.

Böyle olunca, insan Tanrı'nın bir görüntüsü olarak kutsaldır. Çünkü, zahiri (hayali) bile olsa, o Tanrı'dır. Bu nedenle, Hallac-ı Mansur, "**Enel Hak**" demiştir. "**Ben Tanrıyım**" anlamına gelen bu sözü, Sünni din adamları anlayamamış ve onu öldürmüşlerdir (922).

Aynı sözü, daha sonra bir çok tasavvuf yolcusu, bu arada **Yunus Emre** de söylemiştir. Fakat, azeri Türk ozanı **Seyyit İmadettin Nesimi**, aynı görüşleri dile getirince 1417 yılında o da öldürüldü. Bu büyük Türk ozanı, Alevilerin yedi büyük ozanından birisidir.

Gerek **Hallac-ı Mansur**, gerek bir alevi ozanı olan **Seyyit Nesimi**, Alevi edebiyatına derinden etki yaptı. İnsanın, Tanrı'nın hayali bir görüntüsü olduğu görüşü, Alevilik felsefesini besleyen bir kaynak olmuştur.

Alevilikte insanın kutsal sayılmasının bir kaynağı olan tasavvuf, ancak bu yönüyle alınmış, pasif yönü kabul görmemiştir.

Alevilikte, çilecilik, insanın kendine eziyet etmesi gibi özellikler yoktur. Alevilikte, evlenmemek diye bir kavram da yoktur. Bu anlayış İslamiyet'te zaten hiçbir zaman bulunmamıştır. Daha sonra ortaya çıkan çileci felsefenin bir yansıması olan mücerretlik (evlenmeme) kentlerdeki Bektaşiler arasında, ancak çok sınırlı insanlar arasında uygulanabilmiştir. Bu dünya hayatı kötülenmez. Yaşamak bir hak, bir ödevdir.

Hurufilik'in Etkisi

Alevilik, Anadolu'da çok güçlü bir akım olarak yaşadıği için, devletler ne kadar baskı uygularlarsa uygulasinlar, bunlar yok edememiştir. Fakat, küçük tarikatlar kolayca ezilmiştir.

Bunlardan birisi de Hurufilik'tir. Bu anlayışı sistemleştiren Fazlullah-ı Hurufi 1394 yılında Timur'un adamları tarafından Alınca Kenti'nde öldürölünce, yandaşları, İrandan kaçıp Anadolu'daki Alevilerin arasına karışarak varlıklarını sürdürdüler.

Alevilikte, insanın kutsal olduğu inancı, Hurufilik akımının etkisiyle daha da gelişti. İnsanın yüz çizgilerinde Arap harfleri ile Allah, Muhammet, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin yazılı olduğu inancı benimsendi. Giderek bütün vücut çizgileri belirli harflere benzetildi. İnsan, Allah'la dolu, Allah yazılı bir kutsal varlık gibi çizilmeye başlandı.

Yedi büyük Alevi ozanından birisi sayılan 16. Yüzyıl'ın başlarında yaşayan Yemini, bir şiirinde şöyle der:

**“Ey saçı küfr-i siyah ü vey ruh-i imanımız
Dest-i kudretten yazılmış vechine Kuran'ımız.”**

(Ey siyah saçlı, imanımızın özü olan sevgili! Senin yüzüne bizim Kuran'ımız Allah'ın eliyle yazılmıştır.)

Tanrı'nın en üstün, en mükemmel, en eksiksiz yaratış gücünün sembolü sayılan insanı; renklendirmede Alevi sanatçıları büyük beceri göstermişlerdir. Bu beceriye Hurufiliğin etkisi; dolaylı olup hiçbir zaman Hurufilik temel olarak algılanmamıştır.

Alevi resim sanatında çok önemli yeri olan yüz ve vücut resimleri, aslında deforme edilen harflerden oluşmaktadır.

Alevilik, Hurufilik'ten de ancak sınırlı biçimde yararlanmıştır. Hurufilik'ten aldığı bazı değerlerle kendi felsefesini besleyen Alevilik, insanın kutsal olduğu ilkesini sürekli yenilemiştir.

Kutsal olan insanı öldürmek, Alevilikte en büyük günah-
tır. Bu nedenle katiller asla bağışlanmazlar. Toplumun dışına
atılırlar.

Aleviler, yalnız insanın değil, bütün canlıların hayatına
saygı duyarlar. Bu nedenle, Aleviler avcılık yapmazlar. Kasap-
lık da makbul bir meslek sayılmaz.

Kendini Bilmek

Alevi felsefesinde, insanın kutsal niteliği, Tanrı'ya ulaş-
bilmek ve gerçek insan olabilmek için bireyin tanınmasını ön
plana getirmiştir. İnsanın Tanrı'yı bilebilmesi, bulabilmesi
için, kendisini bilmesi şart sayılmıştır. Bu, Alevi düşüncesinde,
kendini bilmek deyiimi ile anlatılmıştır.

Kendini tanıyan insan, Tanrı'yı kendi içinde bulacak yüce-
lerden yüce olduğunu görecektir, bu yüceliğin de alçakgönüllük-
ten, yardımlaşmaktan, bölüşmekten, doğruluktan geçtiğini gö-
recektir ve kendisini küçülterek büyüklüğünü ortaya koyacak-
tır.

Bu yönüyle Melameti nitelikli olan Alevi düşüncesi, insan-
lığın miskinleştirilmesi demek olan **dünyadan el etek çekme**
felsefesi gibi anlaşılmamalıdır Zaten; dünyadan el etek çek-
mek, Kuran hükümlerine de aykırıdır. Örneğin, **Tahrîm** (66.)
Suresi'nin birinci ayeti çok öğreticidir:

**“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Al-
lah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyor-
sun?”** diyen ayette, kadın-erkek ilişkisinde, yasaklamanın as-
la yerinin olmadığı, zühtün yanlış olduğu açık açık belirtilir.

Aleviler, bu nedenle, dinsel açıdan da, kendilerini, dünya-
nın nimetlerini en geniş anlamda tatmaya hak kazanmış görür-
ler.

Fakat, dünya nimetlerini tatmada bencilliğin önüne set
çekmenin yolu olarak **kendini bilmek** ilkesi yaratılmıştır.

Kendini bilen, Rabbini bilir; Rabbini bilen de kendisini...
Kendisini bilmeyen bir insanın Tanrı'yı bilmesi, gerçek bir mü-

min olması mümkün değildir. Bu nedenden, dinin kurallarını öğrenmeden önce, insan kendini tanımayı gündeme getirmelidir.

Biat (el, ele; el, Hakka...)

Alevilikte, biat olayı önemlidir. Biatın kaynağı, Hz. **Muhammet**'in, **Hudeybiye**'de bir kiraz ağacının altında yandaşlarından açıkça bağlılık sözü almasıdır... Peygamberin eli tutularak yapılan bu bağlılık gösterisi, Alevilikte, bir mürşide (uyarıcı, aydınlatıcı) bağlanma anlamına gelir. Bu aydınlatıcı, o kişiyi (talibi) doğru yola sokacak, ona gerçekleri gösterecek, o talip de böylece Hakka ulaşacaktır.

Böyle olunca, Alevilikte talip adı altında geniş bir halk kesimi, bir de onlara yön veren mürşit (dede) kesimi meydana gelmiştir...

Dedeye biat eden, bu yaptığı işle, Hz. **Muhammet**'e biat etmiş gibi kabul edilir. Hz. **Muhammet**'e biat ise Tanrı'ya biat etmek sayılır.

Bunun adına Alevilikte, “**El ele, el Hakka**” denilir...

Tanrı'ya ulaşmanın bir yolu olarak, Alevilikte dedeye bağlılık sözü verilmesinin bu formülü; Alevi kitlenin bir arada tutulmasının basit ama etkili formüllerinden birisi olmuştur.

Peygambere altında biat edilen kiraz ağacı, Ömer zamanında, kutsallaştırılıyor gerekçesiyle kestirilmiştir.

CAMİ VE NAMAZ

ALEVİLERİN bugün camiye gitmedikleri bir gerçektir. Bunun hem sosyal, hem tarihi, hem de felsefi nedenleri vardır.

1) **TARİHİ SEBEP:** Bilindiği gibi, Mekke'nin alınması üzerine korkudan Müslüman olan **Ebu Sûfyân** ailesinden gelme **Muaviye**, **Osman** zamanında Suriye'yi avucuna almış, Hz. **Ali** zamanında isyan etmiş, kılıç zoruyla püskürtülmüştü.

Hz. **Ali** öldürülünce, **Muaviye** zor yoluyla Hz. **Hasan**'dan halifeliği aldı. Halbuki o zamana kadar, halife, halkın onayı ile seçiliyordu.

Muaviye, Hz. **Ali**'ye düşmandı... Ona, Şam'daki camilerde kılınan namazlarda, özellikle cuma namazlarında lanet ettiriyordu. Hz. **Hasan**, **Muaviye**'ye hilafeti bırakırken, bu kötü âdetin kaldırılmasını anlaşılmaya koymuştu. Fakat **Muaviye**, diğer koşullara uymadığı gibi, buna da uymadı. Camilerde, Hz. **Ali**'ye ve evlatlarına hakaretler, saldırılar aldı başını gitti. Peygamber soyuna yönelik bu saldırılar, samimi Müslümanları yaralıyordu, onları camilerden soğutuyordu.

Kendilerine, Müslümanların Emiri (emirülmüminin) dedikten bu emevi padişahları, İslamiyet'i aslında hiçe sayıyorlardı. Örneğin, **Velit**, cariyesini erkek kıyafetine sokuyor, camiye yolluyor, halka namaz kıldırıyordu. Kafası kızıyor, Kur'an'ı hedef tahtasına asıyor, saatlerce okçulara oklatıyor, paramparça ettiriyordu. Sonra da ; **"Haydi bakalım Muhammet'in kitabı, ne yapacaksın yap bana..."** diyerek meydan okuyordu. Bir başka Emevi halifesi, namaz kıldırırken, namazı

bırakıp cemaate; “Yeter mi? Yoksa biraz daha kıldırayım mı?” diye alaylı alaylı soruyordu. Emeviler, aslında namaza hiç önem vermiyorlardı. Ama, halkın namaz kılmasını örgütüyorlardı.

Yalancı âlimler ortaya çıkartılıyor, bunlar, uydurdukları Hz. **Ali**'yi kötöleyen sözlerle, peygamber sözüdür, diyor ve bu yolla da **Ali** ve soyuna hakaret ediyorlardı.

Emevi devleti zamanında başlayan bu tutum, **Ali** ve evlatlarını sevenleri de kapsıyordu. Bu durum, **Ali** taraftarlarını önemli ölçüde camiden kopartmıştı. İmam **Ali**'nin camide yaralanıp ölmesinin, Alevilerin camilerden kopmasındaki etkisi, bu söylenilene göre çok çok zayıftır. Emeviler, camilere minber ekleyip buradan propaganda yapmaya başladılar. Namaz hutbelerinde ekilen düşmanlık tohumlarının sorumluları da Aleviler değildi.

Emeviler döneminde başlayan bu politik tavır, değişik biçimlerde şimdilerde bile yaşıyor. Camilerde genellikle politika konuşuluyor. Veya politikaya hizmet edecek konular din görevlilerince gündeme getiriliyor; değişik siyasal, dinsel görüşler hakarete uğruyor. İmamlar, cami görevlileri gibi değil, parti görevlileri gibi çalışıyorlar. Böyle davranmayan görevliler de var, ama bunlar azınlıktadır. Sünni Müslümanların bu konuda doğrudan doğruya bir hataları yok. Onlar yüzyıllardır yürütülen kötöleme kampanyalarının sonucu, olumsuz bakış açısı kazandılar...

Bugün, bir Alevi'nin camiye gitmesi demek, her türlü hakarete göğüs germeyi göze alması demektir.

Bu konuda birinci derecede suçlu olanlar, camilerin katı politik merkezler haline sokulmasına göz yumanlardır. Devlet, camileri, yalnızca dinsel işlerin konuşulduğu, Sünni insanların namaz kıldığı ibadet evleri haline getirmelidir.

Bugün, yerden biter gibi her tarafın camiyle dolmasının sebebi, ibadethane yetersizliği değildir. Yeni açılan camiler, geri-ci-bölücü politik görüşlerin harmanlandığı, örgütlendiği, yayıldığı politik birimlerdir.

2) SOSYAL SEBEP: Camilerde, Alevilere yapılan saldırılar ve hakaretler; bu kesimlerin camilerden kopmalarına sebep olmuştur. Türklerin Müslüman oldukları dönemde, camilerden kopma olayı tamamlanmıştı.

Alevi kesimi, camilerden uzaklaşmış, ama ibadetini bırakmamış, Tanrıya karşı görevini yapmak için yeni ibadet biçimleri de yaratmıştır. Anadolu Alevileri, başlangıçtan beri ibadetlerini cem ayini ile yerine getirmiştir. (Bölümüne bak.)

Bu nedenle, Alevilerin camiye gitmemeleri, bazı bağnazların söyledikleri gibi, onların dinsiz olduğunu göstermez.

Alevi kitle samimi inançlar taşır...

Geçmiş dönemde, Aleviliğin, alt tabakalar tarafından benimsenmiş olması; bu tabakalar arasında bir ortak ibadet biçimi yaratmayı zorunlu kıldı. Çünkü, bu kesimler; kendilerine karşı düşmanlık eden tabakalarla bir arada ibadet etmenin olanaksızlığını görüyorlardı. Camilerin katı politik merkez haline getirilerek alt tabakaların inançlarına karşı hakaretlerin ortaya çıkması, kopuşu gündeme getirdi. Çünkü, camiler, yönetici kesimlerin elindeydi. Camilerde, hutbeler, yönetici kesimin çıkarlarını koruyacak biçimde veriliyordu. Hatta, İslamiyet'in görüntüsü bile değiştirilmiş; Müslümanlık; yönetici kesimin çıkarlarının savunması olarak gösterilmeye başlanmıştı. Tabakalar arasındaki sosyal, siyasal, ekonomik çatışmalarda; yönetimin denetimindeki camiler; alt katmanlara karşı amansız siyasi, dini, sosyal saldırıların gündeme getirildiği merkezler halindeydi. Alevi tabakalar; böyle bir ortamda ibadet etmenin olanaksızlığını görmüştü... Alevi geleneğine göre **Cafer'üs Sadık** döneminde Aleviler özel ibadet toplantılarını başlatmışlardır. İlk cemler, bu toplantılar olarak kabul edilebilir.

3) EKONOMİK SEBEP: Aleviler, yoksul kesimden insanlardır. Göçebelerden bile çok zengin olanlar; Sünniliğe geçmişlerdir. Alevi halk, yaşayabilmek için çok çalışmak zorunda kalmıştır. Günde beş kez işlerini keserek namaz kılmaları, onları verimsiz olmaya, aç kalmaya muhkûm ediyordu.

Kuran'da yalnızca “**Tanrı'ya kulluk ediniz**” dendiği halde, bu, günde beş vakit namaza dönüştürülmüş ve İslamiyet de bununla sembolize edilmeye başlanmıştı. Çalışan kesimin yaşam biçimine uymayan günde beş vakit işi bırakma nedeniyle Alevi kitlesi, bu işlemin yerine geçecek yeni yollar yaratmıştır. Zaten geçmişte de namazın bir meşakkate, yüke dönüşmemesi için gerektiğinde namaz birleştirilerek kılınmıştır. Hz. **Muhammet** buna özen göstermiştir. Hz. **Ali** de namazın uzatılarak yeni Müslüman olan halkın soğutulmaması için Yemen'deki görevlilere emir yollamıştır.

Gerçek, Kendini Kabul Ettirir.

Alevilerin camiye gitmemesi; geçmişte ve günümüzde onlar için büyük suçlama konusu oldu. Fakat; gerçek kendisini dayattı; yaşam, Sünnileri de camiden koparttı. Bugün, Sünni Müslümanlardan camiye gidenlerin oranı yüzde onu geçmez. Hayatı rahat olan, geçinmek için hiç zorlanmayan şehirli kesimi de bugün camiye gitmiyor... Bu sıkı tapınma biçimi, sosyal ve ekonomik hayatın gerçeklerine uymadığı için, namaz yalnızca bazı yaşlıların uyduğu bir ibadet haline döndü. Çalışan kitlenin namaz kılmaya vakti ve gücü kalmadığı için, camiler bomboş. Fakat, camiye gitmiyor diye, Sünni kesim insanlarımızın da inancından, imanından kuşku duyulmaz.

4) FELSEFİ SEBEP: Alevilerin namaz kılmamasının asıl nedeni ise Alevi felsefesinde kaynaklanır.

Alevi felsefesinde, ibadette içtenlik önemlidir. Bütün ibadetlerin amacı da, Tanrı'ya yönelik kulluğun, Tanrı katından geri insana yansmasıyla, insanın mükemmel olmasıdır. Eğer, insan, inancında samimi ise ibadetin değişik şekilleri ile kendini meşgul etmesi yanlış bile sayılabilir. Çünkü bu, bir oyalanmadır. Yüreğin, Tanrı ile buluşmasını engelleyen bir oyalanma...

Aleviler, ceza veya mükâfat duygularıyla yapılan ibadetin gerçek kulluk olmadığına inanırlar. **Hacı Bektaş Veli'nin** bu

konudaki görüşü, her şeyin içtenlikle yapılması yönündedir. İbadette biçim değil, öz önemlidir.

Namazı temel alan, namaz kılmayı mutlaklaştıran anlayış ile Alevi anlayışı arasında derin felsefi ayrılık vardır. (Bu konudaki ayrıntı için Alevi Felsefesi bölümüne bak.)

5) DİNSEL SEBEP: Aleviler için dindar olmanın yolu namaz kılmaktan geçmez. Namaz reddedilmez ama, ibadet onunla sınırlandırılmaz. Ayrıca, Alevilerin namaza bakış açısı, Sünnilikteki uygulamadan farklıdır.

Aleviler; Kuran'da namazın bugünkü haliyle dile getirildiğini kabul etmezler. Kuran'da namaz kılınmaz biçiminde bir ifade de yoktur. Söz konusu olan “**salat**”tır. Salat, namaz değil, Tanrı'yı içten anıp selamlamaktır. Eğer bugünkü anlamda eğilip doğrulma gibi bir namaz biçimi kesin şart olsaydı; bunun Tanrı tarafından biçiminin bildirilmesi gerekirdi.

Halbuki;

a) Kuran'da namazın biçimi yoktur... Nasıl kılınacağı tarif edilmemiştir.

b) Kuran'da, namazın beş vakit kılınacağına ilişkin bilgi de yoktur.

İslamiyetin ilk dönemlerinde, Müslümanlık inancını pekiştirmek için Hz. **Muhammet**, yeni Müslüman olanlara namaz kıldırılmıştır. Bu namaz, putperestlik inancını ve tapınma biçimini Araplardan söküp atmanın bir aracı olarak uygulanmıştır. Elinden putları ve tapınma biçimi alınan Araplar için, eski inanın yerini dolduracak bir ilk uygulama olarak namaz kılınmıştır. Fakat, bunun kaç rekât kılındığı, hangi vakitler kılınacağı konusunda anlaşmazlık vardır.

Namaz uzun geldiğinde, kısaltılmıştır. Sayısı, değiştirilmiştir. Bu uygulamalar bile, namazın Tanrı'nın kesin emri olmadığı göstermek bakımından yeterlidir. Eğer namaz Tanrı'nın kesin emri ve gelecek zamanlara da uzanmasını istediği bir emri olsaydı; namaz olgusunun böyle boşlukta bırakılması gerekirdi. Namazın biçimi konusunda, Sünni kesim ara-

sında bile yer yer anlaşmazlıklar vardır. Namazı kesin Tanrı buyruğu sayanlar, bu konuyu Kuran'da ve İslam tarihinde derinlemesine araştırmayanlardır.

Kuran Ne Diyor?

Şimdi, Kuran-ı Kerim'de, namaz olgusunun (salat) nasıl anlatıldığını, ilgili surelerin bazı ayetlerinde görelim:

Âl-i İmran Suresi (3) 191: Onlar; ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı anarlar...

Nisa Suresi (4) 43: Sarhoşken (...) namaz kılmayın...

Bakara Suresi (2) 239: Eğer korkarsanız, (namazı) yaya yahut binekte iken kılın.

Nisa Suresi (4) 103: Namaz kıldıktan başka, Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın. (...) Namaz, inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır.

Hud Suresi (11) 87: Ey Şuayp! Babalarımızın taptığını bırakmamayı emreden veya mallarımızı istediğimiz gibi kullanmamızı yasaklayan senin **namazın** mıdır? Sen doğrusu, aklı başında, yumuşak huylu birisin dediler.

Meryem Suresi (19) 59: Onların (Âdem ve Nuh'un) ardından, namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi.

Enbiya Suresi (21) 73: (...) Onlara (İbrahim, Yakup ve İshak peygamberlere) iyi işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik.

Taha Suresi (20) 14: (...) (Ey Musa) beni anmak için namaz kıl...

Furkan Suresi (25) 64: Onlar, gecelerini Rableri için kıyama durarak ve secdeye vararak geçirirler.

Ankebut Suresi (29) 45: (...) Namaz, hayasızlıktan ve fenalıktan alıkor.

Tur Suresi (52) 49: Geceleyin ve yıldızlar sönerken onu (Tanrı'yı) tesbih et...

Müzzemmil Suresi (73) 1-7: (Mealın, ibadetin gece yapılmasını, insanların gündüz işleri olduğunu söylüyor.)

Yukarıda, Kuran'dan yaptığımız alıntılar bizi çok önemli bir gerçekle karşı karşıya getirmektedir:

Yukarıda okuduğumuz ayetlere göre, Kuran; Hz. Muhammet'ten önceki peygamberlerin ve onların yandaşlarının da namaz kıldığını açık açık dile getiriyor.

Bu durumda şunu düşünebiliriz:

a) Ya, bugünkü Müslümanların kıldığı namazı eskiden bütün Ortadoğu dinlerinin peygamberleri (Yahudi, Hristiyan) kılıyordu...

b) Ya da Kuran'da dile getirilen namaz, bugünkü namazdan farklı bir şeyi ifade etmektedir.

Aleviler, Kuran'da anlatılan namazın; yani Âdem'den tutun da İsa'ya değin uzanan çizgi içindeki peygamberlerin kıldığı namazın Tanrı önünde eğilmek olduğunu ifade ederler.

Yoksa, tarih ve toplumbilim, bugünkü Müslüman namazının eskiden Yahudi ve Hristiyanlar tarafından bilinmediğini, böyle bir namaz kılınmadığını açık açık ortaya koymaktadır. Halbuki Kuran-ı Kerim, eski dinlerin peygamberlerinin namaz kıldığını söylemektedir. Bu durumda, Tanrı kelamı olan Kuran'ın yalan olamayacağı düşünülürse, söz konusu namazın şu anki kılınan namazdan farklı olduğu açıkça anlaşılır.

Namaz konusunda şu saptamamızın üzerinde düşünülmelidir:

Namaz, yukarıda vurgulandığı gibi; putperestleri terbiye etmede bir araçtı... Onların döneminde eski inançlar bütün gücüyle yaşıyordu. Kuvvetli bir putataparlık geleneği vardı. Araplar genel olarak cahildi. Bunların disiplini için namaz ve diğer ibadet biçimleri kaçınılmazdı.

Bugün; Müslümanlık yerleşmiş; bütün kıtalara yayılmıştır. Müslümanlar; Müslüman anababalardan gelmektedirler. Bunların putataparlıkla ilgileri kalmamıştır. Bu insanlar için ibadeti en ilk haliyle sınırlamak; onların derinlemesine iç olgunlaşmalarına set çekmek olur. Zaten Aleviler namazı reddetmezler; onu aştıklarını dile getirirler. Şekle ödem veren dar kafalar bu anlatımdaki derinliği kavrayamıyorlar.

İslamiyet, insanlara yeni bir ruh, yeni bir öz kazandırmak üzere ortaya çıkmış bir akımdır. Bu akımın amacı, insanı cehalet çağından kendini bilme, kendini tanıma çağına geçirmektir. Kuran'da dile getirilen Tanrı'nın; insanın kulluk yapmasına gereksinimi yoktur. İnsanın ibadeti, kendisine yöneliktir ve kendisini terbiye eden bir araçtır. Kuran'da **Enam Suresi'nin** (6. Sure) 48. ayeti şöyle der:

“Peygamberleri ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderiyoruz. Kim inanır ve nefsinı ıslah ederse onlara korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir.”

Ayet çok açık. Peygamberler; insanlara güzel şeyler söyleyecek bir müjdeci ve yol gösterici uyarıcılardır. Güzel şey ve gösterilecek yol da insanın kendi nefsinı ıslah etmesidir...

Aleviler, bütün ibadetlerin, insanın kendi nefsinı ıslah etmesine yönelik olduğuna inanırlar. Kendilerini kötülüklerden ve çirkin şeylerden uzaklaşmış sayarlar. Bu aşamadaki bir insan için namaz elbette geride kalmıştır. Onlar, manevi dünyada daha yükseklerle çıkmak için başka yollar uygulamışlardır.

Kuran'da, ibadetin gösteriştten uzak olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Örneğin, **Maid Suresi** (107. Sure) bu konuda çok öğreticidir. Din anlayışını ve ibadeti yansıtmak için tümünü ahyoruz:

“1. Ey Muhammet, dini yalan sayanı gördün mü? 2-3. Öksüzü kakıştıran, yoksulu doyumaya yanaşmayan kimse, işte odur. 4. Vay o namaz kılanların haline ki 5. Onlar kıldıkları namazdan gafildirlere. 6. Onlar gösteriş yaparlar. 7. Onlar eğreti olarak basit şeyleri dahi vermezler.”

Bu sure, net olarak şunu vurguluyor: Dini inkâr edenler, öksüzü kakıştıran, yoksulu doyumamandır. Yani, dinin temeli, güçsüze yardım etmek, yoksulların yoksulluklarını gidermektir. İbadetin amacı da budur. Gösteriş için yapılan ibadet, ibadet değildir. İnsanlara en basit yardımda bulunmayan birisinin ibadeti, gösteriştten başka şey değildir.

Ayet, ibadet etmiş olmak için yapılan ibadete kesin olarak karşı çıkmakta... İbadetin amacının sosyal dayanışma ve insanın kendisini yenilemesi olduğu bu sureden de açıkça anlaşılmaktadır.

Aleviler, bu yenilenmeyi yaşadıklarına inanırlar. İbadetin gösteriş ve riya ile yapılmasına karşıdırlar. Zaten Kuran, bu türlü ibadeti kesin olarak yasaklamıştır.

Örneğin, **Mescid-i Dırar** diye bilinen ve dedikodu üterilen bir mescit, peygamberin emriyle yıktırılmıştır. Bu konuda Kuran'ın **Tevbe** Suresi'nde şöyle deniliyor:

“107. Zarar vermek, inkâr etmek, inananların arasını açmak, Allah ve peygamberine karşı savaşanlara daha önceden gözcülük yapmak üzere bir mescit kurup, ‘Biz sadece iyilik yapmak istedik’ diye yemin edenlerin yalancı olduklarına Allah şahittir.

108. Ey Muhammet, o mescide hiç girme. İlk gününden beri Allah'a karşı gelmekten sakınmak için kurulan mescitte bulunman daha uygundur. Orada, arınmak isteyen insanlar vardır. Allah, arınmak isteyenleri sever.”

Ayetler, güzel bir örnektir.

Camiye gitmenin amacı; insanın kendisini arıtmasıdır...

İyilik yapmak adı altında, insanları birbirine düşürecek cami yapılmasına İslamiyet kesinlikle karşıdır. Cami; insanları, benlik duygusundan, kötülüklerden, dedikodulardan, ayırmacı düşüncelerden uzaklaştıracak bir yer olmak durumundadır. Eğer orada, insanlar çekiştiriliyorsa, orası, Kuran'ın anlattığı mescit sayılamaz. Müminlerin de öyle yerlere gitmemesi gerekir... Alevilerin, bugün camilere gitmemesinin nedenlerinden biri de Kuran'da anlatıldığı gibi bozguncu olayların mescitlerde daha sonra ortaya çıkmasıdır.

Kendilerini arındırmak için çabalayan Aleviler, Tanrı'nın isteğini en iyi biçimde yerine getirdiklerine inanırlar. Bu nedenle, tam bir gösterişe dönüşen toplu halde namaz olayına katılmazlar.

Kuran'ın, en önemli işaretlerinden birisinin de ibadetin gece yapılması olduğu ortadadır. Bunu, yalnızca namaz olarak algılamak, Allah'ı anışa sınır getirmek demektir. Bu da aslında yanlış bir şeydir. Kuran'daki namaz, Allah'ı anmaktan ibaretir. **Bakara Suresi'nin 239. ayeti, şöyledir: “Eğer korkarsanız, yaya yahut binekte iken (namaz) kılın (Tanrı'yı anın), güvene erişince, bilmediklerinizi öğrettiği gibi Allah'ı anın.”**

Birileri çıkıp, tevil etmek yoluyla; yürürken de bir hayvanın veya taşıtın üstüneyken de bugünkü gibi namaz kılınacağını, ayette bunun vurgulandığını söylerse hata eder. Burada sözü edilen, Allah'ı yürekten duyuşla anmaktır... Yürürken veya binekteyken kılınan namaz da ancak bu duyuştan başka bir şey değildir. Öyleyse namaz, bir iç duyustur... Bu iç duyusu yaşıyanlar, namaz kılmış olurlar...

Aleviler de iç duyuşa önem verip onu yaşadıklarından, kendilerini, “ **abdesti alınmış, namazı kılınmış** ” sayarlar... (*)

(*) *Cenaze namazı, farz ve sünnet sayılan ibadetlerden değildir. Bu nedenle, bir kişi bile kılsa, herkes kılmuş sayılır.*

Alevilerde cenazeyi, 12 İmam soyundan gelen dedelerin kaldırması gerekir. Dede yoksa, bu işi bilen bir Alevi yeterlidir. Eğer o da yoksa konuyu bilen bir Sünni vatandaş da cenaze namazı kıldırabilir. Bunun için cami imamına gerek yoktur. Cenaze namazı bir dua ve dört tekbirden oluşan hizmet olup herkesin yaptırabileceği bir iştir. Cenazenin camiye götürülmesi de şart değildir.

Cenazenin kaldırılması ile ayrıntılı bilgi, Bedri Noyan'ın Bektaşilik-Alevilik Nedir (s. 296 vd...) adlı kitabında vardır...

İÇKİ MESELESİ

Alevilerin içki içtikleri, bu nedenle İslam'ın kurallarını çiğnedikleri, en eski dönemlerden beri Sünni din adamları ve cahil halk tarafından söylenegelmiştir.

Bu konunun irdelenmesine geçmeden önce bir saptama yapmak zorunludur: Bugün artık Alevi olsun, Sünni olsun her kesimden insan alkollü içki almaktadır. İçki içip içmemeyi tartışmak bile anlamsız hale gelmiştir. Alevi - Sünni her kanattan insanlardan içki içenlerin inancı hakkında hiç kimsenin kuşku duymaya hakkı yoktur. Zaten, içki içenleri İslamiyet'in dışına atmaya kalktığımızda, ortada fazla insan kalacağını sanmıyoruz. Bugün için, içkinin insanın inancını lekelediğini ya da yok ettiğini iddia etmek, pratik olarak olanaksızlaşmıştır.

Biz, geçmişin değerlendirmesini yapıp söylenenlerin doğruluk – yanlışlık durumunu sergileyeceğiz.

Hemen belirtelim ki, eski dönemlerde de Sünni halk arasından önemli bir kesim içki içmiştir. Padişahlar ve onların çevresindekiler; sürekli olarak şarap içmişlerdir. Birçok Osmanlı padişahı **şarapçı** tanınır.

Daha birinci Halife **Ebubekir** döneminde ve **Ömer** zamanında, Arapların ileri gelenleri şarap içiyordu. Bunların en bilinen örneği de, meşhur kumandanlardan **Halit bin Velit**'tir. **Halit**, şarap içtikten sonra göz koyduğu bir Arap'ı öldürmüş, adamın başını tandıra atıp kızartmış; sonra ay hali olan kadına zorla sahip olmuştur. Dini yasaya göre **Ebubekir**'in buna kısas uygulaması gerekirken; bu zorba kabile reisine uygulanmamıştır...

Bu anlayışı sürdüren Emeviler zamanında sarayda büyük içki meclisleri kurulmuştur. Hatta, Emevi padişahları, sarhoş sarhoş camiye gidip halka imamlık yapmış, namaz kıldırmışlardır.

Abbassiler döneminde şarap, sarayın vazgeçemediği ve görkemli törenlerde içtiği, sıradan bir içkidir. Anadolu'daki Selçuklu devleti ve ondan sonra kurulan Osmanlı devleti, şarabı sarayda bol bol tüketmiştir. Yalnız; sıradan vatandaşlara yasaklanan bu içki, gizli gizli yine de içilmiştir. Aleviler ise bunu gizli gizli içmek yerine açık açık içmişlerdir.

Fakat, Alevilerin açık açık içmeleri, içkiyi bir zevk ve sohbet ögesi haline getirmeleriyle sonuçlanmıştır. Alevilikte, içki kültürü oluşmuş, bu kültürün dışına çıkanlar; içki meclislerinden dışlanmıştır. Böylece toplum, içkiye kendi kendine ilginç bir yasak getirmiştir.

Aleviler; içki içtikten sonra sapıtan, kavgı çıkaran, saldırganlaşan insanlarla içki içmezler. Kadehlerini, “**Can cana!**” diyerek kaldırır ve avuçları bardakları tutan ellerinin dışını birbirlerinin ellerine değdirerek canın sıcaklığını duyarlar. İçinde bu senlibenliliği duymayan insan, toplumsal bir yaptırım ile dışlanır. Bu dışlanıştaki zorunluluk dinsel değil, toplum-saldır; insanidir.

•İçki; sarhoş olmak için değil; sohbe lezzet katmak; yeni ufuklar açmak için saygıyla içilir. Bu içişte; eski Türklerdeki dinsel havayı bulmak olanağı vardır.

Aleviler; evlenmiş, olgunluğu bilinen kadınlara (bacılara) da bir kadeh içki sunmakta sakınca görmezler. Fakat, içki meclisinde, sofrada, kadınla erkek yan yana oturmaz. Kadın, yalnızca bu aşamada, erkekten bir adım geridedir, ama hemen de onun yanbaşındadır. Sohbe katılır...

Şarap Niçin Yasaklandı?

Müslümanlar, İslamiyet'in ilk dönemlerinde şarap içiyorlardı. Şarabın yasaklanması, Uhut Savaşı sonrasına denk düşer. Bu yenilginin getirdiği gerginlik ortamında, Müslümanlar

değişik yerlerden saldırılara uğradılar. Müslümanların bazılarının da, bu savaştaki yenilginin moral bozukluğu ile davranışlarında anormallik görüldü. Sarhoş olup tatsızlık çıkaranlar, kavga edenler arttı. Hatta İslamiyet'e karşı bir tavır bile belirdi. Bir avuç kalan Müslümanları bu tehlikeli gidişten kurtarmak için, 625 yılı sonlarına doğru da içkiye sınır getirildi.

Maide Suresi'nin (5. Sure) 90. ve 91. ayetleri bu olayla ilgili olup şöyledir: **“Ey inananlar! İçki, putlar ve fal okları; şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki, saadete eresiniz. Şeytan; şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan alıkoymak ister. Artık bundan vazgeçersiniz değil mi?”**

Bu ayette, içkinin kesin olarak yasaklandığı gibi bir anlam yoktur. İçki; düşmanlık, kin ve Allah'ı anmaktan uzaklaştırıcı bir unsur olursa yasak kesinleşiyor.

Nitekim, Bakara Suresi'nin (2. Sure) 219. ayeti şöyle der: **“Sana, şarabı ve kumarı sorarlar. De ki: İkisinde de, hem büyük günah, hem insanlara bazı faydalar vardır. Günahları, faydasından daha büyüktür.”**

Ayette, söz konusu olan alkollü şaraptır. Gerek hamr (şarap) sözcüğünün kullanılması, gerek ayetin verdiği mesaj; doğrudan doğruya alkollü içkiden söz edildiğini ortaya koymaktadır.

Bu ayet açıkça, içkiyi zarar verecek biçimde içenlere, onu yasaklamaktadır. İçkinin yararı ise, değişik biçimlerde yorumlanabilir. Her şeyden önce içki; insanın denektaşısıdır. İyi insan, kötü insan içki sofrasında açığa çıkar.

İçkinin; her haliyle reddedildiğini söyleyenler; Kuran-ı Kerim'i ciddi biçimde incelememiş olanlardır.

Yukarıda verdiğimiz ayetlerin dışında, başka ayetlerde de şarap; insanlara bir hediye olarak vaat edilmektedir. Bu da şarabın reddedilmediğini; fakat, iyi davranışlı insanlara helal olduğunu gösterir.

Muhammet Suresi (47. Sure) 15. ayeti okuyalım: **“Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen Cennet şöyle-**

dir: Orada, temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları, süzme bal ırmakları vardır.”

Bu ayette de sözü edilen; doğrudan doğruya şaraptır ve Müslümanlara, öbür dünyadaki güzel ödüllerden biri olarak önerilmektedir.

Ayrıca; Nahl Suresi'nin (16. Sure) 67. ayeti de, bu şarabın öyle manevi bir içki olmadığını, insana keyif verip sahoş ettiğini dile getiriyor. Şöyle diyor ayet: **“Hurmaların meyvelerinden ve üzümlerden keyif verici, mestedici (sarhoş edici) sıralar ve güzel rızık elde edersiniz. Düşünen kavimler için bunda ibret vardır.”**

Bu ayette açık açık, **sekeren** sözcüğü kullanılmıştır. Bu da sarhoşluğu ifade eder... Bu sözcük, **sekr** kökünden türemiştir; sekr ise, sarhoş demektir...

Yine, İnsan Suresi'nde (76. Sure) 21. ayet, açık açık şaraptan söz eder. Ayet şöyledir: **“Üzerlerinde, ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara, tertemiz şaraplar içirir.”**

Yine, Tur Suresi'nde (52. Sure) 23. ayeti dolaylı olarak şarap içmekten söz eder: **“Orada; birbirleriyle, saçma söyletmeyen ve günaha sokmayan kadehler tokuştururlar.”**

Tokuşturulan kadehler, herhalde su veya süt bardağı değildir. Çünkü; saçma söz söyletmeme ve günaha sokmama özelliği vurgulandığına göre, bu tokuşturulanlar, şarap kadehidir. Günah işlemeyen ve saçma söz söylemeyenlerin şarap içebileceklerine dolaylı bir izindir bu...

Görüldüğü gibi, Kuran'da bile içki içmek kesin olarak yasaklanmış değildir. İçkinin kesinlikle yasak olduğu görüşü, sofatların uydurmasıdır. Kesin olarak yasaklanan şey içki değil; içki içtikten sonra kötülük yapmak, kötü söz söylemektir.

İşte; Aleviler, içkinin, içtikten sonra sapıtan insanlara yasak olduğunu söylerler ve bunun da Kuran hükümlerine uygun olduğunu belirtirler.

Aleviler; içkiyi, bir edepsizlik unsuru yapanlara, bunun haram olduğunu kabul ederler.

Alevilerde şarap, salt bir keyif aracı değildir.

Aleviler, içkiye **dolu** derler. Dolu yar yarıya kutsal özelliklere sahip içkidir... Bu nedenle, doluya, **“Hak Dolusu, Ali Dolusu, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dolusu, Şah İbrahim Veli Dolusu, Gerçek Erenler Dolusu”** gibi adlar verilmiştir.

Alevi cem törenlerinden sonra; özellikle Hacı Bektaş Veli'yi pir ve mürşit sayan kesimlerde, dolu içilir. Bunu, bütün Alevilerde bir zorunluluk olarak algılamak da yanlıştır. Cem törenlerinden sonra içki almayanlar da, alınan doluyu hak dolusu kabul ederler.

Alevi cemlerine şarabın 15. Yüzyıl sonlarında Rumeli'nde **Akyazılı Sultan** zamanında girdiği biçiminde bir bilgi de vardır. Daha önce şarabın yerine şerbet içildiği bilinmektedir.

Aleviler, içkinin (şarabın) kaynağını Kırklar Meclisi'ne bağlarlar. O mecliste, Selman bir üzüm tanesi getirmiş; peygamber de onu bir nurdan tabak içinde ezip Kırklar'a sunmuştur. Kırklar; bunu içmiş, sarhoş olmuş, semaha kalkmışlardır.

Aleviler, içtikleri şarabın, Cennet'te içilecek şarap olduğuna inanırlar ve onun adına da Kuran'da geçtiği gibi (İnsan Suresi, 21. ayet) **“sekahum hamri”** derler. Bu, kutsallığı dile getirir.

İçmeyi bilmeyen, ya da bu tür içildiğini bilmeyen insanlar; iradelerine hâkim olamayanlar; içkiyi kötü, şer kaynağı alarak, algılayıp tümünden yasaklama yoluna gitmişlerdir. Çıkarıcı bazı din adamları da bunlara önyak olmuş, peygamber döneminde bile yapılmayan işler ortaya çıkmış; şarap yapılıyor bahanesiyle üzüm bağları sökülüştür...

Fakat, bu yasak hem eski dönemlerde, hem de günümüzde yürümüştür. Bundan sonra yürümesi ise tamamen olanaksızdır.

KIZILBAŞ DEYİMİ

Aleviler için, özellikle onları horlamak amacıyla kullanılan bir niteleme de **Kızılbaş** sözüdür. Aleviler, **Kızılbaş** olmaktan utanç veya küçüklük duymazlar. Onlar; karşıt insanların bu sözü hakaret anlamında kullanmalarına kızarlar. Hatta, **“Kızılbaşlık gibi unvanımız var”** diyerek kızılbaşlıklarıyla övünürler.

Kızılbaş deyiminin geçmişi ile ilgili olarak değişik olaylar gösterilirse de, Aleviler, **kızıl başlık** olayını **Hz. Ali**'ye bağlarlar. Onlara göre; **Uhut**'ta **Hz. Muhammet**'in yaralarından akan kanı **Ali**, başına sürerek yere damlamasını önlemiştir. **Ali**, **Uhut**'ta kendisini peygambere siper etmiş, herkes kaçarken, peygamberi korumuştur. Bu çarpışmada tam 16 yerinden yaralanmış, eli, yüzü kan içinde kalmıştı. Başlığı da kandan kıpkızıl olduğu için **Ali**'ye **“Kızılbaş”** denilmiştir.

Yine; **Hayber**'in kuşatılmasında **Hz. Ali**, başına kırmızı bir başlık sarmış, savaşa öyle girmiş ve kazanmıştır.

Peygamber ölünce, **Hz. Ali** ve akrabalarından birkaç kişi naaşı yıkamış ve gömmüşlerdir.

Peygamber'in naaşını ortada bırakan **Ebubekir** ve **Ömer**, halife seçimi için sert mücadeleler yapıp bazı insanların onayını **Ebubekir** için almışlardı. Daha sonra Peygamber akıllarına gelmiş, gidip mezardan çıkarmaya kalkışmışlardı. Bunu duyan **Hz. Ali**, başına kırmızı imamesini sarıp mezarın başında onları karşılamış ve **“Eğer Peygamber'i mezardan çıkarmaya kalkarsanız, hepinizi kırarım”** demiş; **Ebubekir**'le **Ömer**'i ve yandaşlarını püskürtmüştü.

Sıffin Savaşı'nda, **Hz. Ali**'nin askerleri, başlarına kırmızı serpuş giymişlerdi.

Bundan sonra, Aleviler için kırmızı başlık ayırıcı bir işaret olmuş, **Hz. Ali**'ye bağlılığın; onun yolunda olmanın sembolü sayılmıştır.

Anadolu'daki Alevi Türkmenleri de savaşta **kırmızı külah** giymişlerdir.

Selçuklular döneminde 1277 yılında ayaklanıp **Konya**'ya giren **Karamanoğulları** kuvvetlerinin de başlarında kırmızı börk vardır. Selçuklular çağında Anadolu'daki savaşçı Türkmenler, kırmızı başlık giiyorlardı. Gazi ruhlu bu insanlar **Alevi** idiler. Osmanlı Beyliği kurulunca, diğer beylik askerlerinden kendilerininkini ayırmak için kırmızı börkü ak börke çevirdiler. Askerler, o zaman kadar 12 İmam'a bağlılığın ifadesi olarak 12 dilimli külah giiyorlardı. Osmanlılar, ayakları yere basınca bunu da 6 dilime çevirdiler. Böylece Anadolu'daki Alevi çoğunluk baskı altına alınmaya, eritilmeye başlanıyordu.

Hacı Bektaş Veli de, Alevi yoluna uygun olarak başına kırmızı renkli imame sarmış; böylece kendisinin **Hz. Ali** yolundan olduğunu açıkça ifade etmiştir.

İran'daki Alevi Türk **Safevi** devletinin askerleri de kırmızı başlık kullanıyorlardı.

Kızılbaş sözü, özellikle 16. Yüzyıl'da Osmanlılar tarafından Alevileri işaret eden ve kötüleyen bir deyim olarak sıkça kullanıldı.

Şunu önemle vurgulamak gerek: Anadolu'da **Hacı Bektaş** ocağına bağlı Bektaşî Alevilerinden ve Seyyit denilen dede ocaklarına bağlı, **Hacı Bektaş**'ı da makam ve büyük pir sayan alevilerden başka bir **Kızılbaş** topluluğu yoktur.

Kızılbaşlık da; kaynağı **Hz. Ali**'ye uzanan bir açıkça bağlanmanın ifadesidir. **Kızılbaş** ile **Alevi** aynı şeydir.

12 İMAMLAR

Birinci İmam: HAZRETİ ALİ

H_{z.} **Ali**, Alevi felsefesinde çok önemli bir yere sahiptir. O, gerek yaptıkları, gerekse yaşamıyla, İslamiyet'in gerçekleştirmek istediği insan tipinin örneği olmuştur. İslam tarihinde **H_{z.} Ali**'den daha mükemmel bir Müslüman örneği bulmak mümkün değildir.

Zaten Alevi felsefesinde **H_{z.} Ali**, peygamberlik makamının içyüzü sayılan imamet (velayet) başlangıcıdır. Bu nedenle adı, Peygamber **Muhammet Mustafa** ile birlikte anılır.

H_{z.} Ali, **H_{z.} Muhammet**'in amcası, **Ebu Talip**'in oğludur. **H_{z.} Ali**'nin annesi **H_{z.} Peygamber**'in atası **Haşim**'in oğlu **Esed**'in kızı **Fatma**'dır. **H_{z.} Ali**, Miladi 598 yılında Kâbe içinde doğmuştur ve Kâbe'de doğan tek kişi, kendisidir. Baba ve ana tarafından **Haşimi** soyundan gelmiştir.

H_{z.} Ali'nin babası **Ebu Talip**, **H_{z.} Muhammet**'i, dedesi **Abdülmuttalip**'in vefatından sonra yanına almış ve kendi vefatına dek onu korumuştur. Kureyş boyunun ablukası nedeniyle Müslümanların, **Ebu Talip**'in evinin bulunduğu mahalleye sığındıkları yıllarda **Ebu Talip**, Peygamber'e kötülük yapmalarını için gece nöbet tutardı. Bazı geceler, **Ali**'yi, Peygamberin yatağında yatırır, ona yapılacak bir saldırının **Ali**'ye olmasını amaçlardı. **Ebu Talip**, **H_{z.} Hatice**'nin vefatından üç gün önce vefat etmiştir. (619 yılı sonları)

H_{z.} Ali'nin annesi **Fatma**, **H_{z.} Muhammet**'e analık etmişti. **H_{z.} Peygamber**; onun hakkında, “**Bu, benim anamdan sonraki anamdır**” demiştir.

İmam Ali'nin künyesi, Ebül Hasan'dı. Peygamber ona **Ebu Türab** künyesini vermişti, bundan dolayı bu künyeyi se-verdi.

Lakabı arslan anlamına **Haydar, Murtaza**, Allah'ın arslan-ı anlamına **Esedullah** veya **Şiriyezdan**'dır. Ayrıca **Emi-rülmüminin, Mevlalmuttakıyn** gibi birçok lakabı vardı. En meşhuru **Murtaza**'dır. Anadolu'da, **Şah-ı Velayet, Haydar, Murtaza** diye anılır.

Hz. Ali, Hz. Fatıma'nın vefatına kadar, başka bir kadın almamıştır. Erkek-kız, otuz üç çocuğu olmuştur. **İmam Hasan** ve **Hüseyin**'le, **Zeynep** ve **Ümmü Gülsüm, Fatıma**'dan olar çocuklarıdır.

Bir kıtlık yılında, **Hz. Peygamber, Ebu Talip**'in sıkıntısını gidermek için oğullarından **Ali**'yi yanına aldı. **Ali**, küçük yaş-tan beri Peygamberin evinde kaldı ve onun terbiyesi altında ye-tiştii.

Tarihi kaynaklara göre, **Hz. Peygamber**'e vahiy geldik-ten sonra İslam'ı kabul eden ilk kişi **Hz. Ali**'dir. Ondan sonra **Hz. Hatice-tülkübra** İslam'ı kabul etmiştir.

Ashında Alevilikte, **Hz. Ali'nin** baştan beri Müslüman ol-duğu inancı vardır. **Hz. Muhammet, Hz. Ali**'yi eliyle beslemiş, yanında yatırmış kendi bilgisine göre yetiştirmiştir. Bu neden-le **Ali'nin** İslamiyeti kabulüne tarih koymak yanlışdır.

XXVI. Sure'nin (Şuara), "**Ve en yakın akrabalarını uyar**" açıklamasındaki 214. ayeti inince **Hz. Peygamber**, eşi **Hatice**'ye yemek hazırlattı. **Ali**'ye de, **Abdülmuttalip** soyun-dan olanları çağırmasını emretti. Davet edilenler gelince, **Hz. Peygamber** söze başlamak istedi ise de **Ebu Lehep**, buna en-gel oldu. Ertesi günü yine aynı durumla karşılaşıldı. Üçüncü günü **Hz. Muhammet**, onları imana çağırdı ve "**Bu işte bana kim vezir olacak?**" diye sordu. **Ali**, bu görevi kabul ettiğini söyleyince **Hz. Muhammet**, "**Gerçekten de Ali, benim kar-deşimdir, vezirimdir, vasiyimdir, içinizde halifemdir, ona itaat edin**" dedi. Orada bulunanlardan, **Ebu Talip**'le, "**Al-lah, oğlunun sözünü dinlemeni, ona itaat etmeni emre-diyor**" diye alay edenler bile olmuştur.

Peygamber **Muhammet Mustafa**, Mekke'den Medine'ye hicret edeceği gece, **Ali**'yi kendi yatağına yatırmış, Peygambere suikastta bulunmak üzere gelenler, yatağında **Ali**'yi bulmuşlar, **Hz. Muhammet**'i sormuşlar, fakat bir cevap alamamışlar ve aramaya koyulmuşlardı.

Bakara Suresi'nin “**İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah rızasını almak için canını satar ve Allah, kullarını pek esirgeyendir**” açıklamasındaki 207. ayeti, **Ali**'nin, Peygamber uğruna canını vermek için onun yatağına yatması nedeni ile inmiştir.

Hicretten beş ay sonra Peygamber, **Ansar (Yardım edenler)** denen Medineli Müslümanlarla **Muhacirin** (göçmenler) diye anılan Mekke'den göçen Müslümanları birbirleriyle daha da kaynaştırarak kardeş etti. Kardeşlik töreni bitince yalnız kalan, **Hz. Muhammet** ile **Hz. Ali** idi. **Ali**, “**Ya Resulallah, aşıhabını birbiriyle kardeş ettin; beniyse yalnız bıraktı**” deyince, **Hz. Peygamber** “**Sen, Musa'ya Harun ne kadar yakınsa, bana o kadar yakınlıktasın. Sen dünyada da benim kardeşimsin, ahrette de**” dedi. **Ali** ile **Muhammet** böylece kardeş oldular. Kardeşlikleri, ahrette de devam etsin istediler. Bu kardeşlik, Anadolu Alevilerinde bütün canlılığı ile temsil edilmiştir.

623 yılı Muharrem ayının yirmi birinci perşembe günü akşamı, Peygamber tek kızı **Hz. Fatimatüzzehra'yı**, **Ali** ile evlendirmiştir.

H. Ali'nin Yiğitliği

Anadolu Alevileri, varlıklarını sürdürebilmek için hep savaşmak zorunda kaldılar. Bu nedenle, insancıl dünyalarını savaşımca bir sembolle sarıp sarmalayarak korumaya çalıştılar. Bu sembol ise, **Hz. Ali** oldu. **Hz. Ali**; mücadelenin, yiğitliğin, zulme baş eğmemenin sembolü olarak görüldü. Gerçekten pek yiğit bir er olması, onun hakkında, birçok efsanenin yaratılmasına da neden oldu. Aşağıda, İslamiyet'in yayılması sırasında **Hz. Ali**'nin mücadelelerinden bazı kesitler yer alıyor.

Hicret'in ikinci yılı (624) Ramazan ayının on yedinci günü başlayan Bedir Savaşı'nda, Müslümanların sancağı **Ali**'deydi. Savaş başlamadan, **Ali** geceleyin, müşriklerin bulundukları yerdeki kuyudan su çekip İslam ordusuna getirmişti.

Hz. Ali, bu savaşta tek kişilik ordu gibi çarpıştı. Onun savaşta ki yiğitliğini açıklamak için şu tarihi gerçek yeterlidir: Bedir Savaşı'nda **Ebu Süfyan**'ın oğlu **Hanzala** (Muaviye'nin kardeşi), **Utbe oğlu Velit**, **Münzir oğlu Abdullah**, **Amr oğlu Harleme** de dahil olmak üzere, öldürülen yetmiş Mekkeli'den 27'si, **Hz. Ali** tarafından katledilmişti.

Uhut'ta, **Hz. Ali**'nin yaptıkları daha da önemliydi. Uhut Savaşı'nda, müşriklerin sancağı kimin eline geçtiyse **Hz. Ali** onu öldürmüştü.

Müşrikler, bozguna uğrayınca, **Abdullah bin Cübeyr**'in kumandası altına verilen ve bir geçiti korumakla görevlendirilip yerlerinden ayrılmamaları emredilen okçular, ganimet hırslına düşerek yerlerinden ayrıldılar. İslam ordusu, **Halit bin Velit**'in bu geçitten hücumuyla bozulup dağıldı. **Abdullah** şehit düştü. **Hz. Hamza** da şehit edildi. **Resulüekrem**'in yanında **Ali** ile birkaç kişi kaldı. Peygamberi bırakıp kaçanların arasında **Ebubekir** ile **Ömer** de vardı. **Ali**, Peygamber'e saldıranları öldürmekteydi. O gün tam on altı yara almıştı. Ashabın, tekrar **Hz. Muhammet**'in yanlarında toplanmaları, **Ali**'nin sa yesinde olmuştu.

Hendek Savaşı'nda, yiğitlikte bir orduya bedel sayılan **Abdu Vedd oğlu Amr**, Müslümanlardan, kendisiyle savaşacak birisini istemişti. Fakat hiç kimse kendisinde, ona karşı koyacak cesareti bulamadığından, sesini çıkaramamıştı. **Ali** kalkıp “**Ya Resulullah ben gideyim**” demişti. Ve çıkıp **Amr**'ı öldürmüştü.

Hicretin yedinci yılının başlarında, Hayber'e gidildi. Savaşta sancak, **Ebubekir**'e, ertesi günü **Ömer**'e verildi; fakat Hayber alınamadı. **Hz. Peygamber** “**Yarın sancağı öyle bir kişiye vereceğim ki o, Allah'ı ve Resul'ünü sever. Allah ve Resul'ü de onu sever, o, kaçmaz, fethetmedikçe de geri dönmez**” dedi.

Peygamber, sabahleyin **Hz. Ali**'yi çağırdı, sancağı ona teslim etti. **Ali** o gün, kalenin kapısını söküp savaşta kalkan olarak kullandı ve Hayber fethedildi.

Hz. Muhammet minbere çıkıp bir hayli konuştuktan sonra, “**Ebu Talip oğlu Ali** nerede?” dedi. **Ali** koşup, “**Buradayım ya Resulallah**” dedi. **Resulullah**, onu kucaklayıp göğsüne bastı, iki gözünün ortasından öptü ve şöyle seslendi: “**Ey Müslüman toplumu, bu, benim kardeşimdir, amcamın oğludur, damadımdır. Bu, Allah'ın arslanıdır. Yeryüzünde, düşmanlarıma Allah kılıcıdır. Allah'ın laneti, lanet edenlerin lanetleri, buna kötülük edene olsun. Allah, buna kötülük edenden uzaktır; ben de uzağım. Allah'tan uzak olmayı, benden uzak olmayı seven, Ali'den uzak olsun; burada bulunan, bulunmayana bildirsin.**” **Peygamber** daha sonra “**Ya Ali otur! Senin hakkında bunu, Allah buyurdu, Allah tanıttı**” dedi.

Huneyn Savaşı'nda, pusuya düşürülen İslam ordusu bozulmuş, **Peygamber**'in yanında yalnız **Ali**, amcası **Abbas** ve birkaç yakınından başka kimse kalmamıştı. Dah'a sonra halife olacaklar da kaçanlar arasındaydı. **Hz. Peygamber**, kaçanların ardından gür bir sesle, “**Gelin bana ey insanlar, Allah'ın Resul'üyüm ben. Abdullah oğlu Muhammet'im ben! Ey razılık ağacının altında beyatleşenler, ey Akabe'de beyatlenenler kaçmayın!**” diye seslendi.

Hevazin Kabilesi, tam hücumla kalkarken **Hz. Ali**, önlerini kesti, kara renkli bayraklarını taşıyan **Ebu Cervel**'i öldürdü, bayrak yere düştü, saldırganları püskürttü. **Peygamber**, “**Tandır şimdi kızdı**” dedi. **Hz. Peygamber**'in yanında toplanan sahabe hücumla geçti ve müşrikler bozguna uğradılar.

Hicretin dokuzuncu yılı Zilhicce'sinde, Kuran'ın IX. Sure-sindeki ilk ayetler inince, **Hz. Muhammet**, bunlardaki emirleri Mekkelilere bildirmek ve Hac etmek üzere **Ebubekir**'i üç yüz kişiyle Mekke'ye göndermişti. Kafile yoldayken **Hz. Ali**'yi çağırdı, **Ebubekir**'e yetişmesini, emirlerini Mekke'ye kendisinin bildirmekle görevli olduğunu söylemesini ve Mekke'ye girip halka bunları bildirmesini söyledi. **Ali**'yi

kendi devesine bindirip gönderdi. **Ali**, **Duhfe**'de **Ebubekir**'e ulaştı ve **Hz. Peygamber**'in emirlerini bildirdi. Mekke'ye doğru devam etti. **Ebubekir**, geri dönüp Medine'ye geldi ve **Hz. Muhammet**'e “Benim için bir şey mi indi?” diye sordu. **Hz. Muhammet**, “Allah tarafından, bu emirlerin bizzat benim tarafımdan, ya da benden, Ehlibeytimden olan biri tarafından bildirilmesi emredildi” dedi.

Bu olay, **Hz. Ali**'nin yerinin, bütün sahabelerden apayrı olduğunu göstermesi bakımından öğreticidir.

Gadiru Hum Olayı

Hz. Muhammet, ömrünün son günleri yaklaşırken, Mekke'ye, **Veda Haccı** diye anılan ziyarete gitti. 140 bin Müslümanla birlikte Medine'ye dönerken, Gadiru Hum denilen vahada Maide suresinin 67. ayeti indi. Ayet şöyledir:

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah, seni insanlardan korur. Doğrusu, Allah kâfirlere yol göstermez.”

Ayetin anlamı çok açık ve çok önemli... “Tanrı'nın isteklerini bildirmezsen elçilik görevini yapmamış olursun” deniyor. Ve **Hz. Muhammet**'in çekinmemesi için “Allah, seni insanlardan korur” diye güvence veriliyor.

Hz. Muhammet, ayeti alır almaz ileri gidenleri çağırttı.

Tüm kabile bir araya gelince, Peygamber deve semerlerinden yapılan yüksek bir konuşma kürsüsüne çıktı. Tanrı'ya şükrettikten sonra, “Ey insanlar, ahrete geçmekte hepinizden ileride bulunuyorum. Orada benimle buluştuğunuz zaman, sizden iki paha biçilmez şeyi soracağım. Bunlardan biri, Allah'ın kitabıdır. İkincisi, benim Ehlibeytim” dedi. Daha sonra kalabalığa sordu:

“Ben, inanan her erkek ve kadının mevlası mıyım?”

İnsanlar, “Evet ya **Resulullah**” dediler.

Bunun üzerine **Hz. Muhammet**, yanına çağırdığı **İmam Ali**'yi sağ yanına alarak elini tutup yukarı kaldırdı. Orada ha-

zır bulunanların anlattığına göre, ikisinin de koltuk altları görüldü. Allah'ın Resulü bu arada: **“Men küntü mevlah ve ha-za Aliyün mevlah”** dedi. **H. Muhammet**, kalabalığa, **“Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.”** diyerek, hiçbir kuşkuya yer vermeyecek biçimde vasi olacak kişiyi göstermiş oldu.

H. Muhammet; kendi öldükten sonra yerine **H. Ali'nin** geçeceğini açık açık Tanrı emri olarak belirttikten sonra;

“Allah'ım, onu seveni sev, sevmeyeni sevme. Ona yardımcı olana yardım et. Gerçeği her yerde ona yoldaş kıl” diye **Ali için** dua etti.

H. Muhammet, orada bulunanların tümünün kendi hanımları da dahil **Ali'ye** biat etmelerini emretti. Oradakiler bu emre uydular. **Ömer** gelip şunları söyledi: **“Kutlu olsun, ne mutlu sana ey Ebu Talip oğlu. Bu gün, benim ve her erkek ve kadın müminin mevlası oldun”** diye **Ali'yi** gözle görünür bir heyecanla kutladı. **Ebubekir** de kutlamaya katılmıştı.

O arada Maide Suresi'nin 3. ayeti inmişti:

“Bugün size dininizi bütünüledim. Üzerinize olan nimetimi tamamladım. Din olarak sizin için İslamiyet'i beğendim.”

Böylece, İslamiyet'in tebliğ işi sona eriyordu. Bundan sonra tebliğ edilen (bildirilen) dinin özünün açıklanma dönemi başlıyordu. Bunu, yani İslamiyet'in özünü açıklamayı da ancak **H. Muhammet'in** bilgisine sahip birisi yapabilmirdi. Bu kişi ise İmam olurdu. **H. Ali**, ilk imam olarak bu görevi üstlenmiştir. Peygamber'in vasiyeti gereği Müslümanların mevlası (velisi-imamı) olan **Ali için**, halifelik hiç önemli olmamıştır. Halifelik, İmam **Ali'nin** yaşamında, ona engel olan bir ek görevden öte gitmemiştir. Ve Alevilere göre **H. Ali**, halife değildir, imamdır.

Gadiru Hum'da **H. Muhammet'in** yaptığı konuşmayı, sahâbeden üç yüze yakın kişi bizzat kulaklarıyla duyduklarını söylemiştir. **Ali**, Halife **Ömer bin Hattab'ın** ölümünden sonra toplanan şurada, **H. Muhammed'in** Gadiru Hum'da yaptığı

konusmayı naklettiği zaman, on dördü Bedir savaşına katılmış olan otuz sahabe tanıklık etmiştir.

Gadiru Hum olayı, Sünni bilginlerin kitapları da dahil olmak üzere, yüzlerce kitapta doğrulanmıştır.

Ali'nin Eşitlikçiliği

Hz. Ali halife olunca, hazineye atadığı **Ammar**'a, kimse-
nin başka bir kimseden üstün olmadığını bildirip herkese üç di-
nar vermesini emretti. **“Bana bile üç dinar getir”** dedi. **Am-
mar**, hazineye **Ebul Heysem** ve birkaç kişiyle gitti. Beytül-
malde üç yüz bin dinar bulundu; yüz bin kişiye dağıtıldı. Hiçbir
kimsenin öbüründen üstün tutulmaması, bazılarına ağır geldi.
Hatta **Sehl bin Huneyf** bile **“Ya Emirülmüminin! Bu, dün
benim kölemdi; bugün azat ettim onu! Ona ne verdiysen
bana da onu verdin”** dedi. **Hz. Ali**, **“Evet sana ne kadar
verdiysem, ona da o kadar verdim”** dedi.

**Talha, Zübeyr, Abdullah bin Ömer, Said bin As ve
Mervan**, ayrıca Kureyş'ten bazı kimseler de buna razı olmadı-
lar. **Velit bin Utbe** de bunlardandı. **“Osman'ın verdiği ka-
dar vermezsen, seni bırakır, Şam'a gider Muaviye'ye ka-
tılırim”** dedi. **Talha, Zübeyr ve Abdullah**, memurlara, **“Bu-
nu, siz mi yapıyorsunuz, Emirülmüminin mi?”** diye sordu-
lar. Memurlar dediler ki: **“Biz onun emri olmadan bir şey
yapamayız.”**

Bunun üzerine, **Ali'yi** aradılar. **Hz. Ali'nin** güneş altında,
tuttuğu bir işçiyle çalışmakta olduğunu gördüler. **“Hava çok
sıcak, şuraya gidelim”** dediler, bir gölgeyi gösterdiler, **Ali**,
“Peki” dedi, gölgeye sığındılar, konuşmaya başladılar. **“Bi-
zim Resulullah'a yakınlığımız var, savaşlarda bulun-
duk. Ne Ömer böyle verirdi, ne Osman. Sen bizi herkesle
bir tutuyorsun”** dediler.

Hz. Ali, **“Benden önce mi Müslüman oldunuz?”** diye
sordu. **“Hayır”** dediler. Daha sonra, **“Peygamber'e siz mi ya-
kınınsınız, ben mi?”** diye sordu. **“Onun senden daha yakını
yok; fakat biz de ona ayak uydurduk, müşriklerle savaş-**

tık” dediler. Hz. Ali Benim Kadar mı savaştınız? dedi. “Hayır” dediler, “Senin gibi savaşan yoktur.”

Bunun üzerine, Hz. Ali **“Andolsun Allah'a, benimle iş-çim arasında bile bir fark gözetmem ben”** dedi.

Ertesi günü, Talha'yla Zübeyr, mescitte bir bucağa oturdular, yanlarına Said bin As ve Zübeyr'in oğlu Abdullah da geldi, Ali'yi kınamaya koyuldular. Bunlar, kendilerine verilen parayı da almamışlardı.

Ammar, “Ali'ye karşı bütün insanlar birleşseler, ben gene elimi ona veririm. Şehadet ederim ki, Peygamber'in, Allah'ın emriyle gönderildiği günden beri, ondan üstün tuttuğu kimseyi bilmiyorum” dedi.

Bu hali duyan Ali, Ammar'la Zübeyr'i ve Talha'yı çağırttı. Konuştular, her ikisi de, **“Bizimle konuşmadan niçin bu işi yaptın?”** dediler. Bunun üzerine Ali onlara, **“Yenbu'da malım var, isterseniz size onları vereyim”** dedi. Onlar da kabul etmediler. Kufe ve Basra valiliklerini istediler.

Ali, “Oyunuza başvurmam gerekebilir, benimle kalmanız daha doğru” dedi. Bu söz üzerine Talha ve Zübeyr umre etmek üzere Mekke'ye gideceklerini söylediler. Ali, **“Siz umre etmeyi değil, hıyanette bulunmayı kuruyorsunuz. Beyatten dönmeyin, Müslümanların birliğini bozmayın”** dedi. İkisi de dönmeyeceklerine dair söz verip onun yanından ayrıldılar. Fakat sözlerinde durmayıp isyan bayrağını çektiler.

Hz. Ali, bu çıkarcıları Camel savaşı ile tepeledi. Fakat Şam Valisi Muaviye'yi ezmek için topladığı ordusu zayıfladı. Sıffin'da Muaviye ile giriştiği savaşı da kazandı. Yalnız, Harici adı verilen ayrılıkçı anarşistlerin dayatması sonucu, hakeme başvuruldu. Muaviye'nin hakemi Amr b.el Ass, Hz. Ali'nin hakemi Ebu Musa el-Eşari'yi kandırdı. Bu kandırma olayı şöyle oldu: Amr b.el Ass, hakemliklerini üstlendikleri her iki insanın da bu davranışlarıyla ortalığa zarar verdiklerini söyleyerek Musa'yı ikna etti... Bun inanan Musa, parmağındaki yüzüğü çıkararak, “Bu yüzüğü parmağımdan nasıl çıkarıyorsam, Ali'yi de halifelikten öyle alıyorum” dedi ve yüzü-

ğü yere koydu... O anda yüzüğü kaparak parmağına takıveren Amr, “Bu yüzüğü parmağıma nasıl geçiyorsam Muaviye’yi de halifelige öyle geçiriyorum” dedi... Ve Ali’nin halifeligi, bu hiç beklenmeyen aldatmacayla sona ermiş oluyordu. Hakeme başvurulmasını isteyen Hariciler bu sonuçtan Hz. Ali’yi sorumlu tutunca, İmam Ali, onlarla savaşa tutuştu. Nehrivan’da 10 bin civarında Harici öldürüldü. Fakat, başkent Kufe’de 661 yılında bir Harici olan Abdurrahman İbn-i Mülcem, Hz. Ali’yi zehirli kılıçla camide başından yaraladı ve şehadetine sebep oldu.

Hz. Ali’nin Düşünce Yapısı

Hz. Ali, İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük hatiplerden birisidir. Güzel ve etkili konuşmanın en mükemmel örneklerini vermiştir.

Kendisini, Peygamber bizzat terbiye etmiş, kendi bilgisini ona da aktarmış ve “**Ben, bir ilim şehriyim; Ali de onun kapısıdır. Şehri isteyen, kapıya gelsin**” demiştir. Hz. Peygambere göre, bilginin 10’da 9’u Ali’dedir. Kalan bilgide de Ali, diğer insanlardan üstündür.

Hz. Ali, Peygamberin gerek dış dünya ile ilgili, gerek iç dünyaya ait bilgilerini almış, onun sırdaşı, kardeşi olmuştur. Peygamber, onu yakın bilmiş, soyunun onunla sürmesini istemiştir.

Hz. Ali, Türkiye’de Aleviler arasında hep savaşçı yönü ile tanındı, düşünceleri ikinci plana atıldı. Fakat onun asıl büyüklüğünün, yedinci yüzyılda yaratılan İslam hareketini gerçek anlamda sürdürmesi olduğu ortadadır.

Muhammet sonrası **Muhammet** düşüncesi, Ali’de ve onun soyunda yaşadı...

Ali, Muhammet düşüncesini değişen koşullara göre, öze uygun bir biçimde anlattı. İslamiyet’e derin, insancıl bir öz kattı. İslam felsefesinin temellerini atan **Hz. Ali**’dir. Ne kendi çağında, ne daha sonra, dinsel görevle yüklü hiçbir lider, onun ölçüsünde derin düşünceler yaratamamıştır.

Basra Valisi Huneyfoğlu'na yazdığı mektubundan bir bölüm şöyledir:

“Huneyfoğlu! Basralılardan bir bölüm, duyduk ki, seni düğüne çağırmış, sen de hemen gitmişsin. Renk renk yemekler, büyük büyük kâseler hoşuna gitmiş. Oysa, ben sanmazdım ki, yoksulları çağrılmayan, zenginleri davet edilen bir topluluğun davetine gidesin!.. Dislediğin yemeğe bir bak! Helal olduğundan şüphelen olursa, at o yemeği ağzından; helal olduğunu iyice bilersen, birazcık ye.”

Derin bir insan sevgisi, kılı kırk yaran eşitlik anlayışı, örnek bir utanma duygusu ile dolu olan Hz. Ali, bütün canlılara karşı şefkatlidir. Vergi memurlarına yolladığı bir buyruktaki hayvanlarla ilgili şu ifadeler, onun kişiliğinin ne kadar ince, duygusal olduğunu göstermeye yetecektir:

“Emin olduğun kişi onları toplayacaksa, tembih et, dişi deveyi, sütüne tamah ederek almasın, yavrusuna zarar vermiş olur. Bir de, ona binerek hayvanı yormasın. Binmekte, sütlerini sağlamakta adalete riayet etsin; getirirken yorulanları dinlendirsın, ayağı sürçen, yürümekte güçlük çeken hayvanları yavaş sürsün. Hayvanları suya rastladıkça sulasın, otlak yere gelince otlatsın, vakitten vakite onları dinlendirsın; sulak, otlak yerlerde onları suvarıp yaysın. Böylece de size semiz, yorulmamış, sağlam hayvanlar getirsın de onları Peygamber'in isteğine göre Müslümanlara bölüştürelim, gereken işlere kullanalım. Bu, Allah'ın izniyle ecir ve sevap bakımından daha büyük, doğru iş işlemene daha yakın bir harekettir.”

Hz. Ali'nin Bazı Özdeyişleri

Hz. Ali'nin düşünür yönünün anlaşılması için onun bazı özlü sözlerini aktarıyoruz. Görüleceği gibi, ne diğer halifeler ne başka biri, böyle derin görüşleri dile getirmişler.

● Akıl gibi zenginlik, bilgisizlik gibi yoksulluk, edep gibi miras, danışmak gibi arka olamaz.

● Ey Kümeyl, ilim maldan hayırlıdır, ilim seni korur, sense malı korursun. Mal vermekle azalır, ilim öğretmekle çoğalır. Mal sahipleri malın yitmesiyle yitip giderler.

● İnsanlar, bilmedikleri şeye düşmandırlar.

● Öfke delilikten bir bölümdür. Çünkü, sahibi nadim olur, nadim olmuyorsa deliliği adamakıllı pekişmiş demektir.

● Bilgi, tükenmeyen bir hazinedir; akıl eskimeyen, yıpranmayan bir elbisedir.

● Akıl, gurbette yakın bulmaktır; ahmaklık vatanda gurbete düşmektir.

● Bilgin kişinin rütbesi, rütbelerin en yücesidir.

● İki şey vardır ki, sonu bulunmaz: Bilgi, akıl.

● Kendini bilmeyen, başkasını nasıl bilir?

● Cahil dostundan ziyade akıllı düşmanına güven.

● Kullar, bilmedikleri şeylerde duraksasalardı ne kâfir olurlardı, ne de sapıklığa düşerlerdi.

● Kendini bilen, Rabbini bilir.

● Renkten renge giriş, inançtan inanca geçiş, ahmaklığın alametlerindendir.

● Bilgiyle dirilen, ölmez.

● Söyleyene bakma, söylenene bak.

● İnsanların en acizi, insanlardan kardeş edinemeyenidir, ondan daha aciziyse kardeş edindikten sonra onu yitirendir.

● Büyük günahların kefareti, zulme düşenlere yardım etmek, acze düşenleri ferahlandırmaktır.

● Dindarlığın en üstünü, dindarlığı gizlemektir.

● Hayrı yapan, hayırdan da hayırlıdır; şer isteyense şerden de kötüdür.

● Halka istemediği, hoşlanmadığı şeyleri söyleyen kişi hakkında halk da, bilmediği şeyleri söyler.

● İnsanların en fazla bağışlaması gerekeni, ceza vermeye en fazla gücü yetenidir.

● Cömertlik, istemeden vermektir. İstendikten sonra vermekse, utançtandır ve kötüdür.

● Dil yırtıcıdır, bırakıldı mı salar, parçalar.

● İnsan, dilinin altında gizlidir.

● Soruya verilen cevap çoğalınca, doğru gizli kalır.
● Dostunu ihtiyatla sev, olabilir ki, bir gün sana düşman olur. Düşmanla da ihtiyatlı düşmanlıkta bulun, olabilir ki bir gün sana dost olur.

● Günaha alt olarak üstünlük bulan, üstünlük elde etmemiştir, şerle üst olan alt olmuştur.

● Zalime gelip çatan adalet günü, mazlumun uğradığı cevir ve cefa mihnetinden çetindir.

● Şiddet son dereceyi buldu mu, ferahlık gelir çatar. Bela halkaları tam daraldı mı, genişlik yüz gösterir

● Ayıbın en büyüğü, ona benzer bir ayıp sende varken, başkasını ayıplamandır.

● Konuşun da tanışın, çünkü insan, dilinin altında gizlidir.

● Gerçekle savaşıyor, elbette alt olur gider.

● Bir insanda güzel bir huy varsa o huya benzer başka huy-larını da bekleyin.

● Nice zengin vardır ki, yoksuldan da yoksuldur; nice büyük kişi vardır ki, her aşağılık kişiden de aşağıdır, nice yoksul vardır ki, bütün zenginlerden daha zengindir.

● İki şey vardır ki, yitirmeden kadri bilinmez: Gençlik ve mutluluk.

● Utancın üstünü, insanın kendinden utanmasıdır.

● Nice kan vardır ki, onu dil döker.

● Mazluma yardımcı ol, zalime düşman kesil.

● Soyluluk; babaların, anaların mensup oldukları soyla boyla değil, övülecek üstünlükle kazanılır.

● İnsanda dil olmazsa, insan söz söylemezse, surete bürünmüş bir varlıktan, yahut başıboş bırakılmış otlayan bir hay-vandan başka ne olabilir ki?

● Mazlumun zalimden öğ alacağı gün, zalimin mazluma zulmettiği günden daha çetindir.

● Aç kalmak, açalmaktan hayırlıdır.

● Bilmediğiniz sözü söylemeyin, çünkü gerçeğin çoğu, inkâr ettiğiniz şeylerdedir.

● Aleyhine kesin delil olmayan kişiyi mazur tutun; o kişi benim.

● Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum.

Mevlana, Hz. Ali'yi Anlatıyor

Bütün büyük İslam düşünürleri gibi, **Mevlana** da **Hz. Ali'**ye hayran ve bağlıdır. Onu, şöyle anlatıyor:

“Doğruluğu ve güzel işi, Ali'den öğren, Tanrı Arslanı'nı hileden, düzenden arınmış bil. Değil mi ki (ya Ali) sen, o bilgi şehrinin kapısıdır. Değil mi ki, dostluk güneşinin ışığıdır, ey rahmet kapısı, dengi olmayan Tanrı barigâhı, kapanma, ebedi olarak açık kal... Yiğitlikte Tanrı Arslanı'sın, erlikte ise kimsin, kim bilebilir ki?”

Hz. Ali, Bugün de Semboldür

Hz. Ali, Aleviler tarafından imam bilinip sonsuz bir sevgiyle bağlı olduğu için, şeriatçılar tarafından tutulmaz. Sıradan bir insan düzeyine indirilmeye çalışılır.

Hz. Ali'nin Peygambere yakınlığı, İslamiyet için yaptıkları, düşünce yapısı görmezlikten gelir... Bunun dışında; **Hz. Ali**, Sünnileştirilip, bir molla haline getirilir. **Hz. Ali**'nin yalnız namaz kılması dikkate alınır; diğer özellikleri unutturulmak istenir.

Hz. Ali; gerek yaşantısı, gerek yaptığı eylemler, gerekse dile getirdiği görüşleri, düşünceleri ile tam bir Alevidir. Alevi felsefesinin ve yaşamının kaynağı **Hz. Ali**'dir.

Aleviliği bilmeyen bazıları, Aleviliği siyasal amaçlarına araç yapmak isteyen kimi görüşler; **Hz. Ali**'nin bir Arap olduğunu, 1400 yıl önce yaşayıp öldüğünü, onun başına gelenlerin bugünkü insanları ilgilendirmeyeceğini söylerler. Aleviliği, yalnızca halifelik sorunu ile sınırlı sanan bazıları da, kimin halife olduğu, kimin olmadığı bugün beni ilgilendirmez diyerek geçmişle bağlantısını kopartır. Hatta, Aleviliğin **Hz. Ali** ile sembolleşmesini bile görmezlikten gelerek onu yok saymaya kalkarlar. Bu; siyasi olarak da, kültürel olarak da, felsefi olarak da Aleviliği çöküşe götürmek isteyen son derece tehlikeli ve yıkıcı bir tutumdur. Böyle düşünenlere; **Spartaküs** örneğini verelim: Bir Romalı köle olan **Spartaküs**, kölelerin özgürleşmesi

uğruna can vermiştir. Bu, her çağda insanoğlunun saygı duyacağı bir tavidir. Şimdi bu olay iki bin sene önce olmuştur diye kaldırıp atacak mıyız? Veya, “**O Romalı bir adamdı, biz modern dönemin insanıyız. Boş ver onu...**” mu diyeceğiz?

Elbette, insanlık bugünlere, bu güzel değerlere, büyük evlatları sayesinde gelmiştir. Onların anılarına ve düşüncelerine sonuna değin sahip çıkacak, o düşünceleri daha geliştirerek, daha güzelleştirerek gelecek kuşaklara aktaracaktır.

Hız. Ali'yi daha tanımadan, onu reddetmeye kalkışanların, aslında insanlığın genel değerlerini reddettiklerini unutmaları gerekir.

İftiranın En Yamanı

Hız. Ali hakkında şimdiye değin hiçbir yerde görölmemiş iftiraları Prof. **İhan Arsel**'de görüyoruz. **Arsel**, entelektüel kesim arasında oldukça popüler olan **Şeriat ve Kadın** adlı kitabında; peygamber **Muhammet**'e karşı takındığı açık ve büyük düşmanlığının sınırlarını pervasızca genişleterek, onun en yakınlarını ve en sevdiği kişileri de bu iftira çemberinin içine alıyor.

Hız. **Muhammet**'i, yalnızca, aklı uçkurunda bir şehvetpe-rest gibi göstermeye çalışan yazar cazip gördüğü bir yalanı üç kez, beş kez, hatta on kez tekrar ediyor.

1 – Yazar **Arsel**, İslamiyet için getirdiği tezlerinin tümünü yalan hadislere dayandırıyor. Emevi hanedanının; Hız. **Muhammet** ve soyunu kötülemek için yalancı alimlere uydurttuğu hadisler; köleci toplum yaratmanın ideolojik dayanakları olarak ortaya çıkmıştır. Yazar; örnek verdiği hadislerin tümünü gerici Sünni yazarlardan alıyor. Bu şeriatçıların uydurduğu hadisleri doğruymuş gibi vermek, bilimsel ölçü ile hiç mi hiç uyuşmaz.

2 – Hız. **Muhammet**'i şiddetli bir seks tutkunu göstermek; onun gerçekleştirdiği işleri; halkın kafasında halen egemen olan seks karşıtı feodal şartlanmadan yararlanarak kötülemeyi amaçlayan dürüst olmayan bir tutumdur. Bir tür psikolojik tuzak; psikolojik avcılıktır. Bu durum; şeriata karşı görünen

yazarın, insanları şeriatın şartlandırmalarına göre yakalamaya ve yönlendirmeye çalışmasının örneğidir.

3 – Yazar, Hz. **Muhammet**'i Arap peygamberi diye tanımlayarak, İslamiyet'i Yahudilik gibi bir kabile dini haline getirmeye çalışmaktadır.

4 – Yazar; zaman ve zemin kavramını birbirine karıştırıyor. 1400 yıl öncesini, bugünün psikolojik yapılanması ve değer yargıları ile yargılamaya kalkışıyor. O derece tek taraflı davranıyor ki, İslamiyet hakkında, koskoca kitapta tek olumlu söz bulamıyoruz. Böyle kötü bir akımın (!) nasıl olup da bu derece yaygınlık kazandığını da elbette açıklayamıyor yazar.

5 – **Arsel**, İslamiyet ile şeriatı da özdeş görüyor. Halbuki şeriat, İslamiyet'in özü değil, biçimidir. Peygamber dönemindeki bildirim (tebliğ) aşamasını kapsar. İslamiyet'in özü ise Aleviliktir. Yazar; bütün Sünni bilimadamlarımız gibi Alevilik olgusundan habersiz görünüyor. Bu nedenle de Alevilikteki kadının konumuna hiç değinmiyor; değinmiyor...

Hz. Ali'yi Karalama Çabaları

Arsel, önyargılı yaklaşımlarını kanıtlayabilmek için, açık açık yalana da başvuruyor. Bir iki örnekle, ne büyük hatalar yaptığını açıklayalım:

“Ebubekir'in, hilafete bizzat Muhammet tarafından vekil kılındığını bilen halk... (sayfa 92)

Çünkü, gerçekten de Muhammet, ölmeden çok önce, Ebubekir'i hilafete layık görmüş ve kendinden sonra devletin başına onun geçmesini vasiyet etmişti (sayfa: 93)

(...) Muhammet, (kızı Fatıma'yı) teselli maksadıyla, ‘Ali iyi bir Müslümandır, asil bir ailenin çocuğudur, zekidir’ vs. gibi laflar ederdi. Fakat, bunları söylerken, söylediklerine muhtemelen kendisi de inanmazdı. Nitekim, Ali'nin pek zeki ve akıllı olmadığını herkesten çok o bilirdi. Nitekim, kendisinden sonra halifelğe, damadı Ali'yi değil fakat Ebubekir'i uygun görmesi, onu aklen ve fikren Ali'ye üstün kabul etmesindendir.

(Muhammet) ilk başlarda Ali'yi Fatıma'dan sonra en çok sevdiği kişiler arasında sayarken, Ali'nin beceriksizliklerini ve iyi bir asker olmadığını anladıkça, ondan soğumaya başlamış ve Ebubekir'i ona tercih eder olmuştur. (s. 278)”

Yazar Arsel, bu kasıtlı yalanlarını hangi kaynağa dayandırdığını açıklayacak durumda değildir. Ebubekir'in peygamber tarafından hilafete vekil kılındığını hiçbir ciddi kaynak yazmaz. Bu Emevi yalanını, yazar, çok ince hesaplar yapıp olduğu gibi almaktadır. Amaç, peygamber geleneğini sürdüren Hz. Ali'yi haksız çıkarmak, böylece İslamiyet'e bir darbe vura bilmektir. Hiçbir kaynakta yer almayan, Ebubekir'in Muhammet tarafından halife atandığı yalanını gözü kapalı alıp birkaç kez, inançla tekrarlaması, yazarın duygularına aşırı ölçüde esir olduğunu göstermesi bakımından öğreticidir.

Hız. Ali, bir eylem adamı olduğu kadar büyük bir düşünürdür, filozoftur. Dört kelime ile özdeyiş söyleyecek kadar dile egemendir. Arap dilinin temellerini kuran kişidir. Mantık, kelam gibi İslami ilimlerin temelini atandır. İyi bir ozandır. Elimizde “Nehcül Belaga” ve “Divan” adlı iki felsefi ve edebi yapıtı bulunmaktadır. Ebubekir'den ise bir cümlecik metin bile kalmamıştır. Yazar; Hız. Ali'nin özdeyişlerinden haberdar olmuş olsa idi; kıt akıllının Hız. Ali değil, kendisi olduğunu anlardı.

Çokeşli Arap toplumunda tekeşli evliliğin güzel bir örneğini yaşayan Ali-Fatıma çiftini lekelemek için yazar; ne yapacağını, hangi yalana sarılacağını bilmiyor. Hız. Ali'nin bir karıncayı bile incitmekten çekinen son derece duygulu ve insan sevgisiyle dolu birisi olduğunu kabul edemeyen yazar; ona, Muaviye soyunun en akılsız iftiralarını kullanarak saldırmaktan zevk duyuyor. Ve kendi yalanlarına kendisi de inanarak yazdıklarının tümünü hiçe indiriyor.

“Denebilir ki, Fatıma, ki Muhammet'in en çok sevdiği kızı idi, sırf babasının dileğine uymuş olmak için Ali ile evlenmiştir. Ve bu işi (...) hiç de canı gönülden yapma-

mıştır. Bunun nedeni de (...) Ali'nin ne mali, ne fiziki yönden cazip bir kimse olmamasıdır. (s. 157)

Fatıma, (...) Ali ile sık sık kavgalaşırdı (s.246)

Ali, bir süre boyunca Fatıma'ya fazlasıyla bağlı kalmış ve fakat her şeye rağmen haremine yeni kadınlar katmak istemiştir (s.277)”

Hiçbir Arap ailesinde görülemeyecek ölçüde güzel geçen **Ali-Fatıma** evliliğini kötülemek için kendisini zorlayan ve Emevi yalanlarına sarılan **Arsel'in** bu mantıksızlığını aşağıdaki örnekte açıkça görelim.

Yazar; Hz. **Muhammet'i** kötü göstermek için her türlü kanıtı sarılırken; önüne atılan yalanları da olduğu gibi kabul etmekte, hiçbir mantık süzgecinden geçirmemektedir. Şöyle diyor yazar:

“Bilindiği gibi, (Muhammet'in) kızı Fatıma'nın, Ali'den Hasan ve Hüseyin adında iki oğlu olmuştur. Bunlardan Hasan, tıpkı büyükbabası gibi şehvetinin çokluğu ile ün salmıştır. (...) İki yüzden fazla kadınla evlendiği söylenir. (...) Hüseyin ise şehvet bakımından onunla yarışabilecek çapta değildi. Ve işte bu nedendir ki Muhammet; her vesile ile Hasan'ı karşısına alıp ‘Sünnet ve siyret bakımından bana benziyorsun’ demekten zevk alır ve sırf bu yüzden Hasan'ı, Hüseyin'e tercih ettiğini anlatmak üzere etrafındakilere; ‘Hasan benden, Hüseyin Alidendir’ derdi.

(...) Muhammet (...) Ali'den muhtemelen iki yüz kat fazla şehvete sahiptir diye Hasan'ı örnek alınması gereken erkek tipi olarak tanımlamış ve Hasan'a şehvet bakımından benzemeyi iftihar vesilesi yapmıştır.”

Şimdi, bu gözükara yalanın, bu azgın iftiranın üzerinde biraz duralım. Ve peygambere düşmanlığın, yazarı nasıl gülünç hale getirdiğini görelim.

Bilindiği gibi Hz. **Muhammet**, 632 yılında vefat etti. Hz. **Ali'nin** oğlu **Hasan** da hicretin ikinci yılında, yani 624 yılında doğdu. Yani, peygamber olan dedesi vefat ettiğinde **Hasan** 8 yaşında; **Hüseyin** ise, 6 veya 7 yaşında idi.

Şimdi; insanda biraz mantık varsa, bu tarihler ortadayken; en çok 8 yaşındaki bir çocuğun azgın şehvetinden söz etmesi mümkün müdür? Ve 7-8 yaşlarındaki çocuğun şehvetinin azgınlığına (!) bakarak peygamberin mutlu bir biçimde, '**Hasan benden, Hüseyin Ali'dendir**' demesi hangi akıl ölçülerine uyar. İnsan, Hz. **Hüseyin**'i kötölemek için çıkartılan Emevi yalanına böyle mantıksızca sarılırsa, sonuçta gülünç duruma düşer.

Yazar **Arsel**; İslamiyet'in şeriatçı yönünü eleştirmek amacıyla yola çıksaydı, Hz. **Muhammet** ve soyuna bilimsel ölçülerle yaklaşılsaydı, böyle gülünç hatalara düşmezdi.

Bütün Emevi yalanlarını gerçek gibi alan yazarın; Hz. **Ali** ve çocuklarına ilişkin görüşlerinin iftiradan başka şey olmadığı, tarihi biraz karıştırmış olan, akıl yürütmeyi bilen insanlarca kolayca anlaşılacaktır.

Hz. Ali ve Kahramanlık Olgusu

Alevi edebiyatında ve kahramanlık öykülerinde, Hz. **Ali**, her şeyden önce, savaşçı yönüyle belirginleşir... Bu savaşçı tavrı; Alevilerin yüzyıllar boyunca savaş koşullarında yaşatılmalarının doğal sonucudur. Sürekli saldırı karşısında kalan ve savunma konumunda bulunan Aleviler; yok olmamak için, mücadele etmenin zorunlu olduğunu öğrenmişlerdir. Bu mücadelenin sembolleştirilmesi için ise İmam tanıyıp yolun başı saydıkları Hz. **Ali**'nin kişiliğinden yararlanmışlardır.

Hz. **Ali**'nin bireysel planda (teke tek dövüşte) yenilmeyen bir savaşçı olması, Alevilerin bu sembolleştirme arzularına son derece uygun düşmüştür. Feodal dönemdeki yiğitlik olgusu olan teke tek dövüş, Hz. **Ali**'nin kişiliğinde en mükemmel temsilcisini bulmuştur. Kendi manevi önderlerinin bu özelliğini daha da işleyen Aleviler; onu; bütün engelleri yıkıp geçen bir tanrısal güç biçimine sokmuşlardır.

Yapmak istediklerini, Hz. **Ali**'nin kişiliğinde gerçekleştirmek düşü içinde olan Aleviler, bu sembolden yararlanarak düşmanlarına karşı yiğitçe çarpışmayı geliştirmişlerdir. Bu sembol, onlar için bir can simidi bile olmuştur. Aleviler, Hz. **Ali**'nin

yenilmezliği ile kendilerini özdeşleştirerek, bir gün mutlaka düşmanlarını yeneceklerine inanmışlardır. Bu inanç, pratikte gerçekleşmediği zaman da, **Mehdi** kavramını gündeme getirerek, bozulan düzenin yine kendi imamları tarafından düzeltilceğine inanmışlar; bu düzeltme işinde de seve seve görev almışlardır. Düzeltme çabaları başarısız olsa bile, bu amaçlarından asla vaz geçmemişlerdir. *

Hz. **Ali**'nin düşünür ve sanatçı (ozan) yönünün Anadolu Alevileri arasında göz ardı edilmesinin temel nedeni, **Hz. Ali**'nin mücadele simgesi yapılması ve bu özelliğinin kasıtlı olarak ön plana çıkartılmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı saldırıları karşısında can derdine düşen Alevi katmanların, ortak mücadele sembolleri bulmaları zorunlu olmuş ve bu sembol de **Hz. Ali** olmuştur.

Hz. **Ali** ve onun kılıcı Zülfikar'ın, insanları sürekli kesmesi olayı, Alevilerin yaşadığı katliamların tersten yansımasından başka bir şey değildir. Kesilme yani katliam olgusu, Alevilerce gündelik yaşamın bir parçası gibi görülmüştür. Aleviler yemin ederken, eskiden, "**Yalan söyleyeni, İmam Hüseyin kes-sin...**" diyorlardı. Kesilme, yani topluca öldürülme olgusu ile burun buruna yaşayan kitle; ister istemez gündelik dilinden edebiyatına ve siyasal literatürüne değin bütün konulara, böyle bir bakış açısı getirmektedir. Alevilerde, tamamen savunmaya dönük olarak oluşturulan bu tavır, onların derin **İsa** sevgisine asla zarar vermemiş; aksine, insan kutsallaştırılarak, katliamdan kurtulmalarının yolları aranmıştır.

EHLİBEYT'İN KURAN'DAKİ YERİ

Ehlibeyt (Hz. Muhammet, İmam Ali, Hasan, Hüseyin, Fatıma) peygamber ailesi olarak algılanacak bir kavramdır. **Ehli** beyt kavramı, Aleviliğin temel kurallarındandır. Kuran ve hadislerden Ehlibeyt ile ilgili olarak yaptığımız saptamaların bir bölümünü aşağıda veriyoruz:

Bakara (2) Suresi 207. ayet: **İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'ın rızasına kavuşmak için canını satar. Ve Allah, kullarını pek esirgeyendir.**

Bu ayet; peygamberin, Medine'ye göç edeceği gece, onun yatağına yatarak gelecek suikastçıları karşılayan Hz. Ali için inmiştir.

Ahzab Suresi (33) 25. ayet: **Allah; kâfirleri, hiddetleriyle, şiddetleriyle defetti; hiçbir hayır elde edemediler. Ve Allah, savaş hususunda inananlara yetti; gerçekten de Allah pek güçlü olandır, üstün bulunandır.**

Bu ayet; Hendek Savaşı'nda Hz. Ali'nin yiğitliği nedeniyle inmiştir. Mekkeli savaşçılardan **Abdü Ved oğlu Amr** ve bir bölüm ünlü savaşçı, hendeği geçip Müslümanlara meydan okumuştur. Çok yiğit, neredeyse bir ordu konumundaki **Amr'a** kimse karşı çıkamamıştı. Sonunda **Hz. Ali**, peygamberden izin alıp gitmiş; **Amr'ı** öldürmüştü. **Amr** öldürülünce, Mekkeliler geri çekilmişlerdir...

Bu durum nedeniyle peygamber de şöyle demiştir:

“Ali'nin; Hendek günündeki bir kılıç vuruşu, ümmetimin kıyamete dek yaptığı, yapacağı ibadetlerden üstündür.”

Ahzab (33) 33. ayet: **Ey Ehlibeyt, Allah sizden her türlü pisliği, suçu, şüpheli gidermek ve sizi tam bir temizlikle temizlemek, tertemiz hale getirmek diler.**

(Burada söylenmek istenen, Ehlibeyt hakkında duyulan kuşku ve şüphelerin yanlış olduğu, onların bütün şüphelerden uzak olduğudur.)

Aleviliğin temel kavramlarından olan “Ehlibeyt” Kuran'da açık açık geçer.

Ayet indiğinde, peygamber zevcelerinden **Ümmü Seleme'nin** evindeydi. Hz. **Muhammet**, kızı **Fatıma'ya**, **Ali**, **Hassan** ve **Hüseyin'i** çağırmasını buyurdu. Onlar gelince, kızını damadını ve torunlarını yanına çağırdı. Tümünü abasının altına alarak şunları söyledi:

“Allah'ım! Her peygamberin bir ailesi, değer biçilmez yakınları vardır. Bunlar da benim ehlibeytimdir; benim değer biçilmez yakınlarımdır. Onlardan bütün kuşkuları gider ve tertemiz kıl.”

Bu niyaz üzerine, zevcesi **Ümmü Seleme**, peygambere, **“Ben de senin ailenden değil miyim?”** diye sordu. Bunun üzerine peygamber, ailesine **“Sen yerinde kal. Benim ailem, değer biçilmez yakınlarım; bunlardır. Sense hayra karşısın.”** cevabını verdi.

Bunu, bizzat **Ümmü Seleme** anlatmıştır...

Alevi yolunun imamları, baştan beri kendilerinin Ehlibeyt olduğunu vurgulamışlar ve aşağıdaki ayette belirtildiği gibi velayetin de Ehlibeyt şoyuna ait olduğu kabul edilerek uygulanmıştır.

Bu durumu anlatan Enfal Suresi (8) 75. ayeti şöyledir: **Alah'ın takdirinde sabit olduğu üzere, bir kısım yakınlar, bir kısmından daha fazla velayete sahiptir.**

Hz. Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin hakkında inen bir ayet de **Meveddet Ayeti** diye bilinen Şura Suresi'nin (42) 23. ayeti-dir:

Bu, Allah'ın, inanan ve iyi işlerde bulunan kullarına müjdesi: De ki: Sizden ecir (dünyalık bir şey) istemiyorum. İsedğim ancak yakınlarıma (Ehlibeyt'ime) sevgidir.

Bu ayet, Medine'ye hicretten sonra Hz. Peygamber'in geçim sıkıntısına düşmesi üzerine Medine halkının varlarını yoklarını ona vermeye kalkışmaları nedeniyle inmiştir. Söz konusu yakınlar, peygamberin yakınlarıdır ve Ehlibeyt'tir.

Necran'daki Hıristiyanlar; Kuran'da **İsa** Peygamber ve Hıristiyanlık hakkında söylenenlere karşı çıkıp cizye (vergi) vermek istemeyince Al-i İmran Suresi'nin (3) 61. ayeti indi. **Mübahele** ayeti olarak bilinen bu ayet şöyledir:

Sana (İsa'nın Allah katındaki mertebesi, kul olduğu ve Hıristiyan inancının batıl olduğu hakkında) bilgi geldikten sonra da gene seninle tartışmaya kalkışana, artık de ki: Gelin, biz oğullarımızı, siz de oğullarınızı; biz kadınlarımızı, siz de kadınlarınızı; biz kendimizi, siz de kendinizi çağıralım (bir yerde, bir araya gelelim). Sonra mübahahele bulunalım; artık Allah'ın lanetini yalancılara havale edelim.

Mübahale, iki kişinin veya iki tarafın karşı karşıya gelerek lanetleşmesi, yalancı olanın, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmasını dilemesidir. Hz. Peygamber, bu ayet inince, Necranlılara haber gönderdi. Hicretin onuncu yılı Zilhiccesinin yirmi dördüncü günü buluşmayı kararlaştırdılar. Hz. Muhammet, yanına, o gün, **İmam Hasan ve Hüseyin'i, Fatimatüzzehra'yı** ve Ali'yi alıp birlikte Necranlıların bulunduğu yere gittiler. Peygamber, bu dört kişiden başka ne amcalarını, ne zevcelelerinden birini, ne de Haşimoğullarından birisini çağırmaştı. Necranlılar, Hz. Peygamber'i ve Ehlibeytini görünce, işin sonundan korkup cizyeye razı olmuşlardı.

Ayetteki “oğullarımız” sözü, **İmam Hasan ve Hüseyin'i** ifade eder.

“**Kadınlarımız**”dan maksat, **Fatimatüzzehra'dır**. “**Biz**” sözü ise, Hz. **Muhammet ve Ali'yi** anlatır.

H. Ali, ayette, peygamberle birlikte anılmaktadır. Peygamber, yakınları olarak **Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin'i** görmektedir. Hristiyanlara karşı onları götürmesi; Tanrı katında tanıklık için bunları kullanması; Hz. **Muhammet'in** bu dört kişiyi herkesten üstün tuttuğunun en somut kanıtıdır.

Bakara Suresi (2) 60. ayet: **Musa, milleti için su aramıştı; “Asanla taşla vur” dedik. Oradan on iki pınar fışkırdı; herkes içeceği yeri bildi.**

Kuran'da işaret edilen 12 pınar, 12 İmam'dır... Buradaki pınarlar gerçek bilgi kaynağını gösterir.

Cin Suresi (72) 27-28 Ayetler: (...) (Tanrı) **Rablerinin bildirilerini tebliğ etmelerini ortaya koymak için, her peygamberin önünden ve ardından gözcüler salar, onların yaptıklarını ilmiyle kuşatır ve her şeyi bir bir sayar.**

Burada söz konusu edilen de 12 İmam'lardır. Peygamberden önce gelen başka peygamberler, Tanrı'nın bildirimlerini insanlara ulaştırmışlardır. Fakat, Hz. **Muhammet'ten** sonra başka peygamber gelmeyeceği için Tanrı'nın bu isteği 12 İmam'lar aracılığıyla insanlara ulaştırılmıştır... Bu nedenle,

Alevi düşüncesi; Alevilere göre Tanrı'nın bildirimlerine en uygun olan düşüncedir...

Şuara Suresi (26) 214. Ayet: **(Ey Muhammet) önce en yakın akrabalarını uyar (dine çağır).**

Burada, Tanrı katında da Peygamber'in ailesinin özel bir önemi olduğu açık açık vurgulanmaktadır.

Bu ayetin en önemli yönü, İslam'a ilk çağrılanların peygamber ailesi olduğunu göstermesidir. Bu bir Tanrı emridir. Bu nedenle, ilk Müslüman olanlarla, ilk reddedenler de bu ailedendir. Bu yüzden, **Ebubekir**'in ilk Müslüman olan kişi olduğu yolundaki görüş, Kuran'ın bu ayetine de ters düşer.

Nahl Suresi (16) 42. ayet: **Bilmiyorsanız, zikir ehline sorun artık.**

Buradaki zikir ehli, Ehlibeyt'tir. Zaten Hz. Ali de, **“Zikir ehli biziz.”** demiştir.

Tevbe Suresi (9) 119. ayet: **Ey inananlar, Allah'tan çekinin ve gerçeklerle beraber olun..**

Burada söz konusu edilen **gerçekler**, Ebu Talip oğlu Ali biçiminde yorumlanmaktadır.

Maide Suresi (5) 55. ayet: **Sizin veliniz ancak Allah'tır ve resuldür ve iman edenlerdir ki, onlar; namaz kılarlar ve rükû halindeyken zekât verirler.**

Burada söz konusu edilen kişi, Hz. Ali'dir. Çünkü, peygamberle birlikte namaz kılınırken bir dilenci gelir ve sadaka ister. Kimse bir şey vermez. Bu sırada rükûda bulunan Hz. Ali, dilenciye, parmağındaki yüzüğü alması için işaret verir. Dilenci de yüzüğü alıp gider.

İnsan Suresi (76) 8. ayet: **Onlar, içleri çektiği halde, yiyeceklerini yoksullara, öksüze ve esire verirler.**

Bu ayette, açık açık belirtilen de Ehlibeyt'tir. Hz. Ali ile **Fatıma**, çocukları olan **Hasan** ile **Hüseyin**'in hastalanmaları üzerine, iyileştikleri takdirde üç gün oruç tutmaya karar vermiştir. Çocuklar iyileşince, üç gün oruç tutmaya başlamışlar. İlk gün iftar yemeklerini, o sırada gelip yiyecek isteyen yoksul birisine, sonraki gün öksüz birisine, en son gün de bir esire ver-

mişler ve üç gün aç aç oruç tutmuşlardır. Bu ayette, bu davranış yüceltilirken, Ehlibeyt örnek hale getirilir.

Hemen belirtelim: **Hz. Ali** ve ailesi, son derece mütevazı bir yaşam sürdü. Ehlibeyt yoksullar gibi yaşadı. Bir parça fazla yiyecekleri olduğunda; bunu düşkünlerle paylaştılar, özellikle; **Hasan** ve **Hüseyin**'in kimi zaman açlıktan ağladıkları birçok kaynakta yer alır.

Ehlibeyt'in bu yaşama biçimine örnek olan da peygamber **Hz. Muhammet**'tir. İslam peygamberi de yoksul bir yaşam sürdü. Çoğu gece aç yattığı, açlığını bastırmak için de midesi-nin üstüne taş bastırdığı rivayeti Aleviler arasında yaşamaktadır. Vefat ettiği zaman miras olarak bırakacağı hemen hemen hiçbir şeyi yoktu. Bu nedenledir ki; Müslümanlara sürekli olarak dayanışmayı önermiş; onlarda paylaşımcı, bölüşümcü, eşitlikçi bir ruh yapısı oluşturmaya çalışmıştır. Kuran'ın ana hükümleri de bu doğrultudadır. İslamiyet'in özü de eşitlikçi sayılabilecek bir aile düzeninden oluşan toplum yaratmaya yöneliktir. İbadetler ise, bu amacı gerçekleştirmede insanları terbiye edici bir araç olarak kullanılmıştır...

Hz. Muhammet'in ve ailesinin bu yoksulca yaşamını, insanları yoksulluğa çağrı olarak değerlendirmemek gerekir. Tam karşıtı olarak, yoksulluğu ortadan kaldırmak için, zenginlerin mallarının gönüllü bölüşümünü önerir peygamber... Kuran'da en değerli davranış olarak bu önerilir. Kuran'daki felsefenin temelini bu olduğu açık açık görülür... Peygamber ve ailesi (Ehlibeyt) diğer Müslümanlara örnek olmak için, feragat ve özverinin en mükemmel örneğini ortaya koymuşlardır. Bu özveri, zaman içinde, yaşamın öteki alanlarında da görülecek; **İmam Hüseyin**'le birlikte, bu amaç uğruna bütün Ehlibeyt can verme yolunu tutacaktır...

İkinci İmam: İMAM HASAN

İMAM Hasan, **Ali**'nin, **Fatıma**'dan doğan ilk oğludur. Hicretin ikinci yılı Medine'de doğmuştur. Bu isim, Araplarda eski dönemde yoktu. **Hasan** ve **Hüseyin**, Peygamber tarafından, **Harun** Peygamber'in oğullarının (**Şebber** ve **Şübber**)

isimlerinin Arapçaları olarak konmuştur. Bu durum, Hz Peygamber'in torunlarına çok özel yer verdiğini gösterir. Ayrıca, Peygamber'in reformcu tavrını da ortaya koyar.

İmam Hasan'ın, kız, erkek on beş çocuğu olmuş, soyu, **Hasanül Müsenna** ve **Zeyd** adlı oğullarından yürümüştür. Künyesi **Ebu Muhammet**, lakabı seçilmiş anlamına gelen **Mücteba**'dır.

H. Muhammet, İmam Hasan ve Hüseyin'i çok severdi. **"Onlar benim dünyada iki demet çiçeğimdir"** der, onlara **"Oğullarım"** diye seslenir, ağlamalarından incinirdi. Her zaman, **"Onları sevenler cennetliktir, kötülük edenlerse cehennemliktir"** derdi. Peygamber, torunlarını omzunda taşır, bağrına basar, öpüp koklar, güneş altında kalmalarına razı olmaz, namazda bile, sırtına çıkmalarına izin verirdi. Hutbe verirken onların geldiklerini görüp hutbeyi keserek kucağına oturtmuş, sonra hutbeye devam etmiştir. Peygamber, **"Allah'ım ben bunları severim, sen de bunları ve bunları sevenleri sev, bunlar benim ve kızımın oğullarıdır"** demiştir.

Peygamber, **İmam Hasan**'ı dizine oturtur, o da Peygamber'in sakalını karıştırırdı. **Muhammet**, onun dudaklarını öperdi. Bir kere de hakkında, **"Anam, babam sana feda olsun, kim beni severse bunu da sevsin"** demiştir. **Ayşe**, Peygamber'in **Hasan**'ı bağrına basıp **"Allah'ım bu benim oğlumdur, ben seviyorum, sen de sev"** dediğini söyler.

İmam Hasan, Camel savaşından sonra **Sıffin** ve **Nehrevan** savaşlarında da bulundu.

H. Ali'nin şehit edilmesinin ardından, Kufe Mescidi'nde **İmam Hasan**'a biat edildi. Ve resmen halife oldu. **İmam Hasan**, kısa bir hutbe okuyup minberden indi ve **Muaviye** ile savaş hazırlığına koyuldu. Fakat halk ona destek olmadı. Savaşa yolladığı ordusu, Şamlılara yenildi. **Muaviye** gerek para, gerek hile ile bütün önemli kişileri yanına çekmişti. Yalnız kalan **İmam Hasan**, **Muaviye** ile bir anlaşma imzaladı ve halifeliği bıraktı. Anlaşma şu koşulları taşıyordu:

1) Halkın, Allah'ın kitabına, Peygamber'in yoluna uygun olarak idare edilmesi,

2) Hz. Ali yandaşı olanlara hiçbir şekilde kötülük yapılmaması,

3) Hz. Ali'ye kötü söz söylenmemesi,

4) Hak sahiplerine, Camel ve Sıffin savaşında şehit olanların evladına, haraç malından pay verilmesi,

5) Muaviye'nin kendisinden sonra, yerine birisini halife yapmaması.

Muaviye, anlaşma yazılıp taraflar ve tanıklar imzaladıktan sonra, “Ben, Hasan'la bazı şartlara uyacağımı vaat ederek anlaşmıştım ama, o şartların hepsi de ayağımın altına. Onların hiçbirini yerine getirmeyeceğim” dedi.

Ve dediğini de yaptı. İmam Ali'ye, İmam Hasan'ın bulunduğu camilerde bile, lanetler okuttu. Ali'nin taraftarları öldürülüp evleri yıktırıldı. Ehlibeyt'e ve şehitlerin çocuklarına hiçbir şey verilmedi. Muaviye, yaşamının sonunda, halktan, oğlu Yezit'e zorla biat aldı ve yerine onu bırakıp gitti. Bu, babadan oğula geçen halifelik, İslamiyet'in Sünni anlayışında bile yoktu.

İmam Hasan'ı birkaç kez zehirlediler, ama kurtuldu. Sonunda, Muaviye, İmam Hasan'ın eşi ve Kays oğlu Eşas'ın kızı Cude'ye, İmam'ı zehirleyip şehit ettiği takdirde bin dirhem altın vermeyi ve onu, oğlu Yezit'e almayı vaat etti. Babası, gerçekte dinden dönme olan Cude, bu vaatler üzerine İmam'ı zehirledi.

İmam Hasan, Medine'de 669 yılında vefat etti. Naaşı, anesi Fatıma'nın yanına defnedildi.

Muaviye, vaat ettiği parayı Cude'ye ödedi, fakat, “Peygamber'in, ‘Oğlum’ dediğine bunu yapan, korkarım benim oğluma da yapar” deyip ikinci vaadinden döndü.

Üçüncü İmam: İMAM HÜSEYİN

(Şehitler Şahı İmam Hüseyin)

ÜÇÜNCÜ İmam Hüseyin, 625 ya da 626 yılında Medine'de doğmuştur, **Fatıma**'nın ikinci oğludur.

Lakabı **Eşşehit**, künyesi **Ebu Abdullahtır**. Altı erkek, iki kız çocuğu olmuştur. **Hz. Hüseyin**, **Şehitler Şahı** diye anılır. İslamiyet'in en umutsuz döneminde; canını, evlatlarını, akrabalarını feda ederek Peygamber yolunu canlandırmasıyla, müminlerin gönlünde **sultan** olarak taht kurmuştur.

Hz. Peygamber, **Fatıma**'nın evinin önünden geçerken, İmam **Hüseyin**'in ağladığını duyup **Fatıma**'ya, "**Bilmez misin ki onun ağlayışı beni incitir**" demişti. Peygamber'in, **Hüseyin**'in dudaklarını öptüğü, yanağını yanağına sürüp sevdiği bütün kaynaklarda vardır. Peygamber **Muhammet**, ona, "**Cennet gençliğinin efendisi**" demiştir. **Hz. Hüseyin**; peygamberin terbiyesi ile yetiştirilmiştir.

KERBELA OLAYI

Aleviler için, İmam **Hüseyin**'in ayrı bir yeri vardır. **İmam Hüseyin**'in kişiliği, tavrı, düşünceleri ve başına gelenler; yüz yıllar boyunca bir destan gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere gelmiştir. Alevilerin toplumcu ve mücadeleci kişiliklerinin oluşumunda **İmam Hüseyin**'in tutumu çok büyük etki yapmıştır. Bir boyutuyla trajedi olan olay, öbür boyutuyla toplumsal bir başkaldırının filizi olmuş; sönmez bir meşale olarak gönülleri tutuşturmuştur.

İmam Hüseyin'in Kerbela'da ailesi ve yandaşlarıyla birlikte şehit edilmesi aniden ve rastlantısal olarak ortaya çıkmış bir olay değildir.

İmam **Hüseyin**, kardeşi **İmam Hasan**'ın, **Muaviye** ile anlaşacağını duyunca, ağlayarak yanına gitti ve nedenini sordu. O, ağabeyinin imzaladığı anlaşmaya ses çıkarmadı ise de **Muaviye**'ye asla biat etmedi, baş eğmedi.

İmam **Hüseyin**, kardeşi **İmam Hasan**'ın ölümünden dokuz yıl sonra ve **Muaviye**'nin ölümünden iki yıl önce **Mekke**'ye

gitmiş, Haşımoğullarıyla Ehlibeyt dostlarını toplayıp bir hutbe söylemişti. Ehlibeyt'e ve yandaşlarına yapılan zulümlerden söz eden İmam Hüseyin, **“zalimlerin her yanı tuttuğunu, Müslümanların, onlara, adeta kul köle kesildiklerini, imansız kişilerin işbaşına geçtiklerini”** söylemişti. İmam Hüseyin, inananlara, zalimlerin acımadıklarını, zayıflara şiddetli davrandıklarını, bütün bunlara karşı da Allah'ın kendilerine ululuk bağışladığı kişilerin sustuklarını vurgulamıştı. Sözlerini şöyle tamamladı İmam Hüseyin: **“Allahım, bilirsin ki, bu sözlerim, hükmetmeye ragbetimden, mal mülk elde etmeyi dilediğimden değil, ancak senin dininin yollarını göstermek, şehirlerini mamur bir hale getirmek istediğimdendir. Böylece de mazlum ve çaresiz, kimsesiz kullarının esenliğe ulaşmalarını sağlamak istiyorum.**

Ey halk, bize yardım etmezseniz, hakkımızda insafa gelmezseniz, zalimler size musallat olurlar. Peygamberinizin dininin nurunu söndürürler.”

İmam Hüseyin Baş Eğmiyor

Muaviye, 674 yılının sonlarında, oğlu **Yezit**'i halife olmak üzere yerine seçmişti. İmam Hüseyin, **Yezit**'in halifeliğini kabul etmedi. Haşımoğulları da bu işe yanaşmamıştı. İmam Hüseyin, **Muaviye**'ye bile biat etmemiş ve İmam **Hasan**, bu konuda ısrar etmemesini **Muaviye**'ye söylemiş, o da kabul etmişti. **Muaviye**, Medine'den son dönüşünden bir süre sonra İmam Hüseyin'e halk arasına fitne ve kargaşalık salmamasını, kendisine ve ümmete zarar verecek işlere karışmamasını öğütleyen bir mektup göndermiştir.

İmam Hüseyin, bu mektuba şiddetli bir cevap yazdı. Mektubunda, **Muaviye** ve Ümeyyeoğullarıyla savaşmamayı suç saydığını belirtiyordu. **“Halka senin hükmetmenden daha büyük bir fitne bilmiyorum”** diyordu. **Muaviye**'nin kötülüklerini, ettiği zulümleri sayıp döküyor, üstelik içki içen, köpeklerle oynayan **Yezit**'i yerine seçtiğini söylüyordu.

Muaviye, 680 yılında öldü ve yerine oğlu **Yezit** geçti. Böylece İslamiyet öncesinin hâkimleri egemenliklerini perçinliyor-

du. Hem de daha güçlü olarak. Müslümanlıkta saltanat başlıyordu. **Yezit**, putperest ataları gibi yaşıyor. İslamiyet'i hiçe sayıyordu. **Kerbela**'da şehit edilen **Hüseyin**'in başı bir tabak içinde önüne getirilince de **İbn Zibari**'nin, Uhut savaşından sonra söylediği şu beyitleri okumuştı:

“Keşke Bedir'de bulunan büyüklerim sağ olsalardı da bu hali görselerdi. Ve sonra da bana, sevinerek, elin var olsun deselerdi. İslam toplumunun ulularını öldürdük. Bedir savaşının öcünü aldık. Haşimoğulları saltanatla oynadılar. Ahmet oğullarının yaptıkları işin öcünü almazsam, ben de anamın oğlu olmayayım.”

İşte böyle bir kişi, Müslümanların başına geçmiş, **“inanınların başı”** diye anılmaya başlamıştı. Hz. **Hüseyin**, bundan dolayı, Medine'de kendilerine rastlayan ve **Yezit**'e biat etmesini öğütleyen **Mervan**'ın sözlerine karşılık **“Başımız sağ olsun. Çünkü ümmet, Yezit gibi birinin hükmü altına girmekle büyük bir belaya uğradı”** demişti.

Yezit, halife olunca Medine Valisi **Utbe oğlu Velid**'e, **İmam Hüseyin**'den gerekirse zorla hemen biat almasını, direnirse öldürtmesini, bu konuda hiçbir geciktirmeye meydan vermemesini emreden bir mektup gönderdi. **Velit**, **Ehlibeyt**'in başı **İmam Hüseyin** için istenilen zulmü kabul etmedi. Fakat görevden alındı.

Çünkü **Yezit**, kendisi için en büyük muhalifin Hz. **Hüseyin** olduğunu biliyordu. Bunu, yazdığı mektuplarda da belirtiyordu. Hz. **Hüseyin**, **Yezit**'in baskısı karşısında, artık harekete geçme kararı verdi. Peygamber'in, kendi annesi **Fatıma**'nın ve **Ehlibeyt**'in mezarlarını ziyaret edip Medine'den çıktı ve Mekke'nin yolunu tuttu. Bu, **Yezit** iktidarına karşı bir ayaklanıştı.

Yolculuk Kerbela Yönünde...

İmam Hüseyin, **Ehlibeyti**yle Mekke'ye vardıktan sonra Kufe'deki Aleviler, **Süleyman bin Surradil Huzzai**'nin evinde toplanmıştı. **Süleyman** onlara, **İmam Hüseyin**'in, Mekke'ye gittiğini, ona yardım etmek gerektiğini söylemişti. Bu-

nun üzerine Kufeliler, İmam'a yardım edeceklerine söz vermişler, kendisine Irak'a gelmesi için haber yollamışlardı. Basralılardan, Medine'ye gelip kendilerine ulaşanlar ve Hicaz halkından da kendisine uyanlar olmuştu. İmam **Hüseyin**, Kufe'ye amcası **Akıyl**'in oğlu **Müslim**'i yollamış ve onu, durumu anlamaya, halktan, kendisine biat almaya ve sonucu kendisine bildirmesi için görevlendirmişti. **Müslim**, Kufelilerin İmam **Hüseyin** adına, kendisine biat ettiklerini bildirdi. Fakat Kufe'ye vali olarak tayin edilen **Ubeydullah B. Ziyad**, **Hüseyin** yandaşlarının çoğunu öldürttü; bir bölümünü de hapsedti. **Müslim**'i yakalatıp şehit etti. **Müslim**'in yanındaki iki küçük oğlu da, **Abdullah b. Ziyad** tarafından öldürtüldü.

Yezit'e baş eğmemek kararında olan İmam **Hüseyin**, kendisi ile her türlü sıkıntıya göğüs germe kararını veren yandaşları ve ailesiyle birlikte Irak'a doğru yola çıktı.

Hz. **Hüseyin**, Irak'a gitmemesi için ricada bulunan akrabalarına ve taraftarlarına da, **Yezit**'in zulmüne boyun eğmeyeceğini açık açık söylemişti. Gerekirse dostlarını, evladını, eşini, kendisini, feda ederek insanları uyaracaktı. Bu uğurda tek kişi kalsa bile savaşaacağını açık açık belirtmişti İmam **Hüseyin**.

Hz. **Hüseyin** ve yandaşları Kufe'ye giderlerken, yolda **Müslim bin Akil**'in başına gelenleri öğrendiler. Kufe halkı verdiği sözden dönmüştü. Kent, **Yezit**'in kontrolü altındaydı. Bu durumda, Kufe'ye doğru yola devam etmek, savaşa, dolayısıyla ölüme gitmekti. Verdiği karardan dönmek niyetinde olan İmam **Hüseyin**, bunu yanında bulunanlara bildirdi ve isteyenlerin kendisinden ayrılabilceğini söyledi. Bu açıklama üzerine, İmamın yanında ikbal ve mal için yer alanlar yüzgeri edip ayrıldılar. Ona inananlarla birlikte Hz. **Hüseyin** yoluna devam etti.

Kufe'yi denetim altına alan **Yezit**'in bir numaralı adamı **Ubeydullah bin Ziyat**, İmam **Hüseyin**'i tutup getirmesi için **Hür bin Yezit Riyahi** adlı komutanı bin kişilik bir ordu ile yollamıştı. **Hür**, İmam ile karşılaşınca onu zorla götürmek istedi-

ğini söyledi. Fakat, Hz. **Hüseyin**, bu komutanla konuşarak kendi niyetini açıkladı. Kişisel istekler peşinde olmadığını, insanlığın yüce değerleri yok olup gitmesin diye yola çıktığını söyledi ve konuşmasıyla onu etkileyip kendi yanına çekti. **Hür**, askerlerini bırakıp İmam **Hüseyin**'e katıldı.

Ubeydullah bin Ziyat, bunu öğrenince hemen harekete geçme kararını verdi. Peygamberin yakın dostlarından olan **Sad bin Ebu Vakkas**'m oğlu **Ömer** komutasında 10 bin kişilik bir orduyu Hz. **Hüseyin**'i yakalamaya yolladı. Rey ve Taberistan valiliği vaadini alan **Ömer**, **Ehlibeyt**'in **Kerbela**'da yolunu kesti. Hz. **Hüseyin**'e haber yollayıp **Yezit**'e baş eğmesini söyledi. Hz. **Hüseyin**, baştan beri karşı çıktığı bu isteği bir kez daha geri çevirdi.

Ömer'i çağırıp ona şunları söyledi: “**Sana yazıklar olsun! Senin baban, şimdi benim savunduğum İslam'ı yükseltmek için canını ortaya atanların başında geliyordu. Şimdi sense sapıkların koruyuculuğuna soyunmuşsun. Ey İbn Sad, bu sözlerim, senin yardımını istediğimden değildir. Fakat, yanlış yolda olduğunu göstermek benim için bir borçtur. Ebu Süfyan soyuna uyup Peygamber soyuna kılıç çekmenin azabını düşün. Bu suç, dünya malı ile gidermenin olanağı yoktur...**”

Ömer, bu sözlerden etkilenmedi. Bu görüşmeleri öğrenen **Ubeydullah**, **Ömer**'e sert bir mektup yolladı. Eğer **İmam Hüseyin**'i yakalayıp getiremeyecekse, komutayı **Şimr Zülcevsen**'e bırakmasını bildirdi. **Ömer**, bunun üzerine askerleriyle Fırat ırmağının kıyısını tutturdu. **Ehlibeyt**'i susuz bırakıp teslim olmaya zorladı. Tarih, 680 yılının 7 Muharrem'ini gösteriyordu...

Yezit'in adamı **Ubeydullah**, İmam **Hüseyin**'in bir avuçluk birliğinden korkuyordu. On bin kişilik orduyu güçlendirmek için **Ubeydullah**, altı bin asker daha yolladı. Böylece, sa yıları yüzü bulmayan **Ehlibeyt** ve yandaşı karşısında 16 bin kişilik ordu kurulmuştu.

Ölmek Var, Dönmek Yok

Yezit karşısında baş eğmemek kararında olan Hz. **Hüseyin**, bu tutumunun sonucunda kurtuluş olmadığını anlamıştı. Bunun için **Ehlibeyt**'i ve sevenlerini toplayarak onlara şunu söyledi: “**Kufe halkı, sözünü unutmuş; yeminini bozmuş... Yardıma gelmeyecekleri anlaşıldı. Yezit'in askeri ise her yanı tutmuş. Kanımızı akıtmaya karar vermişler. Biz de küfre batan Yezit'e ve Ebu Süfyan soyuna baş eğmemeye karar vermişiz. Bu nedenle, bizleri bekleyen ancak ve ancak, şehitliktir.**

Ey Ehlibeyt! Ey yoldaşlar! Bu çetin yolun sonu ölüm gitse bile, bizim kurtuluşumuz bu yoldadır. Fakat biz, şimdiye değin hiç kimseyi zora sokmadık. Hiçbir kimseye istemediği bir işi yaptırmadık. Ayrılmak isteyen yoldaşlarımıza gönülden iznimiz vardır. İsteyen dönebilir...”

İmam **Hüseyin**, bu şehitlik yolunda kimseyi zorlamak istemediğini açık açık söylemişti ama kimse onu bırakıp ayrılmadı. Geri dönmek, Hicaz topraklarına gitmek geçici bir kurtuluş olabilirdi. Fakat, **Yezit**, Arap devleti içinde, kendisi için en tehlikeli insan olarak Hz. **Hüseyin**'i görmekteydi. Hz. **Hüseyin** ise; **Yezit**'i, İslamiyet'in başına gelmiş bir bela saymaktaydı ve Müslümanları bu beladan kurtarmak için gerekirse canını vermeyi de kararlaştırmıştı.

Çöle Akan Kan

16 bin kişilik **Yezit** ordusu (Kimi kaynaklarda 20 bin kişi, kimisinde 32 bin olduğu belirtiliyor.) Hz. **Hüseyin**'in 72 kişilik savaşçılarına karşı (Bazı kaynaklarda sayının 80 kişi olduğu yazılıdır) harekete geçti. İmam **Hüseyin**, Peygamber **Muhammet Mustafa**'nın abasını giydi, onun kılıcını kuşandı ve **Zülcenah** adlı atma binip **Emevi** askerlerini karşıladı... Muharrem ayının onuncu (Aşura) günü idi...

Gerek savaşçılar, gerek çocuklar ve kadınlar; susuzluktan bunalmışlardı. Çöl sıcaklığında günlerdir süren susuzlukları da-

yanılacak gibi değildi. Özellikle çocuklarla kadınlar, susuzluktan ölmek derecesine gelmişlerdi. Fakat, inançları tamdı.

İmam Hüseyin, Yezit ordusunun karşısına geçerek şöyle seslendi: “Ey zavallılar! Mademki savaşta kararlısınız, o zaman teker teker dövüşelim. Teke tek dövüşelim ki, kim yiğit, kim korkak dünya âlem anlasın.”

Düşman ordusunun karşısına ilk çıkan savaşçı **Hür** idi. **Ebu Süfyan** ordusundaki kumandanlığı bırakıp **Hüseyin** yandaşlığını seçen bu yiğit insan, dövüşe dövüşe pek çok **Yezit** askerini öldürdü. Sonunda Emevi askerleri topluca saldırıp onu şehit ettiler...

Sonra, **Zübeyr bin Hasan** savaş alanına çıktı. Bu savaşçı da yüzden fazla **Yezit** askerini öldürdü ve öyle şehit oldu... **İmam Hüseyin**'in savaşçıları teker teker ortaya çıkıyorlar, **Yezit** askerlerini kırıp geçiriyorlardı. Bu durumda, **Ömer**'in subayları kimi zaman toplu hücum emri vererek bu savaşçıları öldürtüyordu. **İmam Murtaza Ali** oğullarından **Fazl**'a güçleri yetmeyince üzerine iki bin kişi salmış, öyle öldürebilmişlerdi...

Sırasıyla, Ehlibeyt'ten savaşçılar ortaya çıktılar, dövüşe dövüşe öldüler. Onların ölümleri, geride kalanların yüreklerine korku salmadı. **Cafer-i Tayyar**'ın evlatları; **İmam Hasan**'ın evlatları, **İmam Hüseyin**'in evlatları teker teker savaş meydanına çıktılar. Toplu hücumlarla öldürüldüler... Ölüm, bu insanlar için sanki kurtuluş gibiydi... Daha güzel bir dünyaya atılıyor; oraya kavuşmak için içlerinde en küçük bir korku duymuyorlardı. Dövüştüler, yiğitçe dövüştüler ama, düşman öldürmekle bitmiyordu. Sonunda teker teker tümü şehit oldu.

Bir **Zeynelabidin** kalmıştı. O da hasta idi. Savaşmak için izin istediğinde, babası **İmam Hüseyin** izin vermedi. Ona, dedesi **Hazreti Muhammet** ve babası **İmam Ali**'den kalan imamet emanetlerini teslim etti. Ailesine veda ettikten sonra atına binip tek başına **Yezit** ordusunun karşısına çıktı. Kendisiyle dövüşecek er istedi...

Teke tek dövüşte kimse Hz. **Hüseyin**'le baş edemiyordu. Önüne gelen bütün ünlü savaşçıları öldürmüştü. Susuzluğun son sınırına gelince, bir ara, düşman askerlerinin arasına dalıp onları yararak Fırat ırmağına kadar ulaştı. Tam su içecekken, evlat ve arkadaşlarının susuz susuz öldüklerini anımsayınca vazgeçip geri döndü.

İmam **Hüseyin**, ilk çarpışmadan sonra yeniden ailesinin bulunduğu çadıra geldi. Orada, eşi **Şehribanu**'ya, kendisi ölünce, şiddetli matem göstermemesini, yabancılardan kendisini sakınmasını söyledi. Kızkardeşi **Ümmülgülsüm** ve **Zeynep**'e de geride kalanları bıraktı. Oğlu **Zeynelabidin**'e imametini ısmarlayıp yeniden düşman karşısına çıktı. Bir kasırğa gibi eserek önüne kim çıktıysa çiğnedi geçti...

Ömer bin Sad, İmam **Hüseyin**'in karşısına çıkan herkesin öldürüldüğünü görünce askerlerine toplu hücum emri verdi. Oklar, yağmur gibi yağıyor, gökyüzünde mızraklar uçuşuyordu. İmam **Hüseyin** ise, elinde kılıç, nereye saldırsa, orayı hallaç pamuğu gibi atıyordu. Artık, teke tek dövüşten eser kalmamıştı. Herkes, Hz. **Hüseyin**'e saldırıyordu. İmam, dövüş esnasında 72 yerinden yaralanmıştı. **Yezit** askeri onu çember içine almıştı. Bir bölüm asker de yalnızca kadınların ve çocukların kaldığı **Ehlibeyt** çadırlarına saldırmış, yağmacılığa başlamıştı.

İmam **Hüseyin** bu durumu görünce düşman askerlerini yarıp dışarı çıktı. Onlara şöyle seslendi: "**Ey dinsizler! Ey Ebu Süfyan soyu! Sizde insanlıktan ve imandan bir iz yok, belli. Hiç değilse putperest atalarınız gibi davranmayı bilin; kadınlarla çocuklara ilişmeyin. Putperestlerin bile yapmadığını yapıp kadınlara saldırmayın. Eğer amacınız beni öldürmekse, gelin, öldürün. İşte ben buradayım...**"

Düşman askerleri bu sözlerden etkilenip yönlerini İmam **Hüseyin**'e çevirdiler. Fakat, hiçbirisi çıkıp da onunla savaşmayı göze alamadı. Bunun üzerine yeniden ok atmaya, mızrak savurmaya başladılar. İmam **Hüseyin**, yaralardan akan kan yüzünden güçsüz düşmüştü. Atılan okların çok sevdiği atını ya-

ralamasını da istemiyordu. Kendisinin nasıl olsa öleceğini düşünerek atından indi ve hayvanı serbest bıraktı. Babasının hediyesi olan bu atı çok severdi...

Muaviye askerleri, **İmam Hüseyin**'i her taraftan kuşatmış, saldırıyordu. Sonunda, **İmam**'ın gücü kesildi ve yere düştü. Neredeyse kendinden geçmişti. Fakat, kimse yanına yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Bunun üzerine **Şimr Zülcevsen** geldi ve Hz. **Hüseyin**'in başını gövdesinden ayırdı. Tarih, Muharrem ayının 10'u idi. (680 yılının 10 Ekim'i...)

Bundan sonra **Ehlibeyt** çadırlarına giren **Yezit** askerleri yağmaya başladılar.

Şimr, hasta yatmakta olan **İmam Hüseyin**'in oğlu **Zeynelabidin**'i de öldürmek istedi. Fakat, bir söylentiye göre **Hamit bin Müslim** adlı bir görevli, diğerine göre halası **Zeynep** buna engel oldu.

Ehlibeyt şehitlerinin başları kesildi ve hediye kazanmak üzere ordunun komutanlarına dağıtıldı. **Yezit** askerlerinden ölenler, gömüldü. **İmam Hüseyin** ve yandaşlarının cesetleri çölde bırakıldı. Kadınlar ve çocuklar, çıplak(koşumsuz) develele bindirilerek Şam'a gönderilmek üzere Kufe'ye yollandı.

Kerbela şehitlerinin naaşları daha sonra komşu kabileler tarafından gömüldü...

Ehlibeyt; Şam'da, **Yezit**'in karşısına çıkartıldı. Gerek **Zeynelabidin**, gerekse **Zeynep**, **Yezit**'e gayet mağrur biçimde karşılık vererek onurlarını korudular.

Bu, tarihte bir eşi daha görülmemiş yiğit direniş ve karşılaştığı katliam, halk arasında gizliden gizliye büyük tepki yarattı. Halkın çoğu **Yezit**'e lanet ediyordu. Bu tepkiyi haber alan **Yezit**, **Ehlibeyt**'in kalanlarına dokunamadı ve onları Mekke'ye yolladı.

Kerbela'da, **İmam Hüseyin**'i ve yandaşlarını katleden ordunun komutanları da daha sonra teker teker öldürüldüler. Gerek **Ömer bin Sad**, gerek **Şimr Zülcevsen**, gerek **Ubeydullah bin Ziyat** cezalarını daha bu dünyada iken çektiler.

Aleviler, Hz. **İmam Hüseyin** ve peygamber soyunun **Kerbela**'da susuz susuz şehit edilmelerini asla unutmamıştır. Bu

acıyı yüreklerinde yaşatmışlar ve Muharrem ayının onuncu günü meydana gelen bu katliamda şehit olanlara saygılarını sunmak için muharrem orucu tutmuşlardır.

Kerbela'da meydana gelen çatışmada, **Yezit**, zafer kazanmış gibi görünse de tarih, asıl kaybedenin o olduğunu ortaya koydu. Yenilen **Yezit**, yenen ise İmam **Hüseyin**'di...

Tarihe ve bugünlere baktığımızda, Hz. **Hüseyin**'in düşüncelerinin ölmediğini; giderek yaygınlık kazandığını ve yaşadığını görüyoruz. **Yezit** ise, lanet edilen bir zalim olarak anılıyor. İmam **Hüseyin**'in yolunu yaşatan Aleviler, onu bir insanlık ve özveri timsali olarak sonsuza değin anacaklardır.

Alevilerin en çok sevdiği kişiliklerden birisi olduğu için; Alevi karşıtlarının pek tutmadığı; hatta günümüzde, bazı sarıklı profesörlerce terörist gibi gösterilmeye çalışılan İmam **Hüseyin**'in değeri, zaman içinde daha iyi anlaşılacaktır. Şundan eminiz ki, gelecekte, İmam **Hüseyin**'i yalnız Aleviler değil tüm insanlık sevgiyle anacaktır... İmam Hüseyin'in, Kerbela'da kanıyla yaktığı ateş sonsuza değin yanacaktır...

Dördüncü İmam: İmam Zeynelabidin

İmam Hüseyin'in oğlu olan dördüncü İmam **Zeynelabidin**, bir söylentiye göre miladi 656, diğerine göre ise 658 tarihinde doğmuştur. Annesinin, **Şehrbanu** olduğu söylenir.

Kerbela'da hasta olup savaşa girmesine babası İmam **Hüseyin** izin vermediği için katliamdan kurtulabilmiştir. Hasta olan Zeynelabidin'i, Şimr çadıra girip öldürmek istemişse de buna, halası **Zeynep** engel olmuştur. İmam **Hüseyin** soyu kendisinden yürüdüğü için, kendisi **Âdem-i Sani** (İkinci Âdem) veya Âdem-i Âl-i Aba (Peygamber soyunun başı) adları ile de anılır.

İmamlık belgelerini, İmam **Hüseyin** , Kerbela'da, **Zeynelabidin**'e teslim etmiştir. Ondan sonra da sıra ile bu alametler devredilmiştir.

Adalet ve edebe son derece uymasıya tanınan **Zeynelabidin**; geceleri yoksul evlerine yüzünü kapatıp yiyecek götürür-

dü. Kölelik sistemine karşı olduğu için, satın aldığı köleleri özgür bırakırdı. Yemeğini yetimlerle, yoksullarla yerdı.

İmam **Zeynelabidin**, bilgide döneminin en ileri gelen kişisi durumuna yükselmişti. Halktan büyük saygı görüyordu. Onun etkinliğinden, Emevi yönetimi çekiniyordu. Bu nedenle; İmam **Zeynelabidin**, 713 yılında, Emevilerden **Velid**'in saltanatı sırasında zehirlenerek şehit edildi.

Beşinci İmam: Muhammet bin Aliyyül Bakır

Babası İmam **Zeynelabidin** olan İmam **Muhammedül Bakır**, 675 veya 676 tarihinde doğdu. Bilgide, kendisine engel ve sınır tanınmadığı; her bilimsel sorunu açtığı için, yaran, açan anlamında **Bakır** künyesi ile anılıyordu.

Babasının kurduğu okulda eğitim ve öğretimi sürdüren İmam **Bakır**; dönemindeki bütün bilginlerin en üstünü sayılıyordu.

Onun zamanında Emevi saltanatının baskısı doruktaydı. Savaşlarda kazanılan ganimetlerle gözü boyanan halk, iktidarın zulmü karşısında sessizdi.

Bu arada Zeynelabidin'in diğer oğlu **Zeyd**, 737 tarihinde Emevi baskısına karşı isyan etti. Yakalanıp öldürüldü ve cesedi çırılçıplak beş ay asılı bırakıldı.

Alevilik yolu içinde, **Zeyd**'i tutanlar, bir mezhep meydana getirmiştir. **Zeydiyye** denilen bu mezhebin yandaşları genellikle Araplar arasından çıkmıştır. **Zeydiyye**, Sünniliğe oldukça yakın bir çizgidedir.

Zeyd'den beş yıl sonra da oğlu **Yahya** isyan etti, o da öldürüldü.

Hız. **Ali** soyunun etkinliğinden çekinen Emevi yönetimi 734 yılında (735 veya 736 da kabul ediliyor...) İmam **Bakır**'ı zehirleterek şehit ettirdi.

Altıncı İmam: Cafer'üs Sadık

İmam **Sadık**, 699 yılında doğdu. İmam **Bakır**'ın ölümünden sonra Aleviler, **Cafer'üs Sadık**'ı imam kabul ettiler. Onun

dönemi, Emevi saltanatının çöküş yıllarıydı... Arap olmayanlara köle muamelesi yapan Emeviler yüzünden, diğer Müslüman uluslar, genellikle Ehlibeyt yandaşı oluyor ve Hz. **Ali** soyunu tutuyorlardı. Bu nedenle, Ehlibeyt yandaşları İran'da ve Horasan dolaylarında hızla çoğalıyordu.

İmam **Cafer-i Sadık**'ın imamlığı, Emevilerin yıkılışı ve Abbasilerin kuruluş dönemine denk geldi. Emevilere karşı ayaklanan **Ebu Müslim; Cafer'üs Sadık**'a başvurarak onu başa geçirmek istediye de saltanat kavgalarından çekinen İmam, bu isteği reddetti. Ayaklanmanın başarıya ulaşmasından sonra, iktidar direksiyonuna **Hz. Muhammet**'in amcası **Abbas**'ın soyundan gelenler geçtiler.

Bunlar da Emeviler gibi, ikinci halifeden itibaren **Ali** evlatlarına işkenceye başladılar.

Bu dönemde, **cebriyye** adı verilen ve her türlü eylemin kaynağını Allah olarak gören, kişinin iradesini sıfır sayan felsefeye karşı, kaynağını Alevi düşüncesinden alan ve kişinin yeryüzüne gelmekle artık eylemlerinin sahibi olduğunu savunan **mutezile** felsefesi oluşmuştu. Kişiyi sorumluluğa ortak eden bu anlayışın yanı sıra, en önemli akımlardan birisi de **tasavvuf** olarak ortaya çıkmıştı. Bu anlayışta, yaratan ve yaratılan kavramı kabul edilmiyor; var olan her şeyin Tanrı'nın izafi bir görüntüsünden ibaret olduğu savunuluyordu. Bu akımın Sünni kolu, giderek dünyadan el etek çekmeyi önererek zühdi bir niteliğe bürünürken, diğer kolu; batını anlayışla birleşerek hukema anlayışını yaratıyordu. Bu anlayışa göre, evren, "**hadis-i kadim**" yani en ilk yaratılandır. Melek, şeytan, cin insanın ruhsal durumlarının karşılığıdır... Din ise dünya ve insan yaşamını düzenleyen yasalar bütünüdür.

İmam **Cafer**, böyle karışık bir felsefi ortamda yetişti ve bütün bilginler tarafından ilmin başı kabul edildi. Ehlibeyt yolunun dönemine göre felsefesini ve kurallarını da sistemleştiren İmam **Cafer'üs Sadık**'ın bu çalışmaları yüzünden, Ehlibeyt yoluna **Caferiyye** adı da verilmiştir.

Gerek ülkemizdeki çoğunluk mezhebi Hanefilik mezhebi-
nin kurucusu sayılan **Ebu Hanife**, gerek İmam **Malik bin**
Enes, İmam **Cafer**'den yararlanmışlardır.

Feridüddin Attar, **Tezkiretül Evliya** adlı kitabında,
İmam **Cafer** ile Hanefi Mezhebinin kurucusu olan **Ebu Hani-**
fe'nin bir tartışmasını şöyle anlatıyor:

“Bir gün, İmam Sadık, Ebu Hanife'ye sordu: Akıl ne-
dir? Ebu Hanife dedi ki: Akıl odur ki hayrı şerden ayırır. Sa-
dık dedi ki: Bunu, hayvan bile bilir ve yapar. Örneğin; ona yem
veren birisiyle onu döven birisini rahatlıkla ayırır... Bunun
üzerine Ebu Hanife sordu: Peki sana göre akıl nedir? Sadık
dedi ki: Akıl odur ki; iki hayırdan hayırlısını bile. İki şerden de
daha ehven olanı ayırabile. Hayrın hayırlısını, şerrin de ehve-
nini yeğleye...”

İmam **Cafer'üs Sadık**'ın cennet ve cehennem hakkındaki
değerlendirmesini yine **Feridüddin Attar**'ın kaleminden ak-
taralım:

“Tanrı'nın bu dünyada da uçmağı (cenneti) vardır; o
da afiyettir... Yine Tanrı'nın bu dünyada tamusu (cehen-
nemi) de vardır ve o tamu, beladır.”

İnsanlar için en değerli varlığın kitaplar olduğunu vurgu-
lamak isterken, **“Ölünce, çocuklarına kitaplarını miras**
bırak” demiştir.

İmam **Cafer** döneminde, Alevi yolunun kurallarının genel
çizgilerinin ortaya çıktığı bir gerçektir.

Çağının en önemli bilgini sayılan İmam **Cafer**'in oğulla-
rından olan **İsmail**, bir bölüm halk tarafından yedinci İmam
(Onlara göre altıncı.) kabul edilmiş ve böylece Alevilikte, **Zey-**
diyye'nin yanı sıra **İsmailiyye** adı verilen bir akım meydana
gelmiştir.

Alevi düşüncesinin Batını özelliğini vurgulayan ve onu
Sünnilik'ten felsefe olarak net biçimde ayıran İmam **Cafer'üs**
Sadık'tır. Bu nedenle, Aleviler, mezhep belirtmek gereğini
duyduklarında, eskiden **Caferi** olduklarını söylerlerdi.

İmam **Cafer'üs Sadık**, Abbasi halifesi **Mansur** tarafın-
dan 765 yılında zehirletilerek şehit edilmiştir.

Yedinci İmam: Musa'l Kâzım

İmam **Cafer'üs Sadık**'ın oğlu olan **Musa'l Kâzım**, 745 yılında doğdu. Alevi yolunun Hz. Ali anlayışına uygun olarak sürdürücüsü ve öğreticisi imamlardan birisi olarak, geceleri kimliğini gizleyerek yoksullara yiyecek dağıtır, düşkünlere yardım eder; her hareketiyle insanlara örnek olurdu. Şu sözler, onun Tanrı'ya ve insana yaklaşımını göstermesi bakımından anlamlıdır:

"Kulunda suçlar, günahlar çok; ama katında da bağışlamak, güzel lütuf ve ihsan çok..."

İmam **Hasan** soyundan **Hüseyin**, Abbasilere karşı ayaklanıp öldürülmüş, başı da halifeye getirilmişti. Halife, bu kişiyi tanıyıp tanımadığını İmam **Musa Kâzım**'a sorunca, İmam çekinmeden, **Hüseyin**'i övmüştü...

İmam **Musa**, **Harunürreşit** zamanında, çoğu günlerini hapiste geçirdi. Sonunda, onun emriyle 799 yılında zehirleyerek şehit ettiler...

Sekizinci İmam: Ali bin Musa'r Rıza

(Seni nasıl hatırladığımı bilmek istersen, beni nasıl hatırladığına bak.)

İmam **Rıza**, 770 yılında Medine'de doğdu. Babası **Musa'l Kâzım**'dır...

Ataları gibi, yoksullara gizlice yardım eder, insanları asla ayırmaz, büyüklenmez; herkese saygı gösterirdi. Son derece alçakgönüllü idi. Döneminin bütün bilgilerini öğrenmiş ve üstat olmuştu.

Harunürreşit ölünce, oğulları **Emin** ile **Memun** arasında, taht kavgası başladı. **Memun**, hilafeti ona bırakacağını söyleyerek İmam **Rıza**'nın yandaşlarını kendi yanına alarak savaşı kazandı ve İmam **Rıza**'yı Merv'e getirtti. İmam'ın böyle bir isteği yoktu. Alevilerden yararlanmış olan **Memun**, sözünü yerine getirir görünmek için, böyle davranıyordu. İmam **Rıza** hilafet önerisini geri çevirdi ama **Memun**'un baskısı karşısında veliaht olmayı kabul etti. Fakat, Abbasilerden karşı çıkanlar,

başkaldıranlar oldu. Sonunda 819 yılında onu da zehirleyip şehit ettiler.

Dokuzuncu İmam: Muhammet'ül Takıyy'il-Cevat

İmam Taki diye bilinen dokuzuncu imam, babası **İmam Rıza** zehirlendiğinde sekiz yaşındaydı. Kuvvetli bir eğitim gören **İmam Taki** 15 yaşındayken, Samirra'daki Kadılar Kadısı **Yahya**, onun bilgisini sınamak ve küçük düşürmek için Halife **Memun** huzurunda bir yarışma açtırmıştı. Ama, **Kadılar Kadısı** bu yarışmada perişan oldu ve bilginin yaşla sınırlı olmadığını anladı.

İmamlığının Aleviler tarafından saltanattan daha ileri bulunması, elbette diğer imamlar gibi **İmam Taki**'yi de Abbasi halifelerinin hedefi haline getiriyordu. Bu yüzden halife **Mutasım**, **İmam Taki**'yi Bağdat'a getirtti ve orada zehirlettirerek şehit ettirdi (835).

Onuncu İmam: Ali bin Muhammed'ün Nakıyy'il -Hadi

İmam Naki adıyla bilinen onuncu İmam, 829 yılında doğdu. Medine'de oturduğu sıralarda Alevi kesimin büyük ilgisi ve saygısı yüzünden, halife **Mütevekkil**, **İmam Naki**'yi, Bağdat'a çağırttı. İmam, Bağdat Samirra bölgesine yerleşti. Şiddetli Alevi düşmanı kesilen Abbasi halifeleri, İmam'ı kötölemek, küçültmek için her çareye başvurdular ama başaramadılar. Sonunda da 868 tarihinde zehirleterek şehit edildi.

On Birinci İmam: Hasan'ül Askeri

İmam Hasan'ül Askeri, 846 yılında doğdu. Babası **İmam Naki** zehirletildiğinde 22 yaşındaydı. Samirra'da asker mahallesinde oturdukları için babasının ve kendisinin künyesi aske-ridir. Fakat, daha çok bu lakap 11. İmam için kullanılır. Kendisinin, 12. İmam **Muhammet Mehdi** dışında oğulları olmamıştır.

Döneminde son derece saygı gören ve üstün bir bilgiyle donanan **İmam Hasan'ül Askeri**, Arapça'nın dışında, Türkçe,

Farsça ve Rumca biliyordu. Bu dilleri kullanan halkla rahatça konuşabiliyordu.

Kendi adındaki bir alimin, Kuran'da zıtlıklar bulunduğunu söyleyerek kitap yazdığını öğrenince, ona, **Kendi'nin** bir öğrencisiyle şu haberi yollamıştı: **“Kuran'ı söyleyen, acaba sizin anladığınız anlamlardan başka bir anlam kastetmiş olamaz mı? Böyle olursa, sizin Kuran'daki anlam zıtlıklarına ilişkin değerlendirmeniz yersiz olmaz mı?”**

Burada, Kuran'ın bir iç anlamının bulunduğunu, herkesin anladığının dışında bir anlam da taşıdığını, İmam **Hasan'ül Askeri'nin** dolaylı olarak vurguladığını görüyoruz.

Alevi kitle tarafından İmam sayılan **Hasan'ül Askeri** döneminde de Alevi katliamını sürdürdü Abbasi halifeleri. Fakat, İmam kitleyi peşinden sürüklemesini bildi. Cömertliği ve bilgisiyle herkesin saygısını kazandı. Bilgiye son derece önem verirdi. Bu konuda şöyle demiştir:

“Bütün dünya ve dünyadaki her şey bir lokma olsa. Ben o lokmayı alsam da bilgi ve irfan sahibi birisine versem; gene de onun hakkını ödeyememekten korkarım.”

Abbasi halifeleri, Alevi kitlenin İmam saydığı **Hasan'ül Askeri'yi** sıkı bir takibe almıştı. 12. İmam'ın onun soyundan geleceği biliniyordu. Bu yüzden İmam **Askeri'yi**, Halife **Muhamed** zindana attırdı. O öldürüldükten sonra, Halife **Mutemmit** de aynı tutumu sürdürdü ve İmam'ı zindanda tuttu. Hatta, arslanların bulunduğu bir bölmeye atıp öldürmek istedilerse de hayvanlar imama dokunmadılar. Sonunda **Mutemmit'in** buyruğu üzerine 27 yaşındayken zehirletilerek şehit edildi.

Onun vefatından sonra, İmamet, son İmam olan **Mehdi'ye** geçmiştir.

On İkinci İmam: Muhammet Mehdi

Alevi düşüncesinin en önemli özelliklerinden birisi de velayetin **sürekli** olmasıdır. Yani, insanlık, her çağda kendi bağrında, insanlara yol gösterecek, bozuklukları düzeltecek, ay-

dınlatıcılara sahip olur. İşte bu olgu, sürekli velayettir. Yani, nübüvvetin, batini olarak devamıdır.

Muhammet Mehdi, 12. İmamdır ve 11. İmam **Hasan'ül Askeri** ile Bizans Prensesi **Nergis**'in oğlu idi. Babası zindanda Abbasi halifesi tarafından zehirletilince, beş yaşındaki **Mehdi** de kayboluyor.

Bu ilk kayboluş 70 yıl sürer. Buna **Gaybet-i Sugra** (küçük kayıplık) deniliyor.

Bundan sonra da **Gaybet-i Kübra** (büyük kayıplık) dönemi başlıyor. Alevi inancına göre bu dönem halen sürmektedir... Bu inanışa göre, zulümle bozulmuş dünyayı, **Mehdi** gelerek düzelterek...

Hemen belirtelim: Bu boşa bir bekleyiş değildir. Gözlerden gizli olan son İmam, yandaşının (şiasının) gönlünde hazır. O **“zamanın sahibi”**dir.

Peygamber bir hadisinde şöyle der:

“Kıyamete bir gün bile kalsa, Allah bu günü uzatır. Ta ki soyumdan, benim adımları ve benim künyemi taşıyan birisi çıksın; zulüm ve cevir ile dolmuş dünyayı adalet ve huzur ile doldursun.”

Gaybet-i Kübra'nın zamanla sınırlı olmaması; zulüm ve cevirle dolan dünyayı düzeltme hakkının Alevilerde olduğu inancını diri tutmuştur.

Mehdi'nin kendi şahsında belirlediğini ileri sürerek dünyaya nizam vermeye kalkışan birçok insan ortaya çıkmıştır. Aleviler, Osmanlılar zamanında **“Zamanın sahibi biziz”** demişler ve bozulan düzeni onarmak üzere başkaldırmışlardır. Alevi ayaklanmasının liderlerinde, gizli veya açık bir **Mehdi** kimliği görmek yanlış değildir. **Mehdi**, düzeni değiştirmeye yönelik bir kavramı simgelediği için yönetim kademelerince asla kabul görmemiş; bütün Mehdi'ler tepelenmiştir...

İSLAMİYET'İN VE HZ. MUHAMMET'İN DÜŞMANLARI

İslamiyet'i yok etmek için uğraşanların en önde gelenlerini kısaca tanıtalım:

Ebu Lehep

Peygamber'in amcası olan **Ebu Lehep**'in asıl adı, **Abdüluzza bin Abdülmuttalip**'tir. **Ebu Lehep**, 624 yılında ölünceye kadar, **Hz. Muhammet**'e karşı mücadele etti. Bunun için **Ebu Lehep** (Alev Babası Cehennemlik) diye anılır. **Ebu Lehep**, Müslümanlığın en büyük düşmanlarından **Ebu Süfyan**'ın kız kardeşi olan **Cumeyl binti Harp bin Ümeyye** ile evlendi. Alevilerin düşmanı, **Muaviye**'nin dayısı oldu. **Ebu Lehep** karısıyla birlikte Müslümanlara elinden gelen kötülüğü yaptı. **Hz. Muhammet**, ailesini ve yakınlarını İslam dinine çağırmak için topladığı zaman, **Ebu Lehep**, Peygamber'e, "**Tebben lek**" (kahrolasıca), **bizi bunun için mi burada topladın?**" dedi. Bunun üzerine Kuran'ın **Tebbet Suresi** indirildi: "**Ebu Leheb'in iki eli kurudu ve kendisi de helak oldu. Malının da, bütün kazancının da kendisine hiçbir faydası olmadı. Yakında kendisi alevli ateşe atılacak. Karısı da ona odun taşıyacak. Karısının boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip bulunacak.**" (Tebbet Suresi, 1-5.)"

Ebu Lehep, **Bedir** savaşına katılmadı. **Bedir** yenilgisine çok üzüldü, kısa bir süre sonra da öldü. Kimse yaklaştırmaya cesaret edemediğinden, kokuşan cesedi, oğulları tarafından gömüldü.

Cüsseli ve kaba bir adam olan **Ebu Lehep**, Hz. Muhammet'e beslediği düşmanlığı, Hz. Peygamber'in kızları **Rukiye**'yi oğlu **Utbe**'den, **Ümmü Gülsüm**'ü de **Uteybe**'den boşatacak kadar ileri götürdü. Peygamber'in bedduasını alan oğullarından **Utbe**'yi, Şam yolunda aslan parçaladı. **Uteybe** ise Hristiyan oldu.

Ebu Cehil

624 yılında Bedir Savaşı'nda öldürülen **Ebu Cehil**'in asıl adı, **Ebül Hakem Amr bin Hişam bin el-Mugire**'dir. Hz. **Muhammet**'in düşmanı, İslamiyetin yayılmasını önlemeye çalışanların en tanınmışlarından olan **Ebu Cehil**, **Kureyş**'in ünlü **Mahzun** ailesindendir. Mekke'de, Hz. Peygamber'in aleyhinde hazırlanan bütün hareketlere katıldı. Müslüman kölelere eziyet ve işkence etti, **Sümeyye** adındaki bir kadını da mızrakla öldürdü. **Kuran**'ı yerdığı, Peygamber'e dil uzattığı için onu kötüleyen ayetler indi. Peygamber'e suikast hareketini düzenlediyse de başarıya ulaşamadı. Peygamber, Bedir Savaşı'ndan sonra **Ebu Cehil**'i "**Ümmetimin firavunu**" diye niteledi. Kendisine **Ebu Cehil** adı da peygamber tarafından konuldu.

Ebu Süfyan

Asıl adı **Sahr bin Harb bin Ümeyye** olan **Ebu Süfyan**'a, **Ebu Hanzele** de denilir. **İslamiyeti**, Arap ırkçılığı haline getiren zorba **Muaviye**'nin babasıdır... **Ebu Süfyan** (597–653) Mekke'nin Müslümanlar tarafından alınışına kadar müşriklerin liderliğini yaptı. Korkusundan Müslüman olan **Ebu Süfyan**'dan sonra, onun oğulları, Hz. Peygamber'in soyuna karşı mücadelelerini sürdürdüler. **Kureyş**'in **Abd Menaf** ailesinden olan **Ebu Süfyan** bütün Mekkeli zenginler gibi Hz. Peygamber'e karşı cephe aldı ve şiddetle mücadele etti. İslamiyeti yok etmek için son ana kadar direndi. **Bedir** savaşında büyük oğlu **Hanzala**, Hz. **Ali** tarafından öldürüldü. Diğer oğlu **Amr** esir düştü. Bedir yenilgisinden sonra bu savaşta öldürülen **Ebu Ce-**

hil'in yerine Mekke liderliğine getirildi. Savaştan hemen sonra intikam almak için adamlarını **Medine**'nin kuzeydoğusunda bulunan **El-Ureyd**'e göndererek iki Müslüman'ı öldürttü ve hurmalıkları yaktırdı. **Uhut** Savaşı'nda elde ettiği başarı, Mekke'deki nüfuzunu daha da kuvvetlendirdi. **Hendek** Savaşı'nda **Medine**'ye yürüyen orduya kumandanlık etti. Kuşatma sırasında durumun kötüye gittiğini görünce ordusunu geri çekti. **Hudeybiye**'de yapılan barış antlaşması, **Bekriler** ve **Huzzailer** arasında çıkan çarpışmalarla bozulunca bu durumun **Mekkeliler** için büyük zararlar doğuracağını düşünerek **Hz. Muhammet** ile görüşmek için Medine'ye gitti. Fakat, Peygamber'den yüz bulamadı. **Mekke**'ye döndü.

Bir süre sonra **Medineli** Müslümanlar, **Mekke**'yi almak için harekete geçtiler.

Mekke ardındaki dağlarda kamp kuran Müslüman ordusunun durumunu kontrol için keşfe çıkan **Ebu Süfyan**, yenileceğini anlayınca, kendisini ve Mekkelileri affettirmek için **Hz. Muhammet**'in yanına gitti. **Hz. Muhammet**, **Ebu Süfyan**'ı karargâhta alıkoydu, görüşmeyi ertesi güne bıraktı. Müslüman ordusu **Mekke**'ye girince, **Ebu Süfyan** her türlü karşı koymanın faydasız olduğunu görerek teslim oldu.

Kılıç korkusu ile **İslam**'ı seçen **Ebu Süfyan**, **Hz. Muhammet**'e yanışarak oğullarını yönetim kademelerine getirtti.

Özellikle aynı soydan gelen **Halife Osman** zamanında bu aile iyice kuvvetlendi. **Ebu Süfyan**'ın oğlu **Muaviye**, **Şam** Valisi iken devlete isyan ederek savaşa kalkıştı.

Hz. Ali'nin ölümünden sonra da halkın halife seçtiği **Hz. Hasan**'dan zor yoluyla halifelīgi aldı. Böylece, Arap kabileleri temeline dayanan yeni bir devlet kuruldu. Peygamber'in ilkele-ri, ancak bu zorbaların işine geldiği ölçüde uygulanır oldu.

Muaviye

Peygamber **Hz. Muhammet**'in ve soyunun en azılı düşmanını bir ailenin çocuğu olan **Muaviye** (610–680) kılıç korkusuyla **Müslüman** olanların başında gelir. Babası İslamîyet düşman-

larının önderi olan **Ebu Süfyan**, annesi **Hz. Hamza**'nın ciğeri-
ni çığ çığ yiyecek kadar İslam düşmanı olan **Hind**'dir.

Mekke'nin teslim olduğu yıl Müslümanlığı kabul etti. Ku-
ran'da; bunların hiçbir zaman daha önce Müslüman olanlar öl-
çüsünde değerlerinin olamayacağına ilişkin ayet vardır. Fakat,
geleneksel yönetim deneylerinden yararlanan bu aile, kısa za-
manda, bütün Müslümanları yönetecek kademeye yükselmiş-
tir.

Muaviye, bir aralık **Hz. Muhammet**'in kâtibi oldu. **Ebu-
bekir** zamanında **Suriye**'nin, **Fenike** kıyılarında bazı şehirle-
rin alınmasıyla görevlendirildi. Kardeşi **Yezit**'in ölümü üzeri-
ne, onun yerine Şam Valiliğine tayin edildi. Osman zamanında
Şam vilayetiyle birlikte **Suriye**'nin öteki illerinin yönetimini
ele geçirdi. **Muaviye**, 20 yıllık yönetimi sırasında **Suriye**'yi
kendine bağlı devlet haline getirdi. **Osman**'ın öldürülmesine
engel olmadı. İsyancıların 40—50 günlük kuşatması sırasında
Halife Osman, ondan yardım istediği halde yan çizdi. **Osman**,
“**Sen, benim öldürülmemi istiyorsun**” dedi ve kovdu onu.
Fakat, daha sonra **Osman**'ın öcünü almak için yola çıktı. Ama-
cı, **Osman**'ı kullanıp devleti ele geçirmektir. Bunu, düzenlediği
entrikalarla başardı.

Hz. Ali; Muaviye'yi, **Sıffin** savaşında yendiği halde Hari-
cilerin ihaneti nedeniyle zafer kesinlik kazanamadı.

İmam Ali, **Hariciler** tarafından öldürülünce, yerine ge-
çen **Hasan**'a karşı savaş açan **Muaviye**, zorla ve hileyle halife-
liği aldı. **Hasan**'la yapığı anlaşmayı da çiğnedi. **Ali** evlatlarını
ve yoldaşlarını katletmeye başladı.

İran'da, **Ali**'nin tarafını tutan ancak babası bilinmeyen **Zi-
yad bin Abihi**'yi, anne ayrı, baba bir kardeş kabul ederek ken-
di tarafına çekti. **Ziyad**'ı, **Basra** valiliğine tayin ederek ülkenin
bu kesimini kontrolüne aldı. **Muaviye**, **Suriye**'deki hakimiyeti-
ni, karısının kabilesi olan **Kelb**'ler, **Kuzai**'ler ve öteki **Ye-
menli** kabilelere dayanarak sağladı. **Muaviye**, halifelüğün son-
larına doğru oğlu **Yezid**'i önce **Suriye**'de sonra, öteki eyaletler-
de halife ilan etti.

✕ **Muaviye'nin, Hanbeliler arasında gulat adı verilen ve işi ona tapınmaya kadar vardırıan taraftarları vardır.**

Muaviye halifeliği, din unvanı olmaktan çıkararak bir devlet yönetim kurumu durumuna getirdi. Müslümanlık ilkesinin yerini **Araplık** aldı. Diğer milletlerden Müslümanlar, köle muamelesi görmeye başladı.

Muaviye, Arap derebeylerinin İslamiyet'e kesin olarak hâkim olmalarını sağladı. İslamiyetin insancıl ve toplumsal özü yok edildi. Biçim, özün yerine geçirildi. Muaviye ve ailesinin uygulamaları nedeniyle İslam toplulukları arasındaki ilişkiler, sert mücadeleler biçimine dönüştü.

Mervan

Peygamber soyunun azılı düşmanlarından olan Mervan, Halife Osman ve Muaviye'nin akrabasıdır. 615 yılında doğup 685'te Şam'da öldü.

Babası **El Hakem**, Kuran'a hile kattığı için peygamber tarafından baba-oğul sürgüne gönderilmişlerdi. **Osman**, halife olunca **Mervan**'ı, Mekke'ye getirtip kâtip yaptı. Son derece hileci olan ve yönetimi ele geçirme amacı güden **Mervan**, **Osman**'ın ölümüyle sonuçlanan isyanın el altından kışkırtıcılığını yaptı.

Muaviye başa geçince, **Mervan**'a Yemen ve Hicaz valiliklerini verdi. **Mervan**, **İmam Hüseyin**'in öldürülmesi için elinden gelen bütün kurnazlıkları gösterdi. Medinelilerin isyanı üzerine kentten kovuldu. Fakat, Yezit'in ordusu bu kenti yakıp yıkınca geri döndü. Daha sonra aynı hilesini **Muaviye** ailesine (Süfyaniler) karşı da kullandı ve hilafeti ele geçirdi.

Mervan'ın, **Yezit**'in karısı tarafından öldürüldüğü söylenir...

KURAN'IN TOPLANMASI

Hız. Muhammet'in ölümünden sonra süregelen çok yaygın bir söylenti vardır: Peygamber'in hayatında inen ayetler kemiklere, beyazlatılmış hayvan derilerine, tahta parçalarına yazılıyordu. Dağınık ayetleri toplayıp **Kuran** haline getiren üçüncü Halife **Osman**'dır. Ayetler toplanırken zor kullanılmış, kimse'nin elinde toplanmamış ayet kalmamasına büyük özen gösterilmiştir. Örneğin, **Hız. Muhammet**'in vahiy kâtipleri arasında en çok değer verdiği **Abdullah bin Mesut**'tan da kendisinde bulunan ayetler istenmiştir. O da cevap olarak, “**Ben bu ayetleri bizzat Hız. Rasul'ün ağzından yazdım. Onların kaybolmasını istemem**” demiştir. Halife **Osman**, kendisini çağırtdığı zaman, ona, “**Senin, Kuran toplama heyetinin başına tayin ettiğin Zeyd İbni Sabit, benim Hız. Muhammet'in yanında vahiy katipliğı yaptığım sırada sokakta aşık oynayan bir çocuktu. Doğru dürüst anlamını bilmeyen bir kişiye yazdığım ayetleri teslim edemem**” şeklinde cevap vermişti.

Gerçekten de **Zeyd İbni Sabit**, Halife **Osman** tarafından bu işe atandığında, tarihlere göre, 18 ile 20 yaş dolaylarında deneyimsiz birisidir. Emevi soyunun yaman bir savunucusudur. **Ehlibeyt**'e karşı da düşmanca tavırları vardır.

Osman bin Affan, **Abdullah bin Mesut**'un cevabına çok kızdı ve “**Yatırın şunu yere**” diye bağırdı. Görevliler **Hız. Muhammet**'in çok sevdiği sahabesi **Abdullah bin Mesut**'u yere yıkıp kaburga kemikleri kırılıncaya kadar dövdüler.

Hız. Muhammet'in yakın arkadaşları (sahabeler), genellikle **Osman'a** güvenemiyorlar, sevdiği ve her isteklerini yerine getirdiği Ümeyyeoğullarının onu çok kötü bir yola sevketmesinden korkuyorlardı. Bu işlerin olduğu günlerde bir araya toplanarak Halife **Osman'a** tavsiyelerini yazmışlar, hatalı tutumlarından vazgeçmesini önermişlerdi. Mektubu, sahabelerin önde gelenlerinden **Ammar-ı Yasir** ile göndermişlerdi. **Osman**, ilk satırlarını okuduğu mektuba çok kızmış, elinden fırlatıp atmıştı. **Ammar-ı Yasir**, mektubun dostluk eseri olduğunu, kendisini kötülüklerden korumak için yazıldığını söylediyse de, dövülerek baygın halde kapıya atılmış, **Hız. Muhammet'in** hanımlarından **Ümmü Seleme'nin** evine götürülerek tedavi edilmişti.

Toplanan bütün ayetler yazıldıktan sonra ayetlerin aslının yazılı olduğu kemik, deri ve tahta parçaları **Osman bin Affan** huzurunda yakılmış, yakılmamış hiçbir ayet kalmamasına özen gösterilmişti.

İşte söylenen, toplanan ayetlerden **Ali ve Ehlibeyt'ten** daha açık biçimde bahseden ayetlerin Kuran'a alınmayarak yakılmış olmasıdır.

Halife **Osman**'ın böylesine bir işi yapıp yapmayacağından bazı tarihçiler kuşkuya düşerken, bazı din alimleri, ayetlerin bazı kısımlarının Kuran'dan çıkarıldığını söylemektedirler.

İmam **Fahrettin Razi'nin Tefsir-i Kabir**'inin III. cilt, sayfa 636 da, Kuran'ın Maide Suresi'nin 67. ayetindeki; “**İnna Aliyyen mevlel müminin**” bölümünün çıkarıldığı bildirilmektedir. Bunu delil ve bir örnek olarak gösteren bazı din bilginleri, “**Cebrail tarafından ayetler Hız. Muhammet'e getirilirken, vahiy katiplerinden o sırada çağrılmış olan, bir kırtas üzerine (yassı kürek kemiği veya geniş yaprak veya ince deri parçası) inen ayeti yazıp saklardı. Hız. Muhammet'in sağlığında toplanmayan bu kırtas parçalarını bir araya getiren Halife Osman bin Affan, bu işi yaparken ayet yazılı kırtaslardan bir kısmı yok oldu**” diyorlar.

Kuran üzerine yapılan çalışmalar şunu gösteriyor: **Hz. Muhammet**'in ölümünden sonra **Ebubekir**, Kuran'ı toplatıyor. Bu derleme sırasında, **Ebubekir**'in kendi ailesiyle ilgili bazı bilgileri Kuran'a soktuğu idia ediliyor. Buna örnek olarak da **Ahkaf** (46. Sure) Suresi'nin 15. ayeti gösteriliyor. Bu, tamamen şahsi bir olayı anlatan sure olup Kuran'ın genelleme yapan yapısına ters düşüyor. Yine, **Ebubekir**'in kızı **Ayşe**'nin namusuyla ilgili ünlü ayetler de bu bağlamda sayılıyor. Bu arada, **Hz. Ali** de Kuran'ı yazıya geçiriyor...

Halife **Osman** dönemine kadar 4 Kuran kullanılıyor. Bunlardan **Ubay bin Kab**'ın topladığı Kuran'ı Şamlılar, **Abdullah bin Mesut**'un Kuran'ını Kufeliler, **Ebu Musa'l Eşari**'nin Kuran'ını Basralılar, **Mikdat bin Esvad**'ın Kuran'ını Yemenliler kabul ediyor. Yedi lehçe üzerine yazılan ve temeli Haşimi lehçesi olan Kuranlar, **Osman** zamanında yırtılarak veya yakılarak yok ediliyor. Bunun için **Osman**, şakkulkuran ve harıkülkuran (Kuran'ı yırtan, Kuran'ı yakan) unvanıyla anılıyor. **Osman**'ın, Kuran'ı derleme için oluşturduğu kişiler kendi kabilesinden ve **Ehlibeyt**'e açıkça düşman insanlar. Derleme sırasında, **Hz. Ali**'nin yazdığı Kuran kabul edilmiyor.

Osman'ın derlemesi olan bu Kuran, **Osman** nüshası diye de anılmakta... Bütün önemli kaynaklar, Kuran'ın 6666 ayetten oluştuğunu belirtmesine karşın, **Osman** nüshasında tam 432 ayet eksiklik vardır. İddiaya göre, bu ayetlerin çoğu; Emevilerin can düşmanı bildikleri **Hz. Ali** ve ailesi ile ilgilidir...

Yine, **Osman** nüshasında sureler karma karışık bir hale getirilmiştir. İniş sırası hiç dikate alınmamıştır. Ayetlerde de karışıklıklar olduğu Kuran araştırmacılarınca dile getirilmektedir...

KIRGINLIĞIN SEBEPLERİ

Alevilerin, **Ebubekir, Ömer, Osman** hatta **Ayşe'**ye karşı olmalarının, bu isimleri taşıyanlardan herhangi bir şahsın, tarikata alınmamasının başlıca sebepleri şunlardır:

1 – Emevi soyundan olan **Mervan**, anasından doğduğu zaman Hazreti Peygamber'e getirip göstermişler. Hz. **Muhammet**, bunun suratını görünce derhal; **“Yüzünden melanet akıyor”** demiş. Bunun büyüdüğü zaman, İslam dünyasına ne kadar büyük fenalıkları dokunacağını yüzünün hatlarından okuyarak daha o zaman herkese tanıtmıştır. Gerçekten de **Muaviye** ve **Mervan**, İslamiyet'in başına bela olmuşlardır...

2– **Mervan**'ın (veya babasının), vahiy kâtibi iken Âl-i İmran suresini Âl-i Mervan diye kaydetmesi ve bundan dolayı sürgüne yollanması.

Diğer bir rivayet şöyledir:

Muhammet, vahyolan Kuran'ı yazdıragelmekte iken bir gün **“Cenin halindeki çocuklara, Cenab-ı Hakk'ın ana rahminde ne güzel çehre ve şekil verdiği”** hakkındaki vahyi kaleme alan kâtip, büyük bir hayretle, **“Fetebarekallah-ü ahsen-ül'halıkın”** demiş. Peygamber de, **“Evet. Alt tarafına bu cümleyi kaydet.”** deyince, kâtip kendisine de Tanrısal ilham geldiğini sanıp herkese karşı gururla, **“Cebrail, bana da vahiy getirmeye başladı.”** diye övünmeye başladı. Bu da onun kâtiplikten atılmasını, sürgüne yollanmasını doğurmuştu.

3 – **Ebu Süfyan**'ın karısı ve **Muaviye**'nin anası **Hind**'in, Uhut Cengi'nde Hazreti **Hamza**'yı şehit ettirmesi ve diğer şehitlerin kulaklarını kesip ipe dizmesi ve boynuna süs diye asması. Bundan başka, **Hamza**'nın bağrını yarıp ciğerini çıkarak ciğ ciğ yemesi, bu yüzden, **Akilet-ül-ekbad** (ciğer yiyici) diye İslamlar arasında uğursuz bir isim kazanması.

4 – **Emevi** soyunun önderi **Ebu Süfyan**'ın, Hazreti **Muhammet**'e büyük düşman olması, Uhut Cengi'nde attığı taşla onun iki dişini kırması ve çukura düşürmesi.

5 – **Ebu Süfyan**'ın oğlu **Muaviye**'nin, **Hz. Ali**'ye büyük düşman (aduy-i ekber) olması. Kendisini, Peygamberin izinden giden ve onun sünnetini ihya eden Sünni Müslüman diye iddia etmesi.... Bu kurnazlığı ile yepyeni bir Sünni adı icat ederek Müslümanların arasına atması. Hatta, **Hz. Ali** ve **Ali**'nin izinden gidenlerin de yoldan çıkmış kâfirler olduklarını söyleyerek, hâkimiyeti altındaki halkı kandırması, yoldan çıkarması.

6 – **Muaviye**'nin oğlu **Yezid**'in de, Peygamber soyuna bu düşmanlığı en azgın biçimde sürdürerek Kerbela Faciası'nı yaratması... Gönderdiği ordularla, hasta yatan İmam **Zeynelabidin**'den başka, Al-i Resul'ün küçük, büyük bütün erkeklerini kestirerek peygamber soyunu dünya yüzünden kaldırmaya yeltenmesi.

7 – **Emevi** soyu ve onları destekleyen zengin Araplar; **Hz. Muhammet**'e etmediklerini bırakmadılar. Ona “**deli, şair, deli şair, kâhin, büyücü**” gibi adlar taktılar. (Bunlar; Kuran'dan alınmadır...) Peygambere bu suçlamayı yapanlar kılıç korkusuyla Müslüman olduktan sonra en yaman Müslüman geçinmeye başladılar. Peygamber soyunun başına çorap ördüler.

8 – Peygamber hasta iken, kendisinin vefatından sonra Müslümanların ayrılığa ve yalnızlaşa düşmemeleri için, **Hz. Ali**'nin kendi vasisi olduğunu belgelemek için kalem kâğıt istedi. Bu sırada, **Emevi** reislerinin tahrikine kapılan **Ömer**, Peygamberin bu isteğini reddederek; “**Muhammet, ölüm halindedir, yazacağı vesikanın hükmü yoktur, Allah'ın kitabı olan Kuran bize kâfidir.**” diye karşı çıktı. Peygamber, bundan üzüntü duyarak hepsini huzurundan kovdu.

9 – Hz. **Muhammet**, son zamanlarda teşkil ettiği bir ordunun kumandanlığını, **Usame**'ye vermiş, **Ali**'den başka herkesin bu orduda bulunmasını buyurmuştu.

Buna, “**Bir kölenin oğlu kumandan olamaz**” diye itiraz edenler oldu ve bu itiraz edenler, **Usame**'nin emri altına girmek için direndiler. Muhafızların içinde **Ebubekir**, **Ömer**, **Osman** da vardı. Bunlar da orduya katılmadılar. Pek sevdikleri İslam peygamberinin emrini tutmadılar.

10 – **Ebubekir**, halife olunca, peygamberin kızı **Fatıma-tüzzehra**'nın hakkı olan **Fedek** hurmalığını elinden aldı. Burasını, Hz. **Muhammet**, daha hayattayken, kendi hakkı olarak **Fatıma**'ya vermişti. **Ebubekir**, Hz. Peygamber'in emri ve uygulamasını dikkate almayarak **Fedek**'i Beytülmal'e (Hazine) devretti. Zaten babasının matemiyile yaralı olan bu kadını, **Ebubekir** çok ağlatmıştı.

Ömer, halife olunca, **Ali**'yi memnun etmek maksadıyla **Ebubekir**'in zapt ettiği bağı **Fatıma** evladına vermek istemişse de, **Ali**, “**Fatıma'nın ölümünden sonra neye yarar**” diyerek **Ömer**'in bu teklifini reddetmişti.

11 – **Osman**, “**Sile-i rahm**” bahanesiyle, bütün akrabalarını, yani Emevi soyundan olanları; yeterliliği olsun olmasın, memuriyet verip işbaşına geçirdi. Yine akrabası olup hilekârlığı yüzünden peygamber tarafından sürgüne yollanan **Mervan**'ı sürgünden getirterek kendisine başvezir yaptı, bütün Müslümanların kaderini bu alçak, hileci ve uğursuz adamın eline teslim etti. Başa geçme hırsına **Osman**'ı alet eden **Mervan**'ın ta vırları, sonunda isyana neden oldu. Evi kuşatılan **Osman**, akrabası Şam Valisi **Muaviye**'den yardım istedi. **Muaviye**, yardıma gelmedi. **Osman** ise, **Ebubekir**'in oğlu **Abdullah**'ın aralarında bulunduğu isyancılar tarafından, damdan girilerek öldürüldü. Hz. **Ali**, isyana karşı olduğu için oğulları **Hasan** ve **Hüseyin**'i, **Osman**'ı korumak için göndermişti. Bunlar, yaralanmalarına karşın isyancılara direndiler ve onları kapıdan sokmadılar. Bu ölüm yüzünden de pek büyük nifaklar doğup İslam dünyasının her tarafından sorunlar başladı. Suç da **Hz. Ali**'ye yıkıldı.

12 – **Osman**'ın kanlı gömleğiyle, karısı **Naile**'nin kesik parmaklarını ele geçiren **Muaviye**'nin, bunlardan yararlanarak yoğun entrikalar çevirmesi ve pek çok Müslüman'ın kanının dökülmesine neden olması.. Halifelîği, saltanata çevirip halife adı altında padişahlık yapması...

13 – Yine, **Muaviye**'nin, Sıffin Harbi'nde, **Amr İbnül As**'in teşvikiyle, Kuran-ı Kerim'leri mızraklara taktırarak yenilgiden kurtulmaya çalışması, Kelamullah'ı kendi çıkarına alet etmesi.

14 – **Muaviye**'nin, Şamlılara verdiği bir emirle camilerde **Ali**'ye lanet ettirmesi...

15 – **Muaviye**'nin, sağlığında oğlu **Yezid**'i halef göstermesi, Müslümanları, zorla oğluna biat ettirmesi.

16 – Yine **Muaviye**'nin, İmam **Hasan**'ı (kendisinden sonra halife olması şartıyla) barışa zorlayıp hilafeti kendine terk ettirmesi ve sonra onu zehirleterek ortadan kaldırması... İmam **Hasan**'ın vefatını duyunca da, Şam halkına matem emri vermesi, şehri siyah bayraklarla donatarak riyakârane gösteriler yapması.

17 – **Ebubekir**'in, Peygamberin vefatını işitince, aslı olup olmadığını gözüyle görmek için matem mahalline gelmesi, naaşın üzerinde örtülü olan maşlağı kaldırarak, “**Ölümün de, diriliğin gibi güzel!**” diye peygamberin soğumuş alnına bir buse kondurduktan sonra hemen savuşup gitmesi, arkadaşlarıyla birlikte “**Beni Saide Sakıyfesı**”nde hilafet işine çekidüzen vermeye uğraşması. Peygamberin cenazesi ortadayken kendini lider seçtirmesi...

18 – Hz. **Muhammet**'in öldüğü haberi duyulunca, **Ömer**'in, Emevi soyunu toparlayabilmek için “**Peygamber ölmedi. Öldü, diyeni öldürürüm**” diye kendinden geçer gibi yapıp tehditlerle zaman kazanması. Halbuki, aynı **Ömer**, Uhut savaşında, peygamberin öldüğü söylentisini duyar duymaz Uhut dağının tepesine doğru kaçır gider. Peygamberin ölüm-süz olduğuna inanan birisinin bunu yapmaması gerekirdi. Ayrıca, Kuran'da birçok yerde, **Hz. Muhammet**'in de bir kûl oldu-

ğu, ölümlü olduğu yazılıdır. Bu nedenledir ki, Aleviler, **Ömer**'in bu tavrının tamamen siyasi olduğunu kabul ederler.

19 – **Ömer**'in, peygamberin vefatından sonra sokaklarda elinde kılıcı ile dolaşarak halkı tehdit etmesi ve **Ebubekir**'le birleşerek onun halifeliğini gerçekleştirmesi. Alevilerce; bu seçimde, **Gadiru Hum**'da bütün Müslümanlara mevla ilan edilen Hz. **Ali**'nin dikkate alınmayışı, peygamber emrinin bir başka çiğneniş örneği sayılır.

20 – **Ebubekir**, **Ömer** ve **Osman**'dan hiçbirinin matem yerine gelmemeleri ve Peygamberin cenazesi ile meşgul olmak gibi önemli görevlerini yapmamaları... Halifelik işini, peygambere hizmetten üstün tutmaları...

21 – **Ebubekir**, **Ömer** ve **Osman**'ın hilafet ve biat işini keyiflerine göre halletmeleri. Peygamberin, gasil, teçhiz, tekfin ve defni ile meşgul olan **Ali**, vazifesini bitirdikten sonra evine çekilmiş, ertesi gün kendi sahabeleri ile birlikte mescide gelmişti. Kapıdan girerken, “Siz, kendi kendinize halife mi seçtiniz?” diye sorması üzerine, **Ömer**, “Ne zannettin ya! Sen bizi aradan çıkarmış mı idin?” diye kinayeli bir cevap vermişti. Bu yüzden aralarında münakaşa çıkmıştı.

Orada hazır bulunan **Selman**'ın da, “Bu işin böyle olacağını, ben vaktiyle Peygamberin ağzından kulaklarımla işitmiş idim.” demesi üzerine, **Ömer** buna kızarak **Selman**'ın üzerine yürümüştü. **Ali**, derhal **Ömer**'in yakasına yapışmış, onu silkelemiş; **Ömer**'in kılıcı bir yana, başlığı bir yana uçmuş, **Selman** da saldırıdan kurtulmuştu. Bu da, **Ömer**'i, **Ali**ye düşman etmişti.

22 – Emeviler ve Mervaniler, etrafa saldırttıkları çapulcu ordularına, İran ve Türkistan'ı baştan başa yıktırıp harap ettirmişler, milyonlarca masum insan kanını döktürmüşlerdi (bölümüne bak). Kanları dökülen zavallı halkın bütün servetini, deve katarlarıyla Şam'daki tüneleri olan saraylarına naklettirmişler, dünyada misli görülmeyen bir haşmet, debdebe ve sefat âlemi yaratmışlardı.

Öyle bir debdebe ve haşmet ki, Mısır Valisi **Amr As**, Şam'a gönderdiği bir heyete, Muaviye'nin huzuruna girince, “**Selam**

sana ey peygamberin halifesi!” hitabıyla selam vermelerini sıkı sıkı tembih etmişken, Şam saraylarının ziynet ve ihtişamından gözleri kamaşan bu gafillerin, **“Selam sana ey peygamber!”** diye hitap etmeleri, bunun sonucudur...

23 – Muaviye'nin oğlu **Yezit**, 682 tarihinde Medine'de katliam yapmış, bütün **ensar** denilen, peygamber'in Medineli sahabelerini kılıçtan geçirterek ortadan kaldırmıştı.

Yezid'in emriyle **Haccac**, **Kâbe**'yi kuşatmış, halk direnince, mancınık kurarak attırdığı taşlarla şehri yıkmıştı. Bu arada **Kâbe**'yi de bombardıman etmişti. Şehri ele geçirince, üç gün **Kâbe**'nin içinde mütemadiyen adam kesmişti. **Haccac**, oradan Medine'ye gitmiş, Medine halkını da kâmilan kılıçtan geçirmişti. Kapısı kapalı görülen bütün evler, içlerindeki eşya ile ve içeriindeki insanlarla yakılmıştı. Kapısı açık olanlara kılıç, kapalı olanlara ateş... Kuranlar parçalanmış, ayaklar altına atılmış, kadınların yaşmakları yüzlerinden, halhalleri ayaklarından koparılmış, genç kızların ve kadınların ırzına geçilmişti.

24 – **Yezid**'in oğlu küçük **Muaviye**, iyi kalpli bir insandı, babasına çekmemişti. 683 senesinde halife olunca, camide bir hutbe okuyarak, **“Ey ahali, benim babam ve dedem, kendilerine Ehl-i Sünnet adı vererek, halifeliklerini iddia ettiler. Ali gibi, ilmi ve fazileti herkesce bilinen birinin hakkını elinden aldılar. İslamiyete en büyük hizmet eden Ali'dir. Ali, bütün iman taşıyanların başıdır. Din reisliği bizim hakkımız değil, Ali evladının hakkıdır. Ben, hilafeti sahibine bırakıyorum.”** demiş ve hilafetten çekilmişti. Fakat o gece, onun annesiyle birleşen **Mervan** tarafından zehirlenerek öldürülmüş, **Mervan** halife olmuştu. Hain **Mervan** da, **Muaviye**'nin ve **Yezid**'in gidişine uyararak, camilerde, minberlerde **Ali**'ye ve evladına lanet okutmaya devam etmişti.

25 – Gerek **Ebubekir**, gerekse **Ömer** ve **Osman**; Hz. Peygamber, **Gadiru Hum** denilen yerde, kendisi yerine Hz. **Ali**'yi bütün Müslümanlara veli bıraktığını söylediği halde, peygamberin bu emrine karşı gelmişler, kendi aralarından halife seçerek onu baş bilmişlerdir.

26 – Hicret olayında, Hz. Peygamber, yatağına Hz. **Ali**'yi yatırıp, gizlice evinden çıkıp gitmiş; daha sonra **Ebubekir** eve gelmiş; Hz. **Ali**'den, peygamberin gittiği yeri öğrenip peşine düşmüştür. Peygamber; onu, yanı sıra mecburen götürmüş; saklandıkları mağaranın önüne Mekke'li müşrikler gelince, **Ebubekir** çok korkmuş; bunun üzerine peygamber, ona, korkmamasını söylemiştir. Ebubekir'in bu panik hali, **Gar Ayeti** ile Kuran'da saptanmıştır. (Bak: Tevbe Suresi, 40. ayet) Hz. **Muhammet**'in hayatını tehlikeye atan bu tavır da Aleviler tarafından hoş karşılanmamıştır.

27 – **Ebubekir, Ömer ve Osman**; İslamiyet'in tebliğ aşamasında uğradığı saldırılarda, hep geri planda kalmaya özen gösterdiler. Yapılan savaşlarda onlar, kendilerini koruma amacını taşıdılar. **Uhut**'ta İslam ordusu bozguna uğrayınca, kaçanların arasında **Ebubekir, Ömer ve Osman** da vardı. Bunlar, peygamberi savaş alanında kaderiyle baş başa bırakıp kaçtılar. Kaçmakla da kalmadılar; bu savaşta yenilginin suçunu peygambere atmaya varacak kadar dedikodulara malzeme sağlanmasına katkıda bulundular. Bunun üzerine, **Al-i İmran** Suresi'nin 153, 154 ve 155. ayetleri indi. Bu ayetlerde, Uhut'tan kaçanlar açık açık kınanır.

Yine, Enfal Suresi'nin 15. ve 16. ayetleri, “**Düşmana asla arkanızı dönmeyin**”, yani asla kaçmayın der. Bu Kuran buyrukları, haklarında olmadık methiyeler düzülen halifeler tarafından hiç dikkate alınmamıştır.

Kuran'ın **Tevbe** Suresi'nin 44. ve 45. ayetleri, bu konuda daha nettir... Bırakınız, böyle savaş meydanlarından kaçmayı, savaşa gitmemek için şu veya bu bahaneyi yaratanların bile cehennemlik olduğu açık açık vurgulanır.

Bu üç halifenin savaştan kaçma olayı, **Huneyn** savaşında da tekrarlandı. İslam askeri bozulunca, bu büyük halifeler canlarını kurtarabilmek için peygamberi yalnız bırakıp kaçtılar.

Hendek savaşında da Mekkelilerin karşısına çıkamadılar. **Hayber** seferi sırasında, komutanlık teker teker **Ebubekir, Ömer ve Osman**'a verildi. Fakat bunlar, kendilerini tehlikeye atıp da etkili hücumlar düzenleyemediler. Saldırdıklarının

da, Hayber Yahudileri karşısında bozguna uğrayıp geri çekildiler. Yani düşmana arkalarını döndüler. Kaleyi almak Hz. Ali'ye nasip oldu.

Bu üç halifenin, savaş meydanına çıkıp çarpıştıklarına ait herhangi bir belge eski tarihlerin hiçbirinde yoktur.

28 – **Ebubekir**, Kuran'a, sanki Kuran ismi iyi değilmiş gibi **Mushaf** diye yeni bir isim koydurmıştır. Halbuki, Kuran'ın ismi, Kuran'ın içinde geçmektedir...

29 – **Ebubekir**, kendi halifelğine karşı çıkanları, dünya saltanatı uğruna dinden dönmüş saydı. Onlar üzerine asker saldı ve Müslümanları acımasızca öldürttü. Bir taraftan dinden döndü diye İslamiyet ilkelerine aykırı davranıp **Feca** adlı birisini yaktırdı; diğer taraftan dinden dönen **Eşas bin Kays'a**, kızkardeşini verdi. Bu evlilikten olan **Cude** isimli kadın da **İmam Hasan'ı** zehirleyecektir...

30 – Şarap içip Müslümanları kılıçtan geçiren, öldürdüğü **Malik bin Nüveyre'nin** karısı aybaşı olduğu halde, ona tecavüz eden **Halit bin Velit'i** kumandan yapan ve ona şeriat yasalarını asla uygulamayan da **Ebubekir'dir**...

31 – **Ömer**; Müslüman olmadan önce, Müslümanlara şiddetli eziyetler etmiş; işkenceleri ile çok can yakmıştır.

32 – **Ömer**; **Ebubekir'i**, Hz. Ali'nin halife tanımaması nedeniyle, bir gün yanına Mekke'nin ünlü zorbalarını da alıp **Fatimatüzzehra'nın** içeride olduğu sırada evi basmış, yakmaya kalkışmıştır. Bu kargaşada, bir çarpma sonucu, hamile olan **Fatıma** çocuğunu düşürmüştür.

33 – **Ömer**, Hz. **Muhammet** tarafından Kuran'a ekleme yapmaya kalkıştıkları için Mekke'den sürülen **Hakem bin Ebil As'a** Bahreyn valiliğini verdi. İslamiyet'in başına bela olan **Mervan'ın** babası olan **Hakem'i** ve oğlunu, Hz. Peygamber yüzlerine karşı lanetlemiştir. **Ömer'in** bu tavrı, Alevilere göre, Peygamber emrinin açık açık çiğnenmesidir.

Ömer, aynı biçimde Peygamber tarafından kâfir ilan edilip ölümüne karar verilen; ancak **Osman'ın** şiddetli itirazı ve yalvarması ile bağışlanan **Osman'ın** süt kardeşi **Abdullah bin**

Sad'ı da Mısır valisi yaptı. Bu da, peygambere karşı açık bir tavır sayıldı...

34 – Ebubekir ve Ömer; peygambere pek çok konuda itiraz etmişler; sürekli engel çıkarmışlardır. Bunun üzerine de, **Hucurat Suresi'nin 1. ve 2. ayetleri** inmiş, bu tavırlar açık/açık kınanmıştır...

35 – Ömer, halife olduktan sonra, şiddet ve işkencesini sürdürmüş; önüne geleni kırbaçlamıştır. Hatta deli bir kadını bile öldürtmeye kalkışmış; Hz. **Ali'nin** itirazı ve açıklaması ile bundan vazgeçmiştir. Onun bu kural ve yasa tanımaz tavrına karşı Hz. **Ali** sürekli kendisini uyarmış, doğru yolu göstermiştir. Bu nedenle **Ömer, “Ali olmasaydı, Ömer'in işi felaketti...”** demek zorunda kalmıştır.

36 – Alevilerin, Peygamberin hanımlarından **Ayşe'yi** sevmemelerinin nedenleri şunlardır:

A – Hazreti Muhammet, daha hayatta iken, Hz. **Ali** ile **Ayşe** arasında sorun doğmuştur.

1 – Bir gün harp ganimetleri taksim edilirken, **Hazreti Muhammet,** zevcelerine de hisse ayırıyormuş. **Ayşe “İki hisse isterim”** demiş. **Muhammet, Ayşe'ye hakkına razı olmasını** ihtar etmiş. Fakat o, iki hisse almak hususunda ısrar etmiş... **Ali'nin** buna canı sıkılarak, **“Ciddiyetini takın, itiraz edip durma, hakkına razı ol”** şeklinde müdahalesi, **Ayşe'yi** kızdırmış, aralarında tartışma olmuş. **Hazreti Muhammet, Ayşe'nin** bu hareketini beğenmeyerek **Ali'ye** demiş ki:

“Ya Ali, dünya kurulalıberi, hiç görülmemiş bir işi sana havale ediyorum. Ayşe'nin emr-i talakını (boşanmasını) senin yetkine bırakıyorum. Senin onu boşamaklığın, benim boşamaklığım olsun.”

2 – Ayşe'nin, Ali'yle diğer bir kırgınlığı da **İfık** olayıdır. Bu olay çıktığı zaman, **Hazreti Peygamber** uzunca bir müddet **Ayşe'ye** darılmıştı. **Ayşe, Muhammet'in** kendine küsmesini **Ali'den** bilmişti. Yani, **Hazreti Peygamber'i, Ali'nin** teşvik ettiğini sanmıştı.

Halbuki Ali'nin bu olayla ilgisi olmamıştır.

Olay şudur:

Beni Müstalik kabilesi üzerine yapılan bir saldırıda, **Ayşe** de peygamber'in yanındaydı. Gazadan dönülürken Medine'ye yakın bir yerde mola verilir.

Ordunun hareketine yakın bir sırada, **Ayşe** aptes yenilemek için deve üzerindeki oturduğu sandıktan çıkar. Askerlerin gözleri önünden biraz uzaklaşmak ister. Aptes bozduğu yerde kıymetli gerdanlığını düşürür. Geri döndüğü zaman farkına varır. Gerdanlığını aramak maksadıyla, tekrar aptes mahalline gelir. O sırada da, orduya hareket emri verilir. **Ayşe**'nin devesini yeden hadim, **Ayşe**'yi sandığın içinde oturuyor sanarak, deveyi yedip ordu ile hareket eder.

Ayşe, gerdanlığını bulup geri dönerse de, ordunun gittiğini, devesinin yerinde yeller estiğini görür. Kırın başında yapayalnız kalakalır.

Her zaman ordunun arkasından giden ve geride kalmış olan neferleri yola sevk etmek vazifesini gören, **Safvan** isminde biri vardır. Bu sırada **Safvan** gelir. **Ayşe**'yi kendi devesi üzerine bindirerek ordunun arkasından yetiştirir. Bu hali kötülüğe çekenler olur. Derhal Peygambere gammazlarlar. Gammazlar arasında o vaktin meşhur şairlerinden **Hasan İbni Sabit** de vardır.

Peygamber'in, **Ayşe**'nin bu hareketine çok canı sıkılır. Kalbinde **Ayşe**'ye karşı şüpheler uyanır. Yüzünde endişe ve teessür alametleri belirir.

Ayşe, **Muhammet**'in tavrındaki bu kırgınlığı sezince, Medine'ye vardıkları zaman doğruca babasının evine inmeye mecbur olur.

Babasının evinde uzun zaman gözyaşları döker. Anasıyla babası da, onunla birlikte haylice ağlar.

Hazreti Peygamber, uzun bir müddet **Ayşe**'ye küstükten sonra, bir gün **Ebubekir**'in evine kadar gider. **Ayşe**'ye, “Eğer ismetinden şüphen yoksa, Allah'a yalvar da, bana ‘vahiy’ ile senin doğruluğunu bildirsin” der. Bu sözler, gerek **Ayşe**'ye gerekse anasına, babasına çok dokunur. Epeyce kederlenirler. Teessürlerinden pek çok ağlayıp sızlarlar, adeta **Ebubekir**'in evi, bir **matemhane** olur.

Ayşe, Allah'a çok dualar eder. Nihayet **Ayşe**'nin duası kabul olur. **Muhammet**'e, **Ayşe**'nin beraati hakkında **Cebrail** vahiy getirir.

Muhammet, bizzat bu vahyi bildirmek üzere **Ayşe**'nin yanına varır. Konuşma sırasında **Ayşe**'ye “**hamd ve şükür**” tavsiyesinde bulunur.

Ayşe, derhal gürleyerek,

“**La'a vallah! Ben Cenabı Hakk'tan başka kimseye hamdü şükretmem**” diye mukabelede bulunur.

Yukarda ismi geçen şair **Hasan**'ın, Peygambere kötümser haber verdiğini bilen **Safvan** da, onun üzerine yürür ve şairi kılıcı ile yaralar.

3 — **Ayşe**'nin, Hz. **Ali**'ye karşı kırgınlığının başlıca sebeplerinin biri de Hazreti **Fatıma**'dır.

Fatıma, küçük yaştan beri, babası Hazreti **Muhammet** 'e bağlı idi. Onu fevkalade severdi. Peygamber de, “**Fatıma benim parçamdır**” diyerek onu, bütün evlatlarından üstün tutardı.

Peygamberin, **Fatıma** ve kocası Hz. **Ali** ile böyle ilgilenmesi, değişik yerlerde birçok kez “**Benim Ehlibeytim Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin'dir**” diyerek yalnız, Hz. **Ali**, **Fatıma**, **Hasan** ve **Hüseyin**'i kendi Ehlibeyt'i sayması, hele **Seddüleb-vab** olayından sonra **Mescid-i Resulullah**'a açılan bütün odaların kapılarını kapattırması ve yalnız Hz. **Ali**'nin kapısını olduğu gibi bırakması, **Ayşe**'nin, Hz. **Ali**'ye karşı kıskançlığını tahrik etmekteydi...

Hicretin ikinci yılında **Seddüleb-vab** (kapıların kapanması) olayı olmuştu. Olay şu idi:

“**Seddül-ebvaba illa bab-ı Ali.**” Türkçesi: “**Hz. Ali'nin kapısından başka Mescid'e açılan bütün kapıları kapayınız.**” Malumdur ki, Medine'ye hicretten sonra Mescit yapılırken, Peygamber, kendisi için mescide bitişik bir oda yapılmasını emretti, sonra da yakın akraba ve sahabelerinin oturmaları için de birer oda yapılmasını istedi. Bu odalar yapıldı. Bu odala-

rın hepsinin kapısı mescide açılırdı. Peygamberle birlikte bu sahabeler istedikleri zaman bu kapılardan mescide girerlerdi. Odaları bulunan sahabeler arasında şunlar da vardı:Hz. Ali, Peygamberin amcası **Hamza, Ebubekir, Ömer, Osman**.

Fakat **Ali**'nin kapısından başka bütün kapıları kapayınız emri verilince sahabeler aralarında kırgınlık oldu.

Bunlar, Hazreti **Hamza**'ya şikâyet ettiler. Hazreti **Hamza** da Peygambere gelerek, “**Ya Resulullah. Ben senin amcamım. Ali ise amcanın oğludur. Ali'nin kapısını açık bıraktığın halde benim kapımın kapanmasını emredişinin hikmeti nedir?**” demişti.

Peygamber, amcası **Hamza**'yı çok severdi:

“**Amcacığım bilirsin ki ben kendi kendime hiçbir emir vermem. Bu emir, Allah'ın emridir. Allah böyle istiyor.**” cevabını verdi. Bunun üzerine **Hamza, Ebubekir, Ömer, Osman**'ın mescide açılan odalarının kapıları kerpiçe örüldü. Yalnız mescide Hazreti **Muhammet**'le, Hazreti **Ali**'nin odalarının kapıları açık bırakıldı. Bunlar, mescide bu kapıdan diledikleri zaman girer, çıkarlardı. Bazı tarihler, Peygamberin son günlerinde **Ebubekir**'in mescide açılan odasının penceresinden Peygamberin onunla konuştuğunu yazarlar... Bu, tamamen asılsızdır. Çünkü o sırada, yani **Kapıların Kapanması** tarihinden sonra **Ebubekir**, evini gayet uzak bir mahalleye taşımıştı. Hatta Peygamber'in vefatı haberini, Peygamber'in kapısında beklettiği kendi kölesinden almış, bunun üzerine atına binerek Peygamber'in evine gelmişti.

4 — Peygamberin neslinin **Fatıma**'dan üremesi ve **Fatıma**'nın iki oğlu **Hasan** ve **Hüseyin**'i, Peygamberin fevkalade sevmesi de, **Ayşe**'yi kızdırmakta idi. Çünkü, **Fatıma**'nın **Hasan** ve **Hüseyin**'den başka **Zeynep** ve **Gülsüm** adlı iki de kızları vardı. **Ayşe**'nin ise çocuğu olmamıştı.

Hatta bir gün **Ayşe**, Peygamber'e şikâyet ederek bütün kadınların birer künyeleri olduğu halde kendinin künyeden mahrum olduğunu üzümlere anlatmış. Peygamber de:

“Kız kardeşin Esmâ'nın oğlu Abdullah'ı kendine evlat edin ve ümmü Abdullah künyesini al” demişti. **Ayşe** de böyle yapmış, o tarihten sonra **Ümmü Abdullah** (Abdullah'ın anası) künyesini almıştı.

B — Alevilerin, **Ayşe**'yi sevmediklerinin bir sebebi de, onun Peygamber'in emrine zıt hareket etmesidir.

1 — Hz. **Ali**'nin hilafetinden sonra ona karşı beslediği kin sebebiyle **Talha** ve **Zübeyr**'le işbirliği yaparak, Hz. **Ali**'nin üzerine ordu çekmesi, Camel Harbi'ni yaratması, bu yüzden pek çok İslam kanının dökülmesine sebebiyet vermesidir.

2 — Ordunun mağlubiyetinden sonra da, Basra'dan ayrılmayarak Hz. **Ali** aleyhinde siyasi hadiseler meydana getirmeye çalışması... **Ayşe**, Camel Harbi'nden sonra Medine'ye gitmeyip Basra'da kalmıştı. **Ayşe**'nin Basra'da oturmasını uygun görmeyen Hz. **Ali**, önce **Abdullah İbni Abbas**'ı ona göndererek Medine'ye gitmesi emrini tebliğ ettirdi. Fakat **Ayşe** bu emri dinlemediği gibi **İbni Abbas**'ı da huzurundan kovdu.

İkinci defa, Hazreti **Ali**, oğlu İmam **Hasan**'ı, **Ayşe**'ye gön dererek derhal Medine'ye hareket etmeyecek olursa, vaktiyle Hazreti Peygamber'in kendisine verdiği salahiyeti kullanacağını, yani Peygamber namına onu boşamak mecburiyetinde kalacağını tebliğ ettirdi. Bunun üzerine, bu son ve kesin haberi alan **Ayşe**, ördürmekte olduğu saçlarını bitirmeye bile vakit bulamadan acele ile devesine atlayıp Medine'ye gitmeye mecbur oldu.

Ayşe, **Mervan**'ın tahrikinden de etkilenip İmam **Hasan** vefat ettiği zaman, cenazesinin, dedesi Hazreti **Muhammet**'in merkadi yanına defnedilmesine karşı çıktı. O gün, bir katıra binerek hempalarını başına topladı ve cenazeyi getirenlere ok attırdı. Hatta oklardan bazıları, İmam **Hasan**'m tabutuna saplandı ve çatışma çıkmasına ramak kaldı.

Bu hadisede **Ali**'nin dostları itidali muhafaza etmiş ve **Ayşe**'nin bu hareketinin kötü neticeler doğurmasına mani olmuşlardı.

TÜRKLER VE İSLAMİYET

Türklerin, İslamiyet'le karşılaşmaları, İkinci Halife **Ömer** zamanına değin uzanır. 642 yılında İran'ı, peşinden de Horasan'ı zapteden Araplar, Türklerle, komşu oldular. Fakat, Emeviler dönemine kadar Türklerle Araplar arasında ciddi bir karşılaşma olmadı. Emeviler, doğuda Türk illerine saldırınca, sert çarpışmalar başladı.

Emeviler'in, Maveraünnehir'e taarruza geçtiği sırada, **Horasan**'da ve Maveraünnehir'de bazı Türk hükümetçikleri vardı. Bunlar, **İranlılar** ve birbirleriyle savaşıyorlardı. Doğu **Göktürkleri**, Çin'liler ve iç ayaklanmaları yatıştırmakla uğraşıyorlardı. Batı Göktürk İmparatorluğu ise can çekişiyordu. Emevi Hükümdarı **Abdülmelik**, 705 yılında, zalim **Haccac**'ı İran ve Horasan valiliğine gönderdi. **Abdülmelik**'in yerine geçen oğlu **Velit**, **Haccac**'ı yerinde bıraktı. **Haccac**, komutanlarından **Muhammet ibni Kasım**'ı, **Hindistan** üzerine gönderdi. **Şiraz**'dan hareket eden **Muhammet İbni Kasım**, Hindistan'a girdi. Niyeti, verilen emre göre Çin'e doğru ilerleyecek olan **Kuteybe bin Müslim** ile birleşmekti.

Haccac, bu amaca ulaşmak için, **Kuteybe bin Müslim**'i Horasan Valiliği'ne getirdi. Kan dökücü **Kuteybe**; **Buhara**, **Semerkant**, **Fergana** ve **Kaşgar**'ı alarak Çin sınırına ulaştı. Önüne çıkan kentleri yıktı, yıktı. Buralar halkını vergiye bağladı. Fakat hiçbir zaman buralarda yaşayan Türk halkını tamamen Müslüman yapamadı. Türkler, zora başvurulması karşısında sürekli direndiler.

Bu sırada Emevi padişahı **Velit** öldü, yerine **Süleyman** geçti. Başta **Kuteybe** olmak üzere birçok komutan onun halifeliğini kabul etmediler. Bunun üzerine **Süleyman**, doğu genel valiliğine **Salih ibni Abdurrahman**'ı tayin etti. **Salih, Muhammet İbni Kasım**'ı ve **Kuteybe bin Müslim**'i azletti. **Muhammet ibni Kasım** bu emre uydu. **Kuteybe**, yeni halife **Süleyman**'ı tanımadı. Ordu, halifenin emriyle ayaklandı. **Maveraünnehir** Fatihi diye nam salan **Kuteybe** öldürülerek, kesilen başı, Halife **Süleyman**'a gönderildi (715). Onun yerine Türk illerinin fethinde **Yezit ibni Muhellep** görevlendirildi.

Yezit'in ordusu **Amuderya** kıyısında bulunan **Baykent** şehri önlerine gelince durakladı. Baykent, İslam ordularına iki ay dayandı. Sonunda **Araplar**, kale duvarlarını delip içeri girdiler. Şehir halkı barış istemek zorunda kaldı. **Baykent**, çok zengin ve güzel bir ticaret şehriydi. Araplar içeri girince zenginlik karşısında şaşkına döndüler. **Baykent**'i yağmalamak için karışıklıklar çıkardılar, şehri birkaç gün yağma ettikten sonra yakıp yıktılar. Eli silah tutanları yakalayıp boğazladılar, kadın ve çocukları Horasan'a sürdüler.

Bundan sonra **Talkan** şehrine saldırdılar. Şehir soyuldu, yakıldı, yıkıldı, halkı boğazlandı. Araplar, teslim olan halkı kılıçla öldürmekten yorulunca, onları sıra sıra ağaçlara astılar. **Talkan**'a giden yolun 6 km. uzunluğunda ve iki tarafına ağaçlar dikili kısmına, bu şehrin halkını asarak insan ölüleriyle donatılmış bir ormanlık şeklini verdiler.

Batı Göktürk iktidarı, yerini **Türkeş** hanedanına bıraktı (711). Bunların ünlü hükümdarı **Sulu Han**, **Maveraünnehir**'de bulunan beylerle birleşti. Araplar üzerine yürüdü. Başarılı savaşlar yaptı. Neticede, Arapları, Horasan'dan attı. Fakat, Han'ın öldürülmesinden sonra **Türkeşler** arasında iç mücadele çıktı. **Türkeş** devleti 742 yılında yıkıldı.

Dayanaksız, koruyucusuz kalan **Maveraünnehir** ve **Siri-derya**'nın doğusu, Arapların eline geçti. Böylece Araplar, **Maveraünnehir**'den, Türkleri temizlediler. Araplar, bu sefer de Batı Göktürkleri'ni buyruklarında tutan **Çinlilerle** karşı kar-

şıya geldiler. Orta Asya, genellikle Maverâünnehir yüzünden iki devlet arasında şiddetli çarpışmalara sebep oldu.

Bu yüzden Türklerle, Arapların karşılaşması çok acı oldu. Kanlı savaşlar, öldürmeler, esir almalar, iki ulusu birbirine düşman yaptı. Türkler, Emeviler aracılığıyla gelen İslamiyet'e direniyorlardı. İslamiyeti seçen Türkler de, Alevi yolunu yeğliyorlardı. Bu yeğleme, Arap sömürgeciliğine karşı dolaylı bir direnişti...

Arap zulmü ve sömürgeciliğine karşı bir direnme olan **Ebu Müslim** ayaklanması Türkler tarafından, daha doğrusu Alevi Türkler tarafından da şiddetle desteklendi. **Emeviler**'e karşı içleri kin ve öçle dolu olan Türkler, **Ebu Müslim**'in bayrağı altında toplandılar. **Emeviler**'in yıkılmasında (750) önemli rol oynadılar.

Türklerin, Emeviler'e düşman olmasının bir nedeni de, Emevilerin, milliyetçi bir politika gütmeleri idi. **Muaviye** yolundan yürüyen ve Sünniliği savunan bu zihniyete göre, Araplar, kendilerini üstün bir ulus sayıp diğer uluslara düşman gözüyle bakıyorlardı. Emevilerin gözünde, kendileri efendi, diğer uluslar köle (mevali) idi.

Türkler veya Acemler, Araplarla aynı kaldırımında yürüyemiyorlardı. Arap olmayanların Arap kadınlarla evlenmeleri bile yasaklanmıştı. Kendilerini en gerçek Müslüman sayan bu ırkçı zihniyet, Arapların üstünlüğüne karşı gelenleri şiddetle cezalandırıyordu. Emeviler, bu ırkçılıklarına da Kuran'ı dayanak yapıyorlardı. Onlara göre, Allah; Kuran'ı Arapça gönderecek Arapların diğer uluslardan üstün olduğunu ortaya koymuş oluyordu. Kuran'ın ve İslamiyet'in bu biçimsel yorumu, gerek Alevi Araplar ve gerekse diğer uluslar tarafından kabul edilmiyordu. Bu anlayışa karşı çıkanların başında da Aleviler geliyordu.

Emeviler, özellikle Türkler'e karşı daha sert davranıyorlardı. Halbuki Türkler, kendilerini **Araplar**'dan çok üstün görüyorlardı. Araplar, Türklerin malını, canını helal sayıyorlardı. Vergi toplarken bile eziyet ediyorlardı.

Abbāsiler ve Türkler

Yeni kurulan **Abbasi** devleti, Türklerin ve İranlıların geniş ölçüde sağladıkları yardım sayesinde iktidara geldi. Onun için Abbāsiler, **Emeviler**'in izlediği milliyetçilik politikasını bıraktılar. Onun yerine genelde Sünni karakterli bir İslamlık politikası güttüler. Bunlar, Emevi taraftarlarına güvenemezdi-ler. Bu yüzden İranlılara ve Türklerle dayanmayı uygun buldu-lar. İslam olan kişileri ve ulusları Araplara eşit saydılar. Devlet idaresinde ve İslam ordusunda başka uluslardan layık olan ki-şileri de kullanmaya başladılar.

Abbāsiler'in güttüğü toleranslı ve ılımlı politika, Türkleri Araplara yaklaştırdı. Arap-Çin rekabetinin doğuşu da, Türkle-rin, Müslüman oluşunda büyük etki yaptı.

Türkler, tarih çağına gireliden beri Asya hâkimiyeti yü-zünden Çinlilerle kanlı savaşlar etmişler, birbirlerini öldür-müşlerdi. Yüzyıllar boyu süren savaşlar, Çinlilerle, Türkleri birbirine can düşmanı yapmıştır.

Araplar, **Maveraünnehir**'i alıp da Siriderya kıyılarına ge-lince, Çinlilerle karşı karşıya geldiler. Her iki taraf da burayı ele geçirmek istiyordu. Türkler, iki ateş arasında kalmışlardı. **Kaşgar**'daki Çin Genel Valisi daha ileri giderek Siriderya'nın batısındaki Türk ülkelerine taarruz etti. Buradaki Türk halkı-na yapmadığını bırakmadı. Bu durumda Türkler, **Ebu Müs-lim**'den yardım istediler.

Ebu Müslim, Türklerin yardımına **Ziyad bin Salih** ko-mutasında büyük bir ordu gönderdi. Bu ordunun Türklerin de karışması ile sayısı ve gücü çok arttı. İki ordu, **Talas Şehri** civa-rında büyük bir savaşa tutuştu. Çin ordusunda bulunan **Kar-luklar**, kandaşlarına karşı savaşmak istemediklerinden, mu-harebeye katılmadılar. Beş gün devam eden savaş, Çin ordusu-nun kesin yenilgisiyle sona erdi (751). Talas Meydan Muhare-besi neticesinde, Türkler, yarım asırdan beri batı Türk illerini ellerinde tutan Çinlileri ülkeden kovdular. 745 yılında bu ülke-de bir devlet kuran **Uygurlar**'ın daha da güçlenerek Çinlileri memleketlerine kadar sürmelerine, bir aralık, Çin'in önemli kı-sımlarını fethetmelerine yol açtı. Böylece Talas Meydan Sava-

şı, Çinlilerin, Türk illerinden ellerini çekmelerine, Türklerin, Araplara daha çok yaklaşmalarına sebep oldu.

Türklerin Müslümanlığı Kabul Etmelerinin Nedenleri:

İslamiyetle karşılaştıklarında, Türklerin çoğunluğu, gök, yer ve yeraltı ruhlarına inanış olan Şamanlık dinindendi. Dış dünya ile ilişkide bulunan boylar ise **Şamanizm**'i bırakmışlar, **Mani, Buda, Nesturi** ve **Musevilik** gibi dinlere girmişlerdi.

Türkler, iki asırdan fazla bir süre İslamiyet'e direndiler. Arapların zora dayalı din anlayışlarını kabul etmediler. Ancak, Arap zulmü bitip zora dayalı anlayış sona erdikten sonra İslamiyeti büyük kitleler halinde kabul etmeye başladılar. Bunda, Arap tüccarlarının ve İslamlığın propagandasını yapan Sufilerin de çok etkisi oldu.

Türkler, İslamlığı kolayca ve çabuk kabul etmediler. **Horasan** ve **İran**'ın kuzeyine göçen Türkler, İslamlığı incelediler. Kendilerine uygun bir din olduğu inancına varınca Müslüman oldular.

840 yılında **Kırğızlar**'ın, **Uygurlar, Karluklar** ve **Oğuzlar** üzerine saldırması, onları yenerek eski anayurtlarından kovmaları, Türk tarihinde bir dönüm noktası oldu. Karahanlılar, Doğu Türkistan'a, Oğuzlar, **Siriderya** ve **Hazar Denizi** arasına yerleştiler. Bu vesileyle Türklerin çoğunluğu, İslamları daha iyi incelemek fırsatını buldular. Türkler, Arapların ortadoğu ile yakınoğuyuyu birleştirdiklerini, medeniyetini ve ticaretini geliştirdiklerini yakından gördüler. Bunlar da Türklerin İslamlara yaklaşmasını sağladı.

Emeviler zamanındaki kanlı çatışmalardan sonra, iki millet birbirini daha iyi öğrenmeye çalıştı. Araplar, ya savaşlarda esir ederek, ya satın alarak ya da **Horasan** ve **Mavera-ünnehir** valilerinin gönderdikleri Türkleri hizmetlerine alarak kullanmaya başladılar. Gerek yaptıkları savaşlar süresinde gerekse yanlarında çalışan Türklerin üzerlerinde bıraktıkları etkilerle, Türklerin hiç de kötü olmadıklarını gördüler. Türkler; cesur, disiplinli, sadık, güzel görünümlü ve gösterişli

kişilerdi. Bunları, orduda ve devlet işlerinde kullanmak da, Abbasi politikasına uygun düşüyordu. Bu yüzden, Halife **Cafer'**den itibaren ordu ve devlet hizmetine alınan Türkler'in sayısı çok arttı. Özellikle Halife **Mutasım** (833–842) çok beğendiği ve güvendiği Türklerden, bir hassa ordusu kurdu.

Türklerin, Araplara ve başka uluslara karışmaması ve ahlaklarının bozulmaması için **Samirra** şehrini yaptırdı. Birçok Türk beyini de bol para ve ıkta vererek, hizmetine aldı. Bu Türklerin, başka ulusların kızlarıyla evlenmelerini yasakladı. Bu orduyu, şair **Mesudi** şöyle anlatıyor: “**Bu ordu genç, dinç, güzel ve levent askerlerden meydana gelmişti. Erler ipekli elbiseleri, sırmalı kumaşları, sırmalı kılıç askılarıyla herkesin övgüsünü ve takdirini kazanıyordu. Bu Türkler sayesinde ki, Abbasi devletinin itibarı arttı, İslam'ın gücü arttı.**”

Gerçekten de bu ordu, Sünni İslam dünyasını titreten batıni karakterli bir hareket olan **Babek** isyanını bastırdığı gibi, Anadolu içlerine kadar ilerleyerek **Bizans İmparatorluğu**'nu gerilettiler...

Dokuzuncu Yüzyıl'da, Arap ordularının başkomutanlığı (**emir-ül-ümera**) Türklerin eline geçti.

Uzun süre Türkler bu görevi yaptılar... Fakat, ta **Ebu Müslim**'den beri namılı komutanları öldürmek alışkanlığına sahip olan **Abbasi** halifeleri, haksız yere Türk emir-ül-ümeralar'ını yok etmeye başladılar. Onlar da kendilerini korumak için halifeleri ya tahttan attılar ya öldürdüler. Böylece Abbasi idaresi dolaylı olarak Türklerin eline geçti ve yönetimde karışıklıklar başladı.

Türk başkomutanları, istediklerini **halife** yaptılar, sevmediklerini yerinden attılar. Halifeler, değerli komutanları eyaletlere vali olarak gönderdiler. Bu durum, **Büveyhoğulları**'nın, **Bağdat**'a gelmesine kadar sürdü. **Büveyhoğulları**, emir-ül-ümeralığı, Türklerden aldılar. Bununla beraber Türk erleri yine güçlü ve itibarlıydı.

Türklerin, Ortadoğu'da gördüğü ilgi ve elde ettikleri başarılar üzerine Türk illerinden akın akın göçmenler **Irak**'a geldi.

Bunlar, paralı asker olarak orduya girdiler. Bizans sınırındaki **avasım** (koruma) hattına yerleştirildiler. Türk illerinden batıya doğru başlayan bu akın, Selçukluların **Anadolu**'ya gelişi sıralarında kitlesel göçlere dönüştü. 16. Yüzyıl'a değin de ağır ağır sürdü. Selçuklular, Anadolu'ya geldikleri zaman, Güney Anadolu, **Irak** ve **Suriye**'de daha önce gelmiş olan Türk askerlerle karşılaştılar.

Türkler topluca İslamı kabul etmeden önce, daha önce Ortadoğu'ya gelen Türkler, **Abbasi** İmparatorluğu'nun ortasında; **Mısır**, **Suriye** ve **Filistin**'de, **Tolunoğulları**, **İhşitler** gibi devletler kurdular.

Batıya 9. Yüzyıl'da Türklerin göç etmesi, onların yaşayışlarında büyük değişikliklere yol açtı. Türkler, Uzakdoğu uygarlığından çıkarak Ortadoğu uygarlığı içine girdiler. IX. yüzyılda başlayan bu göç, uzun yıllar sürdü. Türklerin geldikleri yerlerde büyük yoğunluklar oldu. Bundan dolayı, yeni gelen göçmenler, sürüleri için **Maveraünnehir**, **Horasan** ve **İran**'daki zengin ve verimli toprakları ele geçirebilmek için Müslümanlığı kabulden başka çare bulamadılar. Çünkü bu yerlerin halkı, Müslümandı. Müslümanlar kolay kolay başka dinden olan ulusların boyunduruğu altına girmiyorlardı. İşte **Karahanlılar**'ın İslam olmasında en büyük rolü, **Maveraünnehir** ve **Horasan**'ı ele geçirmek istemeleri oynadı. Dolayısıyla İslamı kabul etmeleri zorunlu oldu.

Türklerin toptan İslam olmasında, **Abbasiler**'in de büyük etkisi oldu. Onuncu yüzyılda Sünni İslamlık büyük bir kriz geçiriyordu. Çünkü birçok yerde bu anlayışa karşı ayaklanmalar ve şiddetli karşı koymalar başlamıştı.

Aleviler; 920 yılında **Horasan**'ın birçok şehrini ele geçirmişlerdi. Zerdüstiler gibi, **Karmetiler** de Sahip-üz-zamanın (Mehdi) ortaya çıkacağını sanıyorlardı. Karmetiler olayı, **Abbasiler**'in yalnız içişlerine değil dış işlerine de etki yapmak eğilimini gösteriyordu. Çünkü bunlar, Abbasiler'in ellerinde bulunan yerleri alacaklarını ileri sürüyorlar, böylece hilafeti ve saltanatı kökünden sarsıyorlardı. **Hazarlar** ve **Uygur** Türkleri de **Samanoğulları**'nı tehdit ediyorlardı.

Horasan'daki Alevi ayaklanması, gittikçe büyüyordu. Üzerlerine gönderilen Samanoğulları orduları yeniliyordu. Bu durum karşısında halife, bu ayaklanmayı bastırmasını **Satuk Buğra Han**'dan rica etti. Buğra Han, Horasan'a asker yollayıp Alevi direnişini bastırdı. Halife, **Buğra Han** gibi **Oğuz** reislerine, Hazar hükümdarına da elçiler, hediyeler, mektuplar göndererek onları İslamlığa girmeye çağırdı. Halifenin istekleri, Türkler tarafından iyi karşılandı ve Onuncu Yüzyıl'da Türklerin önemli kesimi İslamiyeti kabul etti.

İslamlığı kabul eden Türkler, İslam kültür çalışmalarına 11. yüzyıldan itibaren katıldılar. Böylece İslam kültür ve uygarlığı **Arap, Türk ve İran** uluslarının ortak eseri olarak gelişmeye başladı.

İlk kurulan Müslüman Türk devletleri **Tolunlar, İhşitler, Karahanlılar, Gazneliler, Eyyubiler, Türk Memlûkleri ve Büyük Selçuklulardır**. Bunları **Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri, Osmanlılar ve Memlûkler** izleyecektir...

Türkler arasına, İslamiyetin; **Manihaizm, Budizm ve Şamanizm** gibi dinlere, az çok uyabilen Alevilik ve tasavvuf kanallarından girdiği de muhakkaktır.

Alevilik Oluşmuştu...

Burada, şu olguya özellikle dikkat çekmek gerekiyor: Türklerin, İslamiyetle tanışmaları oldukça eskiye gitmekle beraber, kitleler halinde Müslüman olmaya başlamaları, onuncu yüzyılın ortalarına rastlar. Onuncu yüzyıla kadar **İslamiyet içinde Alevi kolu iyice belirginleşmiş ve bütün özelliği ile ortaya çıkmıştı**. Öyle ki, Türkler, Müslüman olmadan hemen hemen 200 sene önce Alevilikte, **İsnaiaşariye, Zeydiyye ve İsmailiyye** diye üç ayrı kol bile ortaya çıkmıştı. Zeydiler, Güney Arabistan'da ve Yemen'de güçlü bir muhalefet olarak ikide bir başkaldırıyorlardı. İsmailiyye kolu, Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da güçlü bir

yeraltı çalışması başlatmıştı. Bunlar 910 yılında Kuzey Afrika'da, Fatımi devletini kuracaklardı.

Yani, bazı görüşlerin dile getirdiği gibi, Alevilik salt Türklerin yarattığı bir inanış biçimi değildir. Alevilik, en son Türkler arasına girmiştir. Türkler, Aleviliği kabul etmeye başladıkları zaman, İslamiyet içinde Alevilik iyice netleşmiş, gelişmiş, yaygınlaşmıştı.

Elbette, Alevilik, Türkler arasında en orijinal biçimini almış, gerek Orta Asya'daki en eski Türk dini olan Şamanizm'den, gerek Anadolu ve İran dolaylarındaki eski medeniyetlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Zaten, hiçbir medeniyet, bir önceki medeniyetlerden yararlanılmadan yaratılmamıştır. Kùltürler de böyledir ve birbirlerinin omuzlarına basarak yükselirler. Aleviliğin; **Hıristiyanlıktan, Şamanizmden, Maniheizmden, Zerdüştlükten**, hatta eski **Hint** dinlerinden etkilenmesi ile İslamiyet'in bu dinlerden ve kùltürlerden etkilenmesi arasında fark yoktur. Ayrıca, Aleviliğin, bu değişik kùltürlerden etkilenmesi, o kùltürlerin olduğu gibi kopya edildiği anlamına da gelmez. O eski kùltürlerin verileri kullanılarak yepyeni ve günümüze değin ulaşan bir kùltür yaratılmıştır.

Bu değişik etkilere bakılarak, Aleviliğin yeni bir din olduğunu söylemek, gerçeği çarpıtmaktan başka bir şey değildir ve eğer cehaletten dolayı söylenmemişse, altında tamamen siyasi tavırlar yatmaktadır.

ALEVİ KATLIAMI

ALEVİ kitleler, tarihte büyük acılar çektiler. Bu katliam yalnız Anadolu'da değil, Ön Asya'da da olanca şiddetiyle ortaya kondu. Fakat Aleviler, düşüncelerini gizlenerek bile de olsa sürdürdüler. Asya'daki Türk hâkimiyetindeki yerlerde, İran'daki Sünni sultanların yönetimi altında hep gizlendiler, toplu halde katledildiler. Genelde **Batını** denen, ayrıca; o dönemlerde **Rafîzi, Karmati, Babeki** gibi değişik gruplar oluşturan Aleviler, şiddetli bir baskı latında yaşadılar. Alevilerin karşılaştıkları kıyımları, Sünni Selçuklu veziri **Nizamülmülk** ayrıntısıyla ve zevk duyarak anlatır. Vezirin, **Siyasetname** adlı kitabından izleyelim. Selçuklulardan önce kurulan **Gazneliler** devletinin en büyük sultanı olan **Mahmut, Kırman Valisi**'ne yazdığı mektupta şunları anlatıyor:

“Benim maksadım Irak'a gelip vilayeti almak değildir. Hindistan'da her gün ortaya çıkan orijinal olaylar mevcut olduğundan, onlarla meşgul oluyordum. Irak'ta yaşayan Müslümanların çoğu bana mektup göndererek, Deylemlilerin halka açıktan açığa pek çok zulüm yaptıklarını yazdılar. Şehirlerde ve nahiyelerde Rafızilik mezhebini, yani Aleviliği açıkça övüyor, yaratıcının var olmadığını hakkında açıkça sohbet ediliyor. Namaz, oruç, zekât ve haccı, tamamen inkâr etmektedirler. Hz. Aîşe hakkında çok kötü sözler söylüyorlar. Mukata sahipleri bunları böyle şeylerden men edemedikleri gibi zulümlerinin önünü de alamıyorlar.

Ben de haberin doğruluğu anlaşılnca, bu mühim işi Hindistan'a gazaya tercih ettim. Irak'a yönelerek, hepsi Hanefi mezhebinden, temiz inançlı, dinlerine sadık Türk askerlerini Deylemliler, Rafıziler ve Batıniler üzerine gönderdim. Neticede köklerini yer yüzünden kazıdılar. Bir kısmını kılıçtan geçirdiler, kimisini hapsettiler, kimisini zincire vurup esir ettiler. Bir kısmı da dünyanın şurasında, burasında avare oldular. Horasan ulemasının hepsini, bunları Hanefi veya Şafii yapmaları için görevlendirdim. Bu her iki akım da Rafızı, Harici ve Batınilerin düşmanı ve Türklerin tabiatına uygundur-lar.”

Gazne devletinin bu Sünni sultanı, biraz kandırılarak biraz da kendi isteğiyle yaptığı katliamı zevkle anlatıyor. Yerel yöneticiler de sultanlarının doğrultusunda davranıp Batınıleri (Alevileri) şiddetle izliyor ve öldürtüyorlardı. Batınılere yakınlık gösteren Horasan Emiri Nazım bin Ahmed'i tahttan indirerek yerine geçen oğlu Nuh şunları söylüyor:

“Babam, doğru yoldan saptığı için cezasını bulacak. Aranızdaki birlik, babamın ilk tahta çıktığı gün gibi olmalı. Gaza da, kâfir de burada. Kalkın, Maveraünnehir çok karıştı, gaza edelim. Karmati mezhebinde olanların hepsini öldürerek, gazi olalım. Yüzümüzü ak ederek, Karmatilerin mal ve mülklerinin cümlesi sizindir, gidip alalım. Mecliste olan bütün mallar babamın malı olduğu için hepsini size verdim. Hazine kalanları da yarın size vereceğim.”

Bu sözlerden sonra hemen gidip Muhammet Nahsebi'yi ele geçirip getirdiler ve başını kopardılar. Hasan Melik, Ebu Mansur Cegani, Esab gibi Batını olan diğer birkaç emiri de katlettiler. Aynı anda şehre dağılarak onlardan kimi buldularsa öldürdüler. Daha o gün ordu ile Ceyhun'dan geçip Mevrud'a giderek ilk iş Sudabe'nin oğlunu tutup idam etti, ondan sonra Batınılerden kimi bulursa öldürmek üzere bir emir gönderdi.

Sonra yedi gün yedi gece Buhara ve nahiyelerinde Batını mezhebinden kimi buldularsa öldürüp mallarını yağma ettiler. Bu sefer Horasan ve Maverâünnehir'de onlardan tek kişi bırakmadılar. Bu mezhep Horasan ve Irak'ta kendini pek gizleyemedi.”

Şafii mezhebinden olan Nizamülmülk'ün zevkle dile getirdiği bu katliam; aslında, Türkler arasında meydana gelen iktidar mücadelesinin bir yansımasından başka şey değildir. İktidarda olanlar; kendilerini haklı ve dindar, karşıtlarını ise haksız ve dinsiz göstermek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Onuncu Yüzyıl'da Irak'ta yapılan Karmati katliamını şu alıntı açıklyor:

“Bir taraftan Ebu'l Hasan, diğer taraftan Veşmgir şehre girip ne kadar Karmati buldularsa öldürdüler. Böylece Horasan ve Irak'ta tek Karmati ve Batını kalmadı. Mezhebin kökünü öyle bir kazıdılar ki, kimse çıkıp onlardan tek kişi gösteremez.”

Bütün bu kırıma, zulme rağmen Alevi düşüncesi yok edilemedi. Alevi felsefesinin insan yaradılışına uygun olması, her çağda bu düşünceyi savunacak insanların ortaya çıkmasını sağlıyordu.

Ortadoğu'nun ve İslam dünyasının tarihi olan bu mücadeleler bugün bile tam aydınlatılmış değil... Gerek Karmatiler, gerek Babekiler ve gerekse diğer Batini toplulukların tarihi, onlara düşman olan yazarların eserlerine dayanılarak anlatılıyor. Bunun en belirgin örneği, **Hasan Sabbah** olayında yaşanıyor.

Namusa Dil Uzatılıyor

Katliamlar, baskılar, esaretler yetmeyince, egemen kesim, Alevi kitleleri halktan soyutlamak için namus kavramına el atarak onları karalamaya çalışmıştır. Diğer kesimlerle Alevilerin arasını açmayı hedefleyen bu ithamların ilk örnekleri Mazdeklerle yöneliktir. **“Aleviler de, Mazdekler gibidir”** iftirasıyla, bu iftira zamanla yön değiştirecektir. Selçuklu veziri **Nizamülmülk** şöyle suçluyor Mazdekleri:

“Bu arada Mazdek ‘Karılarınız da sizin mallarınızdır. Onların da mallarınız gibi herkese mübah olması, kim hangi kadını dilerse kimsenin engel olmaması, diğerine helal sayılması gerekir. Bizim dinimizde kıskançlık ve acıma yoktur. Kimse lezzetlerden, zevklerden ve mallardan yoksun kalmamalı. İstek ve arzuların kapıları herkese açılmalı’ diyordu. Malın ve kadının mübah yapılması neticesinde bu durum Mazdek dininin kaidesince, bir adamın evine yirmi kişi misafir olsa; ekmeğini, yemeğini, şarabını, çalgısını hazırlar, yiyip içerler ve kalıp teker teker karısına sahip olurlar, onlarca bu ayıp sayılmazdı. Burada diğer bir âdet, eğer bir adam bir eve gidip evin kadını ile uyuşursa, külahını kapıya asar ve içeri girerdi. Evin erkeği gelip kapıda külahı görünce evinde bir adamın meşgul olduğunu anlar ve iş bitinceye kadar eve girmezdi.”

Bu suçlamalar, “mumsöndü” biçimine sokulup Osmanlılar zamanında Alevilere yöneltildi. Cahil halkı kolayca avlayacak bu suçlamalar, gerçekten de doğru imiş gibi yüzyıllardır kullanıldı. Bu saçmalara bugün bile inanan pek çok insan var.

Alevilere yönelik yoğun baskılara karşın On Birinci Yüzyıl’ın sonlarında, **Maraşi** diye anılan Seyyidler, Mazenderan’da hüküm sürüyorlardı. İran’da tasavvuf da bir hayli yayılmıştı. Tasavvufu benimseyenlerin çoğu Alevi inançlarını da yayıyorlardı. Bunlardan **Hakim Senai** dikkat çekiyordu. Hakında kovuşturma başlamasına karşın pek ağır ifadeyle **Muaviye**’yi kınıyordu; İmam **Cafer’üs Sadık**’ı ise şöyle övüyordu:

“O, islam dininin sultanıdır. O, Peygamber’in reddi imkânsız dininin kanıtıdır. O, tam ve gerçek olarak amel eden; gerçekleşmeyi tam bilendir. O, velilerin gönül meyvesi; Peygamberler ulusunun ciğerinin köşesidir. O, Ali’nin gerçek sözlerini, işlerini seçen; Peygamber’e vâris olandır. O, arif âşık; Allah ondan rası olsun, o, Cafer’üs Sadık’tır.”

Hakim **Senai** bundan sonra da Caferi mezhebi hakkında, **“Görmez misin ki onun mezhebinde olanlar, On İki İmamı tanırlar. Yani, biri, on ikidir; on ikisi bir”** deyip İmamların sözlerinde, işlerinde, kararlarında, başka mezheplerde olduğu gibi ihtilaf bulunmadığını açıklar.

Bu devirde, İslam ülkelerine, sanatçılar ve zanaatçılar vasıtasıyla yayılmış olan fütüvvet teşkilatı da Alevi idi. Hatta usul ve fûruda İmamiye Aleviliğine uymayan fütüvvet mensupları bile, erkan ve inanç dolayısıyla Ehlibeyt seveni olarak Alevileşmişti.

Selçuklular ve Abbasileri yok ettikten sonra kurulan İlhanlılar devletinin sekizinci hükümdarı **Hudabende Muhammet** zamanında (1303–1316), 12 İmam mezhebi kabul edildi. **Hudabende**, hutbelerde, İmamların adlarının anılmasını emretti, cami ve mescitlere 12 İmam'ın adları yazılı levhalar astırttı. İmamiye ilkelerini taşıyan paralar bastırttı. Böylece geniş bir alanda, Alevilik resmiyet kazandı. Fakat bu dönem, çok az sürdü. **Hudabende Muhammet** ölünce, yerine geçen oğlu **Ebu Sait**, Alevilerin aleyhinde bulunanların etkisiyle babasının yolunu bıraktı.

Anadolu, bu ortamda, Sünni ve Alevi düşüncesinden şiddetle etkilendi. Selçuklu devleti ile mücadele eden Alamut Alevilerinin etkilediği göçebe Türkler; Aleviliği seçtiler. Bu seçimde İran'daki 12 İmam Aleviliğinin etkisi de önemlidir.

13. Yüzyıl başında, Anadolu'daki Türklerin yüzde 60'ının Alevi olduğu tahmin ediliyor. Bu oran, Osmanlı devletinin yükselme dönemine değin varlığını korudu. Özellikle 16. Yüzyıl'daki Alevi isyanları ve Alevi kırımlarından sonra nüfusun kültürel yapısı değişmeye başladı.

Osmanlı devletinden önce Anadolu'da hüküm süren Selçuklu devletinin yöneticileri de Sünni idi. Bunlar, İran etkisinde idiler. Sarayda ve resmi yazışmalarda Türkçe yerine Farsça kullanılıyor, halka hiç önem verilmiyordu.

Bu yüzden Anadolu'da 13. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinden itibaren bunalım dönemi başladı. Moğollardan kaçan Harezmliler, Selçuklulara sığındılar. Moğol tehlikesi başladı. Halk perişan-

dı. Bu yüzden **Baba İlyas Horasani**'nin Halifesi **Baba İshak**'ın meydana getirdiği ve ancak **Hiristiyan, Gürcü, Kürt** gibi unsurlardan oluşan devşirme ordu tarafından bastırılan Alevi Babahılar İsyanı (1240) patlak verdi. Bunun etkileri sürerken Moğol komutanı **Baycu**, Anadolu'ya girdi, 1243'te Köse-dağı'nda Selçuklular yenildi. Bu durum, devleti iktisadi ve siyasi büyük bir çöküntüye sürükledi. Selçuklular, Moğolların elinde bir oyuncak oldu.

Anadolu insanı, yerli beylerin yanı sıra bir de Moğol askerlerini beslemek durumuyla karşı karşıya kalmıştı. Selçuklu Sultanları, yenildikleri Moğollarla anlaştılar. İşbirliği sonucu Anadolu halkı bir kat daha fazla soyulmaya başlandı.

Bunun sonunda, Moğollara karşı olan ve Babahılar İsyanı'nın bir devamı olan **Cimri İsyanı** (1277) patlak verdi. Bu isyanı yaratanlar da Alevi güçleri idi. İsyân başarısızlığa uğrasa da, Moğolların Anadolu'dan atılması yönünde çok önemli bir başlangıç oldu.

Bu ortamda Alevi düşüncesi gerilemediği gibi etkinlik kazandı. **Hacı Bektaş Veli** bu koşullarda ortaya çıktı. Moğolların oyuncağı olan beylikler alt tabakaların benimsemediği Sünniliği resmen kabul edemediler. Bütün mezheplerle hoş geçinmek, hepsini hoş tutmak gereğini duydular. Fakat, Anadolu'ya hakim olan düşünce genelde Alevilik idi. Alevi olmayan şeyhler ve mutasavvıflar bile bu düşünceden etkileniyordu.

Örneğin, döneminin büyük şairi **Mevlana**'nın Mesnevi'sinden bu yüzyılda Halep'te Alevilerin çoğunlukta bulundukları, Muharrem'de, aşure günü anma töreni yaptıklarını anlamaktayız. **Mevlana**, Mesnevi'de **Yezit**'in ve **Şimr**'in şiddetle aleyhinde bulunmaktadır. **Ali**'yi ise içten gelen bir sevgiyle över. **Muaviye** ile Şeytan'ı konuşturur.

Yeniçeri Ocağı kurulduğu zamandan ve özellikle teşkilatlandıktan sonra fütüvvet töresine uyup **Hacı Bektaş**'ı pir tanımıştı. Yeniçeri ocağına "**Ocağı Bektaşiyân.**" Yeniçerilere "**Taifeyi Bektaşiyân**" Yeniçeri ağasına "**Ağayı Bektaşiyân**" deniyordu. Yeniçeriler, gülbanklarında (Türkçe duaları), Alevi-

ler gibi **Üçler, Yediler, Kırklar**'ı anıyorlar, yine **“Pirimiz sultanımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli demine, devranına hu diyelim, hu!”** diyorlardı. Alevilik Anadolu'da, değişik kollar halinde yaşatılıyordu.

Rum abdalları, Kalenderiler, Haydariler, Aleviler idiler. Bunlar, hatta diğer tasavvufçular Alevi düşüncesini yayıyorlardı. Bütün bu zümreler içinde ise **“Sufiyan”** veya **“Sufi Sürekleri”** denen Aleviler, ülkede çoğunlukta idi. Bu yolda, **Erdebil** dervişlerinin çok büyük etkisi vardır. Bugün de Türkiye'deki Alevilerin çoğu, bu Sufi Sürekleri yolundandır. Diğer küçük kolların tümü zamanla bu yolun içinde eridi, gitti. (Şah İsmail bölümüne bak.)

Beşinci Padişah **Çelebi Mehmet** (1413–1421) zamanında kopan **Şeyh Bedrettin** İsyanı güç bastırıldı ve Simavna Kadısı **Bedrettin Mahmut**, Serez'de idam edildi. 1420 yılında çıkan bu isyanın temel gücü de Alevi kitle idi. **Şeyh Bedrettin** bir Alevi olmasa bile; Alevilik düşüncesinin temeli olan Batını yorumdan ve gerçekçilikten olağanüstü derecede yararlanmıştı. İsyanı **Börklüce Mustafa** ve **Torlak Kemal**, Karaburun ve Narlıdere Alevilerine dayanmışlardı. Bugün, **Bedrettin**'in soyundan geldiklerini söyleyen Bedreddin Ocağı, Rumeli Alevileri arasında mevcuttur. Bu isyanı Alevilerle, zamanında **Musa Çelebi**'nin Kazaskeri olan **Bedreddin**'e uyan ve **Musa Çelebi**'nin verdiği topraklarını yitiren kişiler çıkarmışlardı. Aleviler, Osmanlı devletini yükselten kitle iken, zamanla ikinci plana itilip baskı altına alınınca ayaklanmaya katılmışlardı.

II. Murat döneminde (1421–1451) **Erdebil Dergâhı**, dinsel bir merkez olmuştu. Aynı zamanda bu dergah, Alevi propagandasının merkez üssüydü.

Mevlana'ya yön veren **Şems-i Tebrizi** de Alevi idi. Ve öldürülmesinin sebebi de Alevi oluşu idi. **Hasan Sabbah** felsefesinin kuvvetli bir temsilcisi olan **Tebrizli Şems**; **Mevlana**'yı avucunun içine almıştı. Zaten, Mevlevilerin **Şems**'e bağlı **Şemsi** denilen kolu da Alevidir. **Mevlana**'dan sonra, onun Sünni oğlu **Sultan Velet**'in sürdürdüğü yol bugünkü Mevleviliği meydana getirdi. Bu yol, resmi bir tarikat, yani devlet tekkesi duru-

muna geldi ve devlet kapısından beslendi. Sünni devlet adamlarının ve bazı padişahların destekleyip özünü boşalttıkları Mevlevilik, **Mevlana Celalettin-i Rumi**'den bile çok çok geriye götürüldü. Mevlana'daki içten **Ali** sevgisi, **Hız. Hüseyin** sevgisi, **Muaviye** ve **Yezit**'e duyulan öfke, daha sonraki Mevlevilerde görülmez. Bugün ise tümünden kaybolmuştur.

Alevi düşüncesi, yalnız **Mevlana**'yı değil, Anadolu'da yetişen bütün önemli düşünceleri ve sufileri etkilemiştir.

İslam ülkelerinde kurulan devletler, başlangıçta Alevilere karşı hoşgörölü oldular. Fakat, iktidara sıkı sıkıya sarılınca Alevilerin aleyhine döndüler. Örneğin Eyyubiler, Mısır ve Suriye'de mutlak kudrete sahip olur olmaz Alevilerin şiddetle aleyhine döndüler. Mısır ve Suriye'de, Şii veya Alevi suçlamasıyla birçok kişi öldürüldü. Memluklar saltanatını kuran **Berkuk** da (ölümü 1398) aynı siyaseti yürüttü. 1384'te Şam'da, **Şemsüddin Muhammet**'in Maliki kadısı **Burhanettin** fetvasıyla başı kesilerek öldürölmesine, cesedinin dara çekilip taşlanmasına, sonra da yakılıp külünün savrulmasına seyirci kaldı.

13. Yüzyıl'ın sonlarında, Anadolu Selçuklularının hüküm sürdüğü Anadolu'da kurulan Osmanlı Beyliği de, başlangıçta, genel olarak Alevi nüfusa dayanıyordu. Ortaçağ'da kurulan bütün devletlerin siyasetini bunlar da sürdürüyordu. Yani, Alevilere gülümsüyorlardı. Osmanoğulları, ilk kuruluşlarında, Erenler'e yani Alevi fütüvvet ehlinin kılıçlı koluna, fütüvvet ehline ve tasavvufçulara dayandılar.

Devletleşme gerçekleştikten sonra Osmanlılar, Alevi öğeleri teker teker dışladılar. Tekkelerin yerini camiler ve medreseler, dedelerin yerini hocalar aldı. Askeri yapı da, halktan iyice kopartılıp sivil özelliği yok edildi. Devşirme yeniçeriler milis güçlerin yerine geçti. Devletin yönetim kadroları da Türklerden alınıp dönmelere verildi. Halk üzerinde azınlık devleti olarak Osmanlı egemenliği sürmeye başladı.

TÜRKLERİN, ALEVİLİĞE KATKISI

Alevilik, İslamiyet içinde ortaya çıkmışsa da, zaman içinde, Arap toplumunda militan niteliğini yitirmiştir. İran'da da ulusal yönü ağır basan bir görüntü almıştır. Fakat, zaman içinde İran Aleviliğinin bu yönü de budanmış; şeriatçı bir çizgiye çekilmiştir. Bunda, alt ve üst kesimler arasındaki uzlaşmanın etkisi de vardır.

Türk toplulukları, Aleviliği en geç kabul etmelerine karşın; onu özüne en uygun biçimde yaşamışlardır. Bu yaşatma; olduğu gibi sürdürme değildir. Türkler; Aleviliği son derece geliştirmişler, zenginleştirmişler ve boyutlandırmışlardır. Türklerin Aleviliğe katkılarının önemlileri şunlardır:

Saz (Bağlama)

Aleviliğin, Anadolu'da bir yaşama biçimine dönüştürülmesinde en büyük etkenlerden birisi; Sünniliğin getirdiği yasaklamaları dışlamasında yatar. Sünnilikte; saz, şeytan işi sayılmıştır. Şiir ve şairler lanetlenmiştir. Bu nedenle Osmanlı yönetimi de sazı ve müziği yasaklayan bir tavır içine girmiştir. 16. Yüzyıl'da **Şeyhülislam Ebussuut Efendi**'nin bu konuda verdiği fetva, Sünniliğin olaya bakış açısını yansıtmaları bakımından öğreticidir. Bugünkü dille özetleyerek aktarıyoruz:

Soru: Bir kişi çalgıcı olsa ve Müslüman olmayana çalgı çalsa, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Şiddetle azarlanıp hapsedilmelidir.

Soru: Çalgı çalan birisinin çalgısını, bir başkası vurup parçalasa... Çalgıyı kırana ne yapmak gerekir?

Cevap: Çalgıyı kıran büyük sevap kazanmış olur. Çalgının ağaç olarak bedelini vermesi bile gerekmez.

Soru: Bir şeyh, 'Çalgılı düğüne giden kâfir, karısı da boş olur' dese şeyhe ne yapmak gerekir?

Cevap: Şeyh, bunu çalgıyla ilgili olarak söylediği için ona hiçbir şey yapılmaz.

Saza ve müziğe karşı yasakçı ve aşağılayıcı tavır gelişerek sürmüştür. 19. Yüzyıl Alevi ozanlarından **Dertli**, “**Saz, şeytan işidir**” diyen bir hocaya karşı sert bir taşlama ile karşılık vermek zorunda kalmıştır. Bugün bile, şeriatçı kafalar, sazın dinsizlik belirtisi olduğunu söylemektedirler.

Türklerin, Aleviliği renklendirme, boyutlandırma olayında en birinci araçları saz olmuştur. Saz ile, şiir ve müzik hayatın içine sokulmuştur.

Saz (bağlama) Türklerin ulusal çalgısı olarak Asya'dan, Anadolu'ya taşınmıştır. Asya'daki adı **kopuz** olan bağlama; kutsal bir alet olarak görülüyordu. Kopuzda, manevi bir güç bulunduğu inanan Şamanist Türkler; onu atlarla yarışıp geçen; bağlandığı ağacı söken bir olağanüstü güç odağı sayıyorlardı.

Eldeki belgelere göre, Uygur Türkleri zamanında bağlama (kopuz) gelişmiş ve yaygın bir müzik aletidir. 11. Yüzyıl'da yazılan **Divanü Lügat-it Türk**'te, “**İyi ses veren ve kaz göğsü denilen türden bir ut**” olarak tanımlanmaktadır. **Dede Korkut** öykülerinde vazgeçilemeyen bir çalgıdır. Adı da **Dedem Korkut Kopuzu**'dur, kutsaldır. Bir kılıç ya da mızrak gibi savaşçıların ayrılmaz silahıdır. Kutsallığı ile savaşçıların zırhıdır. Bu kutsallık, halk öykülerine de aynen yansır. Fakat, sazın işlevi burada bir filozofun işlevi gibidir.

Anadolu Alevileri sazın kutsallığı inancını, İslami bir yapı ile yaşatmışlardır. Saz, Alevi evlerinde baş köşede bulundurulur. Saz çalınacaksa, göğsünden üç kez öpülüp başa götürüldükten sonra çalınmaya başlanır. Birisine verilecekse, yine ay-

nı saygı gösterilir. Bugün, Aleviler saza, “**Telli Kuran**” demektedirler. Çünkü; sazda dile getirilen nağmelerin kutsal olduğu-na inanılır.

Alevi cem törenlerinin vazgeçilmez çalgısı sazdır (bağlama). Alevilerde saz denilince, bağlamanın anlaşılması da bu vazgeçilmezlikten kaynaklanır. Cemlerde, mümkünse en az üç âşık (zakir, geyende) bulunur ve bunlar, Alevi müziğinden parçaları, gerekli yerlerde okurlar.

Saz çalacak zakirler, önce sazlarını sağ koltuk altlarına alıp dedenin önünde dara dururlar. Dede, ilgili duayı (gülbangı) okuduktan sonra âşıklar zakirlik işine (çalıp söyleme işi) başlayabilirler.

Anadolu'ya geldiği dönemlerde ve 15. Yüzyıl dolaylarında, bağlamanın **ozan kopuzu** ve **Rum kopuzu** diye ikiye ayrıldığı anlaşıyor. Ozan kopuzu eski geleneği sürdüren üç telli bir sazken, Rum yani Anadolu kopuzu biraz daha büyük olup beş telli imiş. (Ayrıntı için bak: Notalarıyla Türkülerimiz)

Kopuza benzeyen sazların eski Anadolu uygarlıklarında kullanıldığına ilişkin bulgular da var. Fakat, 1500 ile 2000 yıllık süre içinde ve Hristiyan uygarlığının etkisiyle bu sazlar ve kültür, Anadolu'dan yok olup gitmişti. Bu nedenle, kopuzun kaynağını eski Anadolu veya Mezopotamya uygarlığına bağlamaya kalkışmak zorlama bir yorumdan başka şey değildir.

Bağlamanın; bozuk, cura, divan (meydan) sazı (çöğür) gibi türleri vardır. Alevi müziğine tam bir uyum gösteren sazdır. Alevi dinsel müziğinin kuruluşu bu saza dayanır. Meydan sazı, tören sazıdır. Cemde çalınan saz anlamına gelmek üzere meydan sazı adı verilmiştir. Divan sazı adı verilmesi de, **Hak** divanında çalınıyor olmasına inanılmasından kaynaklanmıştır. Bu sazlarda, tekseslilik gibi çokseslilik izini de bulma olanağı vardır.

• Bağlama, tezeneyle çalındığı gibi **şerpe** denilen parmakları vurarak çalma biçimi de vardır. Amatör cem zakirleri, genellikle şerpe çalarlar.

Müzik

Anadolu Aleviliği'nin en önemli kurumlarından birisi de müziktir. Dinsel kaynaktan yola çıkarak giderek sivilleşen Alevi müziği; Türk halk müziğinin kaynağını oluşturur. Zaman içinde, Alevi müziğinin etkisiyle, Sünni kesimde de müzik etkinlikleri oluşmuştur.

Alevi müziği, konu ve işlevine göre ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi dinsel tören müzikleridir. Bu müzik türünü yalnızca Aleviler bilmektedir. Alevi cemlerinde yaratılan bu müzik, başlangıçtaki Alevi takıyyesine bağlı olarak gizlenmiştir. Bazı araştırmacıların **gizli müzik** dedikleri tür budur. Alevi müziğinin ikinci kolunu ise sivil müzik türleri oluşturur. Bu müzik türleri, Türk halk müziğinin genel parçaları içinde yer alırlar.

Bizim burada üzerinde duracağımız gizli Alevi müziğidir.

Alevi dinsel müziğinin (gizli müzik) belli başlı türleri; şiirin niteliğine bağlı olarak şöyle sıralanabilir: (örnek olması bakımından verilen şiirlerin yalnız ilk dörtlüklerini yazdık.)

1 – Deyiş:

Serbest konulu, güncel yaşamı Alevi felsefesine göre tasvir eden ve az da olsa öğretici yönü bulunan müzik ve şiir biçimidir. En yaygın türlerden birisidir.

**Karşiki karlıca dağı gördün mü
Buldurmuş eyyamın eriyip gider
Akan sulardan hiç ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider
(...)
Hatayi**

Seyyah oldum Şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
(...)

Kul Himmet Üstadım

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Koru dur hey benli dilber koru dur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur hey benli dilber kurudur
(...)

Pir Sultan Abdal

Cemlerde, deyiŐlerin yanı sıra, taşlama niteliği bulunan besteler de okunur. Bunların okunması, deyiŐlerde olduğu gibi törenin başlangıç dönemine denk düşer ve canların ruhen dirilmelerini sağlar. Bu türden, ilginç iki örnek vermek istiyoruz. Şiirler ve bestelerden birisi, günümüzün canlarından **Derviş Kemal'e**, diğeri **AŞık Yener'e** ait.

Boşlukta sallanan kürre-i arzın
Dayanak noktası üç olsa gerek
Lakin, hakikatı münkir yobazın
Kafasına sokmak güç olsa gerek

Münkirin farz deyip gittiği Mekke
Kazanmak içindir bir gümüş sikke
Gururla giydiği bere ve takke
Başsız gövdelere tac olsa gerek

Erenler yoluna gönöl verenin
Korkusu tükenir Hakka erenin
Gönöl kapısından kalbe girenin
Yaptığı en makbul hac olsa gerek

Göz ile görmeden yalan söylemek
Âdemi âdemden tefrik eylemek
Oruçla namazla cennet peylemek
Tanrı'nın indinde suç olsa gerek

Derviş Kemal der ki yemişiz taş
Gözümüzden döktük kan ile yaşı
Kerbela'da İmam Hüseyin'e karşı
Cihat açan Yezit piç olsa gerek
Derviş Kemal

Nurcu nişanını takan
Kızılbaş mı karabaş mı
Memlekete nifak sokan
Kızılbaş mı karabaş mı

Madem günah imiş sazlar
Çalsın sizin davulbazlar
Çember sakallı yobazlar
Kızılbaş mı karabaş mı

Gerici takkesin giyen
Olmadık herzeler yiyen
Atatürk'e, gâvur diyen
Kızılbaş mı karabaş mı

İzmir Menemen'de esen
İsyân bayrağını asan
Teğmen Kubilay'ı kesen
Kızılbaş mı karabaş mı

Ölme Pir Sultan'ım yaşa
Yandı Sivas baştan başa
Eli kanlı Hızır Paşa
Kızılbaş mı karabaş mı

Kerbela'nın susuz çölü
Eser duru bir sam yeli
Ehlibeyt'e kıyan deli
Kızılbaş mı karabaş mı

Muaviye hin oğlu hin
Oğlu Yezit ondan hain
İbni Mülcem denen lain
Kızılbaş mı karabaş mı

Âşık Yener öter dalda
Gönlüm yurtseverlik solda
Dönmez hak bildiği yolda
Kızılbaş mı karabaş mı
Âşık Yener

2 – Nefes:

Daha çok dinsel içeriği bulunan şiirlerin adıdır. Öğüt veren, ders veren, Alevi felsefesini yansıtan şiir-müzik biçimi olarak Alevilikte en gelişmiş türdür. Fakat, nefesin de deyiş benzeri müziği bulunur. Kısacası, şiirle müzik iç içe geçmiştir.

Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun oldu'k ses anladık
Sürüye saydılar bizi
(....)
Pir Sultan Abdal

Vahdet kaynağından dolu içenler
Kanmıştır bâdeye şarap istemez
Hakikat sırrına candan erenler
Ermıştır mahbuba mihrap istemez

Bu yolda can yoktur canan isterler
Gönül kâbesinde erkân isterler

**Âdeme secdeyi her an isterler
Başka bir ibadet sevap istemez.**

**Ariftir Mushaf'tan dersler okuyan
Tevrat'ı, İncil'i ezber okuyan
Cemal-i Mushaf'ı bir bir okuyan
Almıştır fermanı, Kuran istemez**

**Nesimi'yem aşkla zar ü zar olan
Ezel ikrarında ber karar olan
Kıramen Kâtib'e yar-ı gar olan
Düşmüştür defteri, kitap istemez
*Kul Nesimi***

(Alevi felsefesinin özeti sayılabilecek bu şiirde özetle şunlar söyleniyor:

1. Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik dolusunu (içkisini) içtik, bu nedenle şaraba ihtiyacımız kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak sevgiliye (Hakk'a) kavuştuk; bunun için mihraba gereksinimimiz kalmadı. (Cami'ye gitmemize gerek yok)

2. Bizim yolumuzda canın önemi yoktur, biz cananı (sevgiliyi, ebedi gerçekleri) arıyoruz. Gönlü Kâbe bilir, gönüle ulaşma yolunun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle, insana secde ederiz; bizim için bundan başka bir ibadet biçimi yoktur.

3. Söylediği sözleri; Tevrat'tan, İncil'den anlamlar taşıyan Kuran'ın gerçeklerini ortaya çıkaran, bizleriz. Biz Kuran'ı, insanın yüzünde bulur ve oradaki Kuran'ı okuruz. Bize başkaca bir Kuran gerekmez.

4. Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakılan ama yılmayan insanlarız. Ezelde **evet** dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten meleklerle dostuz. Bu nedenle, günah-sevap melekleri bizim günahımızı, sevabımızı yazmayı bırakmıştır.)

3 – D vazimam (D vazdeh İmam)

D vazdeh İmam, Farsça, 12 İmam anlamına gelir. İçinde, 12 İmam'ın adının geçtiği müzik türü **d vazimam** veya **düvaz** diye adlandırılmıştır. Bu şiir-müzik türü de cemlerin en temel m ziklerindendir.

Her sabah her sabah  t ş r kuşlar

Allah bir Muhammet-Ali diyerek

Bülbüller g l için fiğana başlar

Allah bir Muhammet-Ali diyerek

(....)

(şiir, 12 İmamların adını anmadan bitirilmez.)

Kul Himmet  stadım

Divan tarzıyla da çok sayıda d vazimam yazılmıştır. Eski dönemlerde halk bunları anlayabildiği için cemlerde bu tarz yazılmış şiirler de bestelenerek okunmuştur. 16. Yüzyıl başlarından bir  rnek:

Hamdülillah biz Muhammet'ten okuduk defteri

Nokta nokta harf be harf bildik rumuz-ı Hayder'i

(Tanrı'ya şükür, biz bilgiyi peygamberin kendisinden aldık. Çünkü bizim bilgimiz İmam Ali'ye dayanır. O ise peygamber Muhammet'in bilgisine ulaşmak için girilecek tek kapıdır.)

şah Hasan, şahım Hüseyin'i, Kerbela meydanının

Merdiyim, sevdim gönülden Abidin   Bakır'ı

(Ben; şah (İmam) Hasan'ın; Kerbela şehidi şahım Hüseyin'in korkmayan yandaşıyım. İmam Zeynelabidin ve İmam Bakır'ı gönülden severim.)

Uymazam hergiz Yezid'in kavline v  fiiline

Mezhebim haktır, hakikat Caferi'yim Caferi

(Ben; Yezit'in asla sözüne ve işlerine uymam. Benim yolum gerçek yoldur; çünkü ben Caferi'yim)

**Ben İmam-ı Kazım'ın rahında kurban olmuşam
Şah Ali Musa Rıza destinden içtim kevseri**

(Ben İmam Kazım'ın yolunda kurban olurum. Kevser su-
yunu (gerçek bilgiyi) İmam Musa Rıza elinden içtim.)

**Hem Muhammet'tir Taki tacım serimde aşkâr
Gün gibi verdi ziya zahir oluptur envari**

(İmam Taki, benim başımın gerçekten tacıdır. Onun ay-
dınlığı ortaya çıktı ve gün gibi ışık saçtı.)

**İlm-i vahdet cavidanı bil Naki'dir vaiza
Bir nazar kıl vechim üzere, hatt-ı Şah-ı Askeri**

(Ey camide nutuk atan vaiz! Vahdet bilgisinin sonrasızlığı-
nın kanıtı İmam Naki'dir; bunu öğren. Bir kez yüzüme bakar-
san göreceksin ki, orada İmam Askeri'nin yüzü çizilidir. -Benim
yüzüm İmam Askeri'nin yüzüdür-)

**Mehdi-i sahip-zamandır asl ü fer ü müminan
Hucetül kayyum odur, olduk biz anın çakeri**

(Bütün müminlerin gücü, övücü ve aslı; zamanın sahibi
olan İmam Mehdi'dir. O Tanrı'nın kanıtıdır ve bizler ancak
onun hizmetlileriyiz.)

**Dünya vü ukbadan el çekmiş feragat kılmışız
Ne hesabı, ne azabı ola yevm-i mahşeri**

(Biz bu dünyadan da öbür dünyadan da el çekmiş, vazgeç-
mişiz insanlarız. Bizim için; Mahşer günü ne azap, ne de sevap
günüdür.)

**Hak-i pa-yi Haydar'ım, ismim Virani'dir benim
Olmuşam bin can ile uş Kanberi'nin Kanberi**

(Ben; İmam Ali'nin ayağının toprağıyım, adımsa Vira-
ni'dir. Bir değil bin canım bile olsa; bin canımla, İmam Ali'ye
hizmet eden Kanber'e hizmetli olurum.

Virani (Viran Abdal)

**İki turnam gelir başı çığalı
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Birisi Muhammet birisi Ali**

**Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen
(....)
İlhami Dede**

4 – Mersiyye (Ağıt)

Alevi yol büyüklerine ve özellikle İmam **Hüseyin**'e ağıt olan bir müzik ve şiir biçimidir. Bu müziğin şiiri; hece ölçüsüyle olduğu gibi aruz ölçüsüyle de yazılmıştır. Muharrem matemiy-le ilgili olanlarına da **Muharremiye** adı verilir.

**Kerbela'da uçan dertli turnalar
Bakın Hüseyin'e yarelendi mi
Zalim Yezitlerin kanlı eliyle
Mübarek bedeni parelendi mi
(Oy zalim dünya...)**

**Hüseyin'e değdikçe hançerler oklar
Arş'a direk oldu ahü firaklar
Perişan oldu mu Masum-ı Paklar
Evlad-ı Ali'ler zarelendi mi**

**Derviş Kemal der ki unutma dünü
Canlar Kerbela'ya çevirmiş yönü
Muharrem ayında aşura günü
Muhammet ümmeti karelendi mi
Derviş Kemal**

**Çıkıp dört köşeyi seyran eyleyen
Yaraların bende İmam Hüseyin
Hak için canını kurban eyleyen
Yaraların bende İmam Hüseyin
(...)
Burhan**

**Düştü Hüseyin atından sahra-yı Kerbela'ya
Cibril git haber ver, Sultan-ı Enbiya'ya
(...)**

5 – Naat (Övgü)

Özellikle Hz. Ali'yi ve peygamberi öven şiirlerdir. 12 İmam ve **Hacı Bektaş Veli** için de naat yazılmıştır. Bunların kendilerine göre besteleri vardır. Naatın zıttı olarak, **Yezit** ve soyuna, **Mervan** ve soyuna lanet içeren bir tür daha vardır. İmam Ali'nin doğum günü olan 21 Mart'taki Nevruz Bayramı, Alevilerin kutlu günlerindendir. **Nevruziyye** adı verilen şiir-müzik türü bu olguyla ilgilidir. Bu türü de naatın içine katabiliriz.

**Yolcu oldum yola düştüm
Yollarım Ali çağırır
Bülbül oldum güle düştüm
Güllerim Ali çağırır
(...)**

Pir Mehmet

**Evvel, ahir dilimizde harf-i bismillah Ali
Zahir ü batında gördük küntü kenzullah Ali**

(Hz. Ali; Kuran, besmeleden, besmele de b harfinden, be harfi ise altında bulunan noktadan ibarettir. Ben işte o noktayı demiştim. -Arap b harfinin altında nokta bulunur.- Ozan burada, buna işaret ediyor ve İmam Ali'nin, hem zahir anlamda, hem batın anlamda Tanrı'nın bilgi hazinesinin taşıyıcısı olduğunu vurguluyor.)

**Önümüzde ardımızda, sağımızda solumuz
Kanceru kim azm kılsak sümme vechullah Ali**

(Sağa, sola, öne arkaya nereye bakarsak bakalım; gördüğümüz Tanrı'nın yüzü olan -onun görüntüsü olan- Ali'dir.)

**Yatmada, oturmada ve durmada hem gitmede
Her kadem, menzil be menzil fi sebilullah Ali**

(Her yerde, her noktada duran ve giden Ali'dir. O Tanrı yolunda verilir.)

**Yerde gökte ayda günde cümleten eşyada ol
Berrü bahre şöyle dolmuş Hak veliyullah Ali**

(Yerde, gökte, her varlıkta beliren Ali'dir. Kara ve denize dolan, onları oluşturan Tanrı'nın velisi olan Ali'dir.)

**Ey Virani men ledün ilmüne sen açtın gözün
Gördün anda harf be harf tevil-i ilmullah Ali**

(Ey Virani, sen Tanrısal bilgiyi aralamaya başladın. Ve orada; harf harf, Tanrı'nın ilminin yorumlanması Ali olduğunu anladsın.)

Virani

**Zulmet deryasını nur edip gelen
Hızır İlyas, Şah-ı Merdan Ali'dir
Garibin, mazlumun halini bilen
Hızır İlyas, Şah-ı Merdan Ali'dir
(...)**

Şükrü Metin

6 – Zülfikarname

Bu şiir türü, Hz. Ali'nin yiğitliğini ve kılıcı Zülfikar'ın keskinliğini anlatır. Temeli, **La feta illa Ali; la seyfe illa Zülfikar** biçimindeki hadistir. Ali'den üstün yiğit, Zülfikar'dan keskin kılıç yoktur; anlamıdır.

Zülfikarnameler, özellikle bu sözün dörtlük sonlarında yinelenmesiyle oluşur.

7 – Miraçname (Miraciye)

Bu müzik; Miraç olayını anlatan şiirle iç içedir. Peygamber'in miraca gidişi, yolda önüne arslanın çıkması, yüzüğünü arslana vererek geçmesi, geri dönüp Kırklar Meclisi'ne varması söylencesi anlatılır.

Çok değişik bestelerle, bu olay renklendirilmiştir.

8 – Devriyye

İnsanın sonsuz gerçeklikten (Tanrı) gelip, değişik aşamalardan sonra yine oraya ulaşacağını anlatan şiirlerdir. Maden, bitki, hayvan, insan aşamaları ve insanın yücelmesi devriyyenin konusudur. En ünlü devriyye **Bektaş Çelebi'nin (Şiri)**dir.

**Cihan var olmadan, ketm-i Âdem'den
Hak ile birlikte yektaş idim ben
Yarattı bu mülkü çünkü o demden
Yaptım tasvirini nakkaş idim ben
(...)
Şiri**

9 – Samah Müzikleri ve Samah

Anadolu'da cem törenlerinin parçası olarak yapılan semah, müzikle iç içedir. (Ayrıntılı bilgi için deyimler bölümüne bakınız.)

Şiir

Alevi şiirini; dinsel tören şiirleri ve sivil yaşam şiirleri diye ikiye ayırmak gerekiyor. Bu bölümlemeyi, **gizli şiir** ve **sivil şiir** diye de ayırabiliriz. Çünkü, salt şiir yazmak için yazılmış bir şiir bulunmuyor. Şiirler, bestelerin bir parçası olarak var oluyor. Fakat, kent Alevileri olan Bektaşilerde, okumuş kesimden çıkıp da Alevi düşüncesini yansıtmak üzere yalnız şiir yazan Aleviler de olmuştur.

Alevi şiirinin en önemli yönü, konulu olmasıdır. Bu şiir; temelde, Türklerin şiir biçimi olarak Asya'ya değin uzanır. Dörtlüklerden oluşan Türk halk şiirinin biçimi ve hece ölçüsü kullanılmıştır.

Alevi şiirinin, Divan Şiiri biçimini kullandığı da bir gerçektir. Bu biçimle, genel olarak mersiyye, naat, miraçname, Zülfikarname türü şiirler yazılmıştır. Gazel tarzı (iki dizeden -beyit oluşup aa, bb, cc, dd... gibi kafiyelenen şiir türü) genellikle uzun mersiyyelerde yeğlenmiştir.

Bunun dışında dört dizeden oluşan **murabba** biçimi de kullanılmıştır. Yine beş dizeden oluşan **muhammes** ve altı dizeden oluşan **müseddes** vardır. Bunlar genellikle, aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerdir. Bazılarında ise hece ölçüsü kullanılmıştır. Biçim olarak divan biçimi yeğlenmiştir.

Dindışı Alevi Şiirleri:

Alevi Şiiri yalnız dinsel konularla sınırlı değildir. Dindışı konularda da büyük bir zenginlik taşır. Bu tür şiirlerde de konulu oluş başta gelir. Mani tarzı şiirlerde bile doldurma dizeler yoktur. Alevi şiirinde **“Dama kurdum çatmayı”** diye bir giriş bulunmaz. Dahası; genel olarak **“Keçi vurdum bayıra / Kımıl kımıl yayıla”** gibi renksiz bir konu bile kullanılmaz.

Dindışı Alevi şiirini şöyle bölümleyebiliriz: 1– Güzellemeler, 2 – Koçaklamalar (yiğitlemeler-başkaldırı şiirleri-), 3 – Hayvanlara yönelik taşlamalar, 4 – İnsan ve toplum taşlamaları, 5 – Kadere ve tanrıya yönelik taşlamalar, (şathiyyeler) 6– Doğa şiirleri, 7 – öğütler, 8 – Konulu destanlar, 9 – Gülünç destanlar.

Dindışı Alevi şiirinde genel olarak ulusal ölçü olan hece ölçüsü ve dörtlük düzeni kullanılmıştır.

Bugün Türk halk şiiri diye bilinen şiir türü Alevilerin eseridir. **Yunus Emre, Sait Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Kâtibi, Muhyi, Nizamoğlu, Kul Himmet, Azmi, Hasan Dede, Teslim Abdal, Şah Hatayi, Kul Nesimi, Gevheri, Feryadi, Kazak Abdal, Seyrani, Serdari, Dadaloğlu, Hakkı Baba, Agâhi, Âşık Veysel, Mahzuni Şerif** gibi pek çok ozan Alevidir.

Resim

Aleviler, resmin yasak olduğuna inanmazlar. Onlara göre resme getirilen yasak; Peygamber döneminde putlara karşı takılan yasaklamadan kaynaklanmaktadır. Yasağı, geçmişte kalan bir süreç olarak görürler. Bu nedenle de evlerini **Hz. Ali**,

Hacı Bektaş Veli ve diğer yol büyüklerinin resimleriyle süslerlerdi. Bu resimlerin en büyük özelliği de harflerden biçime doğru bir gelişme göstermesinde yatar. Biçimi harflere (Arap alfabesindeki) göre deforme etmek de sayılabilen bu resimler ile, Sünnilikteki suret yapma yasağı delinmiştir.

Oyun (Dans)

Türk Aleviler, kadın erkek birlikteliğini temel alıp yolu bu birlikteliğin üzerine oturtmuşlardır. Bu nedenle, kadın erkek kaçgöçü olmamış, erkekle kadın dinsel nitelikli ve sivil oyunları birlikte yapmışlardır.

Cem

Anadolu Aleviliğinin en önemli kurumlarından. Sünni ibadet biçiminin dışlanması, cem sayesinde olmuştur. Gerçi, Asya'da **Ahmet Yesevi** döneminde bile kadınlı erkekli dinsel toplantılar yapılmaktaydı ama, bu toplantıların ilkeli bir biçimde uygulanması ve geliştirilmesi Anadolu'da mümkün olmuştur. Yine 12. Yüzyıl'da **Seyyit Ebulvefa** taraftarlarının güneydoğu Anadolu dolaylarında kadınlı erkekli toplantılar yaptıkları anlaşılıyor ama bu toplantıların niteliği tam bilinmiyor. Fakat, **Ebulvefa**'nın Alevi dedesi olduğu da anlaşılıyor. (Bunun için bakınız: Bilinmeyen Gerçekler. Kitabın sonundaki, dede Muharrem Naci Orhan'la ilgili bölüm).

Cemin özelliklerini ilgili bölümde anlattık.

Kadın-Erkek Birlikteliği

Alevilikte, özellikle Anadolu Aleviliğinde kadın, erkeğe eştir. Bu da birlikteliği getirmiştir.

(Alevi Felsefesinde insan bölümüne bak.)

CEM TÖRENİ

Alevi yolunun temellerinden olan cem töreni; çok karmaşık bir uygulamadır. Bu uygulama, genelde dinsel niteliklidir ama insanların hem tapınma işlevini, hem ruhen yenilenme, yıkanma eylemini, hem de toplumsal ve bireysel sorgulama işini kapsar. Cem yapılırken; müzik ön plandadır. 12 Hizmet adı verilen ve 12 İmamlara saygıyı da kapsayan uygulamalar sırasında şiir, müzik, dinsel oyunlar (samah) gündeme gelir.

En önemli yanlardan birisi de Alevi insanların bu cemlerde dünya işlerinin sorgulanmasıdır. Cemler, özellikle Osmanlı devleti zamanında, Alevi halkın mahkemeleri gibi de çalışmışlardır. Aleviler; sorunlarını çözmek için asla Osmanlı devletinin mahkemelerine gitmemişlerdir. Bu yola başvuran birisi **düşkün** sayılır ve toplumdan dışlanırdı. Gerek kişisel sorunlar, gerek çözilemeyen ailevi sorunlar, gerekse kişinin topluma karşı sorunları; cemde görüşülür, çözüme bağlanırdı. Çözüm-süzlük söz konusu olmaz...

Aleviliği diğer inanç sistemlerinden ayıran en önemli özellik de budur. Dünya işleri dünyada halledilir. Kul, öte dünyaya ait işlerini Tanrı'ya borcunu yerine getirmeden ölse bile bu onun sorunudur. Fakat bu dünya işlerini ve kul borcunu ödemek zorundadır. Yoksa toplumsal yaptırım uygulanır, "**düşkün**" ilan edilip dışlanır.

Cemin bir özelliği de, törene insana karşı borcunu ödemiş insanların girebilmesidir. Suçlular asla alınmazlar. Bir katil camiye girip namaz kılabilir, fakat ceme asla giremez. Bu tavır, suçu daha baştan önlemekten doğmuştur.

Cemde; yer durumuna göre çocuklar da bulunmaktadır. Kimi bölgelerde bugün çocuklar ceme alınmıyorsa da bu, yanlışır... Sonradan doğmuştur.

Cemi, dede yönetir. Alevi insanlara genel olarak talip (talip olan, gerçeği isteyen) adı verilir.

Cem, değişik amaçlarla yapılır. Bunların en önemlisi, **görgü cemi**'dir. Söz konusu cemde, insanların görgüleri yapılır.

Bundan başka yılın belirli günlerinde, Alevi yol büyüklerini anmak için yapılan cemler bulunur. Bunların dışında, bir de **sohbet** yanı ağır basan özellikle de kış aylarında yapılan cemler olur. Bu cemlerde, genellikle, Alevi gençlerin yolun kurallarını öğrenmeleri, yetişmeleri hedef alınır.

Alevi cem törenleri; bölgeden bölgeye, hatta köyden köye değiştiği gibi, dedelerin çıktığı ocaklara göre de değişir. Ocak geleneği, cemin biçimi bakımından çok önemlidir. Örneğin, Çelebilerin dede olduğu cemlerde rakı içildiği halde, Sufi Süreklileri adı verilen yoldan gelen dedelerin cemlerinde, şerbet verilir. Bunlardan da içkiyi sohbetin bir aracı olarak kullananlar bulunmaktadır. Fakat, önemli bir ocakzade kesimi, cemlerde içki ögesini, şerbetle geçiştirir.

Dedebabaların bulunduğu bazı yerlerde ise (örneğin Trakya'daki bazı Alevi cemlerinde) rakının yanı sıra bazen şerbet, sıra, bunlara eklenen sirke de kullanılmaktadır.

Bu durum, Alevi geleneğinin dayatmasından kaynaklanır. Çünkü, cem, aslında Kırklar Meclisi'dir. Kırklar Meclisi'nde de bir üzüm tanesi ezilip şerbet edilmiş, içilmiş; mest olunarak semah yapılmıştır. Bu nedenle, temsili biçimde bile olsa cemlerde üzüm ve şerbet, mest olma olayı gündeme getirilir. Bir muhabbet olayı olan cem, içkiyi, kendi varlığından geçmenin bir vasıtası yapmıştır. Bu yüzden, şaraba "**vahdet şarabı**" denilmiştir.

Cemlerin yürütülmesinde değişiklikler görülmekle birlikte, amaç, işlev hep aynı. Cem olayı, Alevilik olgusunu Sünnilikten ayıran en önemli göstergedir. Ceme gelen insanların kadınlık ve erkeklikleri; zenginlik ve yoksullukları; bilgililik ve cahillikleri ortadan kalkmış sayılır. Orada herkes tek can olmuştur;

insan oluşun havuzuna dalınmış, orada erimişlerdir. Artık kırk kişi bir gömleği giymiş; kırk beden bir beden olmuş, kırk baş, bir başa dönüşmüştür. (Yunus Emre'de, Hz. Ali Sevgisi bölümüne bak.) Elbette, kırk kişinin (Temsili olarak ceme gelen herkesin) ruhları da birleşmiştir.

Cemde bulunan herkes, birbirinin kardeşidir; birbirinin bacısıdır. Kimse oraya düşmanlık duygularını taşıyarak giremez. Problemlili insanlar ceme asla alınmaz. Kimse orada geleneklere aykırı davranamaz. Cemin sıkı bir disiplin içinde geçmesi için, yeterli derecede insan görevlendirilmiştir. 12 Hizmet sahipleri, bu manevi disiplini yürütürler. Cem evinin eskiden Osmanlılara karşı korunabilmesi için dışarıya da bekçi çıkarılmıştır. Bu gelenek bugün bile cemlerde yürütülmekte, gençlerden oluşan üç, dört kişilik ekipler de dışarıda bekçilik yapmaktadır.

Alevilere yönelik **mumsöndü** iftirası da, cem törenlerinin sıkı bir korumaya alınmasından kaynaklanmışa benziyor. Aleviler, kendilerini Sünnilere tanıtmamak için takıyye uyguladıkları gibi, ceme de asla onları almamışlardır. Alevilerin toplanıp tören yaptığını bilen, ancak oraya giremeyen Sünni vatandaşlar, Osmanlılar zamanında, yaratılan düşmanlığın da etkisiyle, Alevileri en can alıcı yerlerinden vurmak için onların namus kavramına dokundurma yapma yolunu seçmişlerdir. Bu gülünç iddiaya göre, Aleviler, kadınlı erkekli bir eve toplanıp ortaya bir mum yakarlarmış. Sonra mumun yanına bir horoz bağlarlarmış. Horoz çırpınıp kanat çırpınca, mum sönermiş. Bundan sonra da kadın erkek, kim kime rastlarsa senli benli olurlarmış.

Elbette, Alevileri tanımayan, tanımamaktan öte onlara düşman olan yobaz kafaların bu yakıştırmasının psikolojik çözümünü yaparsak, ortaya şu gerçek çıkar: Bu iftira, aslında, bunu yaratanların ruh durumlarını, iç dünyalarını, daha daha arzularını yansıtır. Onlar, bu yakıştırmaya ile şunu dolaylı olarak dile getiriyorlar: **"Bizler; bizim çevremizdeki insanlar; çocukluk çocuk, karımız, kızımızla, bir evde toplanmak; ışıgı**

söndürüp önümüze kim gelirse onunla yatmak istiyoruz.”

Bu sapık arzusunu Alevilere mal ederek hayvanca güdülerini açığa vuranlar; zaten gündelik yaşamlarında da kimliklerini, kişiliklerini ortaya koymaktadırlar. Bu yakıştırmanın, bu iftiranın Alevi cemlerine bir gölge getirmesi mümkün değildir. O cem törenlerinde bulunanların, akıllarına böyle hayvanca düşüncelerin gelmeyeceğini nereden bilebilir bağnaz kafalı-lar?

Ceme gitmeyen, cemde görülmeyen bir kişinin Alevi olduğunu, gerçek anlamda Alevi olduğunu söylemek biraz zordur. Çünkü cem töreni, insanı biçimlendiren, eğiten bir okuldur. Bu okul; halk sanatının beşiğidir, kaynağıdır...

Sünnilikte; müzik, şiir, dans yasaktır. Halbuki Aleviler; müziği, şiiri, dansı dinsel yaşamın, tapınmanın bir parçası haline getirerek yaşatmışlar, geliştirmişlerdir.

Türk dilinin, Türk halk müziğinin, halk danslarının gelişmesinde, cem törenlerindeki bu canlı sanat etkinliklerinin önemli katkısı olmuştur.

Cemde, halkın diliyle konuşulmuştur. Alevilerin en önemli özelliklerinden birisi de, Anadolu'da, Türkçe'nin savunuculuğunu yapmalarıdır. Zaten; halka seslenen Alevilik, halkın dili olan Türkçe'yi kullanmak zorundaydı. Bu nedenle cem törenlerinde okunan dualar da Türkçe yaratılmıştır. Kimi yerlerde **gülbang** (gül sesi) denilen, kimi yerlerde ise **dua** adı verilen bu Türkçe seslenişler; birbirlerine benzemekle birlikte, bölgeden bölgeye, hatta dededen dedeye değişmektedir.

Cemlerde, genellikle Ehlibeyt'le ilgili olan bazı ayetlere törenin uygun yerinde yer verilir. Bunun dışındaki duaların tümü Türkçe'dir. Erkânnamelerde bulunan bu Türkçe dualar, bugün biraz eski dilli gibi gözükürse de, dedeler şimdi bunları hemen günümüzün diliyle okumaktadırlar. Yani, Alevi dualarının Kuran ayetleri gibi bir değişmezliği yoktur. Duaların biçimi değişir ama özü, sesleniş tekniği, havası, hedefi değişmez...

Cemlerdeki temel amaç, insanın eğitimidir. Aleviler, bî eğitimi, sanatı kullanarak, insan için insan ögesini öne çıkartarak yapmışlardır.

İlk cemin, İmam **Cafer'üs Sadık** zamanında yapıldığı sanılıyor.

Cem; eskiden “**ain-i cem, cem ayini, ayin-i cem, ayn'ül cem**” gibi adlarla anılmıştır. Aleviler; ilk cemin Kırklar Meclisi olduğunu kabul ederler. Cemi, İran'ın Sasani padişahlarından **Cem**'in adına bağlamak Alevilerde asla kabul görmez. Cem sözcüğünün aslı “**cemm**”dir. Bu, kalabalığı, büyük insan topluluğunu anlatır.

Zaten, Alevi din törenlerine cem adı verilmesinin nedeni de çoluk çocuk bütün herkesin bir araya gelerek dinsel, toplumsal, sanatsal çabanın içinde bulunmalarından kaynaklanmıştır.

Celebi geleneğine göre temel noktaları anlatılan bir cemi, şiirleri yer darlığı yüzünden atarak, **Celalettin Ulusoy**'dan aktarıyoruz:

Görgü Cemi

“Terceman kurbanı”, “cem”, “Ali cemi”, “İçeri kurbanı” da denilen “Görgü cemi” köy halkının, hatta çevreden de gelebileceklerin rahatça oturabilmesine uygun bir evde, veya –varsa– “cem evi” denilen özel olarak yapılmış odada yapılır. Bazı yerlerde bu koşul aranmamakla beraber, genellikle, görgü cemine ancak musahipliler, daha önce görülmüş olanlar ve görülmeye talip olanlar girebilirler. Ceme girecek olanlar sabahın erken saatlerinde “Pîr'in destûru ile” Hakk'a çağrılırlar. Akşam ortalık karardıktan sonra davet edilenler eşleri ile beraber “Hak meydanı” olarak kabul edilen cem evine gelmeye başlarlar. Cem evine gelen erkekler ve bacılar, getirdikleri çörek, kuru yemiş veya meyva gibi yiyecekleri lokma işiyle görevli hizmet sahibine verdikten sonra yan yana iki el göğüste veya sağ el göğüste, sol el aşağıya salınmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerine konmuş ve vücüd hafifçe öne eğilmiş olarak duaya dururlar. Buna “Dâra durmak” veya “Peymançeye durmak” da denilir. Dede:

“Allah... Allah... Lokmalar kabul ola. Muradlar hâsıl ola. Hak-Muhammed-Ali kabul eyleye. İmam Hasan, Şah Hüseyin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli defterine kayıd ola. Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Velî, gerçek erenler demine hu...” diye dua verir.

Getirdikleri yiyecekler ve dem şişesi ellerinde olmak üzere de dara durulabilir. Duayı aldıktan sonra yiyecekleri bu işle görevli hizmet sahibine verirler. Birçok yerlerde genellikle böyle yapılmaktadır. Duayı alan eşler diz üzeri gelerek meydana niyaz ederler. Böylece hem “Âdem'e” secde edenlere karışmış olurlar, hem de tüm ceme katılmış olanlarla niyazlaşmış, görüşmüş olurlar. Ayrıca dede ile veya cemde bulunanlarla görüşülmez. Bazı bölgelerde duadan sonra meydana değil, dedenin oturduğu posta veya dedeye niyaz edilir. Bundan sonra eşlerden erkekler, yönü dededen tarafa gelmek üzere, orta yerde büyükçe bir boşluk bırakarak halaka (halka-daire) teşkil edecek biçimde otururlar. Cemaatin kalabalık oluşuna göre bu halka üç ve daha fazla sıra olabilir. Burada herkes birbirine dönüktür. Böylece, “Tarikat namazı duvara bakarak hocanın arkasında değil; cemale, didara bakarak kılınır”, sözünde olduğu gibi herkes yüz yüze oturur. Dua ve niyazdan sonra eşlerden kadınlar (bacılar) erkeklerin teşkil ettiği halkanın geri tarafında münasip bir yerde topluca otururlar.

Cem evine gelmeden önce kadın, erkek, herkes abdest alır. Görgüsü yapılacak olanların tüm yıkanmaları; başka deyimle, boy abdesti almaları gereklidir.

Evlî olanlar, genel kural olarak görülme ve görgü cemine katılabilmek için musahibli olmak zorunluğundadırlar. Fakat bu kaide her bölgede uygulanmamaktadır. Özellikle derviş Bektaşîlerinde hiç yok gibidir.

Cemde on iki hizmetin sahipleri:

- 1 – Dede (Sercem de denilir. Cemi yönetir.)
- 2 – Rehber (Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur.)
- 3 – Gözcü (Cemde düzeni ve sükûneti sağlar.)

- 4 – Çerağcı (Çerağın yakılması, meydanın aydınlatılması ile görevlidir.)
- 5 – Zâkir (Deyiş, düvaz, miraçlama söyler. Genellikle üç kişidir. Saz çalarlar.)
- 6 – Ferraş (Car – Süpürge çalar. Gerekirse rehber yardım eder.)
- 7 – Sakka – İbriktar – (Sakka suyu dağıtır.)
- 8 – Sofracı – Kurbançı – (Kurban ve yemek işlerine bakar.)
- 9 – Pervane – Semahcı – (Samah yapanlar.)
- 10 – Peyik (Cem'i, komşulara haber verir.)
- 11 – İznikçi (Cem evinin temizliğine bakar.)
- 12 – Bekçi (Cemin ve ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlarlar, beklerler.)

Dededen başka diğer hizmet sahipleri, sağ başta rehber (Baba) olmak üzere, iki elleri göğüste veya sağ elleri parmakları açık olarak göğüste, sol elleri serbest bırakılmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerinde, vücut hafifçe ileri eğik olarak meydanın ortasında birlikte dara dururlar. Her hizmet sahibi, hizmet sırası geldikçe ayrı olarak dara durup duasını alabilirse de genel olarak kural tüm hizmet sahiplerinin birlikte dua almasıdır. •

Dedenin hizmet sahiplerine verdiği dua şudur:

“Allah!.. Allah!... Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Hazır, gaib, zahir, batın âyin-i cem erenlerinin nur cemallerine aşkola. On sekiz bin âlemle birlikte mümin –Müslim cümle kardaşlarımızı Muhammet – Ali gülbanginden mahrum eylemeye. Allah cümlemizi didarı Ehl-i beyte, meşreb-i Hüseyin'e nail eyleye. Muhammed-el-Mustafa, Aliyye'l-Murtaza, Cebrail-ül-Musaffâ Gözcü Er Mustafa, Gûlam Kanber, çerağcı Cabir Ensari, Selman Farisi, Bilal Habeşi, Kurbançı Muhmut'el Ensâri, Gulam Kisani, Semahci Ebû-Zer-Gıfari, Fatıma bacı, Amr-ı Eyyar ve İznikçi Hûzeyme'nin hüsn ü himmetleri üzerinizde ola, saklaya bekleye... Dil bizden, ne-

fes Kutb-ül Arifin, Gavs-el Vasilîn Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola. Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, Gülbang-i Muhammedî, Dem-i Pir, Hünkâr Hacı Bektaş Veli gerçek erenler demine hû..."

Duadan sonra, hizmet sahipleri meydana niyaz edip tekrar topluca dara geçerler. Dede:

"Tecellâ, tevella, Hakka yazıla. Tecellanız temiz, yüzünüz ak ola. Tecella gören cehennem narı görmeye. Erenlerden himmet, şey'an-Lillâh, Allah eyvallah..." der.

Hizmet sahipleri hizmetleri başına giderler.

Ferraş (Carcı) meydana üç defa süpürge çaldıktan sonra süpürgeyi sol koltuğuna alarak dara durur ve **"Allah Allah... Gürûh-u Nâci'yim. Kırklar meydanında süpürgeciyim. Pir divânında durucuyum. Hamdü-Lillâh Pîrimiz Hazret'i Bektaşî'dir. Âl-i Muhammed'den üstadımız Seydi Ferraşîdir. Allah eyvallah. Nefes Pîr nefesidir."** tercümanını okur.

Dedenin **"Allah Allah... Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hû..."** diye yaptığı duadan sonra bulunduğu yere niyaz edip geri geri çekilerek meydana terk eder.

Görgüye çıkacak olanlar, iki musâhib aile olarak genellikle dört kişidir. İçlerinde yaşı büyük erkek sağ başta, solunda eşi, onun solunda diğer erkek ve onun solunda eşi olmak üzere yalınayak, bellerinde "Kemberbest" kuşağı dara dururlar.

Rehber, görgü darında bulunan dört kişinin sağına geçip, meydana niyaz ettikten sonra: Kuran'dan A'raf süresi âyet 23'ü okur: Her ikisi **"Rabbimiz kendimize yazık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, biz kaybedenlerden oluruz"** derler. Sonra şöyle devam eder:

"Allah... Allah... Eli erde, yüzü yerde, özü dâr-ı Mansur' da, Hakk-Muhammed-Ali yolunda, Erenler meydanı, Pîr divanında, canı kurban, teni terceman, On İki İmâm ve on dört Masum-ı Pâk efendilerimizin dostları-

na dost, düşmanlarına düşman olmak kavliyle; Hak erenlerin nasihatını kabul, muktezasiyle amel etmek üzere yalın ayak, yüzü üzre sürünerek gelmiş –(... görgüye girenlerin baba ve kendi adları)– ayin-i cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammed–Ali yoluna, Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî tarik-i nâzeninine dahil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler, Hakk'ı görmüş, rah-ı Hak bilmiş, Nesîmi gibi yüzölüp, Mânsur gibi asılıp, Fazlı gibi borçtan halas olmak dilerler. Himmet-i Pîr niyaz ederler. Allah Eyvallâh.”

Dede, Cemde bulunanlara hitaben “Âyin-i cem erenleri. Siz bu canlardan razı mısınız?” der. Dede bu soruyu yüksek sesle üç defa tekrarlar. Görgüye çıkanlar genellikle, daha önceden şikâyetle konu olacak bir anlaşmazlık bırakmadıkları için, istekli çıkan pek olmaz. İstekli çıkarsa, isteği kabul edilir ve cemaatin aracılığıyla sorun halledilir. İstekli yoksa, cemde bulunanlar ayağa kalkmadan oldukları yere niyaz ederler. Bu suretle razı olduklarını bildirmiş olurlar.

Dede:

Kuran Tevbe suresi âyet 119. (Ey inananlar. Allah'tan sakının. Doğrularla beraber olun.) ayetini okuyarak devam eder:

“Tevbe günâhlarımıza estagfurullah, elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tevbe–estagfurullah, kalbimizle cem–i âzâmızla işlediğimiz günahlarımıza tevbe–estagfurullah, isyanımıza tevbe–estagfurullah.

*Can-ü dilden el bağladım evliya erkânına
Hamd-ü Lillah gene durdum Pîrimin dîvanına
Elaman sığındım erenler lûtf-ü ihsânına
Bu yolda canım kurban Pîrimin fermanına*

Ber cemâl-ı Muhammed, kemâl-i Hasan, Hüseyin, âl-i ra bülende salâvat...” der ve tüm âyin-i cem erenlerini salâvat vermeye çağırır.

Hep birlikte:

“Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed–in ve alâ âl-i Muhammed” diyerek salâvat verilir.

Darda bulunanlar, yani görülenler yüz üzeri kapanıp secdede dururlar. Dede **“Geldiğin Ali yolu, durduğun Mansur dârı, Gördüğün Hak didarı, Hak cesedine can verdi. Kalbine iman verdi. Ağız talib, dil mürşid. Erenler meydanında ne gördün, ne işittin?”** diye sorar.

Dârdakiler, başlarını secdeden kaldırmadan **“Hak gördük, Hak işittik.”** derler.

Dede, başları secdede olan taliplere şunları telkin eder:

“Allah eyvallah kapısında, döktüğün varsa doldur. Ağlattığın varsa güldür. Yıktığın varsa kaldır. Doğru gez. Dost gönlünü incitme. Mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, haram yeme, zîna etme, elinle komadığın şeyi alma, gözünle görmediğin şeyi söyleme. Gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı. Riya ile ibadet, şirk ile taat olmaz. Söylediğin meydanın, sakladığının senin. Allah Eyvallah...”

Bunun üzerine görgüsü yapılanlar dara kalkarlar.

Dede sorar:

“Erenler meydanında, Pîr huzurunda mürşidine teslim-i rıza oldun mu? Allah-Muhammed-Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt soyuna imân-ü ikrar ettin mi? Kazaya razı olup kadere bağlandın mı? Nâcilerin pişüvâsı İmam Cafer-i Sâdık'ın içtihadı üzere Hak dediğimizi Hak bilip, bâtil dediğimizi bâtil bildin mi? Muhammed-Ali'nin ve Ehlibeyt'inin sevdiğini sevip tevellâ, sevmediğini sevmeyip teberra ettin mi? Dört kapı, kırk makam Hak mı? On iki yas-ı mâtem Hak mı? Sûret-i Hak'tan görünüp, dünya menfaatıyla gözünü kamaştıracak münafıkların sözlerine aldanıp erenler yolundan uzaklaşırsan mahşer günü yüzün kara olsun mu?”

Dardakiler her soruya **“Allah, eyvallah”** derler

Dede:

“Allah-Muhammed-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Velî ikrarınızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine Hu.” diye dua eder.

Bunun üzerine görülenler aynı sırada olmak üzere dedenin önünde diz üzeri otururlar. Dede en sağ tarafta oturan talibin sağ elinden tutar, başparmağını kendi başparmağına rapteder. Talip, sol eliyle dedenin dâmeninden (eteğinden) tutar. Onun solunda oturan eşi ve diğerleri kendinin sağında bulunanın eteğinden tutar. Dede, görülenlerin kulaklarına yakın birmesafeden, onların işitebileceği hafif bir sesle “Yedullâh” âyetini okur:

(Kur'ân Fetih sûresi âyet 10) **Ey Muhammed. Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir.”**

Bu âyetin okunmasından sonra, Dede, cem evinde bulunanların tümünün işitebileceği yüksek sesle:

“Lâ fetâ illâ Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr.

(Yardım Allah'tandır. Kazanç (fetih) yakındır. İnananlara müjde olsun.)

Yâ Allah-yâ Muhammed-yâ Ali

Pirimiz üstadımız Kutb-ı âlem Hünkâr Hacı Bektaş Velî, Şâh'ı Horasân... Destur-ı Pîr.”

Diyecek görülen taliblerin ayrı ayrı sırtına, sağ elinin parmakları açılmış vaziyete, üç defa vurur. Bu Âl-i abâ (Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin) pençesidir. Dede ister kendi tâlibini görsün, ister vekil sıfatıyla başka ocak tâliblerini görsün aynı duayı okuyup, aynı işlemi yapar. Yapılan görgü **Hünkâr Hacı Bektaş Velî**'ye nisbet edilmektedir.

Erkânla görgü yapan Dedeler de aynı duaları ve aynı işlemi yaparlar. Yalnız tâlibin sırtını “erkân” adı verilen melheb ağacı ile sıvazlarlar.

Görgüsü yapılmakta olan canlar meydana niyaz edip, geri geri çekilerek yerlerine giderler.

Bundan sonra, meydana kurban getirilir. Kurban su ve tuz verildikten sonra Kurban sahibi, yönü dedeye dönük olmak üzere sağ eliyle kurbanın sağ ayağını hafifçe havaya kaldıracak

biçimde tutar. Sağ ayağının ucu ile sol ayağını kapatır. Gerektiği takdirde, özellikle kurban birden fazla ise kurbancılar veya cem evinde bulunan canlar yardımcı olurlar.

Dede önce Saffat Suresi'nin 103. ve 107. ayetlerini okur. “İkisi de Allah'a teslim oldular. Babası oğlunu alnı üzerine yatırdı. Biz, “Ey İbrahim, rüyayı gerçek yaptın” dedik. Bu denemede onu ödüllendirdik. Ona bir kurban fidyeye verdik.”

Ondan sonra Dede “Kurban-ı Halil, Ferman-ı Celil, Tığ-ı Cebraîl, İtaat-ı İsmail” diyerek, kurbancılarla birlikte tekbir getirirler:

— Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe İllâllah, Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber, Ve Lillâh'il hamd.

— Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe İllâllah, Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber, Ve Lillâh'il hamd.

— Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe İllâllah, Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber, Ve Lillâh'il hamd.

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr.

Nasrûn-min Allahi ve fethün karib ve beşşr'il mü'minin

Yâ Allah. Yâ Muhammed. Yâ Ali.

Pîrimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Velî.

Diyelim gönül birliğiyle Allah... Allah...”

Dede, bunları söyledikten sonra aşağıdaki gülbankı söyleyecektir. Tüm cem evinde bulunanlar, secdeye varırlar, gülbankı alınları yerde dinlerler, her cümle sonunda bir ağızdan “Allah... Allah...” derler.

“Allah... Allah... Akşamlar hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat, münafıklar berbad ola. Müminler şâd ola. Meydanlar abad ola. Sırlar, mes-tur, gönüller mesrur ola. Hak-Muhammed-Ali yardımcımız ola. On İki İmam, On dört mâsumu pâk, on yedi kemerbest katarlarından, didârlarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Velî muin ve destgi-

rimiz ola. Cenab-ı Hak münkir, münafık şerrinden, adû mekrinden hîfz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifâ, borçlarımızı edâ nasîb ve müyesser eyleye. Allah, devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Nâmerde muhtaç eylemeye. Kurbanlarımızı, Dergâh-ı İzzetinde kabûl eyleye. Lokmaya sevap yazıla. Kazaları, afetleri, belaları defetmiş ola. Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola. Nûr-ı Nebi, Kerem-i Ali, Gülbân-ı Evliyâ Hünkâr Hacı Bektaş Velî. Gerçek erenler demine hû.”

Duayı müteakip, zâkirler (âşıklar) kurbanla ilgili üç nefes ve bir düvaz söylerler.

(...)

Düvaz bitince, zâkirler sazlarının üstüne hafif eğilerek, “Allah... Allah!..” deyip dua isterler.

Dede, onlara dua verir:

“Allah. Allah. Hizmetleriniz kabul, muradlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı, dert görmeye? Zikrettiğiniz erenlerin evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nâzır ola. Dem-i Hünkâr, kerem-i Evliyâ, gerçek erenler demine hû...”

Duayı takiben, ferraş (süpürgeci) meydana üç defa car (süpürge) çalar. Ve süpürgeyi sol kolunun altına alarak dara durur. Dede **“Allah, Allah!. Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş efendimizin himmeti üzerinde ola. Erenler demine hû.”** diye dua verir.

Burada söylenen nefesler ve düvaz, doğal olarak bölgelere veya zâkirin (âşık, ozan) bilgisine göre değişir. Belli bir nefesin veya düvazın söylenmesi zorunluğu yoktur.

Kurban işlerinin de böylece bitmesiyle dede, o zamana kadar diz üzeri oturmakta olan cemaata:

“Dar çeken dîdar göre... Erenler sefasına vara... Gerçeğe hû...” diyerek bir mola verir. **“Eşik yoklayana da destur”** verir. İhtiyacı olanlar dışarı çıkarlar. İçenler, sigara yaka-

bilirler. Bir süre sonra hizmete, “Çerağ uyarılması” ile başlanır.

Çerağcı önceden temiz bir bez içine tuz kor. Kurbanın eritilmiş yağı bir kaba konulur. Yanacak biçimde fitil yapılır. Gelenek bu olmakla beraber, hazır mum da çerağ olarak yakılmaktadır. Çerağcı, çerağ malzemesini Dede'nin bulunduğu yere yakın olmak üzere meydana koyup dara durur. Cemaatin da duyacağı yüksek sesle şu âyeti okur:

Kuran, Nûr sûresi âyet 35: “Allah göklerin ve yerin Nûru'dur. O'nun nûru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir. Cam ise sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu, ne yalnız doğuda ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese bile, neredeyse yağın kendisi aydınlanacak. Nûr üstüne nurdur. Allah dilediğini Nûruna kavuşturur. Allah insanlara misaller verir. O her şeyi bilir.”

Eğilip Çerağı uyandırır (yakar). Çerağ yanarken diz üzeri şu tercemanı okuyarak cem erenlerini salavat vermeye çağırır:

“Çerağ-ı rüşan, fahr-i dervişan, zuhur-ı iman, Himmet-i Piran, Pîr-i Horasan, Küşâd-ı Meydan, Kuvve-i Abdalân, kanun-u evlî-yâ gerçek erenler demine hû...Çerağ-ı evliyâ nurü's-semavat, ki bu menzildir ol Tur-ı münacat.

Kaçan kim ruşen ola kıl niyaz, Muhammed Ali'ye candan salâvat.”

Tüm cemaat salavat verir.

“Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed Mustafa. Allahümme Salli alâ Seyyidina Aliyye'l Murtaza. Allahümme Salli alâ Seyyidina Hasanü'l Müctebâ. Allahümme Salli alâ Seyyidina Huseyn-i Kerbelâ. Allahümme Salli alâ Seyyidina Zeyne'l Abâ. Allahümme Salli alâ Seyyidina Bakır Bahâ. Allahümme Salli alâ Seyyidina Ca'fer Rehnüma. Allahümme Salli alâ Seyyidina Kâzım Mûsa. Allahümme Salli alâ Seyyidina Ali Sultan Rıza. Allahüm-

me Salli alâ Seyyidina Muhammed Takî. Allahümme Salli alâ Seyyidina Ali Nakî. Allahümme Salli alâ Seyyidina Hasan Askerî. Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed Mehdi."

Çerağcı, salâvattan sonra, çerağın sağına, soluna ve önüne niyaz ettikten sonra ayağa kalkar, geri geri çekilir, meydanın orta yerinde dara gelip bir düvaz okur.

(...)

Düvaz bitince, **"Ber Cemali Muhammed, Kemâl-i İmâm Hasan, Şâh Huseyn. Ali ra bülende salâvat."** diyerek cemde bulunanları salavât vermeye çağırır. Cem evinde bulunanların hepsi:

"Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed ve alâ âl-i Muhammet" diye salavat verirler.

Bundan sonra dede, dara durmakta olan Çerağcıya şu duayı verir:

"Allah, Allah. Hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Câbir Ansari'nin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hû."

Çerağcının meydanı terk etmesinden sonra zâkirler üç düvaz okurlar. Çerağ ile ilgili düvazlar tercih edilir. Âşık çerağ ile ilgili çeşitli düvaz bilmiyorsa başka düvazlar da söylenebilir. **Hatâyî'nin** ünlü bir düvazı, nakarat değiştirilmek suretiyle üç defa okunur. Üç düvazın söylenmiş olduğu bölgeler de vardır.

*"Hata ettim Hûda yaktı delili
Muhammed Mustafa yaktı delili*

*Ol Âl-i Aba'dan Hayder-i Kerrar
Aliyyü'l Murtaza yaktı delili*

*Haticetül Kübra Fatıma Zehra
Ol hayrû'n nisâ yaktı delili*

*İmâm Hasan aşkına girdim meydana
Huseyn-i Kerbelâ yaktı delili*

*İmâm Zeynel, İmâm Bakır-ü Cafer
Kâzım, Mûsa Rızâ yaktı delili*

*Muhammed Takî'den hem Ali Nakî
Hasanü'l Askerî yaktı delili*

*Muhammed'ül Mehdi ol sahip zaman
Eşiğinde âyet yaktı delili
Bilirim günâhım hadden aşubdur
Hünkâr-ı Evliya yaktı delili.
On İki İmâmdandır bu nûr Hatâyi
Şîr-i Yezdân Ali yaktı delili
Hatâyi*

“Yaktı delili” nakaratı ikinci söyleyişte “Kurdu bu yolu” ve üçüncü söyleyişte “Kabul eylesin” denilerek düvaz üç defa söylenmektedir.

Düvaz bitince sazlarının üzerine eğilip dua bekleyen zâkirlere dede şu duayı verir:

“Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola. Muradlarınız hasıl ola. Muhammed Ali, Ehl-i beyt katarlarından, dîdarlarından ayırmaya. Adlarını zikrettiğiniz On İki İmâmlar'ın himmeti üzerinizde ola. Diliniz dert görmeye. Dil bizden nefes Hazret-i Hünkârdan ola. Gerçeğe hu...”

Bundan sonra Carcı (Ferraş) meydana üç defa car çalıp dara durur. Dede, “Allah... Allah!.. Hizmetin kabul, muradın hasıl olsun. Seyd-i Ferraş'ın yoldaşı olasın. Ellerin dert gönlün keder görmesin. Gerçekler demine hu...” diye dualar.

Duayı takiben, sakka (İbriktar) bir elinde leğen, diğer elinde ibrik olduğu halde, dededen başlamak üzere orada bulunanların hepsinin eline su döker. Bu daha çok sembolik bir yıkama, bir nevi abdest almadır. Abdestsiz ceme katılınmaz. Cemaatın eline su döken ibriktar ve yanında elinde havlu bulunan bir bacı birlikte dara dururlar. Dede, “Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola. Dileğinizi Hak, Muhammed- Ali vere. Elleriniz dert görmeye. Gönlünüz incinmeye. Yoluna hizmet ettiğiniz Pîr'in himmeti üzerinizde ola. Dil bizden, nefes Hünkârdan ola. Gerçeğe hu...” diye dua eder.

Bundan sonra sıra “Tevhîd”e gelmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere Allah'ın birliği zikredilen tevhîdde, taçlama düvazı ile kutsal isimler de anılır. Taçlama düvazının her kıta arasında, cemaat tümüyle tempo tutarak “**Lâ İlâhe İllâllah**” derler ve tempoya uyarak iki tarafa vecd ve huşu içinde dalgalanırlar.

Tevhît Alevî – Bektaşî ayininin temel kurallarındandır.
Zâkirler, Dede'den destur isteyerek düvaza başlarlar:
(Dörtlükler, yan yanadır.)

*“Bugün Pir bize geldi
 Gülleri taze geldi
 Önü sıra Kanber'i
 Ali Murtaza geldi
 (Lâ İlâhe İllâllah)
 (...)*

*Ali Murtaza Şâhım
 Yüzüdür kiblegâhım
 Mıraçtaki Muhammet
 Âlemde padişâhım
 (Lâ İlâhe İllâllah)*

Düvaz bitince cem evinde bulunan bütün canlar bir ağızdan:

*“Lâ İlâhe İllâllah
 Ali Mürşîd Ali Şâh
 Ali Hayder Ali Şâh
 Ali Esed Ali Şâh
 Ali Şîr'dir Ali Şâh
 Eyvallah Şâhım Eyvallah
 Lâ İlâhe İllâllah.”*

şeklindeki yedi mısralık “tevhîd”i üç defa tempo ile koro halinde okuyup, alınlarını yere koyarak secdeye varırlar. O zaman Dede, şu gülbankı okur:

*“Allah... Allah...
 Meded Allahım meded
 Gel derdime derman eyle
 Yetiş Muhammed Ali
 Gel derdime derman eyle*

*Hasan Hüseyin aşkına
 Sen yardım eyle düşküne
 İmâm Zeynel'in aşkına
 Gel derdime derman eyle*

*İmâm Bâkır'ın katına
 Cafer'in ilm-ü zâtına
 Mûsa Rızâ hürmetine
 Gel derdime derman eyle*

*Şâh Taki ve ba Nakî
 İmâm Hasan'ül askeri
 Yarlığa ben Kemteri
 Gel derdime derman eyle*

*Gel haktan dilek dile
Mehdi Sahib zaman gele
Dedemoğlu Secde kıla
Gel derdime derman eyle”*

“Allah... Allah... Vakıtlar hayrola. Hayırlar fethola. Şerler defola. Secdeye inen başlarınız ağırı dert görmeye. Adlarını çağırdığımız On İki İmâmların hüsnü himmetleri üzerimizde sâyeaban ola. Dil bizden nutuk Hazret-i Hünkâr'dan ola. Dem-i Balım kerem-i evliyâ, gerçek erenler demine hû.»

Bu gülbankı takiben Dede veya rehber **“Allah!.. Allah!.. Dâr çeken didar göre. Didar gören cehennem narı görmeye. Erenler sefâsına vara. Gerçeğe hû.”**

Diyerek hizmete fasıla verirler. Cemde bulunanlar sigara, su, meşrubat içerler. İhtiyacı olanlar dışarı giderler.

Bir süre geçtikten sonra Dede, **“Edeb, erkân!”** der. Tüm cem erenleri diz üzeri gelir.

Meydanın ortasında dâra gelen Ferraş (Carcı) **“Hamdülillah Pîr'imiz Hazret-i Bektaş'tır. Üstadımız, Âl-i Muhammed'den Seydî Ferraş'tır. Bercemâl-i Muhammed, Kemâl-i Hasan, Huseyn, âl-i Ra Bülend'e Salâvat”** der.

Tüm cemaat **“Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed ve alâ Âl-i Muhammed”** diye salâvat getirir.

Dede Car duası verir:

“Allah... Allah... Hayırlar fethola. Şerler defola. Münkir, münafık matola. Süpürgeci Selman... Kör olsun Yezîd-ü Mervan. Carımıza yetişsin Ali Şâh-ı Merdân. Hizmetin Hakk'a geçe. Seydî Ferraş'ın himmeti üzerinde ola. Yüzün ak ola. Nûr-u Nebi Kerem-i Ali Pîrimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Velî demine hû...”

Sıra miraçlama okunmasına gelmiştir. Zâkirler şu miraçlamayı okurlar:

*“Mirâc okudu Cebrail
Muhammed Mustafa mâh'i
Hak emrine oldu kail
Eyledi hem yandı bir çırak*

*Gayıbdan yandı bir çırak
Çünkü yakîn oldu irak
Cebrail getirdi Burak
Bindi ol Hâbîb-ullâh'ı*

Bir nidâ erişti Hâktan
Yâ Muhammet in Burak'tan.
Göz kamaşır şerer-nakdan
Müminlerin kiblegâhı

Yolda rast geldi bir şir
Yâ ne dir bu işe tedbir
Hâtemi'ni ağzına vir
Sundi iki cihân Şâhı

Onda gördü bir nev-civân
Yüzü şems-i mâh tâbân
Cemâline oldu hayrân
Nazar kıldı âl-Allahı

Gayibden geldi yeşil el
Verdi sı-pâre engûr asel
O demde gördü bir mahşel
Selman'in Şey'en Lillâhı

Oldu Mirâc'in mübârek
Hak kıldı Kuran tebârek
Şanına levlake levlak
Padişahlar padişahı

Buyurdu ol nûr-ı vâhid
Size armağan bu tevhid
Cümlesi de oldu sâcid
Zikretti Kelâmullâhı

Gözleri Kurret'ül ayn
Ali bîn Hasan Huseyn
İmâm Zeyne'l Abidin
Gürûh-ı nâci güvâhı

Burak kadem bastı arşe
Erişti fevk-al Ferş'e
Hak kâdirdir cümle işe
Eyledi bu gez-nigâhı

Çıktı Sitre'el Muntehayâ
Erişti il-a nihayâ
Kavuştu sırr-ı Hûdayâ
Seyretti Cemâlullahı

Sordu doksan bir kelâmı
Hak ile nik-nâmı
Bir dem eyledi arâmı
Bu ne sırdır ya İlâhı

Ayak üst-ı kalktı server
Oldu gönlü gözü enver
Sır ile oldu münevver
Dedi bu Hikmet İlâhı

Vardı Kırkların cemine
Oturdu Hakk makamına
Hû... dedi gerçek demine
Dem-be dem Rasûlullâhı

Kırklar bir şerbet içtiler
Can ile baştan geçtiler
Cezbe-i aşka düştüler
Etiler Kırklar Samahı

İmâm Bâkır İmâm Cafer
Kâzım Mûsa Rızâ server
Taki ba Nakî Askerî
Muhammed Mehdi penâhı

Atâ bahş eyle lûtfundan
Dâr eyleme rahmetinden
Mahrûm koyma şefkatinden
Gedâ Feyzi pür-günâhı

-Feyzullah Çelebi-

Miraçlamanın onuncu kıta'sındaki:

“Ayak üstü kalktı server” mısraı okunurken bütün cem
erenleri ayağa kalkarlar. On ikinci kıtadaki “**Oturdu Hak ma-
kamına**” mısraı okunurken herkes yerine oturur. Zâkir ondan
sonra gelen mısradaki “**Hû... dedi gerçek demine**” derken cem-
de bulunanlar zâkire katılıp “**Hû...**” derler.

On üçüncü kıtadaki “Cümlesi de oldu sâcid” mısraı okunurken tüm cem erenleri oldukları yere secde ederler.

Miraçlama okunurken genellikle bir erkek ve bir bacı samah yaparlar. Daha fazla samahçı ile kalabalık olmamasına özen gösterilir.

Miraçlama bittikten sonra, samah eden erkek ve bacı yan yana dara dururlar. Dede, samahçılarla beraber dua beklemekte olan zâkirlere de dua verir:

**“Allah... Allah... Cümle âlemi yaradan nûr-ı Mutlak
Yâ Allah, yâ Allah, yâ Allah!... Nûr-ı Nübüvvet, yâ Muhammet, yâ Muhammet, yâ Muhammet... Nûr-ı Velâyet,
Yâ Ali, Ya Ali... Ekber-i Ümmehât Hatice ve Fatıma analarımız, Hasan, Huseyn, Zeynel, Bâkır, Ca'fer, Mûsa, Rızâ, Takî, Nakî, Askerî ve Mehdî cümle imâmeyn, Kutbül-Ârifîn, gavs-el vasılîn Seyyid Muhammet Hünkâr Hacı Bektaş Velî hürmetine yaptığımız ibadetler, okuduğumuz gülbanklar, samahlar ve cümle hizmetler hûzur-ı Bârî'de kabul ola... Allah cümle kusur ve günahlarımızı bağışlaya... Doğru yoldan ayırmaya... Şeytân şerrinden, münâfık mekrinden koruya... Kötülere eş etmeye... Eşimize, dostumuza, komşumuza, çocuklarımıza yeryüzündeki cümle müminlerle beraber hayırlı işler, hayırlı ameller, hayırlı düşünceler nasib ve müyesser eyleye. Dîdar-ı Ali'den ve meşreb-i Hüseyin'den mahrum etmeye. Bilerek bilmeyerek yaptığımız günahlara geri döndürmeye... Samah yapan bacı ve kardeş, miraçlama söyleyen zâkirler, hizmetlerinin pîrinden şefaât bulalar. Dil bizden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş Velî'den ola... Nûr-ı Nebî, Kerem-i Ali, gülbank-ı Muhammet, Hünkâr Hacı Bektaş Velî, dem-i Pîr, Kerem-i evliyâ, gerçek erenler demine hu...”**

Dede duasını bitirdikten sonra zâkirler ayrıca bir müsaade beklemeden, “Kırklar Samahı”nın ağırılanmasını çalmaya başlarlar.

Miraçlama sırasında “Samah” yapanlar saftaki yerlerine geçip otururlar. Meydanın müsaadesi, genişliği oranında sa-

mağçılar, “Kırklar samahı” yapmak üzere meydana gelir. Genellikle altı erkek, altı bacı olmak üzere on iki sayısını tamamlarlar. Bulunmadığı takdirde daha az sayıda da olabilir.

Ağırlama:

*“Sabahdan yönümü Hakk’a döndürdüm
Muhammed-Ali’yi göreyim deyu
Dünyanın gâmundan çektim elimi
Mürşid-i Kâmil’e ereyim deyu*

*Varub bir kâmile yoldaş olmağa
Ahd eyleyüb ikrarında durmağa
Dört duvarın binasını kurmağa
Ararım üstadım bulayım deyu*

*Aşıkım serimi sevdaya saldım
Aşkın ateşine tutuldum yandım
İmâm eşiğinde peymançe durdum
Ali’nin yolu:na öleyim deyu*

Yürüme:

*Ol İmâm Hasen’i canımla sevdim
Mazlûm Hüseyin’in gûlamı oldum
İmâm Zeynel ile zindanda durdum
Kendimi kırk pare böleyim deyu*

*Her zaman anarım kesmem zikirim
Adına kurbanım İmâm Bâkır’ın
Dünü gün virdeyleyip okurum
Cafer’den bir nasib alayım deyu*

Hızlanma:

*Mûsa Kâzım dâmenine niyazım
İmâm Rızâ’ya bağlıdır özüm
Takî, Nakî, Askerî’yedir sözüm
Mehdî ile kılıç çalayım deyu*

*Kul Veli’m Hakk’a secde ederim
Hakk’ın buyurduğu yola giderim
Dinim Hakk’tır Hak kelâmı ederim
On İki İmâm’a ereyim deyu*

—Kul Veli’—

Samahçılar duaya durur. Dede dua verir:

**“Allah... Allah.. Hayır hizmetleriniz kabul ola. Mu-
radlarınız hâsıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muham-**

met, Ali vere. Döndüğünüz samahlardan hayır, hasenat göresiniz. Ebû Zerr-Gîfarî'nin Hazret-i Fatıma'nın hüsn-ü himmeti üzerinizde ola. Aliyye'l Murtaza, Kırklar Samah'na kaydede. Gerçeğe hu..."

Samahçılar saftaki yerlerine gidip otururlar. Sıra "Sakka suyuna" gelmiştir. Rehber "Edeb, erkân!" der. Herkes diz üzerine gelir. Sakka, su dolu bir kapla "Dâra" durur ve şu tercemanı yüksek sesle okur:

"Bismillahirrahmanirrahîm. Ve cealna minel maî. Küli şeyin hayy. Allahümme ecelhu şifaün min külli dai. Selâmullah alâ İmâm Huseyn... Ve âl-i İmâm Huseyn... Evlâd-ı İmâm Huseyn... Lânetullâh katil-i İmâm Huseyn..." (Allah'ın lâneti İmâm Hüseyin'in kâtili üzerine olsun.)

(...)

Bercemâli Muhammed Kemâl-ı Hasan Huseyn Ali ra Bülende salâvat..."

Cemde bulunanlar:

"Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed ve alâ âl-i Muhammed" diye salâvat verirler.

Sakka, elindeki sürahiden küçük bir bardağa birer yudumluk su koyarak Dede ile beraber üç kişiye su verir. Su verirken yüksek sesle,

*"Geçmişiz biz can-ü başdan erenler aşkına
Can gözü dem be dem Hakk'ı görenler aşkına
Kerbela deşt-i gâmindâ can verenler aşkına
Gözüm yaşı sebil elim Şâh-ı Şehîdan aşkına"*

Der.

Bundan sonra Sakka, meydanın çevresinde dolanarak elindeki sudan az miktarda olmak üzere tüm cemde oturanlara serper. Bir taraftan su serperken bu iş süresince yüksek sesle:

"Selâmullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn... Ahmed-i Muhtar aşkına... Hayder-i Kerrar aşkına... Sadık-ı Sakka Selman-ı Pâk aşkına... Sakahüm yâ İmâm Hasan... Sakahüm Şâh Huseyn..."

**Kıl şefaât katresi düşene Yâ Huseyn... Yardım eyle Allah
Allah çağrışana yâ Huseyn... Selamullah yâ Huseyn...
Selâmullah yâ Huseyn... Selâmullah yâ Huseyn..."**

Sakka bundan sonra meydanın ortasında dâra durur; De-
de dua verir:

**"Allah... Allah... Hizmetini şehitler şâhı kabul etsin.
Selmân-ı Pâk'in himmeti üzerinde olsun. Gerçeğe
hû..."**

Bundan sonra zâkirler mersiye okurlar:

"İtmeyüp Şâh-ı Peygamber'den hayâ Hak'dan hazer
Sûfiyan-ı bî vefalar nakz-ı ahd etmiş meğer
Kurretül-ayn-ı Rasulü eylemişler derbeder
Var ise gel hâtır-ı Şâh-ı Rasûlullâh eğer -
Ey sabâ var Kerbelâ destinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn İbn-i Ali'den bir haber
(...)

Mersiye okunmasından sonra, Sofracı elinde ekmek ve
kurban lokması olduğu halde meydanın orta yerinde dara du-
rur ve şu tercemanı okur:

**"Evvel Allah diyelim... Kadim Allah diyelim... Geldi
Ali sofrası, Hak versin biz yiyelim. Allah eyvallah, gerçe-
ğe hu."**

Dede dua verir:

**"Allah!.. Allah!.. Hayır hizmetin kabul, muradın ha-
sıl olsun. Sofran, Kanber'in serdiği sofrâ olsun, gerçek
erenler demine hu."**

Cemde bulunanların sayısına ve meydanın genişliğine gö-
re birkaç yere sofrâ serilir. Lokmalar konur. Herkes sofrada ye-
rini alır.

Dede:

Kurân, İnsan Sûresi, 8. ve 9. ayeti okur: Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği
yoksula, öksüze ve esire yedirirler. Biz sizi ancak Allah rızası için doyuruyoruz.
Bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz, derler.

**Allah!.. Allah!.. Lokma hakkına, evliyâ keremine,
gerçekler demine... Destur-ı Pîr, izn-i mürşid, yürüye-**

nin lokması yürüye, gerçeğe hû.” diye destur verir. Sofralarda oturanlar yemeklerini yerler. Bütün sofralar yemeğini bitirince dede, sofranın duasını yapar. Yemek yiyenler ve hizmet edenler, iki ellerinin parmak uçlarını sofraya koyarak o vaziyette dedenin duasını, cümle sonlarında **“Allah... Allah...”** diyerek dinlerler. Dua şöyledir:

“Allah... Allah... Elhamdülillâh, elhamdülillâh, Sümmelhamdülillâh... Nimet-i Celil, berekât-ı Halil, şefaatı Rasûl, inayet-i Ali, himmet-i Veli... Bu gide, ganisi gele... Hak, Muhammed, Ali kabul ede. Yiyene helâl, yedirene delil ola... Yiyeni, yedireni, pişirip getireni Hak saklaya, Hızır bekleye, şey'en lillâh Allah eyvallah hu...”

Duadan sonra, sofrada yer alamayanlar veya arzu edenler yemeğe devam ederler. Ayrıca dua okunmaz.

Dem içenler, on iki hizmetin devamı sırasında verilen aralarda ve lokma sırasında dem içebilirler. Ancak hiçbir zaman sofraya dem konmaz. Demi içenlere **“Sakı”** verir. Dem bardağını alanlar, dedenin önünde iki diz üzerine gelip duasını aldıktan sonra demini içer veya dede önceden müsaade etmişse, olduğu yerde diz üzeri gelip, iki eli arasına aldığı bardaktaki demi, öne hafifçe eğilip dedeyi ve cemaatı selamladıktan sonra sır eder (içer). Dem dağıtan sadece sakidir. Başkaları ve özellikle bacılar, kesin olarak dem dağıtamazlar.

Yemekten sonra, **“Carcı”** meydana üç defa süpürge çalarak dara durur. Dede **“Allah... Allah... Hayır hizmetinden şefaat bulasın. Seyyit Ferraşın himmeti üzerinde olsun, gerçeğe hu.”** diye dua verir.

Zâkirler, üç nefes ve bir düvaz söylerler.

(...)

Düvazı takiben, dede dua verir. Bu gülbang aynı zamanda cem birleme gülbangıdır. Bununla beraber bu düvazdan sonra cemin sona ermesi gerekmez. Ceme katılanlar arzu ederler ve Dede de uygun görürse muhabbet, deyiş, düvaz ve samahlarla istenildiği kadar sürdürebilir. Kural, görgü ceminin bu düvazdan sonra Dedenin verdiği dua ile sona ermesidir. Dua:

“Allah... Allah... Akşamlar hayrola. Hayırlar fethola, şerler defola. Müminler şad ola, meydanlar abad ola... Sırlar mestur ola. Hak-Muhammed-Ali erenler ceminde hizmet bezledenleri, cemde bulunan bacıları, kardaşları cümle Muhıbb-i Ehl-i Beyt'le beraber dıdarlarından, katarlarından ayırmaya... On İki İmâm, On Dört Masum-ı Pâk, On Yedi Kemerbest'in himmetleri üzerimizde ola. Kutbü'l Arifin, Gavs'el Vasilin Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî muin ve destgirimiz ola... Üçler, beşler, yediler, Kırklar ve ricâl-el gayb erenleri safa-nazarlarını esirgemeye. Cenâb-ı Hak cümlemizi münkir-münafık şerrinden, adu mekrinden hıfzı eman-de eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasib eyleye. Güruh-ı Naciye ve zümre-i Salihine katılmak müyesser eyleye. Namerde mutaç eylemeye... Vaktımız hayır gele. Dil bizden, nefes, Hazret-i Pîr Hünkârımız Hacı Bektaş Velî'den ola...

Oturan duran, koğsuz gaybetsiz evine varıp yastığına baş koyan sağ yata selamet kalka... Ali yoldaşı, Hızır kılavuzu ola. Gerçek erenler demine hu...”

Cemde bulunanlar, meydana niyaz ettikten sonra çekilip evlerine giderler. Dede ile hizmet sahipleri kalınca, dışardaki bekçiler de çağrılır. Rehber sağ başta olmak üzere duaya dururlar. Dede:

“Allah... Allah... Hizmetleriniz Hünkâr Hacı Bektaş Velî Dergâhı'na yazıla. Hizmetiniz kabul, mûradınız hasıl ola. Allah korktuğunuzdan emin, istediğinize nail eyleye... Hizmetinde bulunduğunuz erenlerin, evliyaların himmetleri sizinle beraber ola. Nûr-ı nebî, Kerem-i Ali gerçekler demine hû...”

“Duayı müteakip Dede ayağa kalkar. Çerağı meydanın ortasına getirir. Yönü Peygamber postu denilen kendisinin vekâleten oturduğu posta dönük olmak üzere diz üzeri oturur. Hizmet sahipleri Dedenin geri tarafında duadaki sırayı bozmadan ayakta beklerler. Dede:

“Allah... Allah... Batın oldu, Çerağı nûr-ı Ahmed. Zâhir oldu Şems-i mâh-ı Muhammed. Allah eyvallah hu dost...” der ve çerağı sır eder, başka deyimle delili dinlendirir (Çerağı söndürür).

Hep birlikte meydan-ı erenlere niyaz ederek, cem evini terk ederler.

Verdiğimiz örnek, görgü kurbanı (terceman kurbanı), ik-rar verme (yola alınma kurbanı), musahib kurbanında aynen uygulanır.

Yıl kurbanı ve Abdal Musa kurbanında da genellikle aynı kurallar geçerlidir. Bazı bölgelerde, deyiş, düvaz ve samahla yetinilmekte ise de genel ve temel kural, örnek verdiğimiz biçimdedir.

Kurban Bayramı'nda, adak kurban kesilmesinde, Muharrem kurbanında, Nevruz ve Hızır İlyas ve ziyaret kurbanlarında sadece deyiş ve düvazlar ve dualar okunur.

(Bu örnekte anlatılan cem; her yer için geçerli değildir. Özellikle dualar, diğer bölgelerde değişir. Dua sonlarında, dedelerin ocak büyükleri de duaya eklenir.

Bugün **Ocakzade** denilen, eskiden genellikle **“Sufi sürekleri”** olarak adlandırılan kesimler **Hacı Bektaş Veli** dışından, soyları 12 İmamlara bağlanan dedeler grubu olarak Alevilerin önemli bir bölümünü denetim altına almışlardır. Temeli aynı olmakla birlikte, bu **Ocakzade** kesimi ile Çelebi kesimi arasında uygulamada bazı farklılıklar görülür.)

HACI BEKTAŞ VELİ

Kutbularifin, Gavseltasılın nitelemesiyle anılan **Hacı Bektaş Veli**'nin yaşamı hakkında açık bilgiler yoksa da, bugün bazı genellemeler yapabilecek durumdayız.

Hacı Bektaş Veli, 13. Yüzyıl'da yaşamıştır. Bu tarih, eski bir Vilayetname'ye eklenen notta 1209–1271 olarak saptanmıştır. Tarihsel gerçeklere uygun görünen bu tarihlerin doğruluğunu şu kanıtlar onaylar.

1 — **Hacı Bektaş Veli**, 1273 tarihinde öldüğü kesin olan **Mevlana Celalettin-i Rumi** ile çağdaştır. Bu çağdaşlığı, Mevlevi kaynakları ortaya koymaktadır. Bunlardan **Ariflerin Menkıbeleri** adlı **Ahmet Eflaki**'nin kitabı ilginç bilgiler verir. Bu düşmanca tavır taşıyan kitaptaki bilgiler ile Bektaşilerin Vilayetnamesi'ndeki bilgiler birbirlerini doğrular. Kısacası, **Hacı Bektaş Veli**, **Mevlana** ile aynı dönemde yaşamıştır ve üç aşığı beş yukarı bunlar aynı yaşadıkları.

2 — **Hacı Bektaş Veli**, 1263–1264 tarihlerinde Anadolu'dan Kırım'a geçen Alevi Türkmenlerin başında bulunan **Sarı Saltuk**'un da mürididir. Osmanlılar döneminde Sünni anlayışla yazılan **Saru Saltuk Vilayetnamesi**'nde bile **Saru Saltuk**'un Alevi inançları taşıdığı anlaşıyor. (Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 44). **Hacı Bektaş**'ın, 1282'den sonra ölen **Saru Saltuk**'tan daha büyük veya onunla yaşdaş olması (Yol gereği mürid, küçük de olabilir...) normal sayılmalıdır.

Saru Sultuk'un beline çelikten değil tahtadan kılıç takılır. Bununla da onun manevi gücü, aydınlatma yeteneği anlatılır. Tahta kılıçla ülkeler fethedilmez ama gönüller fethedilir.

Hristiyanların bile onu ermiş kabul etmelerinin nedeni, onun zor adamı değil, gönül adamı olmasından kaynaklanır.

Bugün, Anadolu Alevilerinin bir bölümü **Saru Saltuk** ocağına bağlıdır. Bu durum bile **Saru Saltuk**'un Alevi dedesi olduğunu gösterir.

İbni Batuta da Saltukluların Sünniliğe aykırı davranışları olduğunu yazar.

3 — **Hacı Bektaş**; **Taptuk Emre**'nin; **Taptuk Emre** de **Yunus Emre**'nin mürididir. (Alevilerde şeyh diye bir olgu yoktur.) Bugün, **Yunus Emre**'nin 1320 civarında Hakka yürüdüğünü (öldüğünü) biliyoruz. **Yunus Emre**'nin manevi gıdasını veren de **Hacı Bektaş**'tır. Öyleyse, **Büyük Pir**'in, **Yunus Emre**'den önce Hakka yürüdüğünü söylemek yanlış olmaz.

4 — Vilayetname'de, **Hacı Bektaş**'a karşı çıkan ve onun duvarı yürüttüğünü görünce teslim olan **Seyyit Mahmud-ı Hayrani** de 1267–1268 tarihlerinde ölmüştür. **Nureddin bin Caca** da yine bu yüzyılda yaşamış olup Vilayetname'de adı geçen önemli kişilerden birisidir.

5 — **Taptuk Emre**'nin müridi gibi görünen **Barak Baba** da Anadolu Batınilerindendir. Kendisi 1307–1308 tarihinde Giylan'da katledilmiştir.

6 — 1275 ile 1343 yılları arasında yaşayan **Ebülfarac Vasıti**'nin “**Tiryakül Muhibbin**” adlı eserinde de adı geçen **Hacı Bektaş**'ın, 1343'ten önce ölmüş ve oldukça şöhret kazanmış olduğu anlaşıyor.

7 — En önemli kanıtlardan birisi de ; Kırşehir'de bir Mevlevi tekkesi kurmuş olan Şeyh **Süleyman bin Hüseyin**'in vakfiyyesinde geçen “**fi nahiyetil-Hacı Bektaş kuddise sırruhu...**” ibaresidir. 1297 tarihli bu ibarede, **Hacı Bektaş**'ın bu tarihte artık ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. **Kuddise sırruhu** ibaresinin, o tarihlerde sağ insanlar için de kullanıldığı görüşü, belli bir kanıta dayanmamaktadır...

Gerek **Âşıkpaşazade**'nin tarihinde, gerekse “**Menakıbül Kudsiyye**”de; **Hacı Bektaş**'ın **Baba İlyas-ı Horasanî**'nin yolunda, onun ardası olduğu vurgulanır. 1240 yılında öldürülen **Baba İlyas**'ın ardası olacak birisinin o dönemlerde en az 30

yaşlarında olması gerekir. Bu da Hacı Bektaş için saptanılan doğum tarihinin 1209 dolayları olduğunu gösterir.

8 — Anadolu'da **Hacı Bektaş** gibi ünlü düşünürlerin yetişmesi 13. Yüzyıl'dadır. Çünkü bu çağda, gerek tasavvuf, gerekse klasik Alevi düşüncesi, Anadolu'da rahatça yayılma olanağına kavuşmuştur. Değişik İslam ülkelerinden gelen bilgiler Anadolu'da yerleşerek görüşlerini yaymaya çalışmışlar; bu durum da Anadolu için bir kazanç olmuştur.

“Veli” Sıfatlı Pir...

Hacı Bektaş Veli'nin adındaki (Türkçe söylenişi; Veli Hacı Bektaş) veli unvanı önemlidir. Alevi felsefesindeki velayet yükünü taşımakla yükümlü en ulu kişiye verilen bu unvan, Aleviler arasında iki kişilik için kullanılmıştır. Birincisi **Hacı Bektaş**; ikincisi de Safevi yolundan olan **Şah İbrahim...** Velilik, Alevilere ve Alevi felsefesine özgü bir olgudur. Halk arasında bu olgunun gördüğü saygınlık nedeniyle Alevi olmayan bazı şeyhler de kendilerine veli dedirtmişler, ya da yandaşları onlara veli sıfatını yakıştırmıştır. Onlar kendi kendilerinin velileri olmaktan öteye gidememişlerdir.

Veli Hacı Bektaş'ın, ana baba tarafından Arap olmadığı ortadadır. Onun Türkler arasında, Türk kültürü ile yetiştiği, gerek yaşantısından, gerek düşüncelerinden anlaşılıyor. Buna karşın; **Hacı Bektaş**'m soyunun **İmam Ali**'ye çıkartılması; gerçekte İmam Ali'nin manevi mirasına sahip çıkmaktan kaynaklanır. **Hacı Bektaş**'a veli unvanının verilmesi de işte buradan kaynaklanmıştır. **Hacı Bektaş**, yaşadığı dönemde, Anadolu'da “**serçeşme**” pınarların başı (asıl kaynak) olarak görülmüştür. Bu da veliliktir.

Zaten daha 14. Yüzyıl başlarında bile **Hacı Bektaş**'tan seyyit olarak bahsedilmesi, bu bağlantının boşuna olmadığını, sonradan uydurulmadığını gösterir. 1343 yılında ölen **Vasiti**'nin, **Hacı Bektaş** için “**seyyit**” sıfatını kullanması, onun seyyitliğinin sonradan uydurulmadığını kanıtlamak açısından önemlidir.

Hacı Bektaş ile **İmam Ali** arasında kan bağı olmasa bile ilim (bilgi) bağı vardır ve çok güçlüdür.' Bu bağ gerçektir! Bu nedenle, onun soyunu imamlara ulaştıran soy kütükleri doğru sayılabilir... Sıradan insanlar, işte bu manevi bağlantıyı bilemedikleri için; **Hacı Bektaş**'ı bir **Arap** gibi görme yanılığısına da düşmüşlerdir.

Ayrıca, **Hacı Bektaş**'ın ailesinin geldiği Horasan çevresi çok kuvvetli Alevi akımların bulunduğu bir bölgedir. Nişabur Kenti; yönetimin Sünni karakterli olmasına karşın, fütüvvet ehlinin ve Melamilerin yoğun olduğu ve bu akımların filizlendiği bir yerdir. Gerek esnaf teşkilatı olan fütüvvet, gerekse Melamilik; Alevi düşüncesinden son derece etkilenmiştir.

Altıncı İmam'dan sonra, Hz. **Ali** evlatları, genellikle **Arap** toplumunun dışına çıkmış, doğuya, Horasan'a yakın bölgelere kaymışlardır. Bunların düzinelerle çocukları olmuş; geniş bir soy ağacı oluşmuştur. **Hacı Bektaş**'ın baba yanından olmasa bile ana yanından bu soyla ilişkisi olabilir. Başlangıçta söylediğimiz gibi, ana yanından bağlantı kurma ve soy yürütme olgusu, ta Hz. **Muhammet** döneminde **Fatıma** ile başlamıştır.

Ayrıca, **Hacı Bektaş** gibi bir büyük insanın, imamlar soyu ile bağlantı kurması ve bunun da daha sonra hiç itiraz görmemesi, düşündürücüdür. Bu sessizlik bile, dolaylı da olsa, kendisinin imamlar soyu ile ilişkisi bulunabileceğini gösterir.

16. Yüzyıl'daki Osmanlı belgelerinde, **Hacıbektaş** ilçesinde, kendilerinin **Hacı Bektaş Veli** evladı olduğunu söyleyen bir kuşağın var olduğunu görüyoruz. Bu kuşaktan insanlar, kendilerini seyyit soyundan saymaktadırlar.

Bir başka kanıt da **Pir Sultan Abdal**'ın şiirleridir. Bu şiirler, sonradan **Pir Sultan** adına yazılmış değil iseler –ki, üslup özellikleri, **Pir Sultan**'a ait olduklarını gösteriyor.– **Hacı Bektaş Veli**'nin seyyit soyundan olduğunu dile getirmektedir.

Anadolu'da Yetişt...

Hacı Bektaş Veli'nin tahminen 1240 yıllarında veya bu tarihin hemen öncesinde Anadolu'ya geldiği; Babalılar ayak-

lanmasının lideri **Baba İshak**'a bağlandığı, onun halifesi olduğu; **Baba İshak**'ın 1240 yılında öldürülmesinden sonra Sulucakarahöyük çevresine geldiği; hemen hemen bütün araştırmacılar tarafından kabul edilir. Bu görüşün bazı yönleri yanlıştır...

Çünkü:

1 — Anadolu, o çağlarda büyük düşünürlerin harman olduğu bir yerdir. Öyle Horasan'dan gelen herkesin hemen kabul gördüğü, veli sayıldığı gibi mantığı benimsemek olanaksızdır. O dönemi yansıtan menakıp kitaplarında, şeyhler ve babalar arasında kuvvetli bir varlık mücadelesinin olduğunu görüyoruz. Halkın, hiç tanımadığı birisini, gelir gelmez var olan babalara, dedelere, şeyhlere tercih ederek kendisine veli yapması akıl ve mantıkla bağdaşmaz. Bu nedenle, ailesi Horasanlı olmakla birlikte, **Hacı Bektaş**; Babalılar arasında, Anadolu'da yetişmiş ve kendisini, gerek eylemleri, gerek düşünceleri ile kabul ettirmiştir...

Horasanlı sıfatı; her zaman, bizzat Horasan'dan göç edenleri ifade etmez... Kaynağı Horasanlı olan aileleri de anlatır. Horasanlılık, genelde, İslamiyette Alevi düşüncenin kaynağını da ifade ettiğinden, Alevi büyüklerine Horasanlı sıfatı genelde verilmiştir...

2 — Babalılar ayaklanmasının manevi lideri, **Baba İlyas-ı Horasani**'dir. **Baba İshak**, **Baba İlyas**'ın öğrencisidir (halifesidir). İsyanı yöneten bir kumandan olan **Baba İshak**'ın mürşit postuna oturarak **Hacı Bektaş**'ı irşat ettiğini söylemek Aleviliğin geleneklerini bilmemekten kaynaklanır. Mürşitler düşünce üretirler, ellerine silah almazlar... Bu nedenle, **Baba İlyas** için, **Hacı Bektaş**'ın mürşidi denebilir ama **Baba İshak** için bu görev yakıştırılmaz. Çünkü, **Baba İshak**, görev verendir; görev veren değildir. Savaşta yönetici, lider olması da bunun en somut kanıtıdır.

Alevilerde toplum liderleri işlerini kılıçla görmezler. Bunun en çarpıcı kanıtı; Hz. Muhammet'in vefatından sonra; Hz. **Ali**'nin kılıcını bırakması ve savaşlara katılmamasıdır. Çünkü; peygamber vefat etmeden önce **Ali**'yi İslam toplumuna veli ola-

rak göstermiş; kendisi görevinin bittiğini açık açık vurgulamıştır. Böylece, tebliğ dönemi kapanmış; aydınlatma dönemi başlamıştır. **Hız. Ali** de tebliğ dönemindeki tavrını bırakıp veli olarak kılıcını bir kıyıya koymuştur. Velilerin şahı olarak **İmam Ali**, kılıcın yerine bilgiyi geçirmiş; ondan sonraki bütün mürşitler de böyle davranmışlardır. Bu nedenle; kılıcını alıp savaşa girenlerin mürşitlik görevi yapmaları olanaksız olmuştur.

İmam Ali'nin istemeyerek halife olduktan sonra yaptığı savaşlar; yalnızca savunma savaşlarıdır.

3 — **Hacı Bektaş**, 1240 dolaylarında Anadolu'ya gelmiş olsaydı, tamamen hareket içinde olan Türkmenlere söz dinletmesi olanaksız olurdu. Belli ki, o, Türkmenler arasında yaşıyordu... Başsız kalan önemli bir kitleyi, 1240 isyanından sonra, almış, oldukça güvenli sayılabilecek Sulucakarahöyük çevresine götürmüştür.

Zaten, Moğol baskısından kaçış, 1220 yılında **Cengiz Han**'ın Batı Türkistan'a saldırıp yakıp yıkması sıralarında olmalıdır. Özellikle Türkler üzerine yoğun baskılar 1220–1225 arasındadır. Eğer, **Hacı Bektaş**'ın ailesi Moğol baskısından Anadolu'ya göçen Türklerden ise, bu göç olayının 1220 dolayında olması kuvvetle muhtemel. **Hacı Bektaş Veli**, bu sırada 11–12 yaşlarında bir çocuk olmalıdır.

Bizce, **Hacı Bektaş Veli**, Babalılar Ayaklanması'ndan ortalama 20 yıl önce Anadolu'ya gelmiş; ailesinin saygınlığı, kendisinin parlak zekâsı önemli bir kitle tarafından tanınıp tutulmasını sağlamıştır.

Gerek **Âşıkpaşazade** tarihinde, gerekse **Menakıbul Kudsiyye**'de; **Hacı Bektaş**'ın, Babalılar ayaklanmasına katılmadığı vurgulanır. Bu durumun da, **Hacı Bektaş**'ın, devletin takibinden kurtulmak isteyen kitleler için bir sığınak haline gelmesi sonucunu doğurduğunu söyleyebiliriz. Zaten, bir diplomat inceliğiyle Alevi kitleleri kendisine bağlaması; **Hacı Bektaş Veli**'nin yalnız bir düşünür değil politikacı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Şimdiye değin kesin bir belge bulunmamasına karşın; **Hacı Bektaş Veli**'nin, Karamanoğulları hareketinin bilgi doku-

sunu dokuduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Özellikle, 1277 yılında, **Karamanoğlu Mehmet Bey**'in “**ayağı çarıklı, başı kızıl külahlı**” Alevi Türkmenlerin başında Konya'yı ele geçirmesi ve burada yayınladığı ferman önemlidir. Bu ferman-
da, “**Bundan sonra; devlet dairelerinde, evlerde, sokak-
larda Türkçe'den başka bir dil kullanılmayacaktır. Aksi
hareket edenler, idam olunacaktır.**” denilmesi çok anlam-
lıdır.

Selçuklu yönetiminin resmi dil olarak Farsça'yı seçmesine bir tepki olan bu istek; Alevi kitlelerin tavrını yansıtıyordu. Aleviler; gerek dinsel törenlerini, gerekse sanatlarını öz Türkçe ile dile getiriyorlardı. **Yunus Emre**'nin, şiirlerini **Mevlana** gibi Farsça değil de Türkçe yazması, Alevi yaklaşımının sonucudur... Alevilikte Türkçe'nin egemenliği, Aleviliği benimseyen başka ulusların da en azından ibadet dili olarak Türkçe'yi kullanmalarını gündeme getirmiştir. Bunun en somut örneği Arnavut Bektaşilerinde ve Kürt Alevilerinde görülür.

4 — **Hacı Bektaş Veli**'nin, **Ahmet Yesevi** dervişi olduğu yaygın bir kanıdır. Buradan yola çıkılarak **Hacı Bektaş Veli**'nin Sünni olduğu kanıtlanmaya çalışılıyor. Hemen belirtelim ki, daha **Ahmet Yesevi**'nin Sünni olduğu kanıtlanmış değildir.

a) Nakşibendi tarikatının bu yoldan çıkmış olması, Yeseviliğin Sünniliğini göstermez. Bazı kaynaklar; **Ahmet Yesevi**'nin, Hz. **Ali**'nin oğlu **Muhammet Hanefi** soyundan olduğunu yazarlar. Böylece, dolaylı olarak **Ahmet Yesevi**'nin Alevilikle bağlantısı kurulur. Bunun üzerinde önemle durmak gerekir. **Ahmet Yesevi**'yi ana yönünden **Ebubekir**'e bağlamak da Sünnilik kanıtı değildir.

Anadolu Aleviliği geleneği ise Hoca **Ahmed-i Yesevi**'yi **İmam Bakır** soyunda çıkmış kabul eder. Bu geleneğin doğruluğu saptanabilmiş değilse de kitleler kabul etmiş bulunuyor.

b) **Ahmet Yesevi** adına görülen hikmet tarzı şiirlerin, onun olduğu kanıtlanmış değildir. Bu şiirlerin birçoğunun da-

ha sonradan yazılmış olduğu bir gerçektir. **Ahmet Yesevi**'yi Sünni bir Nakşibendi gibi gösteren bu şiirlerin, Nakşibendiliğin etkisi ile daha sonradan ona mal edildiğı ortadadır.

c) Yesevilik metinleri 16. ve 17. yüzyıllarda Nakşibendiler tarafından biçimlendirilmiştir. Bu nedenle, sonradan değiştirilen metinlere bakarak Yeseviliğı koyu Sünnilik olarak göstermek de doğru değildir.

Kızıl İmameli Veli

13. Yüzyıl'daki Anadolu Alevi Türkmenlerinin başlarına kızıl külah geçirip savaşlara öyle katıldıklarını kaynaklar ortaklaşa belirtiyor. Velayetname'de iki yerde de **Hacı Bektaş**'ın başına kızıl renkli imame sardığı yazılıdır. Bu çok önemli kayıt; **Hacı Bektaş Veli**'nin açık açık tavır takındığını ve **Hz. Ali** yolunda bir Alevi olduğunu ortaya kor.

Osmanlılar zamanında, Sünni akımın etkisiyle kızıl külahlar, beyaza çevrilecektir.

Hacı Bektaş Veli'ye; Horasan ve İran'daki Alevilere yönelik iftiraların atılmak istendiğı de kaynaklardan açık açık anlaşıyor. **Hacı Bektaş**'ın sünnetsiz olduğı dedikosunun yayılmak istenmesi bunun kanıtıdır... Bu söylenti; Sünni kesimin onu kötülemek için çaba gösterdiğini ve **Hacı Bektaş**'ın Alevi olduğunu açık açık kanıtlar.

Ayrıca, **Hacı Bektaş** için “**Namaz kılmaz, oruç tutmaz; şeriata uymaz.**” suçlaması, o dönemdeki kaynaklarda yer alır. Bunların başında da **Menakıbül Arifin** gelir. Mevlevilerin açık açık suçladığı birisinin, şeriata uygun düşünen bir Sünni derviş olması ihtimali yoktur.

En önemli kanıtlardan birisi de, **Hacı Bektaş**'ın doğduğı zaman söylediğı varsayılan kelimeyi şahadette geçen “**Ali'yyün veliyyullah**” ibaresidir. Velayetname'de yer alan bu söz, Alevi felsefe ve inancının temel taşıdır ve **Hacı Bektaş**'ın Aleviliğinin en sağlam kanıtlarındandır.

Hacı Bektaş Veli'nin, elinde kılıç kâfir ülkelerine savaşa çıkan birisi gibi gösterilmesi olayı tamamen yanlışır. Onun dü-

şüncesinde, insana kıymak büyük bir günahdır. Cihat veya gaza denilen savaş ise, insanın kendi nefsiyle yaptığı savaştır.

Hacı Bektaş'ın kılıcı da batın kılıcıdır. Bu kılıç görünmez... Kişinin bilgisini ve sağlam kişiliğini dile getirir. Maddi kılıcın keskinliği ve gücü, bu batın kılıcının yanında hiç kalır... Batın kılıcının sahipleri ise ancak batın bilgisi ile (hakikat bilgisi ile) dolu olan insanlardır.

Yeniçeri Ocağı'nın **Hacı Bektaş**'ı pir tanıması da, **Hacı Bektaş Veli**'nin manevi gücünden yararlanmak isteyen Osmanlıların bir düzenidir. Hristiyan çocuklarını katı Sünni kurallarla eğitemeyeceğini bilen Osmanlı kafası, onları hümanist bir çizgi olan Alevilere teslim etmeyi başlangıçta uygun görmüştür. Bütün yaratılmışları aynı sevgiyle kucaklayan Anadolu Aleviliğinin sıcaklığına bağlanan Ortaçağ Hristiyan kesimi, dolaylı olarak Osmanlı'nın emrine Alevilik kullanılarak aktarıldı.

Zaman içinde, yalnız adı **Bektaş**ı kalan **Yeniçeri Ocağı**, Osmanlı'nın silahlı gücü olarak Anadolu Alevilerinin tepelenmesinde önemli bir rol oynadı. Yeniçerilerin tarih içinde, Aleviliği veya Bektaşiliği savunmak için bir eylem koyduğunu bulmak olanağı yok. Onların kazan kaldırmaları, tamamen kendi çıkarlarını korumaya yönelik olmuştur. Yeniçerilik, Bektaşiliğe hiçbir şey vermemiş, ondan çok şey alıp götürmüştür.

Yeniçeri Ordusu'nun Bektaşiliğe bağlı görünmesi, bu ordunun 1826 yılında kaldırılması sırasında, Bektaş katliamını da birliğinde getirdi. İstanbul ve Anadolu'daki önemli Bektaş liderleri, bu ordu tepelenirken tepelendi. Bektaş tekkeleri yıkıldı. Hacı Bektaş dergâhına bile Nakşibendi şeyhi atandı. Alevilere ait tekkeler basıldı. Buralardaki kitaplar toplanıp yakıldı. Yakalanan önemli Aleviler öldürüldü.

Hacıbektaş'taki Hacı Bektaş postunda oturan **Hamdullah Çelebi** de Amasya'ya sürüldü. **Hamdullah Çelebi**'nin ancak hicri 1256 yılında sürgün cezasının kaldırıldığını Osmanlı arşivlerinde bulduk. (Celalettin Ulusoy, Hamdullah Çelebi'nin sürgünde öldüğünü yazıyor.)

Günümüzde, Alevilikle ilgili eski kitapların yok denilecek ölçüde az olmasının bir nedeni de işte bu kitap katliamından kaynaklanır.

Devlet katında meşru görünmek kaygısından doğan Yeniçeri ordusunun **Hacı Bektaş Veli** tarafından dualandığı görüşü, yanlıştır.

Yeseviliğin Özellikleri

Günümüzde, Türk kültürü üzerine yazılan kitaplarda, Yeseviliğin Sünni nitelikli bir yol olduğu söylenir. Bu görüşün kaynağı Prof. **M. Fuat Köprülü**'dür.

Ahmet Yesevi'nin Sünni olduğu, Yeseviliğin, Sünni karakterli bir tarikat olduğu, Prof. **Mehmet Fuat Köprülü**'nün, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar** adlı kitabındaki görüşlere dayanır. 1918 yılında, 28 yaşında bir genç iken yazdığı kitaptaki bu konudaki görüşlerinin yanlışlığını Prof. **Köprülü** daha sonra kabul etmişti. **V. Barthold**'un "**İslam Medeniyeti Tarihi**"ne yazdığı izahlarda 187. sayfadan itibaren şunları söylüyor **Köprülü**:

Burada, **Yeseviye** tarikatının hakiki mahiyeti ve karakteri hakkındaki eski görüşlerimi düzeltmek icab ettiğini söylemeliyim: İptida, **Yesevilikten** çıkan ve **Maveraünnehir**'in 15.-16. asırlardaki mutaassıp muhitinin tesirini taşıyan **Nakşibendi** tarikatına mensup müellifler, büyük pirleri **Ahmet Yesevi** hakkında birtakım şeyler yazmışlardır ki, ona ait eski kaynaklar bunlardır. Bu müellifler, Yeseviliğin ilk şeklini ve **Ahmed Yesevi**'nin hakiki şahsiyetini tarihi realiteye uygun olara tasvir etmemişler, kendi arzu ve temayülleri-ne göre, hakikati tamamiyle değiştirmişlerdir; halbuki, Yeseviliğin ilk yayıldığı göçebe Türk muhitlerinin icapları ve din değiştirme psikolojisinin umumi kaideleri göz önüne getirilince, buna imkân olmadığı anlaşılır. Esasen, bu sonraki **Nakşibendi** müelliflerinin bütün tahriflerine rağmen, Yeseviliğin göçebe Türk muhitlerine intibak ettiği eski **Türk paganizminden** birçok şeyler aldığı ve ayinlerinde – göçebe örfüne uygun

olarak – kadınlarla erkeklerin beraber bulunduğu, eski **Şamanî** ayinlerinde olduğu gibi, musiki, şiir ve **extatique** (vecdli) raksların ihmal edilmediği, onların yazılarından dahi istidlal edilebiliyor. Esasen, Türklerin eski dini ananelerine bu suretle tetabuk etmese, Yesevilik halk arasında böyle süratle yayılmaz ve İslamlaştırma rolünü asla oynayamazdı. (...)

Türk kültür tarihinde çok büyük ehemmiyeti olan Hoca **Ahmed Yesevi** hakkında, İslam Ansiklopedisi'nin Türkçe neşrinde çıkmış olan yazımı buraya ilave etmeği zaruri gördüm:

“**AHMET YESEVÎ**: Ahmet Yesevi (?–1166), sufi şair ve tarikat müessisi sıfatı ile, Türklerin manevi hayatı üzerinde asırlarca tesiri görülmüş büyük bir şahsiyettir. (...)

1 — Tarihi Şahsiyeti: **Ahmet Yesevi**, hâcegan silsilesine mensup olduğu cihetle, buna **Hace Ahmed Yasevi** de derler. (...)

Ahmet, XI. asrın ikinci yarısında, Garbi Türkistan'da şimdiki Çimkent şehrinin biraz şarkında Sayram Kasabası'nda doğdu. **İbrahim** adlı bir şeyhin oğlu olan **Ahmed**, yedi yaşında babasını kaybetti ve ablası ile beraber – sonradan Türkistan adını almış olan – Yesi şehrine gelerek, orada yerleşti. Şehirde, o sırada **Arslan Baba** adlı meşhur bir Türk şeyhinin temsil ettiği bir tasavvuf ananesi mevcuttu. **Ahmed**, ilk tahsil yıllarını burada geçirdikten sonra, Maverâünnehr'in büyük İslam merkezi olan Buhara'ya geldi. **Ahmet**, Buhara'da, devrin en ileri gelen alim ve mutasavvıflarından **Şeyh Yusuf Hemedani**'ye (1048–1140) intisap ederek onun şiddetli nüfuzu altında kaldı ve onunla beraber birçok yerler gezdi. şeyhinin büyük teveccühünü kazanarak, onun üçüncü halifesi olan **Ahmed**, ilk iki halifeden sonra, 1160'da Buhara'da şeyhin postuna geçti; fakat onun eski bir işareti mucibince, biraz sonra Yesi'ye döndü ve ölümüne kadar bu şehirde kuvvetli bir tasavvuf propagandası yaptı. (...)

Ahmed Yesevi'nin **İbrahim** adlı bir oğlu olmuş ise de, daha babasının hayatında ölmüştür; son zamanlara gelinceye ka-

dar kendilerini **Ahmed Yesevi** sülalesinden sayan birçok kimselerin nesebi ise, onun **Gevher Şehnaz** adlı kızına erişir (...)

2 — Tasavvufi Hüviyeti ve Tesiri: Biraz aşağıda edebi hüviyetinden bahsederken görüleceği gibi, **bugün elimizde Ahmed Yesevi tarafından yazıldığı muhakkak hiçbir eser mevcut değildir.** Ölümünden asırlarca sonra yazılmış muhtelif tasavvuf kitaplarında, yahut menakıb mecmularında ona isnat edilen bazı sözler, bazı hareketler, birtakım menkabeler, **Ahmed Yesevi'nin mutasavvıf şahsiyeti hakkında bize tam ve doğru bir fikir verebilmekten çok uzaktır. Esasen bu eserlerden birçoğunun Orta Asya'da kuvvetli Nakşibendiye tarikatının kuruluşundan ve XV. asırda Osmanlı İmparatorluğu memleketlerine yayılışından sonra vücade geldiği düşünülecek olursa, bunların, Ahmet Yesevi'yi tamamiyle Nakşibendi görüşüne göre tasvir ettikleri kolayca anlaşılır.** Maverâünnehr'in büyük İslam merkezlerinde Sünni İran kültürünün Türk – Moğol paganizmine karşı bir aksülameli mahiyetinde olan Nakşibendilik, bu kültür tesiri altındaki Türkleri de kolayca nüfuzu dairesine almak için, Yesevilikle bazı bağlar tesisine çalışmış olmalıdır. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'ı yazarken, gerek Ahmed Yesevi'nin sufiyane şahsiyetini, gerek Yesevi tarikatının hüviyetini, tamamiyle Nakşibendi kaynaklarının gösterdiği şekilde tasvir etmiştim; halbuki, Babai, Hayderi ve Bektaşî ananelerinin Ahmed Yesevi hakkındaki rivayetleri, şüphesiz, tarihi hakikate daha yakındır. İlk Mutasavvıflar'ın neşrinden sonra Bektaşîliğin menşeleri hakkında yaptığım araştırmalar ve elde ettiğim yeni vesikalar, onun tasavvufi şahsiyeti ve Yeseviye tarikatının ilk asırlardaki hususi hareketi hakkında yeni fikirler verdi ki, Türkler arasında bunlar, İlk Mutasavvıflar'dakinden tamamiyle farklıdır.**

Yusuf Hemedanî halifelerinden olan Ahmed Yesevi'nin bir taraftan Horasan melamiyesinin diğer taraftan Şarki Türkistan ve Seyh'in çevresindeki Şii cereyanlarının tesiri altında ka-

lıp, oldukça geniş ve serbest bir tasavvuf felsefesine sahip olduğu tahmin edilebilir. (...) **Nakşibendi ananelerinde bile, Ahmed Yesevi'nin zikir meclislerinde kadınlar ile erkeklerin bir arada bulundukları hakkında rivayetler vardır ki, Türk göçebe hayatının bir zaruretidir. Yine Nakşibendi kaynakları, eski Yesevi ananelerinde, sığır kurbanı, muhtelif şekillere girip uçmak, münafıkları hayvan şekline koymak gibi, kısmen Türk paganizminden ve kısmen Budizmden geldiğini bildiğimiz unsurların mevcudiyetini saklayamamaktadır. Bütün bunlar ile beraber, Yesevi tarikatındaki zikir tarzının da tamamıyla Türk paganizminden alındığını vaktiyle izah etmiştim.**

Dersim'deki **Kızılbaş Kürt aşiretlerinden** mühim bir kısmının, bugün bile, **Ahmed Yesevi'**ye mensup olduklarını iddia etmeleri, Yesevi propagandasının vaktiyle Anadolu'da ne kadar mühim bir rol oynadığını izaha kafidir. (Vakit Gazetesi 1925, 20 Haziran). (...)

3 — Edebi Hüviyeti ve Tesiri: **Ahmet Yesevi'nin Türkler arasında tasavvuf esaslarını yaymak için, hece vezni ile Türkçe ve halk edebiyatı şekillerine uygun manzumeler yazdığı** malumdur. Diğer şiirlerden ayırmak için, XV. – XVI. asırlardan beri hikmet adı verilen bu manzumeler bir araya toplanarak **Divan-ı Hikmet** isimli şiir mecmuası vücade getirilmiştir ki, Yesevi ve Nakşibendi ananeleri bunu doğrudan doğruya **Ahmet Yesevi'**ye isnad etmektedirler; halbuki bugün elde bulunan yazma ve basma **Divan-ı Hikmet nüshaları en sathi bir tarzda tedkik edilince, bu manzumelerin muhtelif Yesevi dervişlerine ait olduğu derhal anlaşılır. Divan-ı Hikmet'in eski bir nüshasını bulmak şimdiye kadar mümkün olamamıştır. Herhalde, şimdiye kadar XVII. asırdan evvele ait bir nüshanın malum olmadığını emniyetle söyleyebiliriz.**

Dikkat edilecek olursa, bu yazısında Prof. **Köprülü, Ahmet Yesevi'**yi hiç de Sünni göstermiyor. Onun Sünni görüntüsünün 15. ve 16. yüzyıllarda, **Nakşibendiler** tarafından yaratıldığını açıkça vurguluyor. **Ahmet Yesevi'nin kişiliğinin ve gö-**

rüşlerinin asıl **Bektaşî** geleneğinde anlatılana uyduğunu belirtiyor. Bugün, **Ahmet Yesevi**'nin olduğu söylenen **hikmet** adı verilen şiirlerin hiçbirisinin onun olduğunun kanıtlanmadığını vurgulayan **Köprülü**, bu şiirlerin Nakşibendi dervişlerinin eseri olduğunu da dolaylı olarak söylüyor.

Aynı görüşleri, üç aşağı beş yukarı, Prof. Dr. **Kemal Eraslan** da "**Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler**" adlı kitabında yineliyor.

Fakat, bu yazar, **Köprülü**'den farklı olarak ve kanıt göstermeden, Hoca **Ahmet Yesevi**'nin şeriate ve sünnete son derece bağlı olduğunu iddia ediyor (age, s. 38). Sonra da, kitaptaki hikmetlerin daha ilk bakışta bir şahsa ait olmadığını anlaşıldığını söyleyerek önyargısına tutsak olduğunu ortaya koyuyor. Ortada, **Ahmet Yesevi**'nin olduğu kesin olarak saptanmış bir şiir yokken; onu koyu Sünni ve şeriatçı yapmak; ancak koyu Sünni alimlerin tavrıdır. Zaten, yazar; sonunda **Köprülü**'nün dediklerinden farklı bir şey getiremeden kendi kendisini yalanlıyor. Fakat, Alevi geleneğini ya bilmediğinden, ya da önyargılı ve düşmanca baktığından, Yesevilikle Alevilik arasındaki ilişkiye hiç girmiyor...

Alevilikle ilgili kitap yazanların, **Ahmet Yesevi** ile ilgili bilgi verirken **Nakşibendi** kandırmacasına kurban gitmeleri, onların, **Köprülü**'nün daha sonraki eserlerine göz atma gereği duymamalarından kaynaklanmaktadır. **Köprülü**'nün görüşlerinin değişmezliğine inanan bu tutum, **Hacı Bektaş**'ın kişiliğinin zedelenmesine sebep olmuştur. **Hacı Bektaş**'ı Sünni gösterme nedeni olan, **Ahmet Yesevi**'nin Sünni olduğu görüşünün hiçbir temeli bulunmadığı ortadadır. **Nakşibendi** dervişlerinin yazdığı hikmetlere bakarak, böyle bir karara varmak mümkün değildir. Ayrıca yanlış ve yanıltıcıdır.

Divan-ı Hikmet Ne Diyor?...

Hoca Ahmet Yesevi'ye mal edilen, en eski nüshası ise hemen hemen Ahmet Yesevi'nin ölümünden beş yüz sene sonra ortaya çıkan **Divan-ı Hikmet** adlı şiir kitabında bile **Ahmet**

Yesevi'nin Sünni olduğunu açıkça kanıtlayacak belgeler bulunmuyor. Tam karşısı olarak, biz bu Yesevi dervişlerinin **Nakşibendi** bakış açılı şiirleri arasına serpiştirilen görüşlerden; **Ahmet Yesevi'nin** de şeriata (zahire) değil hakikate (batına) önem veren bir Alevi olduğu neticesini çıkartabiliriz. Alevilikteki tören geleneğini ve felsefeyi bilmeyenler; hikmetlerde dile getirilen görüşleri Sünni bir kimlikle yorumlamaktadırlar. Fakat, bu yanlışır. Şurası unutulmamalıdır: Alevi büyükleri, şeriatı kaldırıp atan bir tavır içine girmemişler. Bir tasavvuf büyüğünün, dinden, Kuran'dan söz etmesi, hemen o kişinin Sünni olduğuna kanıt sıylıyor. Bunlar yanlışır.

Ahmet Yesevi'den çok sonra yazılan hikmetlerin bulunduğu **Divan-ı Hikmet**, **Yunus Emre'den** açık bir etkilenmeyi yansıtır. Bir örnek:

“Aşkın kıldı şeyda beni; cümle âlem bildi beni

Kaygum sensin dün ü günü; bana sen gereksin sen.”

Bu şiir, **Yunus Emre'nin** **“Aşkın aldı benden beni”** biçimindeki şiirinin, daha sonra yapılmış basit bir kopyasıdır.

Divan-ı Hikmet'te, **Hoca Ahmet Yesevi'den** 250 yıl sonra öldürülen **Şeyyit Nesimi'den** bile söz edilmesi, bu şiirlerin, **Ahmet Yesevi** adına daha sonradan yazıldığını gösteren bir başka kanıttır.

Zaten, şiirler sofuca tavra da karşıdır. Bir dize şöyle: **“Kul Hoca Ahmet zahit olma âşık ol...”** Hikmet adı verilen bu şiirlerde, dinin biçimini öne çıkaran şiirlerden çok, aşkı öne çıkaran (Tanrısal aşk) bir tasavvuf havası vardır. Ve, yaratan-yaratılan kavramını reddettiği için, tasavvuf özü gereği, Sünni anlayışla bağdaşmamaktadır. Zaten, **“Riya ile kılınan namaz boştur”** demek yoluyla, özü öne geçirmektedir. **“Tarikate girenin Tanrı'dan ödül aldığı”** yolundaki sözler de şeriatın reddettiği tarikat kavramına sıkı sıkıya sahip çıkıldığını ortaya koymaktadır. Burada sözü edilen tarikat, **Nakşibendilik** olmasa gerektir.

Hikmetlerde, **şeriat-tarikat-hakikat** aşamalarından söz edildiğini görüyoruz (Age, s. 38).

Aleviliğin temel olgularından olan **Kırklar Meclisi** ve **şarap** olayını bu hikmetlerde değişik yerlerde görüyoruz:

“On sekizde, Kırklar ile şarap içtim. (Age, s. 75)”

Hoca Ahmet’in içki içtiği pek çok dörtlükte yer alır:

“Otuz üçte saki olup mey dağıttım”

“Kırklar ile şarap içtim, yoldaş oldum”

“Pir-i mugan nazar kıldı, şarap içtim”

“Aşksızların hem canı yok, imanı yok”

Şarabı reddetmeyen, aşkı öne geçiren ve öze yönelen bir düşünceyi hikmetlerde bol bol buluyoruz.

Ahmet Yesevi’nin kamçı ile dövülme öyküsünün anlatıldığı (age, s. 187) bölüm; açık açık Şamanist kültün yansımasıdır. Burada anlatılan öykü ile **Hacı Bektaş Veli için Vilayet-name’de** anlatılan öyküler birbirlerine çok benzer.

Yine, Şeriat’ın öldürttüğü **Hallac-ı Mansur’a**, hikmetlerde büyük saygı var (age, s. 331).

Bunlara benzeyen pek çok kanıtla, bu haliyle bile **Divan-ı Hikmet’te** anlatılan **Ahmet Yesevi’nin** Sünni olduğu kanıtlanamaz. Kaldı ki, Nakşibendi düşüncesiyle örülen ve sonradan yazılan hikmetleri **Ahmet Yesevi’ye** mal etmenin bilimsel bir tavırla hiçbir ilgisi olamaz.

Bu değerlendirmeler açık açık gösteriyor ki, **Ahmet Yesevi**, Sünni değildir. Onu Sünni göstermek, kolaylıktan ve konuyu bilmemekten kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle; Ahmet Yesevi’den yola çıkarak **Hacı Bektaş Veli’yi** Sünni gösterme çabaları yanlışır.

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN YUNUS EMRE'YE ETKİSİ

Yunus Emre, **Hacı Bektaş Veli**'nin daha önce dile getirdiği düşünceleri şiirle halka sunmuştur. **Yunus**, bir Alevi'dir; hatta ona, Alevi propagandacısıdır bile diyebiliriz.

Bunu kanıtlamak için, **Hacı Bektaş Veli**'nin iki kitabından alıntı yapacağız. Böylece hem Alevi düşüncesinin bazı özelliklerini, hem de **Yunus Emre**'nin düşünce yapısını açığa çıkaracağız.

Makalat'tan Alıntılar

Hacı Bektaş Veli'nin **Makalat** adlı kitabı, 700 yıl öncesinin Alevi felsefesiyle yazılmıştır. Kitabın yazıldığı atmosfer bellidir: Moğollar, Anadolu'yu yakıp yıkıyor... 1240 yılında isyan edip başarısız olan Alevi Tükmenler, dağınık ve perişan... Hem Moğollar, hem işbirlikçi Selçuklular bunlara düşman. Bu kitlenin yeniden birleştirilmesi, diriltilmesi gerekir. Bunun için gerçekçi, birleştirici öneriler, düşünceler şarttır. Siyasi tavrından önce felsefi tavır ihtiyacı vardır.

Makalat, Alevi Türkmenleri yeniden yapılandırmak isteyen **Hacı Bektaş Veli**'nin görüşlerinden ilginç ipuçları verir.

Hacı Bektaş Veli yetiştirmelerinden **Sait Emre**'nin Türkçe'ye çevirdiği bu kitap, Alevi kitlenin, yeni oluşan beyliklerdeki meşrulaşma isteklerini de yansıtır. Bu kitabın, kelime kelime, **Hacı Bektaş**'ın yazdığı kitabın aynısı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Özellikle, kitabın **Molla Saadettin**

(Sait Emre) tarafından Türkçeleştirilmiş olması, akla bazı sorular getirmektedir. Çünkü, **Saadettin**, bir türlü medrese kafasından kurtulup da Alevi yolunun inancına bağlanamamaktadır. Bunun ipuçlarını **Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi**'nde açıkça görürüz. **Saadettin**, **Vilayetname**'de açık açık taşlanır.

Bu kitap, bir felsefe eseri olmaktan çok, Alevilere din konusunda bazı bilgiler veren ve özellikle de Alevi düşüncesindeki **“Dört Kapı-Kırk Makam”** kavramını açıklayan bir eserdir. Bir dinbilgisi kitabıdır. Yine de **Hacı Bektaş** felsefesinin ipuçlarını, bu kitapta bile rahatça yakalıyoruz.

Şöyle diyor büyük Pir **Hacı Bektaş Veli**:

- **Şunu belirtmek gerek: Kendisini arıtamayan (temizleyemeyen) başkasını hiç arıtamaz. Şeriata göre; donna ve tene (elbiseye ve deriye) murdar şey değse, su ile yuyunca hem ten, hem don arınır.**

Bilgelere (ariflere) göre ise su ile ne don, ne ten temizlenir. Çünkü kendi özünü arıtmayınca yumakla, yunan şey temizlenmez.

(Ten temizliğinin değil yürek temizliğinin temel olduğunu vurgulayan bu görüşler, Aleviliğin temel kavramlarından. **Hacı Bektaş Veli**, burada **bilge** olarak Alevi büyüklerinden söz eder. Söz konusu Arifler, Alevilik düşüncesine göre düşünen insanlardır. Büyük Pir, takıyye uygulayarak açıkça bunu söylemese de, çıkartılan sonuç; Aleviliğin kesin inançlarından birisidir.)

- **Ariflerin ibadetleri, tefekkürdür (düşünmektir).** ♪
- **Soru: Tanrı'ya neyle ulaşabilirsiniz?**

Cevap: (...) İyiliklerin ve yaptığın iyi işlerle...

- **Tanrı'yı kendi özümüzden biliriz; kendi özümüzü Tanrı'dan. Her kim kendini bildi; Tanrı'yı bildi, demektir. Kendini bilmeyen Tanrı'yı da bilemez.**

(Kendini bilen, Tanrıyı bilir; ilkesi de Aleviliğe özgü, Alevi yolunun temel ilkelerindendir.

- Bir gün Tanrı Arslanı Ali'ye sordular: “Ya Ali, taptığın Tanrı'yı görüyor musun?” “Görmeseydim, tapar mıydım?” dedi.
Gerçek müminler, Tanrı'yı her yerde görenlerdir...
- Şeriatın ilk makamı, iman getirmektir. Kişi; iman ten üzredir de dese; can üzredir de dese hata eder. Çünkü iman akıl üzredir; akılla olur.
- İman akılla olur; akıl sultandır.
- Akıl, yeryüzünde Tanrı'nın terazisidir. Yeryüzünde de akıl terazisinden üstün nesne yoktur. Çünkü, iyi nesneyi bilen ve buyuran akıldır.
- Tanrı, insana bunca ululuk, bunca aydınlık, bunca keramet, bunca donanım verdiyse, akıl bereketine verdi.
- Tanrı; her gün yana yakıla ibadet eden birisini, içinde biraz riya bile olsa bilir, ibadetini kabul etmez.
- Dünyada her kişi kendi halince bir şeydir. Ama cahil hiçbir şeydir. Başında murassa taç bile olsa yine hayvandır.
- Tanrı evrende ne yarattıysa tümü insanda bulunmaktadır; belki insanın özelliği daha fazladır.
- İnsan, Tanrı'nın yerde ve gökte halifesidir. (Tanrı'nın vekili insandır.)
- Kişi, ilim büyüklerini anadan ve atadan daha üstün tutmalıdır.
- Gönül, öyle bir şehirdir ki; Tanrı maddi ve manevi dünyada ne yarattıysa orada yer almıştır.
- Gönül, cennete benzer.
- Gönül, Kâbe'den daha üstündür, çünkü; gönül, Tanrı'nın nazargâhıdır.
- Tanrı ile bütün nesneler arasında perde vardır; fakat gönülle Tanrı arasında perde yoktur.

- Bir bölüm insan dünya malını ister; bunlar sürülere benzer. Bir bölümü ahreti ister; bunları korku yönlendirir. Bir bölümü de Tanrı'yı ister. Tanrı; "Kullarım; beni isteyin, size bulunayım" der.
- **Soru: Can, ölü müdür, diri midir?**
Cevap: Âşıkların tenleri ölür, canları ölmez.

Şerh-i Besmele Adlı Kitabından...

Hacı Bektaş'ın bu kitabının asıl yazması elimizde yok. Sonradan, bu kitap çoğaltılırken, kopyasına bazı Sünni nitelikli eklemeler yapıldığı anlaşıyor. Osmanlı devleti zamanında medrese kültürünün etkisiyle, Alevi geleneğinin kırılıp dağıtılması için bütün ideolojik silahlar kullanılmıştır. Örneğin, Ehlibeyt'i anlatmak için kullanılan **Penç-i Âlâ** (Yüce Beşli...) saptırılarak **Muhammet, Ali, Ebubekir, Osman ve Ömer**'i anlatmak için kullanılmış. Alevi felsefesinde, **Penç-i Âlâ** şunlardır: **Hz. Muhammet, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin**. Zaten bu deyim, Alevi felsefesine aittir ve Sünnilikte yoktur. Daha sonra **Pençe-i Âl-i Aba** biçimine dönüşerek Alevi literatüründe bir elin beş parmağı ile simgelenen **Ehlibeyt**, Sünnilikte asla kabul görmemiştir.

Burada; Osmanlı padişahlarının ve dolayısıyla yönetimin özel bir tavrından söz etmek zorunludur. Anadolu nüfusunun büyük bölümünün Alevi nitelikli olması; Alevi düşüncesinin mücadelecilik özelliği nedeniyle Osmanlı padişahları, mümkün olduğunca Alevi büyüklerine saygı göstermek zorunda kalmışlardır. **Hacı Bektaş** dergâhına gösterilen saygı, **Hacı Bektaş**'ın Sünni oluşundan veya Osmanlı padişahlarının Bektaşiliğinden kaynaklanmaz. Osmanlı yönetimi, Alevi kitleyi yatıştırabilmek için, kimi zaman bazı ödünler vermek zorunda kalmıştır. **Yavuz Sultan Selim**, kulağına Bektaşî küpesini bu zorunluluktan takmıştır... Alevileri katletmesine karşın, onlarla el altından uzlaşma çabalarının işareti olan bu tavır, oğlu olan **Kanuni Süleyman** da sürdürmüştür. **Kanuni**'nin dedesi İkinci **Bayezit** koyu bir Sünni'dir. Gerektiğinde, baskı ve kıyım operasyonlarını çekinmeden uygulamıştır.

Osmanlı yönetiminin ikinci bir taktiği de Anadolu'daki **Ocakzade** dedeleri denetim altına alabilmek için onları Hacı-bektaş tekkesine bağlamaya çalışması olmuştur. Bu olgunun **Balım Sultan**'ın postnişinliği sırasında başladığı tahmin edilebilir. **Balım Sultan**'ın saraya yakın kesimlerce çok tutulmasının bir nedeni de bu olabilir. Hacı Bektaş felsefesine ters düşen bu tutum, en tepedekilerle sınırlı kalmış, halk fazla yüz vermemiştir.

Tevella–Teberra

Aleviliğin geçmişteki temel ilkelerinden birisi de *tevella* ve *teberra* idi. Bu ilkenin ilk maddesinde; **Ehlibeyt'i sevmek, sevenlerini sevmek**, söz konusu edilir. *Teberrada* ise **Ehlibeyt düşmanlarına düşman olmak**, sevmeyenlerini sevmemek dile getirilir. Nasıl, günümüzde belli partilerde olanlar arasında bir sempati bulunur, başka partiden olanlara karşı soğuk bir tavır takınılırsa, eskiden de **Ali** partisi sayılabilecek Aleviler; böyle karışık görüşlülere dışlayıcı bir tavır içine girmişlerdir. Günümüzde, toplumsal gelişmelerin artık gereksiz kıldığı bu zıtlasma, dışlama; eskiden, Alevi kitleyi diri tutmanın aracı olarak uygulanmıştır. *Teberrayı*, özellikle, Alevilere karşı yürütülen düşmanca kampanyaların yarattığı ve zorunlu kıldığı anlaşılmaktadır. **Teberra**, sıradan Sünni Müslümanları değil, Alevilere zarar veren yöneticileri hedef almıştır. Bu eski inanca göre, **Ebubekir, Ömer, Osman** *teberra* edilen kişilerdir. Onlar; Alevi inancına göre *Ehlibeyt'e* zarar vermişlerdir. Bu yüzden de sevilmezler.

Bu kişilerin, Anadolu'ya **tevella ve teberrayı** getiren pir olduğu söylenen **Hacı Bektaş Veli** tarafından Alevi yolunun başı olan Hz. **Ali** ile aynı pozisyonda anılmaları, Hz. **Ali** ile eş gösterilmeleri asla mümkün değildir. Bunlar, o kitaba sonradan eklenmiş bölümlerdir.

Fakat, kitabın genelinde, **Hacı Bektaş Veli**'nin insancıl çizgisini, sıcak kişiliğini bulma olanağı var. Aktaracağımız şu bölümler bunun bir göstergesidir:

“Tanrı, yüce Kitab'ının içinde, kendisine isyan edene bile nazar kıldı, onları da gördü. Böyle bir köyün, bir kez “La ilahe illallah” demesinden ötürü, seksen yıllık küfrünü bağışladı. O, onları utandırmaz ve de bir köy içlerinden dört yüz bin Tanrılık iddia edenler çıksa bile, bundan sonra peygamber verir ve şöyle der:

Katı söyleyen, sert, öfkeli konuşan, benim düşmanımdır. Yumuşak konuşan benim kulluğumu unutsa da, Tanrılığımı unutmasın.

Ve buyurdu:

Biz, sana her şeyi yetesi kıldık. Senin için türlü besinler verdik. Şimdi kocaldın. Ölümün yaklaştı. Bir kez ‘Kulunum’ demek senden. Dört yüz yıllık ömür içinde geçirdiğin küfrü, yüzüne vurmamak da, benden.”

“Allah'ın elçisi, şöyle buyurur:

Mirac gecesi, dünya hesabıyla altı yüz bin yıllık yol tutarınca Arştan yukarıya çıktım. Bin türlü deniz gördüm, sordum:

“Allah'ım bu denizler nedir?”

Yüce Tanrı şöyle buyurdu:

“Ya Muhammet, o denizler benim rahmet denizlerimdir. Değme bir denizin ululuğu bu dünyanın yetmiş katıncadır. Doğudan batıya kadar bu denizlerden verdim dünyaya. Bu denizlerin bir dalgacığ; hoşluk, iyilik, gül, reyhandır. Her türlü nimet, rahatlıktır. Kâfir ve Müslümanların hepsi, o denizlerin bir dalgasındandır.”

“Yüce Tanrı buyurur: Ya Muhammet, ümmetine söyle. Nasıl yıldızlar akşamdan doğar, ertesi güne kadar uyumazsa, onlar da, akşamdan ertesi güne kadar kullukla meşgul olsunlar. Eğer bunu yapamazlarsa Ay gibi, günün bir vaktini kullukla geçirsinler. Eğer onu da yapamazlarsa Güneş gibi, rahat içinde olsunlar. Gündüzün

bana kulluk etsinler. Eğer onu da yapmazlarsa, ben kerem sahibinden, en büyük bağışlayıcıdan, ben Rahman ve Rahim'den af dilesinler. Bismillahirrahmanirrahim desinler. Allah dedikleri vakit, ne kadar yaşam sürmüşlerse bu yaşamlarını hep Tanrı kulluğu ile geçirmişler gibi kabul ederim. Rahman dediklerinde, onlara, nice kulluk etmiş olanlara verdiklerimden veririm. Rahim dемеlelerinden ötürü de, onlara, gündüzün oruç tutmuşların ve gazilik yapmış olanların sevabından veririm."

"Hurün maksuratün filhiyami". Bunun anlamı; Cennette de öd, amber, tütsü olacaktır. Ateş yoktur. Öyleyse nasıl tütsü olacaktır? Yanıtı şudur: Yukarıdan Arş'm, Allah katının nuru, aşağıdan ferşin yani Tanrı lütfu olan döşeğin nuru gelecek, onların arasında öd ve amber yayılacak. Ateşe gereksinme kalmayacak. Nitekim inananların büyük günahları var. Onlar için aşağıdan marifet nuru, yukarıdan tecellinin nuru dolacaktır. Marifet ile tecelli nuru arasında inananların bütün günahları mahvolacak ki, bunun için de hiç ateşe hacet kalmayacak.

Özetle diyor ki:

Kâfir ile Müslüman bir damladandır. İnsanlar ateşte yanmayacaktır. O ateş, bilgi ve inanç ışıdır. Bütün günahların affı için gönülden bir duyuş yeter.

Büyük Pir'in bu görüşlerini ele alan **Yunus Emre**, onları geliştirerek şiirleştirmiştir. Şu örneklerde, bunlardan bazılarını görebiliriz:

Yunus Emre; hac olayına şöyle bakıyor:

**Duruş, kazan, ye, yedir
Bir gönül ele getir
Bin Kâbe'den yeğrekdir
Bir gönül ziyareti.**

**Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet bile
Elin, yüzün yumaz değil.**

**Yunus Emre der hoca
Gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice
Bir gönüle girmektir.**

**Gönül, Çalab'ın tahtı
Çalap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise.**

Görüldüğü gibi, **Yunus Emre**, hac için Mekke'ye gitmenin şart olmadığını, eğer bir insan gönül kırar, insanları darıltırsa, onun hacca gitmesinin boş olduğunu; insanları memnun etmenin hacdan daha üstün olduğunu açık açık dile getirir. Yunus'a göre, hac insanın gönlüdür. Bu da Alevi felsefesinin temelidir.

Namaz – Oruç

**Ben oruç, namaz için
Süci içtim esridim
Tesbih, seccade için
Dinlerim şeşte, kopuz.**

Yunus, burada;

“Ben; oruç ve namaz yerine şarap içip sarhoş oldum.

Tanrı'yı anış ve secde için ise çalgı dinlerim” diyor, **Yunus Emre** açık biçimde şeriatçı ibadet anlayışına karşı çıkmaktadır. Çünkü o, dinin dış yüzüyle değil, özüyle ilgilenmektedir.

Bir başka şiirinde şöyle anlatır:

**“Aşk, imandır bize gönül cemaat
Dost yüzü kıbledir, daimdir salat”**

Yunus bu şiirinde, her işlerinin namaz kılmak derecesinde olduğunu vurgular ve şeriatı kabul etmez; onu geride kalan bir nokta sayar. Şöyle der:

**“Dost yüzün göricek şirk yağmalandı
Onunçün kapıda kaldı şeriat.”**

Kendi konumunu anlatırken de yine,

“Şeriat ehli ırak, eremez bu menzile” diyerek kendisini onlardan ayırır.

Yunus Emre, dinin şekilci halinden kendisini ayrı sayar. İnancı, derinlere, içe yöneliktir. Giderek bütün inanç ayrımlarına karşı çıkar ve der ki:

“Puthane ve şaraphane

Mescit oldu gerçek cana

Buna karşı çıkan şeriat yandaşlarıyla da savaşıma hazırdır:

Şeriat oğlanları,

Nice yol keser bana

Hakikat denizinde

Bahri oldum yüzerim.

Şeriatçıları bilgisizlikle suçlar ve önemli bir saptama yapar:

“Hakikatin kâfiri, şerrin evliyasıdır.”

Bu söz, şeriatın evliya gördüklerinin, gerçekte kâfir oldukları biçiminde de yorumlanabilir. Hakikat basamağında kâfir sayılanların, gerçekte şeriatta evliya sayılanlarla aynı olduğu sonucu da çıkar. Her iki halde de, **Yunus** 'un görüşleri, Sünni anlayışla asla bağdaşmaz.

Yine şöyle diyor:

“Oruç, namaz, gusül, hac

Hiçabdır âşıklara

Âşık ondan münezzeh

Hassülhavas içinde”

Yunus; “Gayridir her milletten bu bizim milletimiz” diyerek kendi yandaşlarını da açıkça ayırır. Sonra şöyle devam eder:

Zahir suya banmadan

El, ayak deprenmeden

Baş secdeye inmeden

Kılınır namazımız.

Ne Kâbe ve ne mescit

Ne rüku ve ne sücut

Hak ile daim becit

Olur, münacatımız.

Yunus'a da “Namaz kılmıyor” diye suçlamalar yöneltildiği anlaşıyor. Cevabı ise şudur:

“Abdestimiz, namazımız

Doğruluktur taatımız”

Yunus'a göre; Alevilerin abdesti de, namazı da doğruluktur. En önemli ibadet doğruluktur.

Yunus, Tanrı'ya da şöyle seslenir:

**“Cennet cennet dedikleri
Bir ev ile birkaç huri
İsteyene ver sen onu
Bana seni gerek seni.”**

Tanrı'ya ulaşmanın coşkusu içindeki **Yunus, makam-ı naz** denilen Tanrı'ya nazlanma makamındadır. Bu makamda iken, cennet-cehennem kavramlarını da geride bırakmıştır. Tanrı'nın, Sırat Köprüsü yaratıp kullarını üzerinden geçireceğini kabul etmez **Yunus**. “**Kıl gibi köprüden Âdem mi geçer?**” diyerek bu anlayışı neredeyse alaya alır. **Yunus**, insanların imanı ile küfrü ile uğraşmaya da karşıdır. Dünyadaki aşkı, cennetteki Kevser'e tercih eder. Bu tür coşkunluk şiirlerine edebiyatta “**şatıh**” veya “**şathiyye**” de denilir. Aleviler “**nefes**” derler.

Yunus'ta, en önemli düşüncelerden biri de, Hacı Bektaş Veli'nin belirttiği gibi, insanın kendisini bilmesidir.

**“İlim, ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır.”**

Yunus Emre, okuyup belirli yerlere gelenlere de, en önemli olgunun insanın kendisini bilmesi olduğunu söylüyor. Bütün bu düşünceler, Alevi felsefesinin parçasıdır...

Yunus, hocalara ve o devrin danışmend denilen medrese öğretmenlerine de karşıdır.

O, üç buçuk kelime okumakla âlim olunamayacağını, medreselerde gerçek bilginin verilmediğini söyler. Böylece dönemindeki resmi eğitimi de eleştirir.

İnsanın kendisini tanımasını esas alan **Yunus**, kendini bilmeyen insanın bir hayvandan farkı olmadığını söyler.

Bilgisizliğe ve cehalete **Hacı Bektaş** gibi şiddetle karşıdır **Yunus**. Bir yerde:

“Eksik olman ehillerden

Kaçagörün cahillerden” der... Başka yerde;

“Cahil gönlü taştan beter

Cahil gelmez gelir değil” diyerek bilgisizliğe karşı çıkar. **Yunus**, hocalara ve medrese bilginlerine karşıdır.

“Peygamber yerine geçen hocalar

Bu halkın başına zahmetli oldu” diyerek, onları da cahiller katarına sokar. Gerçek bilgiyi kendi yolunda görür...

Yunus nasıl bir ilim istiyor? Şöyle der: **“İlmin, sen görünüşünü okuyor, görünüşünü biliyorsun. Sen, canının iç gözünü (batın gözünü) aç. Yoksa, yüzyıl okusan, yedi Mus-haf yutsan, basit tapınmadan başka şey bilemezsin.”** Bu sözler, **Yunus**'un batın bilgisine bağlı olduğunu açıkça gösterir. (Bak: Batınlık)

Yunus Emre'de Hz. Ali sevgisi.

Şiirlerinden açıkça anlaşıldığı gibi **Yunus Emre**, batını (Alevi) düşüncelerle yoğrulmuş bir ozandı. Gerçekte **Yunus Emre**, şiiri, düşüncelerini yaymak ve açıklamak için propaganda malzemesi olarak kullandı. Görüşlerine o denli yürekten ve sağlamca bağlıydı ki, bu coşku; en güzel şiirler haline geldi.

Yunus Emre, **Hacı Bektaş Veli**'nin düşüncelerini şiire dökerken, Aleviliğin manevi lideri kabul edilen **Hz. Ali**'yi de sevgiyle, saygıyla anar.

Bu saygı ve sevgi, sıradan bir Müslüman'ın **Hz. Ali**'ye duyduğu sevgiden de ötedir.

Yunus Emre, Anadolu'daki Alevi felsefesinin temeli olan Alevi söylencelerini, olduğu gibi almış, şiirlerinde sembol olarak kullanmıştır. Bu durum, **Yunus**'un gerçek bir Alevi olduğunu kanıtlamaya yeter...

Örneğin, **Yunus** bir şiirinde şöyle der:

**“Sabr ile kanaati
Verip idim bunlara
Kırk kişi bir gönlekten
Başın çıkaran benim**

**O Kırklar'dan birine
Neşteri aldım idi
Kırkından kan akıtıp
İbret gösteren benim**

Yunus'un bu şiirde anlattığı olay, Kırklar Meclisi'dir. Aleviliğe özgü çok meşhur ve temel kavramlardan birisidir. (Bölümüne bak.)

Yunus Emre'nin Alevi geleneğine göre yazılmış bir başka şiiri de şöyle:

**Yetmiş bin yıl önceden
Yarattı Muhammet'i
Kendisi âşık oldu
Bahane bir yıldızdan**

**O yıldız ki var idi
Nerdeydi Âdem canı
Ya bunca peygamberler
Anlamadım ağızdan**

Burada Yunus'un değindiğı Alevi söylencesi, Muhammet ile Ali'nin aynı ışıktan yaratıldığına ilifkindir ve çok bilinir. (Bölüm: Erkân...)

Yunus Emre, bir başka şiirinde, bu Alevi inancını şöyle anlatır:

**O ki beni beklerdi
Her nerdeysem saklardı
Aşk urganı ucundaki
Kandildeki candaydım**

Yine bir şiirinden:
Arşta idi seyranımız
Nurdan idi seyvanımız
Onda bu bizim canımız
Mustafa canında idi

Alevi inanışına göre, Peygamber ile Hz. **Ali** aynı ışıktan yaratılmıştır. **Yunus** da bunu yineliyor.

Yunus bir şiirinde Ehlibeyt'ten söz eder:

“Tanrı arslanı Ali
Sağında Muhammet'in
Hasan ile Hüseyin
Solunda Muhammet'in”

Bir başka şiirinde **Yunus**, **Hz. Ali**'yi överken, bilinmezleri ancak onun çözeceğini söyleyerek, **Ali**'yi herkesten üste çıkarır. Yani bilgi şehrinin kapısı olarak onu görmüştür.

Yürü var ebsem ol sen
Ne simsarlık satarsın
Ali gibi er gerek
İş bu sırra eresi...

Söz konusu sır, **hakikat** basamağıdır. Onun bilgisi ise velayetle ortaya çıkar. **Ali** ise velidir. Bu bilgiyi taşır.

Muhammet- Ali sevgisi **Yunus**'ta bütün sevgilerden üs tündür.

“Muhammet'i yarattı
Mahluka şefkatinden
Hem Ali'yi yarattı
Müminlere fazlından”

Bu ve benzeri şiirlerden, **Yunus Emre**'nin Alevi olmanın ötesinde, Alevi dedesi olabileceği gerçeği ortaya çıkıyor. **Hacı Bektaş Veli** nefesini **Taptuk Emre** aracılığıyla alması, onun dede icazeti aldığıнын işareti sayılabilir. Zaten bir şiirinde kendisinden **dede** diye söz etmesi bunu kanıtlıyor:

**“Yunus Dede'm aşkıdır
Eksiklidir, miskindir
Her kim yemez mahrumdur
Hanını Muhammet'in”**

Alevi inancının temeli olan dört kapı ve kırk makam inancı, **Yunus**'ta aynen dile getirilir.

**“Dört kapıdır, kırk makam
Yüz altmış menzili var
Onca erene açılır
Velilik derecesi”**

Yunus Emre'de tasavvuf düşüncesi, Alevi inancına bağlı olarak yürür. Bu nedenle **Yunus Emre**, Sünni karakterli mutasavvıflardan ayrılır. Onda temel olan, Alevilik inancı ve felsefesidir.

Yunus'u Tahrip

Yunus Emre'nin **Divan**'ına, daha sonradan, onun olmayan bazı şiirlerin, “**Yunus**” mahlası ile sokulduğu anlaşıyor. **Yunus Emre**'yi koyu Sünni gösteren bu şiirler, eski Yunus Divanlarında bulunmaz. Bu durumda, “**Çıkmış İslam bül-bülleri, öter Allah Allah deyu!**” biçimindeki şiirlerin sahte olduğu ortaya çıkar.

Yunus Emre'yi Sünni göstermek gayretindeki Nakşibendilerin ve öbür Sünni tarikatların eseri olan bu şiirler, ne yazık ki daha sonra bazı yazmalarda **Yunus** adına kaydedilmiş ve “**sahte Yunus**”ların gerçek **Yunus** gibi görünmelerine yol açmıştır.

Bugün bazı antolojilerde bile gördüğümüz bu sahte **Yunus** şiirleri, çoğu insanı **Yunus**'un dünya görüşü hakkında kuşkuya düşürerek tahribatını sürdürmektedir.

Yunus'un şiirlerinin genel havasına uymayan, onun felsefesine ters düşen sahte Yunus sayısının 7'yi bulduğu sanılmaktadır. Bunlar **Yunus Emre**'nin ününden etkilenen, basit taklitçilerdir.

Unutmamalı ki, Yunus Emre'nin “Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç huri / İsteyene ver sen onu, bana seni gerek seni” şiiri 16. Yüzyıl'da Şeyhülislam Ebussuut Efendi tarafından “tam kâfirlik” belgesi sayılmış, bu şiiri okuyanların katledilmesi için fetva verilmiştir. Bu konudaki ayrıntılı fetvalar, “samah” maddesinde verildi.

•

HACI BEKTAŞ'I SÜNNİ GÖSTEREN YAZARLARIN YANILGILARI

Hacı Bektaş'ı Sünni göstenen yazarların başında **Esat Coşan** gelmektedir. “**Makalat**” üzerinde yaptığı incelemede **Coşan**, **Hacı Bektaş** ile ilgili bilgiler verdikten sonra, onun Şii değil Sünni olduğunu kanıtladığını ileri sürmektedir. Bu kanıtlama işine ait hiçbir belgenin bulunmaması ise; **Coşan**'ın sadece kendi arzusunu dile getirdiğini açık açık gösterir.

Bu Nakşibendi şeyhi Sünni alim; olanı değil, olmasını istediğini dile getirir. Ayrıca, **Hacı Bektaş Veli**'nin Sünniliğini kanıtladığını söylediği bir beyt verir. Fakat; bu hoca, çok iyi yakaladığı beyti ile **Hacı Bektaş**'ın ve **Ahmet Yesevi**'nin Sünniliğini değil, Aleviliğini kanıtlar. Beyt şudur:

**“Özini bildi irse Haknı bildi
Hudadın korkdı vü insafga kildi.”**

Bu beyt, **Ahmet Yesevi**'nin bir hikmetinden (dörtlük biçimindeki şiir) alınma... Bu görüşün **Hacı Bektaş**'ta, “**Kendini bilen Rabbini bilir**” biçiminde yinelenmiş olması; yazara göre, **Hacı Bektaş**'ın **Ahmet Yesevi** yolundan olduğunu; ayrıca da **Hacı Bektaş**'ın **Ahmet Yesevi** gibi Sünni olduğunu kanıtlamaya yetiyormuş.

Bir kez; “**Kendini bilen Rabbini bilir**” sözü Alevilik felsefesinin temel sözlerinden birisidir ve **Ahmet Yesevi**'nin eseri değildir. Kimilerine göre hadis; kimilerine göre de Hz. **Ali**'nin sözüdür. Buna göre; insanın kendisini tanıması (bilmesi) temeldir... Çünkü, insanın gönlü Tanrı'nın konak yeridir. İnsan

kendisini tanımakla Tanrı'yı da tanımış ve bilmiş olacaktır... Tanrı'yı yüreğinde taşıyan insan da kutsal bir varlıktır...

İşte, **Ahmet Yesevi** bunu dile getiren bir beyt söylemiştir. Her Alevi düşünür gibi **Hacı Bektaş** da bu temel öğeyi, **Makalat**'ta dile getirmiştir. Alevi felsefesinin en önemli bilgi yöntemlerinden olan **"Kendini bilen Rabbini bilir"** ilkesinin Sünnilikle asla bir ilgisi yoktur. Aleviliği bilmeyenler; bu sözü istedikleri gibi açıklayabilirler ama söz, Alevi felsefesinin dolaysız bir ifadesidir... **Ahmet Yesevi**'nin bu ibareyi şiirinde kullanması (eğer şiir yazmış ise) onun Alevi felsefesinden etkilendiğinin somut bir kanıtıdır.

Bu nedenle, Prof. **Esat Coşan**'ın, **Hacı Bektaş Veli**'yi Sün-nileştirme kanıtlarının bir geçerliliği yoktur.

Hacı Bektaş Veli'nin Sünni olduğunu iddia eden bir başka yazar da **Rüştü Şardağ** 'dır.

"Her Yönü ile Hacı Bektaş-ı Veli ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele" adlı kitabında, yazar, **Hacı Bektaş Veli**'nin şeriattan söz etmesinden yola çıkarak **"Evet, onun yolu şeriattır."** diyor. Fakat, **Hacı Bektaş Veli**'nin şeriati ancak dört kapıdan birisi olarak gördüğünü anlayamıyor. Şeriati aşan üç kapının daha varlığını savunan **Hacı Bektaş**'taki **"Dört Kapı - Kırk Makam"** inancı şeriatta yoktur.

Şardağ da **Hacı Bektaş Veli**'nin şariat yolundan bir Sünni olmasını istiyordu. Fakat; gerçekler onun isteğiyle uyuşmuyor.

Hacı Bektaş Veli'yi; **"Sünni; şeriata bağlı bir şeyh"** gibi gösterenlerden birisi de İlahiyat Doçenti **Yaşar Nuri Öztürk**'tür. **"Tarihi Boyunca Bektaşilik"** adlı kitabında, bu yazar, Prof. **Esat Coşan**'ın görüşlerini tekrar etmekten başka bir şey yapmıyor. Ve, bir yığın kaynaktan söz etmesine karşın, Prof. **Köprülü**'nün, Bektaşilik ve Yesevilik hakkındaki son değerlendirmesinden habersiz gibi görünüyor. Bu, bir aldatmacadır. **Coşan** da, **Öztürk** de **Köprülü**'nün son görüşlerinden haberdardır. Fakat bu değerlendirmeler işlerine gelmediği için, görmezlikten geliyorlar... Bu üç yazar da şariatçı çizginin savunucusudur, Aleviliğe olumsuz bakarlar.

Hacı Bektaş Veli'nin Sünni olduğunu ileri sürenlerden birisi de **Cemal Şener**'dir. "**Alevilik Olayı**" adlı kulaktan dolma bilgilerle yazı yazanlara dayanarak oluşturduğu kitabında **Şener**, geleneksel yargıları olduğu gibi tekrar ederek eskinin yanlışlarını da bugüne taşır. Kitapta son derece çelişkiler, birbirini tutmaz bilgiler; kaynak karıştırmaları ve yanlışları bulunuyor. Kitap, Alevilik hakkındaki geleneksel değerlendirmeleri ve bilgi yanlışlarını olduğu gibi taşıyor. Bu kitapta bulunan yanlışları göstererek; Alevilik konusundaki genel yanlışları da vurgulamak istiyoruz.

Baştan sona doğru kısaca özetleyerek önemli gördüğümüz yanlışları ve değerlendirme hatalarını belirtelim. (Siyah rakamlar, söz konusu kitaptaki sayfa numaralarıdır)

12: Haşim Mekke'de, Umeyye ise Şam'da güç sahibi olurlar.

Gerek Haşimiler, gerekse Ümeyyeoğulları (Emeviler) başlangıçtan itibaren Mekke'dedirler.

17: İlk Müslümanlar ve akraba çevresi onun (peygamberin) ölümünü bir türlü kabul edemiyorlardı.

Peygamberin yakınları, Kuran'da belirtildiği gibi, onun da ölümlü olduğunu biliyordu. Peygamberin ölmediğini iddia ederek ortalığı karıştıran ve böylece zaman kazanarak **Ebubekir**'in getirtilmesini sağlayan **Ömer**'dir.

21: Peygamber, Gadir-u Humm'da (Veda Haccı)...

Söz konusu Gadiru Hum, Veda Haccı olmayıp bu son haccdan dönerken Hz. **Ali**'nin peygamber tarafından veli ilan edildiği bir vahadır.

26: İşte, İslam tarihinde sürüp gelen ve günümüzde de yaşayan Alevi-Sünni olayının temelleri, hilafet meselesindeki bu çekişmeye dayanmaktadır.

Bu değerlendirmenin iki yanlısı var:

a – Alevi-Sünni ayrımının temeli, kimin halife olacağına değil, iktidar- muhalefet sorununa dayanır. Temeli de ekono-

b – Hz. Ali'nin halife olmak gibi bir isteği hiçbir zaman olmamıştır. O, imamdır... Alevilikte, halife yoktur... Aleviler Hz. Ali'yi halife olarak kabul etmezler; imam sayarlar.

41: Yezit, babası Muaviye'nin ölümünden sonra kendisini halife ilan etti.

Yezit'i halife olarak gösteren, babası Muaviye'dir...

49: Buyruk, İslamiyet'in İmam Cafer tarafından yapılan bir yorumudur.

Buyruk; İmam Cafer'in yorumu olmayıp İmam Cafer'e dayandırılarak Aleviliği açıklayan Alevi erkânnamelerine verilen addır.

58: Hz. Ali'nin herhangi bir mezhepten olduğu söylenemez.

Bu görüş de Sünni ulemaya aittir. Alevilere göre yolun başı Hz. Ali olup o gerçek ve asıl Alevidir... İlk Alevi, İmam Ali'dir.

60: Ebu Hanife Kabilli, Malik bin Enes Medineli...

Hemen devamında bu bilgilerle çelişen şu açıklamaları görüyoruz:

62: İmam-ı Azam (Ebu Hanife) Kûfe'de doğmuştur.

63: İmam Malik Yemen'de doğmuştur.

62: Sünnilik denilen Hanefi mezhebi

Sünnilik yalnız Hanefilik demek olmayıp Şafii, Maliki, Hanbeli mezheplerini de kapsar.

65: Şia, Ali'yi halifelik için en uygun gören topluluk...

Şiilere göre Hz. Ali halife değil, imamdır; 12 İmamların ilki ve başıdır.

66: Halife Osman büyük bir ordu ile Türk illerinin fethine girişti.

Türk illerinin fethine, Emeviler döneminde girişildi... (Bölümüne bak.)

67: Şiilik, İranlıların İslam dinini kendi kültürlerine göre yorumlamalarıdır.

İşte genel yanlışlardan birisi daha... Şiilik önce Arap toplumu içinde ortaya çıkmıştır. Aleviliği, İran milliyetçilerinin işi

bir sapma olarak göstermek isteyenler; Şiiliği İran'la özdeşleştirirler. Şiilik; Alevilik olarak ilkin Arap toplumunda belirginleşmiş, sonra da bütün Müslüman milletler arasında yandaş bulmuştur.

68: Oğuz Türkleri (...) ilk Müslüman Türk devleti olan Samanoğulları devletini kurdular.

Samanoğulları devleti Türk değildir.

68: Hasan Sabbah'ın kurduğu Batınilik...

Batıniliği kuran **Hasan Sabbah** değildir... Batınilik, İslamiyetin bir yorumu olup kurulma gibi bir durumu da olamaz. Kökeni, Hz. Ali'ye değin uzanan bu anlayış, Aleviliğin felsefi cephesini anlatmak için kullanılabilir. Bu yüzden, **Hasan Sabbah**, İsmaili Alevisi ve Batını yorumu kullanan birisi olarak değerlendirilebilir.

69: Şiilik, Safeviler döneminde (...) Şeyh Safiyüddin'in hükümdarlığı döneminde çok güçlendi.

Şah Safiyyüddin hiçbir zaman hükümdar olmamıştır. "Şah" sözü, onun yol büyüğü olduğunu gösterir.

70: Safiyüddin, Sincarlı bir Kürt'ün soyundan gelmektedir.

Şah İsmail ve onun büyük dedelerinden **Şah Safiyüddin**'in Kürtlükle bir ilgisi yoktur. Bu aile Türk kökenlidir.

70: Şeyh Safiyüddin 1335'te öldü. Yerine oğlu Bedrettin posta oturdu.

Posta oturan, Sadrettin'dir...

74: Şah İsmail, (...) Lehistan'a gitti...

(Ne ilgisi var?...)

81: Kuruluşunda önemli ölçüde Türk, Türkmen, Kürt ve Şii nüfusun bulunduğu Safevi devleti...

Bu devletin kuruluşunda Kürtler yoktur. Çoğunluk Türklerdedir ve Alevi Acemler de bulunmaktadır. Safevi devletine, tamamen Türk kültürü biçim vermiştir. "Şii nüfus" sözü burada yanlış olmuştur.

82: Şah İsmail (...) kelime-i şahadetin sonuna Aliyül veliyullah ibaresini getirdi. Bunda; Hz. Ali'nin ermişliği-ne olan önem vurgulanıyordu.

Alevilikte, kelime-i şahadet sonunda bulunan **“Aliyyün veliyyullah”** ibaresi, **“Ali, Tanrı'nın velisidir”** anlamına gelmektedir. Bu ibarenin **Şah İsmail** tarafından eklendiği görüşü yanlıştır. Anadolu Alevileri arasında eskiden beri kullanılmaktadır. **Hacı Bektaş Velayetnamesi** bunun kanıtıdır.

Ayrıca, bu ibare, Hz. Ali'nin ermişliğini göstermek üzere değil, onun veli yani imam olduğunu vurgulamak üzere konulmuştur.

100: Eski Yunan'da şarap Tanrısı Dionysos törenlerinde şarap içilir. Alevi cemlerinde de tören sırasında şarap içilir.

100: Hristiyanlıktaki Baba Allah, Oğul Allah, Ruh Allah biçimindeki üçleme, Alevilikte, Allah, Muhammet, Ali üçlemesi olarak görülmektedir.

Burada, birtakım biçimsel benzerlikten dolayı, Aleviliğin Hristiyanlık öğelerini aldığı anlamına gelebilecek yakıştırma-lardan en çok tekrarlanan ikisini yine görüyoruz.

Öncelikle şunu belirtelim: Şimdi bile bütün Alevi cemle-
rinde şarap içildiği biçiminde kesin bir kural ve zorunluluk yok-
tur. Saptamalara göre, cem törenine şarabın girmesi 15. yüzyıl
sonlarıdır. Kimi Alevi ocakları, ceme hiç içki almaz. Ayrıca, alı-
nan ocaklarda, içki, törenin sonuna bırakılır. Kesin bir kural ol-
mamakla birlikte, Alevi cem törenlerinde içki sembolik olarak
yer almıştır.

Alevilikte **Allah, Muhammet, Ali** kavramını, üç sayısı ne-
deniyle Hristiyanlıktaki **Baba, Oğul, Kutsal Ruh** üçlemesine
benzetmek, tamamen yanlıştır. Hristiyanlıktaki üçlü, birbi-
riyle eşdeğerdir ve aynı kategoridedirler. Halbuki; Alevilikte
ne Hz. Muhammet Allah'tır ne de Ali..

Hristiyanlıktaki aynı ağırlıktaki derecelenme, Alevilikte,
yukarıdan aşağıya doğrudur. En başta Allah, sonra Muham-
met ve Ali gelir.

102: Türkler, İslamı Emeviler döneminde kabul eder.

Bölümünde açıkladığımız gibi, bu da yanlış bir saptamadır. Türkler; sömürgeci Emevi yönetimine karşı şiddetle direnmişler ve onların temsil ettiği İslamiyete karşı çıkmışlardır.

105: Hacı Bektaş (...) Edebil'de tekke eğitimi almış...

Yanlış... **Hacı Bektaş Veli'nin** yaşadığı dönemde Erdebil tekkesi daha tam oluşmuş değildi... **Hacı Bektaş Veli, Şah Safiyüddin'den** yaşlıdır... 1209'da doğan **Hacı Bektaş** 1252'de doğan **Şeyh Safi'den** nasıl ders alabilir?

107: Alevilik ya da Bektaşilik dediğimiz inanç sistemi, o (Hacı Bektaş) öldükten çok sonra ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyi ve eylemi Hacı Bektaş Veli'den 200 yıl kadar sonra posta oturan Balım Sultan sistemleştirmiştir.

(...) Balım Sultan'ın annesi ise bir Rum kızıdır...

Şimdiye kadar sık sık yinelenen yanlışlardan bazıları da bunlardır. **Hacı Bektaş'ın** kendi döneminde öneminin olmadığı, zamanla bu yolun dervişleri yüzünden önem kazandığı, Bektaşiliği **Balım Sultan'm** sistemli hale getirdiği...

Kaynaklar, **Hacı Bektaş'ın** daha kendi döneminde büyük saygı gördüğünü ortaya koyuyor. 15. Yüzyılın başlarında **Makalat** değişik biçimlerde yazılıyor, çoğaltılıyor. **Hacı Bektaş Veli'nin** Vilayetnamesi, saraya giren bir ozan olan **Uzun Firdevsi** (Firdevsi-i Tavi) tarafından **İkinci Bayezit** çağında yazılıyor.

Şurası bir gerçek ki, bu vilayetnamenin saray ozanı tarafından yazılabilmesi için halk arasında çok yaygın olması ve büyük saygı görmesi gerekirdi. Geniş bir istek çevresi olmasa, bu vilayetnamenin saraya tarih hazırlayan birisi tarafından kaleme alınması gereksiz olurdu.

Vilayetname'nin, saraya tarih yazan birisi tarafından kaleme alınmış olması, Aleviliğin Anadolu'da yaşayan bazı canlı yönlerinin bu kitaba girmesini önlemiş olmalıdır. Ayrıca, **Hacı Bektaş'ın** mücerret olduğu görüşü, genellikle kent Bektaşileri arasında yaygın olduğu için, Vilayetnameye de söylentinin bu yönüyle girmiş olduğu kanısındayız. **Hacı Bektaş'ı** gelenekten

kopartmak için belki de kasıtlı olarak bu görüş Vilayetname'ye sokuldu... Vilayetname üzerine çalışanlar, halk dilindeki söylenti ve söylenceleri yazıya geçiren yazarın kişiliğini ve tavrını, şimdiye değin hiç dikkate almadılar. Biz, **Firdevsi**'nin oldukça duygusal bir kişi olduğunu sanıyoruz. Sonunda padişahla bozuşarak İran'a kaçması, oldukça duygusal birisi olduğunun kanıtıdır. Bu duygusal kişinin Vilayetnameyi yazarken objektif davranabileceğine de pek ihtimal vermiyoruz. Kendi kişisel tercihine, çevresinin etkisine ve çevresinde bulunan kültürel biçimlenmeye göre, Vilayetnameye biçim verdiğini tahmin etmek yanlış olmasa gerektir. Bizce, Vilayetname, o çağdaki çok zengin malzemenin ancak bir bölümünü, saray dervişlerinin gözünden bizlere yansıtmaktadır. Elbette bu haliyle bile mükemmel bir eserdir ama bazı eksiklikleri bulunduğunu da özellikle anlamak şarttır.

Balım Sultan zamanında, Bektaşî tekkesinin gücünün saraya değin yansıdığı olması, bu tekkenin, Balım Sultan tarafından sistemleştirildiği gibi bir anlayışın yayılmasına sebep olmuştur. Yoksa, Bektaşiliğin **Balım Sultan** tarafından sistemleştirilmesi diye bir saptamanın asla değeri yoktur.

Bugün, Aleviler arasında **Abdal Musa**'nın önemi, **Balım Sultan**'dan çok daha fazladır. Bugünkü Alevi yolunun kurallarının büyük netleşmesi de **Hacı Bektaş**'ın ve onun ardası olan **Abdal Musa** zamanına denk düşmektedir...

109: Hacı Bektaş Veli, (...) Vilayetname'ye göre 1270-1271'de ölmüştür.

Böyle bir kayıt Vilayetnamelerin hiçbir nüshasında bulunmamaktadır. Ancak, **Abdölbaki Gölpınarlı**'nın saptamasına göre, 1765 tarihli kopya nüshaya not olarak konulmuştur.

109: Hacı Bektaş'ın (...) Mevlana ile çağdaş olduğunu, Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri adlı eserinde belirtir. Menakıb-al Arifin'de de Hacı Bektaş, Mevlana'nın çağdaşıdır.

Bu anlatımdan, yazarın, **Ariflerin Menkıbeleri** adlı kitapla **Menkıb'ül Arifin**'i ayrı ayrı kitaplar gibi anladığı ortaya

çıkıyor. Halbuki iki isim de aynı kitaba aittir... Birisi Türkçe, diğeri Arapça söyleyişe göre yazılmıştır.

109: Aşık Paşa Tarihi...

Doğrusu, Tevarih-i Âl-i Osman olup **Aşık Paşazade Tarihi** de denilebilir. Her iki kullanıma göre de yazarın andığı ad yanlışır.

110: Yesi, Oğuz Han'ın hükümet merkezidir...

Ne demek istediği anlaşılamıyor...

111: Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'ya ayağını bastığında bir Sünni Yesevi dervişidir...

Bu hükmün yanlış ve kasıtlı olduğunu daha önce açıkladık... **Hacı Bektaş**'ın Sünni olduğu tezi, gericilerin özleminden başka şey değildir. (Bölümüne bak.)

112: Baba İshak, Hristiyan ve Kürt halkından taraftar edinir; onları tasavvuf düşünceleri doğrultusunda eğitir.

Burada iki yanlış var:

1 – **Baba İshak** bir kumandan olarak sivrilmiştir. Yanındaki kuvvetlerin içinde Hristiyanların ve Kürtlerin sayısı son derece azdır.

2 – **Baba İshak** kitleleri tasavvuf düşüncesine göre değil, Alevi felsefesine göre yetiştirir... Tasavvuf ile Aleviliği aynı görmek büyük yanlıştır. Ayrıca Sünni nitelikli tasavvuf geniş bir yayılma alanı da bulmuştur. Bu nedenle, **Baba İshak**'ı soyut bir tasavvuf yayıcısı saymak onun kimliğini anlaşılmaz kılmaktır.

112: (...) Çeşitli mezhepler (ahilik, babailik)...

Burada mezhep olarak görterilen ahilik de, babailik de mezhep değildir. Ahilik, esnaf teşkilatıdır. Babailik ise, Aleviliğin Anadolu'da 13. Yüzyıldaki görüntülerinden birisinin adıdır.

115: Hacı Bektaş-ı Veli'ye mal edilen iki eser vardır: Bunlar, Vilayet-Name ve Makalat. Ancak, iki eser de Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden sonra ortalama 1480-1500 yıllarında yazılmıştır.

Yanlışlar iç içe... Burda sözü edilen iki eserden **Makalat'ı, Hacı Bektaş Veli** Arapça yazmış ve müridi olan **Sait Emre** Türkçe'ye çevirmiştir. Eser, **Hacı Bektaş Veli**'ye aittir. Fakat, **Vilayetname, Hacı Bektaş**'ın kendi kitabı değildir. Kimse, ona da mal etmez. **Vilayetname, Hacı Bektaş**'ın öykülerinin (Velilik işlerinin) anlatıldığı, **Uzun Firdevsi** tarafından yazıldığı söylenen bir kitaptır.

118: Bugün Anadolu Aleviliğinde gördüğümüz birçok inancın izlerini, çoktanrılı Anadolu dinlerinde, hatta Hristiyanlıkta görüyoruz.

Hacı Bektaş ve Kadıncık Ana arasındaki ilişki İsa, Tanrı ve Meryem Ana arasındaki ilişkiyi anımsatmıyor mu?

(...) Hz. İsa ve 12 havarisi, Hz. Ali ve 12 İmamlar olayı, rastgele benzerlik midir?

Aktarma ama, temeli olmayan yargılar... Aralarında, **İsa** peygambere ihanet edenin de bulunduğu **12 Havari** ile **12 İmam** arasında nasıl bir içerik benzerliği var acaba? **Kadıncık Ana-Hacı Bektaş** ilişkisinin, **Tanrı-Meryem** ilişkisine benzetilmeye kalkışılması, sadece zorlama olmakla kalmayıp belirli bir önyargının taşındığını da açıkça gösterir...

Aleviliği açıklarken onu yalnızca **Şamanizm'e** bağlayan görüş ile **Hristiyanlığa** ve **İlkçağ** düşüncesine bağlayan görüş de yanlıştır. Bunlar, ayrıntıyı, temelin yerine geçiren yaklaşımlardır...

Alevilik, elbette, hem geçmişten, hem de Anadolu toprağından önemli ölçüde etkilenmiştir. Fakat, onu oluşturan ana dokunun İslam kültürü olduğu görmezlikten gelinemez.

123: Osmanlı yönetimi, Yavuz Sultan Selim dönemi-ne kadar Yeniçeri Ocağı'yla Anadolu Alevilerine ve Bektaşilerine hoşgörü ile baktı.

Tarihi belgelerle hiç de uyuşmayan bir dilek bu yargılar...

Osmanlı ile Anadolu Alevileri arasındaki ipler 15. Yüzyıl'ın başlarında kopmuş ve bu nedenle **Yıldırım Bayezit 1402** yılında savaş meydanında terk edilmiştir...

145: (...) Doğu sorunu ne kadar Kürt sorunu ise, Alevilik sorunu da işte en az o kadar Kürt sorunu ile iç içedir.

Yazarın, sorunu aktüel hale getiren bu yaklaşımını irdelediğimizde, milliyetler sorunu ile kültürel - sınıfsal sorunu aynı görme eğilimi içine girdiği ortaya çıkar. Alevilik sorunu ile Kürt sorununu iç içe göstermek, toplumsal ve tarihsel gerçeklere hiç uymaz. Alevilik sorunu ile Kürt sorununu aynileştirmek çok yanlıştır. Çünkü, Kürtlerin büyük bölümü Sünnidir. Kürtlerin, tarih içinde İran'la değil de Osmanlı ile ittifak içine girmesi de bunun sonucudur.

Aleviliğin Anadolu'ya gelmesinden çok önce İslamiyet'le tanışan Kürtler; Emeviler çağına değin uzanan bir ilişki dönemini taşırlar. Emevi ve Abbasi Askerlerinin Anadolu'ya akınları ile bu bölgelere taşınan İslamiyet, kesinlikle Sünni niteliklidir.

Yalnız **Seyyit Ebül Vefa** ile Suriye'nin kuzey bölgelerinde Alevilik temsil edilmiştir. Türklerin Anadolu'da yoğunlaşması üzerine **İmam Zeynelabidin'e** bağlı bu ocağın etkisi Doğu Anadolu'nun batısına doğru uzanmıştır. Bugün de bu ocak yaşamaktadır.

146: Türkiye'deki Alevilerin tümü Kürt değildir...

Bu ifade, sanki Türkiye'de Alevilerin çoğunun Kürt olduğu gibi bir anlam taşıyor. Türkiye'deki Alevilerin büyük çoğunluğu Türk'tür. Kürt sayılan Alevilerin Kürtlüğü ise gerçek anlamda tartışmalıdır.

Ayrıca Alevilerin şu veya bu şehirlerde bulunduğu biçimindeki saptamalar da eksiktir. Aleviler, Türkiye'nin bütün kentlerinde, şu veya bu oranda yaşamaktadırlar.

147: Doğu Anadolu'da Osmanlı'ya karşı etnik muhalefetle dinsel muhalefetin tarihsel kader birliği oluşması...

Bu yargı, gerçeği yansıtmıyor, temenniye dile getiriyor... Doğu Anadolu'da dinsel muhalefet sayılabilecek Alevi hareketleri, etnik kesimlerden (Kürt, Ermeni vb...) asla destek görme-

miştir. Dinsel muhalefet, özellikle Kürt derebeyleri eliyle ezilmeye çalışılmıştır.

161: (...) Cumhuriyet yönetimleri ve Diyanet İşleri, (...) Alevileri Sünnileştiremedikleri gibi, onları neredeyse dinsizleştirmiştir.

Alevilerin dinsizleştğini söylemek, elbete, kişinin kendi düşüncesini bütün bir topluluğa aitmiş gibi gösterme yanılgısından kaynaklanmaktadır.

165-166: Önceleri, Hacı Bektaş dergâhı, yetenekli din adamlarını dede olarak atardı; ama bu sistemin yerini, giderek, dedeliğin babadan oğula geçtiği sistem aldı. (...) Dedelik, babadan oğula geçen bir saltanat kurumuna dönüştü.

(....) Dedeler, ağa-dedelere dönüştüler.

Yanlış, yanlış içinde... Alevilikte, dedelik, ocaktan olmakla sınırlıdır. Bu, sistemin başlangıcından beri vardır. Seyyit sayılmayan aileler dışından dede çıktığı görülmemiştir. Anadolu Alevilerinin en az yarısı Çelebiler yerine bağlı oldukları ocakların temsilcilerini dede (mürşit) kabul etmişlerdir. Alevilikte atama dedelik yoktur. Fakat, yoksul kesimin bu temsilcilerini saltanat kurumu olarak görmek, saltanatçıları aklamaktan başka şey değildir.

Ayrıca, son 30 yılın ağızlara sakız olan yargısı, dedelerin Alevileri sömürdüğü görüşü, burada da yineleniyor. Şimdiye kadar, Alevileri sömürerek zengin olmuş Alevi dede zümresi ortaya çıkmamıştır. Alevi kitle kendisini sömürtmez. Ayrıca, günümüze değin, Alevilerin sömürülecek halleri de yoktu (!). Toplumun en yoksul kesimini oluşturan Alevi kitlenin dedelere verdiği “**hakkullahlar**” basit, gönüllü katkılardan öteye gitmemiştir. Para, ürün veya başka biçimde ödenen hakkullahlar, hiçbir zaman Alevi aileyi zorlayacak ölçüde olmamıştır. Gönüllü olarak, o da yılda bir kez verilmiştir...

Dedelerin aldıkları bu ürün ya da paralar, bir sömürü olmadığı gibi karşılıksız da olmamıştır. Dedeler, çalışmalarının hemen hemen tümünü Alevi kitlenin dinsel işlerinin yapılması, sorunlarının çözümüne ayırdıkları için geçimlerini sağlama-

cak zamanın büyük bölümünü harcıyorlardı. Bu durumda, dedelerin, yaptıkları hizmetlerin karşılığını alması en doğal bir durumdur. Yaptıkları iş ister beğenilsin, ister beğenilmesin, dedeler de önemli ölçüde emek tüketiyorlar, **Hakkullah** olarak da çalışmalarının karşılığını alıyorlardı. Onların emeği de herkesinki gibi kutsaldı.

170: Nüfusumuz 60 milyon kabul edilirse, bunun 18-20 milyonu Alevi tahmin edilmektedir. (...) Bu oran tarihte de böyledir.

Türkiye'deki Alevi oranının tarihte bugünkü gibi (tahminen üçte bir) olduğunu söylemek yanlıştır. Bizim bulduğumuz belgelere göre, 16. Yüzyıl'da bile Anadolu halkının çoğunluğu Alevidir. 13. Yüzyılda, Anadolu'daki Müslüman nüfusun yüzde 60'ının Aleviler olduğu tahmin ediliyor. 16. Yüzyıl'daki Anadolu nüfusunda bile çoğunluk Alevilerde idi. Osmanlı sarayından valilere gönderilen gizli buyruklar bunu açıkça gösteriyor. Zaman içinde, Osmanlı devletinin yoğun baskısı ile, Aleviler Sünnilleşmişlerdir.

Prof. Mehmet Fuat Bozkurt'un Yanılguları

Alevilikle ilgili dizi yazısı **Sabah** Gazetesi'nde yayınlanan Prof. **Mehmet Fuat Bozkurt** da bazı görüşler ileri sürdü. Bizce, bu dizi yazıda da ciddi bazı yanlışlar vardı. Bunlardan önemlilerine kısaca değinmek gerekiyor.

(Siyah alıntılar, Bozkurt'un fikirleridir.)

Ali, dördüncü halifedir:

Prof. **Bozkurt**'un görüşü, Sünni tarihçilerin ve Sünni ideolojinin aktarılmasından başka şey değildir. Alevi inancına göre Hz. **Ali** halife değildir.

Görüldüğü gibi bölünmeler (Yani peygamberin ölümünden sonra ortaya çıkan ayrılıklar) **basit kişisel anlaşmazlıklara dayanıyor:**

Bu da yanlış bir değerlendirme olup geleneksel Sünni yaklaşımın aktarılmasından ibaret. Peygamberin ölümünden son-

ra Müslümanlar arasında çıkan bölünmeler siyasal, ekonomik ve inançsal nedenlerden doğmuştur. Bu bölünmeyi böyle basitleştirmek, Alevilik olgusunun kökeninde yatan toplumsal gerçekleri görmemek demektir. Yazarın buradaki amacı, Aleviliği İslamiyetin dışına taşıma arzusundan doğmuştur.

Kökeninde Alevilik, Anadolu'da toplumsal olayların ortaya çıkardığı, Orta Asya'dan ön Asya'ya değin birçok dinlerin izlerini taşıyan bir Anadolu dinidir.

Ne yazık ki bu görüş; **Abdölbaki Gölpınarlı'nın** batılı araştırmacılar­dan kopya ettiğı bir uydurmadır. Aleviliğı kötülemek amacıyla üretilen bu tez; orijinal olmak sevdasındaki bütün yazarlar tarafından yinelenmektedir. Şeriatçı kesime düşman kafaların; İslamiyeti onlardan ibaret görerek, Alevileri bu tezle kurtarmaya çalışmaları yanlış bir gayretkeşliktir.

Burada şunu önemle vurgulayalım: Gökten yere inmiş; başka kültürden ve uygarlıktan etkilenmeden yaratılmış bir din yoktur. Kültür yoktur... Her kültür ve uygarlık, önceki kültürlerin veya çağdaş kültürlerin etkisinde kalmış, onlardan yararlanmıştır. Bu çok doğal bir olgudur.

Böyle olunca, bazı etkilenmelere bakarak, bir kültürü, şu veya bu kültürün eseri saymak yanlış olur.

Alevilikte, daha önceki kültürlerin etkisini görerek onu İslamiyet'in dışına atmaya çalışanlara şunu soralım:

İslamiyet'ten; **Musevi, Hristiyan, Sabii** dinlerinin öğelerini; **Yunan, İran, Hint** kültürünün etkilerini çıkarsak geriye ne kalır? Çok az şey... **Kuran-ı Kerim**'de anlatılan olayların tümü, **Musa** ve **İsa** dinlerinin kitaplarında vardır. Şimdi, bu durumda Müslümanlığı da **Musevilik** mi sayacağız? Elbette hayır!

Alevilikte, Şamanizmin etkisini görerek, onu bir Türk dini sayma yanlışlığı da bunlardan birisidir. Türkler Müslüman olmadan önce Alevilik ortaya çıktığına göre Aleviliğı Türklerle sınırlamak da yanlıştır.

Doğru tavır, Aleviliğın Türkler tarafından ne durumda alınıp ne hale getirildiğini araştırmaktır.

Prof. **Bozkurt** kardeşimiz; Aleviliği; eski doğu dinlerinin ve Anadolu uygarlığının üzerine çekilmiş İslami bir örtü diye nitelerken de aynı seçmeci tavrı takınmaktadır.

Kendisinin; Alevi inanç biçimini yaşayan bir ortamdan çıkmış olması, çok büyük bir avantaj iken; temel İslami unsuru görmezden gelerek; konuyu bilmeyen yabancı yazarların ve Aleviliğin düşmanlarının kitapları arasında iz kovalaması ya-nıltıcı olmuştur.

Aleviliğin Bölünmesi: 1 – Alevilik; Baba İlyas + Hacı Bektaş, 2 – Bektaşilik: Hacı Bektaş Tekkesi ve Balım Sultan, 3 – Kızılbaşlık: Erdebil Tekkesi ve Şah İsmail. Aleviliğin bu bölünmesi her nedense günümüze değin ortaya konmamıştır. Buna bağlı olarak da araştırmacılar pek çok yanlış yapmıştır.

Prof. **Bozkurt**; yine büyük iddialar ileri sürüyor. Bir kez, kendisinin verdiği bu bölünmeyi, Alevilik üzerine yazı yazanlar; şöyle veya böyle dile getirmişlerdir. Hatta, Sünni yazarlar daha ayrıntılı bölümlemeler de yapmışlardır. Fakat, bu bölümlemenin yanlış olduğunu söyleyen yazarlar da olmuştur.

Ve, Sayın **Bozkurt**'un bu bölümlemesi yanlıştır... Çünkü, Alevi toplumunun içinden çıkanlar bilirler ki, Aleviler kendilerini **Bektaşî, Kızılbaş ve Alevî** gibi üç grupta görmezler. Bütün bu bölümler, kendilerini Alevi sayarlar ve **Ehlibeyt** yolunun yolcuları olarak görürler. Şehirlere yerleşen Aleviler (Bektaşîler)de kendilerinin Alevi olduğunu kabul ederler.

Bektaşîleri, Alevilerden ayrı görenler; Sünni yazarlardır. Bunlar, Alevi yolunun özelliğini bilmediklerinden bazı erkân farklılığını, felsefe farklılığı gibi algılamışlar, öyle değerlendirmişlerdir. Kitaplara son derece sıkı bağlanan Sayın **Bozkurt**, canlı Alevi toplumu dururken, bir kısım aktarma bilgilerden ayırımlar yaratmak yoluyla gerçeği parçalamıştır.

Anadolu'da **Kızılbaş** adıyla anılan kesimler de Alevilerdir.

Ayrıca dedebabalara bağlı kent **Bektaşîleri** bile Alevidir... Bunların yoğun baskı nedeniyle bazı Sünni kuralları benimser

gibi olmaları da takıyyeden kaynaklanmıştır. Bugün, bilgili dedebabalar (Örneğin, **Bedri Noyan**) Alevi ile Bektaşî'nin temelde aynı olduğunu söylemektedir. Doğrusu da budur. Geçmişte, post kavgası yüzünden üst seviyede ortaya çıkan sürtüşmeleri, ciddi yol ayrılıkları gibi göstermek yanıltıcıdır.

Alevilik, hem Bektaşîliği, hem Kızılbaşlığı kapsayan genel addır. Aleviliği İslamlıktan ayrı bir din saymak; istenmeden de olsa İslamiyeti yalnız Sünnilik olarak gören Mollaların tutumuyla aynı paralele düşmektir.

Bektaşîlik, Osmanlı'nın yanında yer almıştır.

Bektaşîler Anadolu'daki Kızılbaş Alevilerce pek sevilmazler. (...) Sünnilere yakın gözle bakarlar.

Sayın Prof. **Bozkurt**; Alevileri işte bu tezlerini doğrulamak üzere üçe bölüyor. Hemen belirtelim ki, Aleviler arasında; onları yönlendiren dedelerin kaynaklarına göre en başından beri bir gizli sürtüşme vardır. Örneğin, **Çelebiler**; gerçek dedelerin kendileri olduğunu söylerler. **Hacı Bektaş** soyundan geldiklerini söyleyip bütün ocakların onlara bağlı olması gerektiğini savunurlar. **Hacı Bektaş** soyundan gelmeyip de soyları yine 12 İmamlara çıktığı söylenen ocakzadeler vardır. Bunlar da dededirler. En iyi dedeliği kendilerinin yaptıklarını söylerler. Bu kesimin çoğu **Erdebil** tekkesinin düşüncesine göre biçimlenmiştir. Bir de 16. Yüzyıl'da ortaya çıkan **dedebabalık** kurumu vardır. Dedebaba geleneği, Alevi aileden gelmeyenleri de yola almaktadır. Bunlar, Bektaşî dedelerinin soyla değil düşünceyle seçilebileceğini ileri sürerler. Bu kesimler arasında sürekli tartışmalar olmuştur. Hatta **Çelebiler** bile **Hudadathı ve Mürselli** diye ikiye ayrılmışlardır.

Bütün bu ayrılıklar, felsefeden kaynaklanmaz. Uygulamadan ve bir de ekonomik çıkarlardan etkilenir. Anadolu Alevilerinin yarıya yakını **Çelebileri** dede bilir. Bunlar, kendilerine **Bektaşî** bile demezler. Alevi olduklarını söylerler. Diğer ocakların yandaşı olan Aleviler de bunları **Alevi** bilirler. Aralarında ayrı, gayrı yoktur. Ancak, dede ocaklarından bazı kişiler, talipleri ellerinden gitmesin diyerek, birbirleri için dönüklük suçlamasında bulunmuş olabilirler. Ama, Bektaşîler diye nitelenen

Hacı Bektaş tekkesine bağlı kesim için bu suçlamanın yapıldığı duyulmuş değildir. Gerek **Sufi Sürekleri** denilen ocaklardan gelenler ve gerek diğer ocaklar; **Hacı Bektaş'ı** ve yolunu saygıyla anarlar.

Bugün, özellikle bu yapay bölünmelerin saptanması, bölünmüşlüğü getirdiği yıkımların, kırımların gösterilmesi gerekir. Geçmişte, ortaya çıkan kişisel sürtüşmeleri, maddi çıkar çekişmelerini, felsefi ayrılıklar gibi göstermek, Alevilik olayına büyük zarar verir. Bu konuda gerek Çelebilere, gerek ocakzadelere, gerekse dedebabalara büyük görev düşmektedir. Bunlar, aralarındaki çelişkiyi bir an önce çözmek zorundadır.

Alevi bölünmesi, daha hoşgörölü bir akım olan Bektaşiliği doğurmuştur.

Bektaşiler tarih boyunca Osmanlı sarayı ile iyi geçinmişlerdir.

Yazar burada ne demek istiyor acaba? Bektaşiliği daha hoşgörölü sayıyor. Sonra bunları sarayın işbirlikçisi yapıyor. Kalan Aleviler ise hoşgörösüz bir topluluk... Bektaşî, hem hoşgörölü, hem işbirlikçi... Alevi, işbirlikçi değil... Hoşgörösüz mü? Bu değerlendirmeler, iler tutar olmayan bir söz karmaşası. Nedeni de, yukarıda yaptığı suni bölümleme...

Alevilikteki, eline, diline beline sahip ol ilkesi, Maniheizmden geçmiş olmalı.

Prof. **Bozkurt**'a bakacak olursak, **Alevilik** diye bir şey yok ortada. Şuradan buradan aşırma bazı değerler var. (Latife olsun: Tıpkı güzel bir çobansalatası... Biber Hint'ten; soğan Anadolu'dan, hıyar Arabistan'dan; maydanoz Hristiyanlıktan; domates Şamanizm'den...)

Hacı Bektaş'ın Sünni yöneticilerle uyumlu yaşamı, onun kurallı bir tarikat kurmasına engel olmaz.

Hacı Bektaş Veli'nin Sünni yöneticilerle uyumlu biçimde yaşadığına ilişkin ortada bir belge yok. Tam karşıtı, Karamanoğlu ayaklanmalarının felsefi dokusunun altında **Hacı Bektaş** düşüncesinin izini bulmak mümkün. Sarayla uyuşum içinde yaşayan bir **Hacı Bektaş Veli'nin, Mevlana Celalettin'den** hiçbir farkının olmayacağı, biraz düşünölünce anlaşılır...

Kadıncık Ana, Hacı Bektaş'ın büyütmeliği (manevi kızı).

Bu da çok zayıf bir varsayımdır. Alevi geleneğinde evlenmeme diye bir şey yoktur; hatta bu yasaktır.

Şii Şeyh Cüneyt. (...)

Yazar hem **Şah İsmail'i** Kızılbaş sayıyor; hem de onun dedesini Şii yapıyor ve Alevilikten atıyor. Çünkü, **Bozkurt'a** göre Alevilik ile Şiilik ayrıdır.

Cüneyt, “şeyh” değildir. Alevilikte şeyhlik yoktur. **Cüneyt** tam bir Alevi dedesidir.

Balım Sultan, Sırp Prensi ile Sersem Ali Baba'nın oğludur...

Yazar, masal gibi anlatılan bazı söylenceleri, tarihsel gerçek gibi kabul ediyor. **Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli** soyundandır. Fakat, Osmanlı Sultanı **Bayezit** zamanında, Aleviler için tek lider gibi gösterilmeye çalışıldığı anlaşıyor. Böylece Ocakzadelere bağlı kitlelerle **Şah Safi** yandaşı Alevileri denetim altına almaya çalıştıkları söylenebilir. **Balım Sultan'ı** Bektaşilik için olduğundan fazla büyük gösteren dedebabalardır.

Alevi geleneği ve şiiri, **Balım Sultan'ın** eskiden beri Hacı Bektaş soyundan geldiğini bildirmektedir. Fakat, onun Aleviliği canlandırdığı gibi iddialar tamamen yanlış, uydurmadır.

Balım Sultan'ın Sırp Prensi'nin ve **Sersem Ali Baba'nın** oğlu olmadığını **Celalettin Ulusoy** gösteriyor.

Başiboş kalan bazı Aleviler ise İslamiyet'in dışına kaymış ve Kızılbaşlığı benimsemiştir. Bunlar, zamanımızda yok denecek kadar azdır.

Sayın Prof. **Fuat Bozkurt**, oturmuş, Osmanlı şeyhülislamı gibi durmadan fetva veriyor ve önüne kim gelirse Müslümanlıktan atıyor. Daha önce, Kızılbaş olarak **Şah İsmail** ve Erdebil ocağını göstermişti. Bunlar eskiden Alevilerin en az yarısını oluşturuyorlardı. Bugün de Türkiye Alevilerinin yarıya yakını **Şah Safi** erkânını uygular. **Hatayi** de bu erkânın üstadı olarak şahlanır. O da mı Alevi değil? **Hatayi** midir, İslamiyet'in

dışına çıkan? Bu düşüncelerin iler tutar bir yeri olmadığını Prof. **Bozkurt** yetiştği bölgelerdeki yaşayan Aleviliği inceledi, kolayca anlardı. Hemen belirtiyim ki, Anadolu'daki Alevilerin tümü Kızılbaşdır.

Prof. **Bozkurt**, yazısında Türkiye'de ancak 27 ilde Alevilerin yaşadığını ileri sürerek, Türkiye gerçeğini tanımadığını gösteriyor. Bugün Türkiye'de önemli sayıda Alevi nüfusun bulunmadığı hiçbir il yoktur.

Cem, Babalı yürüyüşü (isyani) sırasında, öbür halklarca da öğrenilmiş olmalıdır.

Bir teori daha, ama yine karışık.... Alevi cem törenlerini başka hangi halklar biliyor? Ayrıca, savaş yürüyüşü sırasında cem nasıl yapılır; hadi yapıldı diyelim, bu atmosferin içine girip de cem öğrenmeyi başka hangi halk ister?

Anadolu'da Aleviliğin kurumlaşması, Babalı ayaklanmasına (1240) dayanır.

Daha sonra bu ayaklanmaya katılanların sayısının 6 bin kadar olduğu vurgulanıyor. O çağda, Anadolu Türk nüfusunun çoğunluğunun Alevi olduğunu, dönemin gezginleri (İbni Batuta) dolaylı olarak bize duyuruyor. Böyle bir azınlığın başkaldırısını, Aleviliğin kurumlaşma temeli olarak göstermek de gerçektir gibi görünüyör.

Acı Bir Anımsatma

Prof. **Bozkurt**'un bu yazısından sonra, Türkiye'de şeriatçı çizgide yayın yapan ve Alevilere her fırsatta saldıran **Zaman Gazetesi**'nde bir yazı çıktı. 18 Şubat tarihinde **İsmail Yediler**'in “**Hangi Gaye İle?**” başlığı altında yayınladığı yazıda, **Fuat Bozkurt**'un yazdıkları değerlendirildikten sonra şöyle deniliyor:

“Bu yazı dizisi çelişkilerle dolu. Fakat, bizi düşündüren husus, Diyanet işlerinin yayınladığı mealde (Kuran çevirisi) yanlışlık var, diye güya titizlik gösterenler, bu tezatları nasıl görmezlikten gelerek iftiharla neşrettiler? Ayrıca Alevilik için sabık veya sapık mezhep denildi diye mahkemeye verenler (Zaman Gazetesi mahkemeye ve-

rilmişti) sonra da; biz bundan çok taciz ve rencide olduk, tazminat da isteriz diyerek mahkemeye başvuranlar, acaba Alevilik için aynı manaları ihtiva eden bu dizi için niye mahkemeye başvurmamışlardır? Eğer Sabah Gazetesi'nin yayınlarını aynen kabul ediyorlarsa, Zaman Gazetesi'ni mahkemeye vermelerinin o takdirde gerçek sebebi nedir?"

Sorumsuzca ortaya atılan görüşlerin neye mal olabileceğinin ilginç bir göstergesidir bu yazı... Bir taraftan, Alevilerin şeriatı uymaları gerekir, diyeceksin; öbür taraftan, Alevileri; bırak şeriatı, İslamiyet'in de dışına atacaksın... Sonuçta da gericielerin, Alevi düşmanlarının diline sakız, elinde koz olacaksın...

İsmet Zeki Eyuboğlu'nun Görüşleri

İsmet Zeki Eyuboğlu, Türk kültürü üzerine yoğun araştırmaları olan ve dille felsefeyi de bildiğinden etkili saptamalar yapan bir araştırmacıdır. Kendisinin Alevilik ve özellikle de Bektaşilik üzerine görüşleri de ele alınarak irdelenmelidir. Hemen belirtelim ki, **Eyuboğlu**, Alevilik-Bektaşilik olayına içtenlikle ve iyiniyetle yaklaşan bir yazar olmasına karşın, Alevi yolunun içinden çıkmadığı için, bu kapalı dünyanın sırrını çözmeğe çalışırken yanlış saptamalar yapmaktadır. **Hacı Bektaş Veli** adlı son kitabında, bizce **Eyuboğlu** şu değerlendirme hatalarına düşmüştür:

Hacı Bektaş Veli, (...) Makalat'a göre tartışma götürmez bir şeriat adamı olarak nitelenmiştir.

Makalat, Sünni inaçlara göre düzenlenmiş (...)

Yazar, buna benzer yargıları, değişik yerlerde yineliyor. Halbuki, **Makalat**, Alevilere, yolun kurallarını öğretmek üzere yazılmış didaktik bir eserdir. Daha önce belirttiğimiz gibi, kitapta, **4 Kapı-40 Makam** kavramı açıklanır. **4 Kapı 40 Makam** düşüncesi, şeriatçılık değil, şeriatı aşan bir dünya görüşüdür. Sünni düşüncede bu felsefenin asla yeri yoktur. Aleviliği ayrıntıyla bilmemekten dolayı, bütün yazarlar, **Hacı Bek-**

taş'ın şeriat kapısından söz etmesini, onun Sünniliğinin kanıtı saymışlardır. Bu, yanlıştır.

Bu konuda söylenecek en önemli husus da şudur: Alevi geleneğinde, Sünni kesimden insanların yola alınması diye bir şey yoktur. Hele hele, geçmişte Sünni olan birisinin “**pir**” sayılması, dinsel lider yapılması asla ve asla mümkün değildir.

Geçmişinden en küçük kuşku duyulan birisi, sıradan Alevi (talip) bile olamazken, **Hacı Bektaş** gibi “**Veli**” yapılan birisinin başlangıçta Sünni olduğunu söylemek büyük yanılgıdır. Bu durum Alevi geleneğini ve yol kurallarını bilmemekten kaynaklanır.

Ayaklanan, yönetici kurumları sarsmaya çalışan, devletin gücünü azaltma amacını güden ayaklanmalar arasında, Hacı Bektaş Veli'nin izini süren görülmemiştir. (...) Hacı Bektaş Veli geleneğini sürdüren kırsal kesim insanların din adına ayaklandıklarını gösterir sağlıklı bir kaynak da yoktur elimizde.

Tamamen tarihi gerçeklere ters yargılar bunlar. Eğer, yazar **Hacı Bektaş Veli**'yi Alevi saymıyor, dedebaba çizgisinin bir şeyhi gibi görüyorsa, dedikleri doğru sayılır. Fakat, Osmanlı devletine kafa tutan ve Anadolu'da ayaklanma geleneğini yaratan güçlerin temeli Alevilere dayanır. **Bektaş Veli** geleneğinin, İran'daki Safevi geleneğinden önemli bir farkı olmadığını, 16. Yüzyıl'dan kalan erkânnameleler, şiirler ve bugünkü uygulamalar açıkça gösterir. **Bektaş Veli** soyunun cem töreni ile, sanatı ile Erdebil Sufilerinin cemi, sanatı aynıdır. İsyançı Aleviler, **Bektaş Veli**'nin yolunun yolcularıydılar. 16. Yüzyıl'da peş-peşe kopan isyanların tümü bu geleneğin Osmanlı zorbahğına, yoğunlaşan şeriata tepkisinden başka şey değildir.

Bektaş Veli, bir yanağına vurulunca öbürünü uzatan bir gelenek yaratmamıştır. Bu pasif görüntüyü, daha sonraki dönemlerde yolun en tepesindeki bazı kişilerin davranışlarına bakarak çizmek yanıltıcıdır.

Onda; “**Peygamber Tanrı ile buluşur, konuşursa, ben de zamanı ve mekânı aşarım**” tavrının bulunduğunu, **Vela-yetname**'deki öyküler açıkça gösteriyor.

Velilik (velayet) mirasının sürdürücüsü sayılan, İmam Ali'nin don değiştirmiş hali kabul edilen Veli **Hacı Bektaş**, bu özelliği, kendinin hakkı da saymıştır.

Bahım Sultan'ın **İkinci Bayezit** ile (Ve, oğlu **Selim** ile de!) girdiği işbirliğinin Alevilere yararı olmadığı anlaşılnca, en tepedekiler, hem de **Hacı Bektaş** merkezindekiler, Osmanlılara kafa tutmuşlardır. Bunun en somut örneği, **Kalender Çelebi** isyanında açıkça görülür.

Horasan'dan, koyu şeriatçı bir Yesevi dervişinin yalnızca Anadolu'ya özgü bir takım gelenekleri yanında getirmesi kolay açıklanmaz.

Sayın **Eyuboğlu** da, Prof. **Fuat Köprülü**'nün **İlk Muta savvıflar** adlı çalışmasından yola çıkarak Yeseviliği koyu Sünnilik olarak görüyor ve ona geleneksel olarak bağlanan **Hacı Bektaş Veli**'yi de koyu Sünni sanıyor.

Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevi'ye bağlansa da, bağlanmasa da, Yesevilik koyu Sünnilik değildir. Bunun açıklamasını daha önce yaptık.

Peki, hangi etkenler altında, Horasan'dan gelen bir Yesevi dervışı, birdenbire Kuran'ın, hadislerin dışına çıkmakla kalmadığı gibi, onlara büsbütün ters düşen bir uygulamayı yürürlüğe koyabiliyor; birçok dini bütün Müslüman onun çevresinde toplanabiliyor?

Burada, daha önce vurguladığımız geleneksel şartlanmanın **Eyuboğlu**'nu da yanılttığını görüyoruz. Bu şartlanmaya göre, Müslümanlık demek, yalnızca Sünnilik'tir; temeli de şeriatır.

Halbuki, Alevi felsefesini açıklarken ortaya koyduk ki, Aleviler de İslam çizgisi içinde, Kuran'ın içsel (batını) bildirimlerini de dışlamadan, gerçek Müslüman olduklarını söylemişler, bu inancı yürekten duymuşlardır. Fakat, Aleviler; Kuran'ı farklı değerlendirdikleri ve şeriatla sınırlı kalmadıkları için, Müslümanlığı şeriat sananlar, bu durumu anlayamıyorlar. Aleviliği başka bir din sayıyorlar. Ya da Aleviliğin dinsel yönünü çözemeyip o yönüne hiç dokunmuyorlar. Alevilik, Sünni anlayışı yıkarken, dinin dışına çıkmamış, onları yine din sınırları

içinde etkisiz kalmıştır. Zaten, o dönemde, insanların başka biçimde yönlendirilmeleri de olanaksızdı.

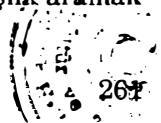
(Bektaşiliği) toplumsal bir yapıya dönüştüren (...)
Balım Sultan'dır.

Bu görüş de saray çevresinde oluşan yazılı kaynakların yarattığı yanlışlardan birisidir. İran'da oluşan yeni Alevi merkezinin korkusuyla Osmanlılar, özellikle ikinci **Bayezit** zamanında, Anadolu Alevilerine şirin görünmek istemişler; bu nedenle **Balım Sultan**'la işbirliği yapmışlardır. Böylece **Balım Sultan**'ın kentlerde saygınlığı artmıştır. Fakat bu işbirliği Alevilere bir yarar getirmemiştir. Bu nedenle Alevilerin büyük çoğunluğu için **Balım Sultan**, sıradan bir Alevi büyüğüdür. Gelecek ve başka yazılı kaynaklar, **Balım Sultan**'dan önce Aleviliğin (Bektaşi yolunun) bütün özelliği ile belirdiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle Anadolu'da ortaya çıkan düşünce kurumlarının, inanç öbeklerinin kökeni yine eski Anadolu uygarlığıdır (...)

Yazar insanoğlunun yarattığı uygarlıkların bazı ortak noktalarına bakarak bunların kökenini eski Anadolu uygarlıklarına bağlama eğiliminde. 12 İmam kavramının izlerinin de Anadolu'da olduğunu belirtiyor, bu yaklaşım yüzünden. Halbuki, 12 İmam kavramı Alevi felsefesi içinde beslenerek Anadolu'ya çok sonra gelmiştir. Belki, eski Anadolu uygarlıklarında 12 sayısı kutsal görülmüş olabilir. Bunun Alevilikteki 12 İmam'ın kökeni olduğunu söylemek; açık bir yakıştırmadan öteye gidemez.

Yine yazar, eski Anadolu uygarlıklarında aslan figürlerinin bulunduğunu söyleyerek, Hz. Ali'ye **Allah'ın arslanı** denmesinin kökenini Anadolu'da aramak istiyor. Arslan kavramının kaynağının Anadolu olduğunu kabul etsek bile, bu kavram, Anadolu'ya İran üzerinden gelmiştir. Denilebilir ki, önce Anadolu'dan çıktı, diğer uygarlıkları etkiledi, oradan yine geri döndü.. Bu dönen ile, başlangıçtaki arasında özdeşlik aramak artık olanak dışıdır.

Şunu açıkça belirtelim: Aleviliğin temel kavramları İslamiyete dayanır. Fakat, bu kavramlar, değişik etkilerle Anadolu'da yeniden biçimlenmiştir. Bu etkiler; başta; Türklerin eski dini olan Şamanizmden; Anadolu'da o sıralarda bulunan eşitlikçi Hristiyan düşüncelerinden (Bogomiller); Hristiyanlık arasında saklanarak 13. Yüzyıl'a değin taşınan eski Anadolu uygarlıklarının zayıf kalıntılarından oluşur.

Anadolu'da oluşan Aleviliğin kaynağını Orta Asya dinlerine bağlamak veya eski Anadolu uygarlıklarında aramak, İslamiyet'e karşı olan güncel eleştirel tavırdan kaynaklanmaktadır. Bu tavır, Alevilerin geleneksel bilgilenmelerine, geleneksel uygulamalarına aykırıdır. Ayrıca, bugün, yaşayan Aleviliğin gerçekliğine de ters düşmektedir. Taban arasında yapılacak araştırmalar, söylediğimizin gerçekliğini hemen gösterecektir.

(...) Horasan'dan bir Yesevi dervişi olarak Anadolu'ya gelen genç Bektaş, Amasya'da Baba İshak'la tanıştıktan sonra, yeni bir düşünce ortamına girmiş, eski görüşünü büsbütün değiştirmiştir.

Bu yargıda iki yanlış var. Birincisi, kimi kaynaklara göre Veli Bektaş, Amasya'da Baba İshak'la değil, Baba İlyas ile (Horasanlı İlyas) tanışmış ve ondan eğitim almıştır. İkinci de, hiçbir yazılı kaynak, Hacı Bektaş'ın, Baba İshak'la tanıştıktan sonra düşüncesini değiştirdiğini yazmamaktadır. Yazar; Yeseviliği koyu Sünnilik olarak gördüğü için, Hacı Bektaş'ı görüş değiştirmiş sanıyor.

ŞAH İSMAİL (HATAYİ)

İRAN'da, Türk boylarına dayanarak Safevi devletini kurmuş olan **Şah İsmail** (Alevilerde bilinen adıyla **Hatayi**), güçlü bir ozan olarak Alevi edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Alevilerin dinsel törenleri (Cem ayini) sırasında okunan nefeslerin en önemlileri **Hatayi**'den ve **Pir Sultan Abdal**'dandır. Anadolu Alevileri için **Şah İsmail**'in şahılgı değil, bu yönü önemlidir. Alevi din kültürünün ve edebi kültürün büyük adlarından olan **Şah İsmail**, Aleviler arasında **Şah İsmail** olarak değil de, **Hatayi** olarak anılır... Kendisine “**Şah Hatayi**” de denilir...

1486 yılında doğup 1524 yılında ölen **Şah İsmail**, kitaplar da **Erdebil Seyhi** diye adı geçen **Safiyüddin**'in soyundan gelir. Alevi büyüklerine **Seyh** denilmediği için, **Safiyüddin**'i Aleviler daha çok **Şah Safi** adıyla bilir... Kendisi **Safiyüddin-i Erdebili** diye de anılır. Onun soyundan ve yolundan gidenlere **Erdebil Sufileri** denilir. Anadolu'da **Sufiyan** veya **Sufi Sürekleri** denilen Alevi çoğunluğu da bunların erkânını uygulamıştır.

Şah Safi'nin soyundan gelenlere **Safevi** denilmiş, **Şah İsmail**'in kurduğu devlete, bu nedenle **Safevi** devleti adı verilmiştir.

Şah Safiyüddin, Azerbaycanlı bir Türk ailesinden gelir. Onun, Diyarbakırlı Kürt bir aileden olduğu, bu bölgedeki **Sen-can**'dan göçtükleri yolundaki yorumlar yanlıştır. Daha başlangıçtan beri **Safi**'ye, çevresindeki İranlılar **Türk Seyhi** ve **Türk Genci** diye hitap ediyorlardı. Zaten, **Merv** yakınlarında, **Nişa-**

pur yakınlarında ve Azerbaycan'daki **Derbent** civarında **Sen-can** adlı kentler vardır.

Safiyüddin'in soyunun ortalama 25 kuşaklık bir zincirle yedinci İmam **Musa Kâzım**'a bağlandığı ileri sürülür. Araştırmacıların bazıları, bu bağlantının 16. Yüzyıl'da ortaya çıktığını, uydurma olduğunu söylerler. Bu uydurma iddiası daha 16. Yüzyıl'da Osmanlılar zamanında ortaya atılmıştır.

Şeyhülislam **Ebussuud Efendi**, Aleviler aleyhindeki fetvasında bu iddiayı ortaya atar. Fakat, aynı Osmanlılar, **Şah Safi** soyundan gelip sonradan Sünnileşen bir aileyi **seyyid** sayar.

Bunun örneği **Şah (Şeyh) İbrahim**'in oğlu **Ebu Yahya Muhammet** soyunda ortaya çıkar. Bu soydan gelip de sonradan Sünnileşen bir kol, seyyit kabul edilir. Osmanlılar, 20. Yüzyıl'a kadar bu kola büyük saygı gösterirler. Sarayda görev bile verirler. Bu Sünnileşen Erdebil kolu, İstanbul'da seyyit olarak baş tacı edilir.

Halbuki **Şah İbrahim**'in diğer oğlu **Şah Cüneyt** soyundan gelen **Şah İsmail**, yalancı seyyid sayılır. İmamlarla bağlantısı kabul edilmez. Elbette, bu tavrın altında siyasi kaygılar vardır. Osmanlılara rakip olan **Safevi** devleti, tamamen Türk boylarına dayanılarak kuruldu. İran'da Aleviliğin bir kolunu kuran **Şeyh Safi**'nin dayanağı da genelde Türk boyları idi. Çevresinde hiç **Kürt** bulunmayan bir lideri, bazı tarihçiler **Kürt** sayarak tam bir yanılgıya düşmüşlerdir. Zaten, Safevi kültürü ile Kürt kültürü arasında hiçbir ortaklık yoktur. **Safevi** ailesi, daha başlangıçtan beri özellikle **Türk** boylarıyla ilgilenmişlerdir... **Kürtler**, genellikle Osmanlı düzeni ile uyum içinde olmuşlar ve Sünniliğin en kuralcı mezheplerinden olan **Şafii**'liği yeğlemişlerdir.

Azerbaycan'dan gelip **Erdebil**'e yerleşen bu aile, 12 İmamların yolundandı. Başlangıçta takiyye (gizlenme) gereği, bunlarda bazı Sünni belirtiler göze çarpsa da, bu, Alevi liderlerin baskı karşısında takındıkları tutumdan doğar.

Safiyüddin Erdebili 1252'de **Erdebil**'de doğdu. **Firuz Şah**'ın torunu olan **Safiyüddin**, **Şeyh Zahidi Geylani**'den el

aldı ve ondan ders gördü. Kısa bir süre içinde tasavvuf konularındaki bilgisiyle ün kazandı. **Şeyh Zahidi Geylani**'nin ölümü üzerine onun postuna oturdu. Burada, Alevi düşüncesini yaymaya başladı. Şeyhin kızı **Bibi Fatma** ile evlendi. İran İlhani-lerinin veziri olan yazar **Reşidüddin** ile yakın ilişkiler kurdu, **Reşidüddin** tarafından saygı ve sevgi gördü, korundu. Zamanla, çevresinde toplananlar, ona bağlananlar çoğaldı. Halk üstündeki etkisi, Moğol hükümdarı **Emir Çoban**'ın ilgisini çekti. **Emir Çoban**, **Safiyüddin**'i ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında, **Safiyüddin**, Moğolların İran halkına yaptıkları baskıyı **Emir**'e anlatarak baskının kaldırılmasını sağladı ve halkı huzura kavuşturdu. İslam dünyasının her tarafından kendisini akın akın görmeye gelenler oldu. Bunların önemli bir bölümü de Anadolu'dan gelen Alevilerdi.

Şeyh **Safi** ölünce (1334) oğlu **Sadrettin Musa** posta oturdu. 1334–1392 yılları arasında postta kaldı. Yandaşları binleri buldu.

Hoca Alaüddin Ali, (şeyhliği 1392–1428) babasından sonra tarikatın başına geçti. İlk Osmanlı padişahları bu tarikatın şeyhlerine her yıl **Çerağ akçesi** adıyla hediye gönderirdi. **Hoca Ali**'nin, **Timur** üstünde büyük nüfuzu vardı. **Timur**, **Hoca Ali**'ye, **Erdebil** ve köylerini verdi. Bu durum, Anadolu'daki Alevi zümreleri arasında kendisine çok sayıda taraftar sağladı. **Timur**'un, Anadolu'dan İran'a götürdüğü Türkmenler, **Hoca Ali**'nin ricasıyla Erdebil'e yerleştiler ve **Hoca Ali**'nin müritleri oldular. Bunlardan bir kısmı Anadolu'ya dönerek, pirlerinin propagandasını yapmaya başladılar. Tarikat merkeziyle uzak yerlerdeki müritler arasında rehber araçlar vardı.

Şah İbrahim

Anadolu Alevilerinin erkânı (yol ve yordamı) ve felsefesi ile **Safevi** felsefesi ve yolu birbirine çok benzer. Bu etki, özellikle eski kaynaklarda, **Şeyhlerin Şahı** unvanı ile anılan ve bugün

Alevilerin **Şah İbrahim Veli** dedikleri **İbrahim** zamanında artmış görünüyor.

Şah İbrahim, **Hoca Ali**'nin oğludur. Pirlığı 1428–1447 yılları arasındadır. **Hoca Ali** zamanında, Anadolu Alevi kesimi arasında başlayan çalışmalar, **Şah İbrahim** zamanında, kuvvetlendi, yayıldı... Anadolu Alevileri, bu ocağa aktı. **Hacı Bektaş Ocağı**'nın yanında, Anadolu'da ikinci ve kuvvetli bir ocak oluştu.

Bu ocak, Alevi düşüncesini, doğrudan doğruya iktidara getirmek için çalışmıştır. Siyasi içerikli ve militan tavırlı **Safevi** Aleviliği, Osmanlı baskısı altındaki Türk köylü ve göçbeleri arasında hızla yayıldı. **Şah İbrahim**'den sonra posta geçenler, Aleviliğin dinsel yönünü ikinci plana indirip siyasal mücadeleye giriştiler.

Anadolu Alevileri için iki **Veli** vardır. Bunlardan birisi **Hacı Bektaş**, diğeri **Şah İbrahim**'dir. **Şah İbrahim Veli**, Anadolu Alevilerinin büyük bölümü tarafından veli bilinir. O, İmamların (12 İmam) bilgisinin sürdürücüsü kabul edilir.

Şah İbrahim Veli ölünce (1447) postuna, oğlu **Şah Cüneyt** oturdu. Safeviler **Cüneyt**'ten itibaren siyasi çalışmalara başladılar. **Cüneyt**'in siyasal çalışmaları ve iktidara göz dikmesi nedeniyle amcası **Cafer** ile arası açıldı. Babasının müritlerini çevresine topladı. Azerbaycan, Doğu Anadolu ve İran'ın öteki bölgelerine müritler gönderdi; yer yer isyanlar çıkardı. Karakoyunlu Hükümdarı **Cihan Şah**, bu isyanlar yüzünden onu sınır dışı etti. **Cüneyt** de, Anadolu'daki Aleviler arasında çalışma yapmak için **İkinci Murat**'a başvurdu; fakat bu isteği kabul edilmedi. **İkinci Murat**, bazı hediyeler yollayıp **Cüneyt**'i geri çevirdi. **Cüneyt**, Karamanoğullarına gitti. Amacı anlaşıldığından burada da tutunamadı. İçel bölgesinde, Batı Anadolu'da, Kuzey Suriye'de bulunan Türkmen aşiretleri (özellikle Varsaklar) arasında propagandaya girişti. Bir emirlik kurmak istedi. Memluk Sultanlığı'nın işe karışmasıyla başarıya ulaşamadı. Trabzon Rum devletini ortadan kaldırıp bu devletin toprakları üzerinde bir devlet kurarak amacını gerçekleştirmek istediye de başaramadı. Bundan sonra Akkoyunlu Hükümdarı

Uzun Hasan'ın yanına gitti. Karakoyunlu hükümdarı **Cihan Şah**'a karşı **Cüneyt**'in taraftarlarından yararlanmak isteyen **Uzun Hasan**, kız kardeşi **Alemşah Hatun**'u onunla evlendirdi (1458). **Cüneyt**, bundan sonra **Erdebil**'e döndü. Müritleriyle Gürcü ve Çerkez ülkelerine akınlar yaptı. Kuzey Azerbaycan ve Dağıstan'a hâkim olan Şirvan Hükümdarı **Halil** ile yaptığı savaşta öldürüldü (1460). Ondan sonra posta oğlu **Şah Haydar** oturdu. Pirligi 1460–1488 arasındaydı. **Cüneyt**'in yanında kalan çalışmalarını **Uzun Hasan**'ın kız kardeşinden doğan **Haydar** sürdürdü. Dayısı **Uzun Hasan**'ın kızıyla evlenerek durumu kuvvetlendirdi. Müritlerine On İki İmam'ı ifade eden 12 dilimli kızıl taç giydirdi, sarık sardı. Bu yüzden tarikatın mensuplarına “**kızılbaş**” veya “**Haydari**” denildi. **Haydar**, babasının in tikamını almak üzere, Şirvan Hükümdarı **Ferruh Yesar**'ın üstüne yürüdü; fakat savaş meydanında öldü (1488).

Bundan sonra bu aile hakkında takibata başlandı. **Uzun Hasan**'ın oğlu **Sultan Yakup** 1490'da ölünce, Akkoyunlu ailesi arasındaki saltanat mücadelesinde, Safevilerin nüfuzundan yararlanmak isteyen Akkoyunlu Hükümdarı **Rüstem Bey**, **İstahr** kalesinde tutuklu bulunan **Şah Haydar**'ın oğullarını serbest bıraktı ve Erdebil'de yerleşmelerine izin verdi. Safevi postuna **Şah Haydar**'ın oğlu **Şah Ali** geçti. Pirligi, 1488–1494 arasındadır. **Ali**'nin döneminde **Safevi** ailesinin Akkoyunlular üstündeki nüfuzu arttı. **Şah Ali**, müritleriyle **Tebriz**'den ayrıldı, fakat onun çevresinde toplananların çokluğu **Rüstem**'i kuşkulandırdı. **Ali**'yi de geri çevirmek için kuvvetler gönderdi. Yapılan çatışmada **Ali** öldü.

Bundan sonra İran Alevileri ve Anadolu Alevileri pir olarak **Şah Haydar**'ın diğer oğlu **Şah İsmail**'i önder kabul ettiler. Posta oturan **İsmail**, daha 7 veya 8 yaşında idi. Kardeşi **Ali**'nin ölümü üzerine, tarikatın müritleri onu **Geylan**'da **Lahican** kalesine sakladılar. **İsmail**, Akkoyunlu Hükümdarı **Rüstem**'in öldürülmesinden sonra, 13 yaşında olduğu halde, büyükbabası, **Uzun Hasan**'ın bıraktığı devletin başına geçmek için, gizlendiği **Lahican**'dan ayrıldı (1499). Doğu Anadolu'ya geldi. Yanında birkaç yüz müridi vardı. Sonra Erzincan'a ulaştı. Anadolu'daki

Alevi Türk boylarından “**Rumlu, Ustacalı, Tekeli, Şamlı, Zülkadirli, Varsak, Çepni, Arapkirli, Turgutlu, Bozcalı, Ecirli, Hınıslı**” boyları, onun çevresinde toplandılar. **Şah İsmail**; “**Çapanlı, Karamanlı, Avşar, Kaçar**” gibi boyları da yanına aldı. Anadolu'dan topladığı Alevi askerlerle 1500'de İran'a döndü. **Arran**'ın ve **Şirvan**'ın bir kısmını ele geçirdi. **Azerbaycan** üstüne yürüdü; **Akkoyunlu Elvend Mirza'yı, Nahcivan'da yendi. Mirza, Diyarbakır'a kaçtı. İsmail de Tebriz'e döndü. Bu şehri, Safevilerin ilk başkenti yaptı ve saltanat tacını giydi (1501). Şah İsmail bundan sonra Irak-ı Arab'ı aldı ve Fars hükümdarı Murad Bey'i, Hemedan'da yendi (1503). Şiraz ve Bağdat'ı aldı (1504).**

Akkoyunlu soyundan olanları öldürttü. Kurtulanlar **Dulkadırlılara** sığındı ve geri kalanlar Mısır ve Osmanlı ülkesine kaçtılar. **Şah İsmail, Fars ve Irak hükümdarı Murat Bey'in Dulkadırlı Alaüddevle'ye sığınması üzerine, Elbistan'a yürüdü. Alaüddevle korktu, Turna Dağı'na çekildi. Şah İsmail, Harput ve Diyarbakır'ı aldı (1507). Saltanatını kuvvetlendiren İsmail, Aleviliğe aşırı derecede bağlandı.**

Sünni mezheplere karşı şiddet kullandı. Camilerde ilk üç halifenin lanetlenmesini emretti. Komşu devletlerde, özellikle taraftarlarının çok olduğu **Anadolu'da, Alevi propagandasına** girdi. **Özbek Hanı Şeybanı'nın üzerine yürüdü. Merv'de yapılan savaşı kazandı; Özbek hanı öldü. İsmail, bundan sonra batıda Osmanlı ve Memluklara karşı faaliyete geçti. Alevi propagandasını etkili şekilde geliştirdi. Anadolu'da Yavuz Sultan Selim tahta geçince, Alevilere karşı saldırı başlattı ve saptarılan Alevilerin çoğunu öldürttü. Sonra da İran seferine çıktı. Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim 1 Ağustos 1514'te Çaldıran'da karşılaştılar.**

Osmanlı ordusu, sayıca fazlaydı. Ayrıca ateşli silahları ve topları vardı. Yapılan savaş, **Şah İsmail'in yenilgisiyle sonuçlandı. I. Selim, Tebriz'e geldi. Azerbaycan, Diyarbakır ve Doğu Anadolu, Osmanlı ülkesine katıldı.**

Şah İsmail, 1524 yılında ölünce yerine oğlu Şah Tahmasp geçti.

Şah İsmail, Türk Kültürünü Yaşattı

Şah İsmail zamanında, İran'a, Türk kültürü egemen oldu. Türk unsurların olağanüstü ilgi görmesi, Anadolu'dan İran'a alt katmanlar arasında büyük göç dalgasının doğmasına neden oldu. Osmanlı devleti bunu engellemek için elinden gelen bütün yasaklamaları getirdi.

Şah İsmail zamanında, İran'da sarayın resmi dili **Türkçe** oldu. Devletler arası yazışmalarda Türkçe kullanıldı. Osmanlı sarayında **"kaba Türk"** **"akılsız Türk"** **"eşek Türk"** diye horlanan Türkler, **Şah İsmail**'in yanında baş köşede idi. Yönetim kademeleri, halktan insanların elindeydi. Sarayda halk ozanları bulunuyor; bunlar Türküler okuyorlar; **Şah İsmail**, beyleleriyle birlikte ok atarken, geride duran ozanlar koçaklamalar söyleyerek onları övüyor; tam **Dede Korkut** geleneği yaşatılıyordu. Alevi kültürünün alt katmanlar üzerindeki etkisini yansıtan **Dede Korkut Öyküleri**, adından da anlaşılacağı gibi **"dede"** kültürüne bağlı idi. Bir dede olan **"Korkut"** ata, Oğuz boyları arasında, Alevi dinsel liderlerine verilen **"dede"** unvanı ile anılmıştır. **"Korkut"**, Alevi dedesidir. Bunların geleneğini en iyi biçimde **Şah İsmail** sürdürmüştür. **Şah İsmail**, bizzat yazdığı içli, sade, akıcı şiirlerle Türk insanının duygularına tercüman olmuş ve halk tarafından çok sevilmiştir. **Şah İsmail**'in şiirleri, Türkçe'nin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

O dönemde; mollaların yerini dedeler almıştı. **Şah İsmail** zamanında, İran Şiiliği baskı altına alınmış ve Türk kültürünün baskısıyla, bugünkü Anadolu'da yaşayan Aleviliğin benzeri bir sistem saraya kadar girmişti...

Safevi Devleti, 1736 yılına değin yaşadı. Fakat 17. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren saray, Şii Acem mollaların etkisinde kaldı. Türk Aleviliği baskı altına alındı, eritildi ve yok edildi. Acemlerin, İran'da egemen olmasından sonra ise buradaki Alevilik iyice içdiş edildi. Bugün yalnızca İran Azerbaycanı bölgesinde bazı benzerlikler uygulanır.

OSMANLI DÖNEMİNDE ALEVİ BAŞKALDIRILARI

Türkiye'de aydınlar arasında, genellikle Aleviliğin başkaldırı geleneği üzerinde durulmuştur. Halk katmanlarının alt kesimlerinden oluşan Alevi toplulukları, tarih boyunca, bulundukları ülkelerdeki iktidarlarla mücadele etmişlerdir. Bu konuda elde yeterince kaynak bulunmaktadır.

Şimdiye kadar Alevilik hareketlerini değerlendiren üniversite kaynaklı yazarlar, tıpkı sarıklı müderrisler gibi davranarak, Alevileri bir tür beşinci kol ve vatan hainleri yapmaya çalıştılar. Osmanlı devleti bütün gücüyle savunmasız halkın üzerine gelirken, bu kesimlerin, kendilerini koruyabilmek için, diğer bölgelerden destek almaları, başka devletlerden yardım istemeleri onların yaşayabilmeleri için kaçınılmazdı. İran'da kurulan Safevi devleti, Osmanlı'dan bin kez daha Türk'tü... Ayrıca bu bir Alevi devleti idi. Bugün nasıl yabancı ülkelerdeki Türkler, Türkiye'den destek bekliyorlarsa, Anadolu Alevileri de doğal olarak İran Alevi yönetiminden destek beklemiştir. Alevilerin, İran'daki Alevi yönetimine sempatipleri olduğu kesindir. Fakat, bu iş tersten de olmuştur. İran'daki Sünni kesimler de Osmanlı'dan destek ve yardım görmüşlerdir. Bunun böyle olduğunu, Osmanlı sarayından yazılan fermanlar açıkça gösteriyor.

Başbakanlık Arşivleri'nde bulunan 30 Numaralı **Mühimme Defteri**'nde 186 numara ile yer alan 1577 tarihli padişah fermanına bakıldığında bu saptamanın doğruluğu görülecektir. Özetle şunları söylüyor ferman:

“Şehrizol beylerbeyi'ne Hüküm:

Şah tarafından Solak Hüseyin, Pelangan aşireti üzerine gönderilmiş, malları yağma ettirilmiştir. Pelangan Aşireti Sünni olup bu tarafa muhabbeti olduğu bildirilmektedir. Şimdi sulh zamanıdır. O taraftan sulha aykırı bir hareket olmayınca, bu tarafta da bir şey yapılamaz. Pelangan beylerine mektup yaz ve barış bozulursa, kendilerinin bu tarafa alınacaklarını bildir.”

İran'da Sünni kesim üzerinde oluşan baskı karşısında, buradaki Sünni boyların Osmanlıdan yardım istediği anlaşılıyor. Yaşayabilmek için buna zorunlu olan **Pelangan** aşiretini nasıl vatan haini veya beşinci kol sayamazsak, Anadolu Alevilerini de sayamayız. İnsanın yaşama hakkının üzerinde hiçbir değer bulunamaz.

13. Yüzyıl'da olduğu gibi 16. Yüzyıl'da bile Anadolu nüfusunun çoğunluğu Alevi yolundandır. Bunun kanıtını, saraydan yazılan fermanlarda bulabiliyoruz. 71 Numaralı **Mühimme Defteri**'nde 118 numara ile yer alan bir fermanla özetle şöyle deniyor: **“Rum vilayetinin (Anadolu'nun) halen çoğunluğu Alevidir. Bunlar İran'a sevgi duymaktadırlar. Nezirlerini İran'a yollamaktalar. İran'dan gelenler bunlar arasında propaganda yapıyor. Bunlardan üçü yakalanmıştır. Bundan sonra da böyle dikkatli olun ve asla bu tür çalışmalara fırsat vermeyin...”**

Osmanlı yönetimi, bu çoğunluğun baskı altında tutulması için gizli ve açık bütün baskı yöntemlerini kullanmıştır. Osmanlı dönemini, Türk halkının veya Anadolu insanının mutluluk dönemi gibi gösterenleri, bizzat saraydan yazılan fermanlar yalanlıyor. Osmanlı yönetiminin en muhteşem dönemi sayılan 16. Yüzyıl; Anadolu insanının, özellikle de Alevilerin kan kustuğu bir çağdır. Anadolu'ya yüzyıllar boyunca bir çivi bile çakmayan Osmanlı yönetimi; halk üzerinde korkunç bir terör estirmiştir.

Belgelerin ortaya çıkardığı bir gerçek daha var: İran'da oluşan Alevi gücü nedeniyle Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevi-

leri üzerine öyle açık açık gidemiyor. Fakat; yapacağı zulmü başka bahaneler yaratarak yine yapıyor. **“Gizli katliam dönemi”** diye adlandırılabileceğimiz bu döneme ilişkin; Osmanlı sara-yından valilere yazılmış fermanlardan bazı örnekler vereceğiz.

Başbakanlık Arşivleri’nde bulunan ve Osmanlı devleti-nin resmi belgesi olan bu evrakın sahte olmasına; şunun veya bunun kişisel görüşünü yansıtmamasına asla olanak yoktur.

29 Numaralı Mühimme Defteri; tarih: 1576, Belge No: 488:

“Zülkadir Beylerbeyi’ne hüküm: İran ile ilişkisi bulunan Rafızileri (Alevileri), başka bir nedenle suçlayarak toplayıp öldürün. Yalnız Rafızı olanları ise hapsedin. Sonucu da başkente bildirin.

(Fermanın bir sureti Halep Beylerbeyi’ne yollanmıştır)”

Aynı defterdeki, 489 numaralı ferman özeti:

“Bosyan ve Bozyan Beyi Behlül Beye hüküm: İran ile alâkası bulunan Alevilerin gizlice araştırılması. Bunların başka bir bahane ile idam edilmesi...”

Aynı defterden, 490 numaralı ferman özeti:

“Bozok Beyi Çerkes Bey’e Hüküm: Sancağınızda bulunan Rafızilerden İran ile ilişkisi bulunanların araştırılarak tespit edilmesi... Bunların, başka bir bahane ile idam edilmeleri... İran ile ilişkileri bulunmayan Alevilerin ise saptandıktan sonra Kıbrıs’a sürülmeleri...

(Bir Sureti Kırşehir Beyi’ne)”

30 Numaralı Mühimme defteri’nde de aynı tavrı yansıtan fermanlar bulunuyor. 488 Numaralı ferman; **“defterini dürmek”** deyiminin ne olduğunu açık açık göstermesi bakımından öğreticidir. Belge özetle şöyle:

“Bozok Beylerbeyi’ne hüküm: Kızılbaşlıkla suçlanan kişilerin yazıldığı defter suretleri gönderilmişti. Bu kişiler soruşturulsunlar, Kızılbaşlıkları gerçekse, idam edilsinler. Lakin, yalnız ithamla kalmışsa, (Kızılbaş oldukları kanıtlanamamışsa) bunlar Kıbrıs’a sürülsün.”

1577 tarihli bu fermanın birçok benzeri var. Anadolu'daki bütün yöneticilere bu tür fermanlar yollanmış bulunuyor. Devlet gizlice, bütün Alevilerin katledilmeleri için karar alıyor; bunu uygulatıyor. Bulunan suçlar da, genellikle, **“Hırsızlık yaptı, yol kesti, çeteci”** türü şeyler. Bu Aleviler; geceleri evlerinden gizlice alınıyor; bir çuvala konulup ucuna taş bağlandıktan sonra **Yeşilirmek, Kızılırmak** gibi sulara atılıyorlar, boğuluyorlardı.

Aleviler, içlerine casus dahi sokularak saptanıyor. Adları bir deftere yazılıyor. Deftere adları yazılanlar daha sonra öldürülüyorlar. Yani, **“defterleri dürülüyor”**. Alevilerin Anadolu'da yok edilmeleri için Osmanlı yönetimi elinden gelen bütün uygulamaları gerçekleştirmiştir. Korunaksız köylüler üzerinde oluşturulan dört yüz yıl öncesinin bu terörü karşısında, yaşama mücadelesi veren Aleviler, sıkı bir içe kapanma yolunu seçmişler; kentlerden, ulaşım noktalarından uzaklaşmışlardır.

Osmanlı yönetiminin katliam defterlerine adları yazılmasın diye, pek çok Alevi de yolunu bırakmış, Sünni görünmüş, daha sonra da Sünnileşmiştir. Böylece, Anadolu'da çoğunluktaki Alevi nüfusu azınlığa inmiştir.

Osmanlı yönetiminin yaptığı zulmün birinci derecede sorumluları da Osmanlı din alimleridir. Allah adına fetva ve dolaşısıyla karar veren bu sarıklı cellatlardan en tanınmış **Ebus-suud Efendi**'dir. Bu mollanın yobazlığı o derecede ileridir ki, halk arasında bağnaz kafalılara, onun döneminden itibaren, **“Ebussuut Efendi'nin torunu** (erkeklerle), **gelini** (kadınlara)” denilmeye başlanmıştır. Deyim olarak bu söz yaygınlaşmıştır. Tarih kitaplarında büyük alim diye tanıtılan bu Alevi düşmanı yobazın 16. Yüzyıl'da verdiği fetvalardan uzunca bir bölümü, bugünün diliyle, **Osmanlı'da Karşı Düşünce** adlı çalışmamızdan aktarıyoruz.

Soru: Bir kişi açıktan açığa ramazan gününde yemek yese, sorgulaması sırasında, **“Özrün yokken neden yemek yyorsun?”** diye sorulduğunda yine, **“Ramazan hadistir, düz-**

me koşmadır...” diye cevap verse ve bu sözünde dirense, ona ne yapmak gerekir?...

Cevap: Elbette öldürülmesi gerekir...

Soru: Hazreti Hüseyin soyundan gelen bazıları (seyyidler), **“İbadetle ilgili kurallar bizi bağlamaz. Biz öbür dünyada ahiret kurallarından sorumlu tutulmayız. Biz cennete gireceklerdeniz...”** deseler, bunlara ne yapılmalıdır?...

Cevap: Bu inanç üzerinde direnir de Müslümanlığa(şeriat yoluna) gelmezlerse dinsizlikleri anlaşılmış olur, bu nedenle de öldürülmeleri gerekir...

Soru: Bazı sufiler, **“Bize şeyhimiz böyle buyurdu...”** diye sürekli olarak zikretseler, onlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Şeyhleri olan dinsizin buyruğunu Tanrı peygamberinin buyruğuna yeğledikleri için (Diğer ibadetleri yapmayarak...) tümünün öldürülmesi gerekir...

Soru: Kızılbaş topluluğunun, dine göre topluca öldürülmesi helal midir? Bunları öldürenler gazi, bu öldürme sırasında ölenler de şehit olur mu?

Cevap: Kızılbaşların topluca öldürülmeleri elbette dinimize göre helaldir. Bu, en büyük, en kutsal savaştır... Bu yolda ölmek de şehitliğin en ulusudur.

Soru: Kızılbaşların öldürülmesi, İslam Sultanına (Osmanlı padişahına) düşmanlık besledikleri için mi şarttır, yoksa başka nedenleri de var mıdır?...

Cevap: Bunlar hem sultana isyan ederler, hem de dinsizdirler...

Soru: Kızılbaşların önderinin Tanrı Peygamberinin (Muhammet'in) soyundan olduğu söyleniyor. Bu durumda, Kızılbaşların öldürülmelerinin helal olduğundan biraz kuşku duyulamaz mı?...

Cevap: Hâşâ, en küçük kuşku duyulmaz. Kızılbaşların yaptıkları kötü işler, o temiz peygamber soyuyla bir ilgilerinin olmadığını göstermeye yeter. Ayrıca babası İsmail (söz konusu şah İsmail'dir) ortaya çıktığında, İmam Ali er-Rıza ibni Musa el-Kazım'ın mezarının bulunduğu ve diğer yerlerdeki büyük seyyidler zorlayarak kendi soyunu da onlarınkinden göster-

mek istedi. Direnenleri öldürttü. Bazı seyyitler kıyımdan kurtulmak için bu isteğe boyun eğmişler, fakat dikkat edenlerin anlayabilmesi için de onun soyunu kısır bir seyyide bağlamışlardır.

Ayrıca, soyunun peygambere dayandığı doğru olsa bile, dinsiz olunca diğer kâfirlerden ayrımı kalmaz. Ancak ve ancak doğruluğu tartışılmayacak olan kutsal şeriat töresine uyanlar ve onun sağlam kurallarını koruyanlar peygamber soyundan olabilir. Örneğin, **Kenan, Nuh** Peygamberin oğluydu ama onun yolundan çıkmıştı. **Nuh** Peygamber, **Kenan**'ın kurtulması için yalvardığında, Tanrı, **“O senin soyundan sayılmaz...”** demiş, **Kenan** da, öbür kâfirlerle birlikte boğulup cezalandırılmıştı...

Eğer büyük peygamber soyundan gelmek azabdan kurtulmaya yetseydi, **Âdem** Peygamber soyundan geldikleri için, bütün kâfirler bu dünyada ve öbür dünyada asla azaba düşmezlerdi...

Soru:Kızılbaşlar, Şii olduklarını söylüyorlar, **“Lailahe ilallah”** diyorlar. Kendilerine karşı uygulanan bu ölçüde sıkılığın nedeni nedir? Ayrıntılı ve geniş geniş açıklar mısınız?..

Cevap: Onlar Şii de değildir. Zaten, **“Yetmiş üç yoldan ehli sünnet dışındakiler yanacaktır...”** diyen peygamberimiz durumu aydınlatmıştır. (Aleviler, bu hadisi kendileri için söylenmiş sayarlar ve kendilerini “tarik’ün necat” kurtulmuş topluluk sayarlar. Zelyut) Kızılbaşlar, yetmiş üç yolun tam olarak birinden değildirler. Her birinden bir parça kötülük ve bozgunculuk alıp kendi isteklerine göre yarattıkları sapıklık ve küfürlerine katarak bir sapıklık ve dinsizlik mezhebi kurmuşlardır. Bu kötü durumlarını gün gün artırmaktadırlar. Bunların sürüp giden, bilinen suçlarına bakarak kutsal din yasalarına (şeriate) göre şu yargılara varırız:

O zalimler, ulu Kuran'ı, kutsal şeriatı ve İslam dinini hafife almakta, dinsel kitaplara söverek ateşe atmaktalar. Gerçek din bilginlerini (şeriat âlimlerini) bu bilgileri yüzünden kırmakta, önderleri olan sapık haini Tanrı yerine koyarak ona secde etmekteler. Ayrıca haram olduğu sağlam ayetlerle saptan-

miş olan bütün yasakları da helal sayıyorlar. Ayrıca **Ebi Bekr** ile **Ömer**'e lanet ettiklerinden dolayı da kâfirdirler. Ayrıca, doğruluğu tartışamayacak olan **Ayşe**'nin (Peygaberin ailesi) erdemine ilişkin birçok ulu ayet inmişken, bunlar **Ayşe** anamıza dil uzatarak Kuran'ı yalanlamakta ve böylece de kâfir olmaktadır. Ve yine **Ayşe**'ye yönelik suçlamaları ile peygamberimizin kutsal büyüklüğüne leke sürerek bu yolla peygambere söğmüş sayılırlar. Bu yüzden bütün Kızılbaşların, büyüğü küçüğü ile, kentleri ve eserleriyle yok edilmeleri şarttır. Bunların kâfir olduğundan kuşku duyanlar da kâfir olur...

Kızılbaşlar, **İmam-ı Âzam** ve **İmam Süfyan-ı Servi**'ye göre, eğer tam anlamıyla tevbe eder de İslamiyete dönerlerse ölümden kurtulurlar. Fakat **İmam Malik**, **İmam Şafii**, **İmam Ahmed bin Hambel**, **İmam Leys bin Sad**, **İmam İshak bin Rahuya** ve öteki din bilginlerine göre bunların tevbeleri de kabul edilmez. Elbette boyunlarının kesilmesi gerekir.

Hazret-i İmam (Ebi Hanife) onların hangi yanın inancını benimserlerse o yandan olacaklarını söylemiştir. Bu yargı bilirdir...

Kızılbaş askerleri için ne yapılması gerektiği konusunda bir ikilik yoktur. (Öldürülmeleri gerekir.) Fakat köylerde ve kentlerde kendi hallerinde doğrulukla oturup Kızılbaşların nitelik ve davranışlarından arınmış, dışları da buna uygun kimselerin, yalanları ortaya çıkmadığı sürece, diğerlerine uygulanan uygulamalardan (katliamdan) kurtulmaları gerekir.

Kızılbaşların öldürülmeleri; diğer kâfirlerin yok edilmelelerinden daha önemlidir. Örneğin Medine çevresinde kâfir çokken ve Şam henüz ele geçirilmemişken, **Ebi Bekr** kâfirlere saldırmayı değil, yalancı **Müseyleme**'ye bağlı bu dönemlere saldırmayı yeğlemiştir. Hazreti Ali zamanında Haricilerin kırılması da böyle olmuştur. Bu kesimin kötülükleri çok büyüktür. Bunların kötülüklerini yeryüzünden silmek için çok çaba harcamak, ne gerekirse yapmak lazımdır.

"Kendisinden yardım istenilen ve kendisine bağlanan Allah'tır. Ey Tanrım, günahlarımızı ve işlerimizde-

**ki taşkınlıklarımızı affet. Ayaklarımızı sağlam yere bas-
tır. Kâfirlere karşı bize yardımcı ol.”**

**“Bunu, efendimiz ve en üstünümüz, zamanın büyü-
ğü, İslam ve zafer diyarının müftüsü Ebussuud yazdı. Se-
ne: 955 (1548).”**

Soru: Nahcivan seferinde ele geçirilen Kızılbaş evladı kul
olur mu?...

Cevap: Olmaz...

Soru: Padişah buyruğuyla Kızılbaş topluluğu kılıçtan ge-
çirilip büyüğü küçüğü tutsak alındığında, yakalananlardan ba-
zıları Ermeni olduklarını söylerse, bu durumda kurtulurlar
mı?...

Cevap: Ermeniler kurtulurlar. Eğer Ermeniler, Kızılbaş
askeri ile birleşerek İslam askeri (Osmanlılar) üzerine gelme-
mişlerse dine göre tutsak edilemezler...

Soru: Dört halifeye sövmek ve Kızılbaş olduğu bilinen biri-
sini öldürene ne yapılır?

Cevap: Eğer bu nedenle yapmışsa, hiçbir şey yapılmaz...

Soru: “Peygamberin kimdir?..” denilen birisi, “Bil-
mem...” diye karşılık verse ne olur?...

Cevap: O kişi, gerçek de, yalan da söylemiş olsa kâfir ol-
muş olur... (Öldürülmelidir.)

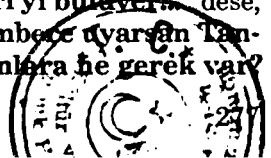
Soru: Bu konuda bazı kişiler o kişiye, “Peygamber yo-
lundan (şeriattan) çıkma, peygamberi tanı, utan...” dese-
ler, o da öfkeyle, “Ben peygamber bilmem.” dese, dine göre
kendisine ne yapmak gerekir?

Cevap: O kişi kâfirdir, öldürülmesi gerekir...

Soru: Müezzin ezan okurken, bir kişi, “Bin kere seslen-
sen, bizden sana varan olmaz...” dese, ona ne yapmak gere-
kir?...

Cevap: Bunu söyleyen kâfirdir, dolayısıyla öldürülmesi
şarttır.

Soru: Bir kişi, diğerine, “Bana Tanrı'yı buluver...” dese,
diğeri de, “Kuran'ı kılavuz alır, peygamberi uyarsan Tan-
rı'yı bulursun...” dese, ötekisi yine, “Onlara ne gerek var?”

Ben onlarsız da bulurum...” diye konuşsa, yahut da “Buldum...” deyiverse, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Dinsizdir, öldürülmesi şarttır...

Soru: Bir kişi, “**Bana İsa Peygamber gibi gökten sofrainer. Birçok insanı vebadan ve başka belalardan kurtardım, kurtarırım. Dilediğimi de kötü duruma düşürürüm...”** dese ne yapmak gerekir?..

Cevap: Bu kişi deli değilse dinsizdir. Derhal yakalayıp sorguladıktan sonra hakkından gelmek gerekir...

Soru: Birisi, “**Dolu cennetten, boş cehennem yeğdir...”** diye şaka yollu konuşsa, ne gerekir?...

Cevap: O kişi kâfir olur.

Soru: Birisi haşrı yadsıyıp, “**Mümine haşır yoktur...”** dese, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Öldürmek gerekir...

Soru: Bir bölük insan, namaz kılmayıp Ramazan ayının farz olduğunu yadsısa ve Ramazan gelince oruç tutmasalar, bunun nedeni sorulunca da, “**Biz yoksul insanlarız. Bize beş altı gün tutmak yeter...”** deseler ve yine “**Şarabın yapıldığı bağlara bakan bizleriz. O bizim emeğimizdir, bu yüzden bize helaldir...”** deseler ve kadınlarıyla birlikte şarap içseler... Ayrıca kâfirlerin toplantı günleri gelince o günlere kâfirler gibi uysalar, saygı duysalar... Bunun gibi şeriata aykırı birçok davranışları olsa, bu insanlara ve bunlara Müslüman gözüyle bakıp söz ve davranışlarını benimseyenlere ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunlar kâfirdirler. Öldürülmeleri gerekir.

Soru: Birisi şarap içse ve içerken haşa, “**Bu şarap güzel bir nesnedir, hoş şeydir. Bunu içmeyenlerin ağzını, avretini filanlayayım...”** diye sövse, diğer birisi de, “**İyi dersin...”** dese, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: İkisi birlikte kâfirdir. Öldürülmeleri gerekir.

Soru: Bir Müslüman diğer bir Müslüman'a cima kastıyla dinine, imanına, ağzına sövse ne olur?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

Soru: Bir kişi diğerine selam verirken, “**Aşk olsun...”** dese diğeri de “**Ya hu...”** diye karşılık verse bunlara ne yapılır?

Cevap: Yüce Tanrı'nın saptadığı selamı beğenmeyip o şekilde selamlaşırlarsa kâfir olurlar.

Soru: Bir kişi, diğer iki kişiyi dinsizlikle suçlarsa o iki kişiye ne yapılır?

Cevap: Bir şey yapılmaması gerekir. Belki dinsiz değildirler...

Soru: Ya bir tanık bulununca, o zaman ne yapılır.

Cevap: Dinsizlikleri anlaşılmış olur ve öldürülmeleri gerekir...

Soru: Kâfir düşününe, “Mübarek olsun.” diyene ne yapılır?

Cevap: Eğer “Mübarek” dediyse kâfirdir.

Soru: Bir kişi, “Şarap içersem peygambere sövmüş olayım.” dese ve daha sonra da şarap içse, ona ne yapılır?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

Soru: Şeyh Bedrettin Simavi ki “Varidat” sahibidir “Bedrettin yandaşlarına küfür ve lanet etmeyen kâfirdir.” diyen birisine ne yapmak gerekir?

Cevap: Aslında, Bedreddin yandaşı olanlar kâfirdir, demek doğrudur. Diğer kâfirleri olduğu gibi bunların adını da anmayıp lanet etmeyen kendi halindeki Müslümanlar kâfir olmaz.

Soru: Simavilerden bir bölük insan şarap içip izinle birbirlerinin eşlerine tasarruf etseler, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Öldürülmeleri gerekir...

Soru: Bir kişi, “Kim Şeyh Bedreddin dervişlerini evine konuk alırsa onu cezalandırıp ayrıca suç parası almak gerekir.” dese bu uygulama dine uyar mı?

Cevap: Konuk alan kötü şöhretli Simavi yandaşıysa uyar.

Soru: Birisi, “Hallacı Mansur şeriate göre kâfir olduyorsa, gerçeğe göre de en yüce mümindir. Gerçekten de Hallac'ın davası doğrudur.” dese ve inancı da bu yönde olsa, bu kişiye ne yapılır?

Cevap: Hallacı Mansur'a yapılan yapılır... (Öldürülür.)

Soru: Hakim İshak'ın yandaşlarından olan üç kişi, “**Kuran'ı, önce gelen kitabı tasdiklen ve ona şahit olarak, hak ile sana indirdik...**” ayetinden yola çıkıp “**ona şahit olarak...**” ibaresinin anlamını sapıtarak “**Halen Yahudilerin ve Nasturilerin ellerindeki Tevrat ve İncil, indirildiği gibidir. Asla değıştirilmemiştir.**” diye konuşsalar ve buna da inansalar... Tevrat adına halen Yahudiler elinde bulunan kitapta Lut Peygamber hakkında, haşı, “**Sarhoş olup kendini bilmez haldeyken kızlarıyla zina eyledi.**” diye yazılı olduğı ve yine yüce Kuran'a muhalif ve zıt birçok şeyler bulunduğı halde, bu kişiler yine bu kitaplara yukarıdaki açıklamaya bağılı olarak inanıp bu inançlarında direnseler kendilerine ne yapmak gerekir.

Cevap: Bu durum çirkin bir bilgisizlik ve açıkça sövgüdür. Bunlar gerçek anlamda tevbe ederlerse bizim imamlara göre ölümden kurtulurlar ama diğler imamlara göre boyunları vurulur.

Azınlığa dayanan, bir azınlık iktidarı olan Osmanlı yönetimi; bir yandan gericilere, bir yandan Hristiyan dönmelele dayanarak Anadolu'yu kasıp kavurmuştur. Bunu en iyi saptayanlardan birisi de **Mustafa Kemal** olmuş, Osmanlı'ya karşı, Alevilerin tutumuna benzeyen amansız bir öfke duymuştur.

Bu nedendendir ki, günümüz gericileri, **Atatürk**'ü birinci düşman sayarlar. Bu nedenledir ki; günümüz Alevileri, kendilerine beş yüz sene kan kusturan Osmanlı'yı yere seren **Atatürk**'ü candan severler.

Bu baskı ve zulüm karşısında Anadolu Alevilerinin önemli bir kitle halinde Cumhuriyet Devri'ne kadar ulaşmaları da tam bir mucizedir.

Bu mucize, onların, gerçekçi tavırlarından, insan sevgilerinden, öğretilerinin sağlamlığından kaynaklanmıştır.

Bu kitlenin bir arada tutulmasında, geliştirilen özel ibadet biçimi cemin ve dedelerin aktardığı geleneksel Alevi kültürünün de büyük etkisi olmuştur.

İsyanların Özellikleri

16. Yüzyıl'daki Alevi isyanlarının en büyük özelliği, yerel olmasıdır. Bulunduğu bölgede güçlenen Alevi liderleri, devletin yoğun baskısına uğruyorlar; bu da onları başkaldırmaya itiyordu. Bu isyancı güçlerin arasında, Sünni kesimden yoksul insanlar, timarları alınan toprak sahipleri de görülüyordu. Bu toprak sahipleri, Osmanlı devleti ile anlaşır anlaşmaz, isyancıları arkadan vuruyorlardı.

16. Yüzyıl kır isyanlarının hemen hemen tümünde asıl güç Alevilerdir.

İsyancı güçler ve liderler; başkaldırı işinde, can derdine düşmüş bir tavır sergiliyorlar. Bir an önce kurtulmak çizgisiyle; artık başka çare kalmadı çizgisi arasında gidip gelen bu tavır; yeterli bağlantılardan yoksun olduğu için belli bölgelerle sınırlı kalıyordu.

Bunun en somut örneği de 1527 yılında çıkan isyanlardır. **Baba Zünnun**, Yozgat dolayları Alevilerinin başında devlete karşı bayrak açıyor. Sert savaşlardan sonra öldürülüyor. Aynı yıl içinde güney bölgelerinden güçlere dayanarak **Hacı Bektaş** evlatlarından **Kalender Çelebi** ayaklanıyor. O da; toprak beylerinin ihanetine uğruyor ve savaş meydanında can veriyor.

Bu ayrı baş çekmelerde, Alevi ocakları arasındaki çekişmenin de etkisi olmuştur, kanısındayız.

Alevi güçlerin, devlet karşısında sürekli bozguna uğramaları, 17. Yüzyıl'da, onların derebeyi isyanlarının içine girmelerine neden oluyor. Devlete kafa tutan yöneticiler; önemli ölçüde Alevi kitleden destek alıyorlar. **Kuyucu Murat Paşa**'nın katliam yaptığı bölgelerin çoğunluğu Alevi yerleşim alanlarıdır. •

Osmanlı devletinin yoğun baskısı ve bir türlü yenilmemesi, Alevilerin sürekli kırılmaları, 18. Yüzyıl'dan itibaren Alevi isyanlarının sonunu getiriyor. Alevilerin yoğunluğunun azalması ve birbirlerinden bile koparak küçük birimler halinde içe kapanmaları, Alevi başkaldırılarını yok ediyor.

PİR SULTAN ABDAL'A İLİŞKİN BELGELER

**Sen benim canımsın gözümün nuru
Ben sana sarıldım pirim Pir Sultan
Gönüller sultanı düşkünler piri
Yandım da kavruldum pirim Pir Sultan**

**Halkını savundun haklı dil ile
Bazen diken ile bazen gül ile
Banaz yaylasından esen yel ile
Estin de savruldun pirim Pir Sultan**

**Adını seslendim şehirden köye
Yüzünü benzettim güneşe aya
Ben senin türkünü çağırdım diye
Ezilip sürüldüm pirim Pir Sultan**

**MİHNETİ'yim ayrılmadım yolundan
Örnek aldım deyişinden dilinden
Ben senin aşkından senin elinden
Öldüm de dirildim pirim Pir Sultan
Mihneti**

Alevi kitlenin tarihi ve kültürü üzerinde büyük etkisi olan adlardan birisi de **Pir Sultan Abdal**'dır. Alevi yolunun bütün özelliklerini şiirlerine yansıtan bu büyük dede, Osmanlı yönetiminin zulmü karşısında baş eğmemenin sembolü olarak, İmam **Ali** ve **Hüseyin**'den sonra Alevilerin belleğine, gönüllerine yer-

leşmiş üçüncü büyük addır... 16. Yüzyıl'da yaşadığı bilinen bu büyük ozan hakkında yakın zamanlara değin yeterli bir bilgi sağlanabilmiş değildi.

Pir Sultan Abdal üzerine daha önce **Cahit Öztelli**'nin saptamalarını temel alarak yaptığımız değerlendirmenin yanlış olduğu da ortaya çıktı. Biz, **Öztelli**'nin, **Hızır Paşa** ile ilgili olarak **Pir Sultan Abdal** adlı kitabında verdiği bilgileri doğru kabul ederek değerlendirme yapmış ve **Pir Sultan**'ın 1588'de asıldığını yazmıştık (Bak: **Halk Şiirinde Gerçekçilik**).

Araştırmacı **İbrahim Aslanoglu**, **Pir Sultan Abdallar** adlı kitabında, **Öztelli**'nin kendisinden aldığı bilgileri kaynak bile göstermeden, yanlış biçimde kullandığını açıklayınca, durumu bizzat ana kaynaklardan araştırdık. Sonuçta, **Aslanoglu**'nun saptamalarının ve işaretlerinin doğru olduğu ortaya çıktı.

Başbakanlık Arşivi'nde, saraydan yazılan fermanların kaydedildiği defterleri incelediğimizde iki **Hızır Paşa** görüyoruz. Bunlardan birisi, Sivas'a, 1547 yılında vezir olarak geliyor. Bu **Hızır Paşa** 1550 yılında Sivasta'dır. 1553 tarihinde ise bu vezir, emekli olarak İstanbul'da bulunuyor.

Diğer Hızır Paşa 1590 yılından itibaren Revan'dadır.

Mühimme Defteri 67, hicri 999 tarih ve 427 sıra nolu ferman bunu gösteriyor. Fakat aynı defterin 137. sayfasındaki 363 nolu fermenda, **Hızır Paşa**'yı 1590 yılında Avrupa'da görüyoruz. Yine 278 numaralı fermenda da onun Avrupa'da bulunduğu anlaşılıyor. Sofya'daki çavuşlarla ilgili bu ferman dan, **Hızır Paşa**'nın Silistre dolaylarında paşa olduğu anlaşılıyor.

Yine 68 Numaralı **Mühimme Defteri**, h. 999 tarihli (1590) 59 sıra nolu emirde ve 71 sıra nolu emirde, **Hızır Paşa**'nın Avrupa'da olduğunu, Leh elçisini karşılamakla görevlendirildiğini anlıyoruz. Kendisi, Tuna yalıları veziridir.

Eğer bu dönemde iki ayrı **Hızır Paşa** yoksa, bu kişi daha sonra Revan Beylerbeyi olarak atanmıştır. Tarihçi **Ali**, bu iki kişinin tek kişi olduğunu gösteren bilgiler veriyor. Anlaşıldığı kadarıyla, **Hızır Paşa**, Rumeli'den doğuya gönderilmiştir. 67 Numaralı **Mühimme Defteri**'nde bulunan 448 numaralı fer-

mandan 1591 yılında **Hızır Paşa**'nın Revan'da olduğunu, daha sonra, 465 numaralı fermanla da Bağdat'a vezir olarak atandığını anlıyoruz. 466 numaralı ferman da bunu destekliyor.

70 Numaralı **Mühimme Defteri**'nde, 95 ve 96 numaralı fermanlardan, **Hızır Paşa**'nın Tebriz'e atandığı sonucu çıkıyor. Bu defterdeki 179 ve 270 numaralı fermanlarda, **Hızır Paşa**'dan sabık Halep beylerbeyi ve sabık Bağdat Beylerbeyi olarak söz ediliyor.

73 Numaralı **Mühimme Defteri**'nde 15 numaralı ferman, 1594 yılında **Hızır Paşa**'nın Tebriz Beylerbeyi olduğunu gösteriyor. Buradan, yine Bağdat'a geçtiği anlaşıyor. Çünkü, 26 numaralı fermanla ondan sabık (eski) Tebriz Beylerbeyi sıfatıyla söz edilip halktan, adamları vasıtasıyla 1000 ile 1500'er kuruşu zorla aldığı, bir soruşturma geçirdiği anlaşıyor. 132 numaralı ferman bunu gösteriyor.

Yine aynı defterin 400 numaralı belgesinde Bağdat muhafızı olan **Hızır Paşa**'nın bölgedeki Arap-Kürt isyanını bastırma görevlendirildiğini görüyoruz.

910 numaralı fermanla, İran'la sınır işini tespit görevinin bu vezire verildiğini anlıyoruz.

1115 ve 1116 numaralı ve 1595 tarihli Tebriz Muhafızı ve kadısına yazılan fermanlardan, önceki vezir **Hızır Paşa**'nın adamlarının reayanın malını ve parasını aldığı için soruşturma yapılması istendiği anlaşıyor. **Hızır Paşa**'nın, İran dolaylarında çalışırken rüşvet işine de bulaştığı; dedikodular ve zorbalıkları ayuka çıkınca, soruşturma geçirdiği anlaşıyor.

Bu soruşturmadan sonra **Hızır Paşa**'nın yıldızının söndüğünü söylemek yanlış olmasa gerek. Bundan sonra, **Hızır Paşa**'nın el altında bulundurulmak için İstanbul'a çağrıldığını tahmin ediyoruz. Bu **Hızır Paşa**'nın Sivas'ta valilik yaptığını gösteren resmi bir belge yok. Sivas'ta çalışan ilk **Hızır Paşa** ile isim benzerliğinden dolayı, daha sonra bazı tarihçiler, bu vezirin Sivas'ta görev yapmış olduğunu yanlışlıkla yazmış olmaları. **Hüseyin Hüsamettin**'in **Amasya Tarihi**'ndeki kayıt da bu karıştırmadan doğmuş olsa gerekir.

1 Numaralı **Mühimme Defterinde** bulunan 1055 sıra numaralı 19 zilhicce 961 (1553) tarihli **Divan-ı Hümayun** (padişah) fermanı, ilk **Hızır Paşa** konusunda açık ve önemli bilgiler veriyor. Fermanın özeti şöyle: “**Sivas sancağındaki Bahtabat Köyü çavuşu Cafer, görevini bırakmıştır. Bu görevin, eski Rum (Sivas) beylerbeyi Hızır'ın isteği üzerine, aynı köy halkından Hüseyin'e verilmesi için Rum beylerbeyine hükümdür...**”

Bu belgenin ilginç yanı, emekli olarak İstanbul'da bulunan eski valinin, Sivas'ı bir köyüne varıncaya değin, hatta, bu köyden bazı insanları ayrıntısına inebilecek biçimde tanıdığını göstermiş olmasıdır. Demekki bu vezir, Sivas'ta oldukça kalmış, çevreyi ve halkı tanımış, halktan da kendisi ile bağlantıyı sürdürenler çıkmıştır.

Kesine yakın biçimde şu söylenebilir: **Pir Sultan Abdal'**ı astıran **Hızır Paşa'**dır. Gelenek, söylentiler ve Alevi şiiri bunun böyle olduğunu gösteriyor. Bu idamı yaptıran işte bu ilk **Hızır Paşa'**dır. Diğer **Hızır Paşa'**nın Sivas'ta görev yaptığını gösteren resmi bir belge bulunmamaktadır. Bu nedenle, eldeki bilgilere göre, **Pir Sultan Abdal'**ın 1547 ile 1553 yılları arasında bir tarihte asıldığını söyleyebiliriz. Zaten bu dönem, Osmanlı-İran ilişkilerinin çok gergin olduğu bir dönemdir. 1548 yılında **Kanuni Süleyman**, **İran'a** sefere çıkmıştır. İran yandaşı olarak bilinen insanlar, bu seferler sırasında temizlenmişlerdir. **Pir Sultan Abdal'**ın da böyle bir kargaşa ortamında tutuklanıp asıldığını varsaymak yanlış olmayacaktır. Tarihi de 1550 dolaydır.

ATATÜRK'LE İLİŞKİ

Alevilerin, cumhuriyetle ve Atatürk'le ilişkileri, onların bugünkü tavırlarının belirginleştirilmesi açısından önemlidir. Bizce, cumhuriyetle ilişki üç ana bölüme ayrılıyor: 1- Kuruluş dönemi ilişkileri, 2- Partileşme ve ikili parti dönemi, 3 - Toplumcu ideolojiye açılma dönemi...

Bilindiği gibi, Aleviler, Osmanlı devleti zamanında, birinci düşman güç ilan edilmişler ve her zaman ezilmişlerdi. Alevilerin, devlet katındaki konumu, bırakalım diğer Müslüman mezhepleri, azınlık sayılan Yahudi ve Hristiyanların durumundan daha kötüydü. Hiç değilse, azınlıklar, inançlarından dolayı öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya değillerdi. Halbuki Aleviler, sırf inançları yüzünden, kolayca katliama tabi tutulabiliyorlardı. Bu nedenle, Osmanlı devletine karşı başlatılan **Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Aleviler tarafından büyük bir memnurlukla karşılandı. **Mustafa Kemal**'in başlattığı bu savaş, dışta emperyalizme, içte Osmanlı düzenine yönelikti. Bunu, Aleviler açıkça anlamışlardı. Zaten; **Atatürk**, bu mücadelesinin başarıya ulaşabilmesi için Alevi kitlenin desteğine ihtiyacı olduğunu biliyordu. Bu nedenle, kendisi, o sıralarda **Hacı Bektaş Veli** postunda oturan **Cemalettin Çelebi** ile ilişkiye geçmek gereğini duymuştu. Aynı postun dedebaba geleneğinden bir başka ortağı olan **Salih Niyazi Dedebaba** ile de **Mustafa Kemal**'in ilişki kurduğu bir gerçektir.

Ali Celalettin Ulusoy'un anlatımına göre; **Atatürk**'ün Samsun'a çıkışını izleyen günlerde, **Cemalettin Çelebi** ile **Atatürk**'ün sıkı temas halinde oldukları anlaşılıyor. **Cemal**

Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları adlı kitabında, Amasya'da **Mustafa Kemal'i** karşılayan heyetin içinde **Cemalettin Çelebi'nin** de bulunduğunu yazmaktadır.

Mustafa Kemal'in Havza'da kaldığı **Mesudiye Oteli** de, **Ali Baba** adlı bir Aleviye aitti ve **Atatürk** burasını bilinçli olarak seçmişti.

Mustafa Kemal, Amasya'dan, Tokat'a geldiği zaman da bir Alevi olan **Rıfat Efendi'nin** evinde kalmıştı.

Atatürk, o dönemlerde **Cemalettin Çelebi'ye** olağanüstü önem vermektedir. **Büyük Nutuk'unda** da şöyle diyor:

“2 Ocak 1920 günü cemiyetin merkez kurullarına ve Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendi'ye, Mutki'de Hacı Musa Bey'e ayrıca bir bildirim yaptık.

Bu bildirimimizin içindekiler ve yazılış biçimi şöyledir: Yolculuğumuz sırasında görüp incelediklerimiz bizlere, gerçek koruyucu Ulu Tanrı'nın yardımı ile meydana gelen ulusal birliğimizin dayanağı olan ulusal örgütün kök salmış, ulusun ve yurdun geleceğini kurtarmak için gerçekten güvenilir bir güç ve erk durumuna gelmiş olduğunu sevinçle gösterdi.

Dış durum, bu ulusal dayanç ve birlik yüzünden, Erzurum ve Sivas Kongreleri ilkelerine göre ulusun ve yurdun yararına elverişli şekle girmiştir.

Kutsal birliğimize, dayanç ve inancımıza güvenerek töreye uygun isteklerimizin elde edileceği güne değin, hiç yılmadan çalışılması ve bu bildirimimizin köylere varıncaya dek bütün ulusa duyurulması rica olunur

**Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal”**

Bu belge, ayrıca **Cemalettin Çelebi'nin**, **Atatürk'le** çok aktif ve sıkı işbirliği yaptığını göstermektedir. **Atatürk**, tebliğin bütün köylere duyurulmasını rica ettiğine göre, **Cemalettin Çelebi**, **Atatürk'ün** başlattığı **Milli Mücadele'nin** daha ilk günlerinde, örgütsel biçimde onun çalışmalarına filen katılmıştır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, Atatürk'ün, Ankara'ya geçerken, **Hacıbektaş'ta Cemalettin Çelebi** ile görüşmeleri kararlaştırılmıştır. 23 Aralık 1919 günü, Mucur Kaymakam Vekili **Nihad Bey'i** de yanlarına alarak Hacıbektaş'a geliyorlar. **Cemalettin Çelebi** o günlerde kalp yetersizliğinden rahatsızdır. Bununla beraber, **Mustafa Kemal Paşa** ve arkadaşlarını çok belirgin bir sevgi ve saygı ile karşılıyor.

Hacı Bektaş'a gelen devlet büyüklerini, postta oturan Çelebi hiçbir zaman dergâhın dışına çıkarak karşılamamıştır. **Enver ve Talat Paşa'lar** en ihtişamlı dönemlerinde buraya geldikleri halde, Çelebi, onları evinin selamlığında karşılamıştır. Fakat, **Mustafa Kemal'e** karşı ilgi o kadar yüksek, sevgi öyle büyüktür ki; **Cemalettin Efendi**, arabasıyla yola çıkar ve **Mustafa Kemal'i** yolda karşılar.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti'ne istifasını göndermiştir. Resmi bir sıfatı yoktur. Bununla beraber **Cemalettin Çelebi**, o güne kadar hiçbir konuğa gösterilmemiş sevgi ve yakınlıkla **Mustafa Kemal Paşa** ve arkadaşlarını ağırlıyor. Devamlı olarak açık misafirhanesi olduğu halde, konukları evine alıyor. Akşam yemeğini tüm konuklar bir arada yiyorlar. **Cemalettin Çelebi** aşırı olmamakla beraber içki kullanmaktadır. Fakat o gün hasta olduğu için doktorlar içkiyi kesin olarak yasaklamışlardır. Misafirlere ikram olarak sofraya rakı ve şarap konulmuştur. **Mustafa Kemal Paşa**, bölgede özel olarak yapılan şarabı merak ederek bir iki kadeh almış, belki de **Çelebi'nin** hasta olmasını ve içki içmemesini düşünerek fazla içmemiştir. Diğer konuklar da onlara uymuşlardır. İki saat kadar süren yemekten sonra, konuklar misafirhaneye geçmişler, sadece özel muhafızı ile **Mustafa Kemal Paşa**, **Cemalettin Çelebi'nin** evinde kalmışlardır. Bu sırada **Cemalettin Çelebi**, hizmette bulunanlara kesin olarak içeri girmemelerini tembihlediği için, **Mustafa Kemal Paşa** ile **Cemalettin Çelebi** arasında geç vakitlere kadar süren konuşmanın konusu kimse tarafından bilinmemektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Samsun'a çıkışından sonra özellikle Erzurum ve Sivas toplantıları sırasında, **Cemalettin**

Çelebi ile temas kurduğu ve sürekli haberleşme halinde bulundukları bilinmektedir. Hacıbektaş görüşmesinde de, aynı konuların daha ayrıntılı şekilde gözden geçirildiği şüphesiz. Hacıbektaş görüşmesinde, en ilgi çekici konuşmayı daha sonraki yıllarda, **Veliyettin Çelebi** sözlü olarak şöyle açıklamıştır: “**Baş başa konuşmalarının bir yerinde Cemalettin Çelebi, Mustafa Kemal Paşa'ya, Paşa Hazretleri diyor, Cesaretli ve basiretli idarenizde Türk Milletinin düşmanı kahredeceğine inancım sonsuz. Yüce Allah'ın milletimize müyesser edeceği zaferden sonra Cumhuriyet ilanını düşünüyor musunuz?**

Çelebi'nin, Cumhuriyet kelimesini böylesine açıkkyürekle söylemesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa heyecan ve dikkatle Cemalettin Çelebi'nin gözlerine bakıyor, biraz daha yaklaşıyor, onun elini avcunun içine alıyor, kulağına fısıldar gibi yavaş fakat kararlı bir sesle: O mutlu günün ilanına kadar aramızda kalmak kaydıyle, evet, Çelebi Efendi Hazretleri diyor.”

Ne yazık ki **Cemalettin Çelebi'nin, Cumhuriyet ilanını görmeye ömrü yetmiyor. Ölümünden birkaç gün önce bu tarihi konuşmayı kutsal bir sır olarak kardeşi Veliyettin Çelebi'ye naklediyor.**

Hacıbektaş görüşmesinden sonra, Ulusal Savaş sırasında olsun ve daha sonra gerçekleştirilen **Atatürk** Devrimleri'nde olsun **Mustafa Kemal Paşa**, Alevilerin yoğun olduğu bölgelerden büyük destek görmüş, şurada burada düşman kışkırtmaları sonucu isyan hareketleri çıktığı halde, bu yörelerde **Atatürk** ve onun devrimlerine karşı en küçük bir olay görülmemiştir. Aleviler, en güç anlarda, **Mustafa Kemal'in** yanında olmuşlar, Kurtuluş Savaşını desteklemişlerdir.

İşin acı yanı, o zamanlar Kurtuluş Savaşı'na karşı olan kesimlerin bugün, Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetin önemli kademelerinde yuvalanmaları, Atatürk'e karşı aynı yıkıcı, yaralayıcı tavrı sürdürmeleridir.

Mustafa Kemal Paşa, Hacıbektaş'ta bir gece kalmış, ertesi gün **Cemalettin Çelebi**, hastalığı sebebiyle fazla yürüyemediği için, oğlu **Hamdullah** ile beraber **Hacı Bektaş Veli Tür-**

besi'ni ziyaret etmiş; hazret avlusunda ayakta bir kahve içmiştir. **Cemalettin Çelebi** ile vedalaştıktan sonra aynı gün Hacıbektaş'tan ayrılmıştır.

Bunu izleyen günlerde **Cemalettin Çelebi**'nin hastalığı ağırlaşmıştır. Elli dokuz yaşında hayata gözlerini yuman **Cemalettin Çelebi**, geleneğe uyularak Kırklar Meydanı'nda toprağa verilmiştir.

Cemalettin Çelebi'nin ölümü üzerine büyük kadeşi **Veliyettin Çelebi**, (1867-1940) Postnişin ve müteveli olmuştur.

(...) **Veliyettin Çelebi** de büyük kadeşi **Cemalettin Çelebi** gibi **Atatürk**'ü bütün gücü ile desteklemiştir. Bütün ülkeye dağıtılan 25 Nisan 1339 (1923) tarihli beyannamesinde şöyle demektedir:

“Anadolu'da bulunan ceddin Hacı Bektaş Veli Hazretleri'ne samimi muhabbeti bulunan bütün sevenlerimize ve bizden yana olanlara duyurulur ki...

Bu milleti yeniden yaratarak bağımsızlığımızı sağlayan; varlığı bütün İslam dünyasına onur kaynağı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Gazi namı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin yayınladıkları bildirge, tümünüzce bilinmektedir. Gazi Paşa'nın vatanın yücelmesi ve yükselmesi konusundaki her arzusunu yerine getirmek, bizlere 'en birinci görevdir. Milletimizi kurtaracak, mutluluğumuzu sağlayacak, onun koruyucu düşünceleridir. Bunu inkâr edenlerin bizimle asla ilişkisi, ilgisi yoktur.

Yüce tarikatımızın bütün üyelerine, Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin gösterdiği adaylardan başkasına oy vermemelerini, vatanımızın kurtulmasının ancak bu yolla gerçekleşebileceğini sizlere bütün önemiyle tavsiye ederim.

Hacıbektaş Çelebisi Veliyettin”

Atatürk bu beyannamenin yayınlanması münasebetiyle **Veliyettin Çelebi**'ye şu telgrafi gönderiyor:

“Çelebi Veliyettin Efendi Hazretlerine,

Yayınla-mış buyurdu-ğunuz, insan-larımıza do-ğru yo-lu gös-teren ko-ruyucu bil-dirgenizin su-re-ti-ni okudum. Ulusal ze-ngin-li-ğin do-ğma-sı-na yar-dı-mcı ol-a-cak gi-ri-şim-i-niz ve ça-lış-ma-larınız i-çin, do-ğru yo-lu gös-teren za-tın-ı-za say-gı-lar su-na-rım. Sö-z ko-nu-su bil-dir-genin ba-sıl-ma-sı ve her ya-na da-ğı-tıl-ma-sı ko-nu-sun-da ha-be-r be-kli-yo-rum. Va-tan-ın ve halk-ın mu-tlu-lu-ğu i-çin hi-zmet et-me-yi ken-di-le-ri-ne ülkü e-di-nen-le-r; Tan-rı'nın se-vab-ı-nı ka-zan-ırlar ve son-su-za de-ğin mu-tlu ol-u-rlar; ef-en-dim.

Gazi Mustafa Kemal”

Bu ve benzeri yazışmalar, Atatürk'ün Alevilere verdiği önemi göstermeye yeter.

Veliyettin Çelebi, Atatürk'ün ölümüne kadar görüşme-lerini ve ilişkilerini sürdürmüştür.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, Aleviler, Osmanlı devleti döneminde asla görmedikleri bir rahatlama içine girdiler. Devlet; resmen yürüttüğü baskıyı sona erdirmişti. Bu durum; Aleviler arasında **Atatürk'ün Hacı Bektaş Veli** ile özdeşleştirilmesine kadar uzanabilen bir Atatürk sevgisi doğmasına neden oldu. Hatta Aleviler yer yer, Atatürk'ü **Mehdi** olarak görme gibi bir tavır da takındılar. Atatürk; Alevilere göre, **“Ahir zamanda ortaya çıkıp dünyanın kötülüklerini ve bozukluklarını düzeltecek olan Alevilerin gaip imamı Mehdi”** gibi algılanmaya başlanmıştı. Kurtuluş Savaşı süreci içinde gözlenen bu tavır, daha sonra da azalarak da olsa sürdü.

Burada, **Dersim İsyanı** ve Atatürk'ün Alevilere karşı tutumu üzerinde de bazı açıklamalar gerekir. **Dersim İsyanı; Atatürk'ün rahatsız olduğu bir dönemin olayıdır.** Kendisi, bu isyanla bizzat ilgilenememiş; Başbakan **Celal Bayar** ile General **Abdullah Alpdoğan**, Tunceli'de bir kırım gerçekleştirmişlerdir.

Dönemin gazetelerini tarayarak yaptığım araştırmada, devlet tarafından, Dersim İsyanına bir Alevi hareketi gözüyle

bakılmadığını gördüm. Devletin bu başkaldırını bastırırken ta-kındığı tavır; Alevileri ezmek tavrı değil, bir aşiret ayaklanma-sını bastırmak tavrıdır. Elbette, bura halkının Alevi olması, hü-kümetteki tutucu bakanların ve geri kafalı bazı subayların zalimce davranmasını gündeme getirmiş olabilir. Fakat, bazı ke-simlerin yaptığı gibi, bunun suçunu **Atatürk**'e yıkmaya kalkış-mak yanlış olur.

1938 Ağustos'unda bastırılan isyanın lideri **Seyyit Rıza** da Alevilik eylemcisi olarak ortaya çıkmamıştır. Dersim olayı ne denli acı olursa olsun; Alevilerin **Mustafa Kemal**'e duydukları sevgiyi yok edememiştir.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimler, ülkede, demokratik havanın daha da yayılmasına önemli katkılar getirdi. Aleviler, kapalı kır yaşamından ağır ağır küçük kentlere ve kasabalara doğru yöneldiler.

Cumhuriyet tarihi içinde, devlet katında Alevilere baskı resmen yasaktı ama; yüzlerce yıl beyni yıkanarak Alevi düşma-nı haline getirilmiş Sünni kesim arasında, Alevilerin horlan-ması sürüp gitti. Alevilere yönelik iftiralar alttan alta cahil ke-sim arasında doğruymuş gibi kullanıldı. Aileler, çocuklarına bu kötü iftiraları ve olumsuz yaklaşımları miras bıraktılar. Bu ne-denle; Sünni halk ile Alevi halk arasında, doğması gereken dostluk ve sıcak hava gerçekleşmedi.

Cumhuriyet tarihinde, çok sesliliğin temelini atıldığı 1960 sonrasında, Alevilik olgusu basit biçimde de olsa kendisini hissettirmeye başladı. Fakat; Alevileri varlık görmeme (onları adamdan saymama) tavrı, gerek devlet katında, gerekse halk arasında sürüp gitti. Alevilerin kendilerini gizleme olgusu, devletten korkma geleneği devam etti.

Alevilerin kendi kimliklerini açıklamaları, onların top-lumdan soyutlanmalarına, işsiz kalmalarına, hakarete uğra-malarına, alaya alınmalarına neden oluyordu.

Bu olumsuzluktan kurtulmak için; Alevi gençler, 1960'lar-dan itibaren yeni yeni yeşeren toplumcu düşüncelere sarıldılar. Batıdan aktarılan toplumcu düşünceler; genelde, Alevilerin ge-

leneklerine uyuyor, onların istemleriyle paralellikler gösteriyordu. Alevi olarak kimliğini sergileyemeyen Alevi gençleri, toplumcu bir kimlikle rahatça ortaya çıkıyor, kabul görüyorlardı.

Bu dönem boyunca, Alevi müziği ve şiiri; bütün toplumcu kesimler tarafından bir propaganda malzemesi olarak kullanıldı ve bu arada katkılarla zenginleştirildi.

Alevi kesimle Sünni kesim arasındaki alışveriş, Atatürk devrimlerinin geliştirdiği havada ilk küçük örneklerini verdi. Toplumcu atmosferin yaygınlaşması ile, bu ilişki ve alışveriş biraz daha canlandı.

Fakat, bu ilişkilerde, ödün veren taraf hep Aleviler oldular. Kendi kimliklerinden korkan, hatta utanan bazı Aleviler, bu kimlikten kurtulmanın yolunun Aleviliği bırakmaktan geçtiğini sandılar. Aleviliğin öldüğü veya yok olduğu söylenerek, bu görüşler desteklendi. Aleviliği yalnız dinsel bir tavır gibi algılayan okumuş Alevilerin ve Sünni kesimden aydın ve demokratların Aleviliğin erimesinden memnurluk duydukları bile söylenebilir. Fakat, 12 Eylül rejimiyle birlikte Türkiye başka bir süreci yaşamaya başladı.

O süreç, Şeriatçı düşüncenin yeniden yapılanma içine girecek gerici ögesinin ön plana çıkartılmasıdır.

Sünniliğin alternatifi olan Aleviliğin eritilmesi için bütün çabalar harcanırken, egemen kültür ögesi olan Sünnilik bütün olanaklarla canlandırılmaya çalışılıyor. Demokrasi, insan hakları, özgürlük savunucusu görünen ilerici-devrimci kesimin bir kanadı, Aleviliği bir din gibi algılıyor ve bir an önce ortadan kaybolması için Sünni ideoloji ile dolaylı bir işbirliğinin içine giriyor. Kendilerine, bir din gibi gördükleri Aleviliğin engel olacağını sanan bu zihniyet; milyonlarca insanın inancını, kültürünü, yüzyıllardan beri sürüp gelen yaşama biçimini bir anda silip atabiliyor. Bu kesimden insanların Sünniliğin, şeriatçı biçimde her bölgede yeniden örgütlenmesine, insan hakları gibi görüp ses çıkarmazken Aleviliğin canlanmasına şiddetle karşı çıkmaları üzerinde durulması gereken bir konudur.

Fakat; Türkiye'de; bu dar kafalı, kısır görüşlü ve kısa mesafeli grup çıkarlarına dayalı yaklaşım yavaş yavaş yok oluyor. Aydınlar, sanatçılar, bilim adamları; Aleviliğin demokrat, hümanist, aydınlıkçı, eşitlikçi özelliğinin her zaman belirleyici olacağını biliyorlar. Bu nedenle de Aleviliğin yok olmasını değil, alternatif bir kültür-yaşam olarak diri kalmasını istiyorlar. Bu nedenle de Alevilik çalışmalarını, araştırmalarını destekliyorlar.

TARİHİ BİR BELGE

Buraya Alevilik tarihi açısından önemli bir özelliği olan bir belgeyi olduğu gibi alıyorum. Bu belge Alevilerin isteklerini ve görüşlerini yansıtan bir bildirgedir. 1989 Mart ayında yazıldı ve Alevi-Sünni, ateist her görüşten yazar, sanatçı, bilimadamı yüzlerce insana gönderildi. Alınan fikirler doğrultusunda yeniden yeniden yazıldı. En az 10 kez değiştirildi; eklemeler, çıkarılmalar yapıldı.

Bu bildirgeyi Türkiye'de sanatçı gazeteci ve yazar olarak önemli adlar sevinçle karşıladılar, gururla imzaladılar. Alevi dedesinden ateist aydınına kadar çok değişik katmanlardan insanlar Alevilik olgusu çevresinde birleşebildi. Birçok bilimadamı ve gazeteci de desteklediklerini, ama iş gereği imzalayamayacaklarını, gönüllerinin bizimle birlikte olduğunu söylediler. Alevilerin isteklerini, haklarını açık açık yansıtması bakımından tarihi bir özelliği olan bu bildirgeyi olduğu gibi aktarıyoruz. (*)

(*) *Alevi kültürünü tanıtıcı çalışmalar ve bu arada Alevilik Bildirgesi, Türkiye solunun bazı kesimlerince kuşkuyla karşılandı. 2000'e Doğru dergisi, bunu, devletin Aleviliğe uzanan çengellerinden birisi gibi göstermeye çalıştı. Demokrat adlı aylık dergi de buna yakın bir tavır takındı. Aynı yaklaşımı gerici Zaman gazetesi de ortaya koydu.*

Buna karşın halk bildirgeye sahip çıktı. Biz, eleştiri alan bazı bölümleri atarak, ama temel mesajını koruyarak bildirgenin en son halini veriyoruz. Ve halkımızın bu bildirgeyi tartışmasını, buradaki isteklere sahip çıkmasını bekliyoruz.

ALEVİLİK BİLDİRGE Sİ

Bu bildirge, İslamiyetin Türkiye’de yaşayan bir kolu olan Aleviliğin, sorunlarını duyurmayı ve Alevilerin bazı isteklerini kamuoyuna yansıtmayı amaçlıyor.

Aleviler; başka inançlara, “doğru, güzel, kutsal” gözüyle bakarlar. Kendi inanç ve kültürleri için de aynı olumlu duygu ve yaklaşımı beklerler... Alevi öğretisinin tanınması, Türkiye için barış ve zenginlik kaynağı olacaktır...

GERÇEKLER

Türkiye’de 20 milyon Alevi yaşıyor.

60 milyona ulaşan Türkiye nüfusunun yaklaşık 20 milyonunu, Aleviler oluşturuyor.

Alevilik de, Sünnilik gibi İslam inancının bir koludur. Sünnilik kadar eskidir. Türkiye’de dinsel, siyasal, kültürel, sosyal yönleriyle Alevilik, halkın bir bölümünün yaşama biçimi olarak halen varlığını sürdürmektedir.

Ana kaynak İslamiyet olmakla beraber, Sünni İslam ve Alevi İslam arasında, hem öğretilerde, hem de pratik yaşamda belirli farklar vardır.

Sünni halkımızın Alevilik hakkındaki bilgisi yetersizdir.

Ülkemizdeki çoğunluğu oluşturan Sünni Müslümanlar, Alevilik hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyor. Bu kesimin Alevilik hakkındaki görüşleri, tamamen olumsuz önyargılardan, söylentilerden doğan yakıştırmalardan oluşuyor.

Geçmişte şeriatçı Osmanlı devleti zamanında Alevilere karşı yaratılan iftiralar, bugün de bazı insanlar tarafından gerçek gibi kabul ediliyor. Osmanlı zihniyetini bu çağda yaşatmaya kimsenin hakkı yoktur...

Diyanet İşleri, İslam'ın sadece Sünni kolunu temsil ediyor.

Türkiye'de çoğunluğu oluşturan Sünni İslam, Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla resmen temsil ediliyor. Devlet okullarında din ve ahlak eğitimi ile; camilerde imamlar vasıtasıyla Sünni İslam yaşıyor ve yaşatılıyor.

Alevi varlığı yok sayılıyor.

Buna karşın, 20 milyonluk Alevi kitlesi resmen yok sayılıyor, görmezlikten geliniyor.

Devlet yetkilileri, yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin tümünü "Sünni" göstermeye çalışıyorlar. Halbuki Türkiye nüfusunun yaklaşık 3'te 1'i Alevidir...

Alevilere karşı olanlarla birtakım yarı aydınlar da, "Alevilik öldü!" diyerek Osmanlıcı tavırdan yana çıkıyor. Alevi geçiren bazı okumuşlar da kraldan daha fazla kralcı kesilerek bu görüşlere destek veriyor.

Kimileri de, Alevi kültürünün canlandırılmasını "gericilik" olarak görüyor. Bunlar, Aleviliği yok sayma tavırlarıdır. Unutulmamalı ki, Alevilik yok olursa, meydan Osmanlı kafalarına kalacaktır...

İnanç ve anlatım özgürlüğü bir insanlık hakkıdır.

İnsan Hakları Bildirgesi'nin 9. maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 24. Maddesi, herkese "Vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğü" garantisi veriyor. Ülkemizde, cumhuriyetin kurulması ile birlikte Alevilere yönelik resmi devlet baskısı sona ermişse de eskiden gelen sosyal, psikolojik ve siyasal baskı varlığını sürdürmektedir. Aleviler, bu baskılar yüzünden "vicdan, dini inanç ve kanaat" özgürlüğünü kullanamıyorlar. Aleviler, halen Aleviliklerini gizlemek zorunda kalıyorlar.

Aleviler, Atatürk devrimlerini hep desteklediler.

Cumhuriyeti yaratan temel güçlerden birisi de Alevi kitledir. Aleviler, her zaman Atatürk devrimlerinin, laik güçlerin yanında olmuşlardır. Fakat, sıkıntıları Cumhuriyet döneminde de bitmemiştir.

Aydınlar, Alevi varlığını, insan hakları bağlamında savunmalıdırlar.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de, insan haklarını savunmak ve korumak, devletten önce aydınlara düşmektedir. Aydınlar, kendi sorunlarının dışındaki toplumsal sorunlarla ilgilenen toplumun seçkin elemanlarıdır. Bu nedenle, onlar, Alevi varlığına dikkati çekmek ve Alevilere yapılan baskılara karşı tavır almak zorundadırlar. Bugün ülkemizde önemli insan hakları ve demokratik sorunlar bulunduğu gerçektir. Bunların en önemlilerinden birisi de Alevilerin durumudur.

Alevilerin sorunlarını duyurmada önderlik, aydınlara, demokrasiyi isteyen politikacılara, işadamlarına ve serbest meslek sahiplerine düşmektedir.

Türk basını, yayınlarında Alevi kültürüne yer vermelidir.

Bugün, Türk toplumunun en seçkin, en demokratik, en laik kafalı insanları, emekçisinden patronuna, basın sektöründe yoğunlaşmıştır.

Buna karşın basınımızda, 20 milyonluk Alevi kitleyle ilgili bilgiye veya habere az rastlanıyor. Alevi kültürünün tanıtılmasına basınımız daha geniş olanaklar sağlamalıdır. İnanıyoruz ki Aleviler üzerindeki baskının kalkması, Türkiye'yi daha demokratik bir yapıya kavuşturacaktır. Bu durum basınımız için de bir kazanım olacaktır.

TRT, Alevi varlığını da dikkate almalıdır.

Türkiye radyo ve televizyon istasyonları; Alevi kitlenin varlığından habersiz gibi görünüyorlar. Radyo ve televizyonda, Alevi kültürü de yer almalıdır. Alevi büyükleri, Alevilerin kutsal günleri, şiiri, müziği, folkloru tanıtılmalıdır

Alevi köylerine cami yapmaktan vazgeçilmelidir.

Diyanet İşleri, son yıllarda, Alevi köylerine cami yapmak, imam göndermek gibi, etkisiz bir baskı yöntemi daha geliştirdi. Kendi varlığından başkasına tahammül edemeyen zihniyetin bu uygulamasına, devletin alet edilmemesini bekliyoruz. Bu uygulamalar derhal durdurulmalıdır. Aleviler, köylerine cami değil okul ve cem evi (kültür evi) istiyorlar...

Okullarda Alevi öğretisi de tanıtılmalıdır.

Bu ülkede, 20 milyonluk Alevi kitle de devlete vergi veriyor. Tahminen üçte birisi Alevilerden alınan devlet bütçesinden Diyanet İşlerine, her yıl yüzlerce milyar lira para aktarılıyor. Laik bir ülkede, zorunlu din dersi uygulaması ve Diyanet İşlerine para verilmesi, yanlıştır.

Okullarda, din ve ahlak eğitiminin zorunlu hale getirilmesi sonucu, Alevi kökenli öğrenciler, kendi öğretilerini değil, Sünni öğretiyi öğrenmektedirler. Bu yanlış uygulama yetmiyormuş gibi, okullarda Alevilik her fırsatta kötülenerek genç yürekler yaralanmakta, beyinlere düşmanlık tohumları ekilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın buna mutlaka engel olmasını bekliyoruz...

Bu durum, din ve vicdan hürriyeti ilkelerine uymadığı gibi toplumsal barışı da zedelemektedir. Bunu engellemek için, okullarda, isteyen Alevi öğrenciye, Aleviliği öğrenme olanakları yaratılmalıdır.

Hükümetlerin, Alevilere bakış açısı değişmelidir

Alevilere yönelik olumsuz şartlanmalar, iş başına gelen hükümet üyelerini de etkilemektedir. Bunlar, Aleviliği görmezlikten geliyor, yok sayıyorlar. Bakanlar ve milletvekilleri "Alevi" sözünü ağızlarına almaya korkuyorlar.

Bizim gibi çok kültürlü toplumlarda; hükümetler, bütün inançlara saygı duyacak bir politika izlemek zorundadırlar. Diyanet İşleri'nin; Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu açıdan yeni baştan düzenlenmesi, hükümetlerin önünde çok önemli bir görev olarak durmaktadır.

Aleviler, laik devletin güvencelerinden biridir.

Alevilik; bütün Ortaçağların sevgi ve sohbete dayalı tek canlı kültürü olarak bugüne dek geldi.

Aleviler; kültürleri gereği, hoşgörülü, bilime saygılı, ilerlemeye açık bir toplumdur. Bağnaz düşünceye karşıdır. Laik devletin, şeriat devleti kurma çabalarına karşı korunması için, bugün Alevi varlığı bir güvencedir. Devlet, bu güvenceyi eritmeyi değil, kuvvetlendirmeyi düşünmelidir. Demokratik, laik, çoğulcu güçler, Alevi varlığının netleşmesi için çaba göstermelidir.

Dedelik kurumu, çağdaş anlamda yeniden yapılandırılmalıdır

Dedeler; yüzyıllarca Alevi kesiminin hem öğretmenleri, hem din görevlileri, hem yargıçları olarak çalıştılar. Bu insanlar; Alevi kültürünü kuşaktan kuşağa aktardılar.

Zamanımızda, camilerden ve okullardan yetişen yüzbinlerce imam, ülkenin her tarafında maaşlı olarak çalıştırılırken, dedelik, Aleviliğin baskı altında tutulması sonucu, sıkıntı içindedir. Dedelere; kendilerini geliştirme ve yetiştirme olanakları sağlanmalıdır. Alevi kültürünün yaşatılmasında kendisini yenilemiş, çağdaş kafalı aydın dedelerden yararlanılabilir...

Yurt dışındaki Aleviler için acil programlar şarttır

Bugün; yalnız Federal Almanya'da 350 binle 400 bin arasında Alevi işçimizin bulunduğu sanılıyor. Yurt dışındaki Alevi işçiler; çocuklarına kendi kültürlerini vermek için yoğun istek duyuyorlar. Fakat; onlara Sünni programlardan başka seçenek verilmiyor. Bu da kabul görmüyor. Böylece yeni yetişen gençler; kültürel boşluğa itiliyor. Yurt dışındaki Aleviler için; Alevi kültürünü tanıtıcı programlar; Alevi çocukları için de bu konuda dersler şarttır. Devlet, bu işçiler için, din adamı yollarken Alevilik gerçeğini göz önünde tutmalıdır. Türkiye'de olduğu gibi yurt dışındaki Alevilere de, imamlar aracılığıyla din hizmeti sunmak mümkün değildir. Bu gerçek, artık kabul edilmeli ve aydın Alevi dedelerden yararlanılmalıdır.

Alevilik ile bugünkü İran Şiiliğinin ilgisi yoktur.

Alevilere karşı tavır içinde olanlar, geleneksel iftiralarını sürdürerek, Türkiye Aleviliği ile İran'daki molla düşüncesini aynı paralelde göstermeye çalışıyorlar. Bu yanlıştır. Gerek felsefede, gerek uygulamada Anadolu Aleviliği ile bugünkü İran Şiiliğinin bir benzerliği yoktur. Aleviliğin temeli; hoşgörü, insan sevgisi, canlıya saygı, zorbalığa karşı olmaktır. Aleviler; bağınaz güçlerin değil, demokratik kitlelerin yanındadırlar. Bu; geçmişte de, günümüzde de böyle olmuştur...

SONUÇ

Türkiye, tek değil, birçok kültürün bulunduğu bir toplumdur. Bu durum da ülkemiz için zenginliktir. Değişik kültürlerin kendilerini açık açık ortaya koyması, insanları bireysel planda demokratik, hoşgörülü, insancıl bir kimliğe sokar. Bu da tüm insanlığın arzuladığı bir hedeftir.

Temeli insan sevgisi ve barış olan Alevi kültürü, bugün hiç desteklenmiyor. Hükümetlerin, bu insan kültürünü koruması; yaşatması için aydınlarla işbirliğine girmesi şarttır. Siyasetçiler tarafından dile getirilen, “İnançlar ve fikirler üzerindeki baskıların kaldırılması gerektiği” yolundaki açıklamaların sözde kalmamasını diliyoruz. Bu konuda demokrat aydınlar olarak, tüm Türk halkından destek bekliyoruz...

Yaşar KEMAL, Aziz NESİN, İlhan SELÇUK, Tanık AKAN, Zülfü LİVANELİ, Berker YAMAN, Kıvanç ERTOP, Çetin YETKİN, , Ataoğlu BEHRAMOĞLU, Atilla ÖZKIRIMLI, Seyfettin TURHAN, İlhami SOYSAL, Musa AĞACIK, Emil Galip SANDALCI, Süleyman YAĞIZ, Bekir YILDIZ, Muharrem Naci ORHAN, Erdal ATABEK, Nejat BİRDOĞAN, Vedat GÜNYOL, Cemal ÖZBEY, Mesut MERTCAN, Battal PEHLİVAN, Cengiz BEKTAŞ, Müjdat GEZEN, Recep BİLGİNER, Lütfü KALELİ, Jülide GÜLİZAR, Nevzat HELVACI, Nart BOZKURT, Tanıl BORA, Adnan SÖZEN, İhsan ATAR, Ahmet BULUT, Akın GÜRDAL, Musa ATEŞ, Rıza ZELYUT

ALEVİLİKTE YOLUN KAYNAĞI

Muhammet - Ali Kavramı

Alevi inancına göre, **Ali**'nin nuru ile **Muhammet**'in nuru aynıdır. **Muhammet** bir ilim şehridir; **Ali** ise o şehrin kapısıdır. Alevi inanışına göre İslamiyete giriş, ancak bu kapıdan olur. Bunun yolu da Aleviliktir.

Alevi felsefesinde, **Muhammet**'le **Ali** özdeşleşmiştir. Bunun sonucunda da “**Muhammet - Ali**” kavramı doğmuştur. Bu ifadenin **Muhammet**'le **Ali** gibi; veya, **Muhammet** ve **Ali** gibi algılanması yanlıştır.

Burada; iki varlık gibi görünen tek varlık vardır. O varlığın dışı **Muhammet**; içi **Ali**'dir. Dış; nübüvveti (şeriatı) temsil eder; iç ise velayeti (hakikati) ifade eder.

Buna bağlı olarak ilk İmam Ali, “**Ben konuşan Kur'an'ım**” demiştir. Bu sözde, peygamberin ilmine halife olmak durumu söz konusudur. Bu hilafet de nübüvvettin manevi anlamda devam ettirilmesi anlamına gelir.

Peygamberin manevi mirasına sahip çıkan Hz. Ali, “**Perde kaldırılrsa bile, 'yakıynım' artmaz benim**” demiş ve Tanrı'ya olabilececek kadar yakın olduğunu, açıkça dile getirmişti. İmam Ali, ayrıca şöyle demiştir:

“**Biziz peygamberlik ağacı; peygamberlik vahyinin indiği yer, meleklerin gelip gittiği mahal, hikmetlerin kaynakları, ilmin madenleri biziz!...**”

Hemen belirtelim: Söz konusu olan, peygamberlik iddiası değildir. Baştan beri vurgulandığı gibi, peygamberliğin içyüzü olan ve sürüp giden velayet olgusudur.

Velayet, İslamiyet'in özüne ulaşmayı hedeflediği için kapıplaştırılmamış, sürekli yenileşmeyi, araştırmayı gündeme getirmiştir.

Muhammet-Ali kavramının ne olduğunu daha iyi açıklamak için, Alevi söylencesinden ilginç bir örnek veriyoruz. Burada Alevi yolunun kaynağının ve erkânın bazı özellikleri de görülmüş olacaktır. Şöyle diyor söylence:

Halık-ı âlem Tanrı kudretini âşikâr kılmak diledi. Yüksek, alçak, sağ, sol, doğu, batı, kuzey, güney, yer, gök, güneş, ay, yıldızlar, yıl, gün, bütün bunları dileyince, kemal-i kereminden ve lütfu inayetinden bir yeşil deniz yarattı.

Sonra o denize bakıverdi. Deniz dalgalandı, coştı. Ve bir cevheri dışarıya düşürdü.

Yüce Tanrı, bu cevheri aldı. İkiye böldü. Parçalardan biri yeşil, biri ak iki nur (ışık) oldu. Yeşil kubbe misali bir kandil asılı durmaktaydı. Allah, bu nurları, bu yeşil kubbe misali asılı olan kandile koydu. Yeşil nur, **Muhammed Mustafa**'nın, ak nur da **Murtaza Ali**'nin nuru oldu... Bu nurlar, bütün nurların en ilki idi.

Sonra yüce Tanrı, bir melek yarattı ve adını **Cebrail** koydu.

Ona sordu: **“Sen kimsin, ben kimim?”**

Melek eyitti: **“Sen sensin, ben de benim!”**

Bunun üzerine **Allah**, ona kahreyledi. Bir ateş gibi yakıtı...

Hak Teala, daha sonra beş melek yarattı. Onlara da aynı soruyu sordu. Aynı cevabı alınca, hepsini yakıp yok etti.

Aradan altı bin yıl geçti. Bir melek daha yarattı. Bu meleğin de ismini **Cebrail** koydu. Gene sorusunu tekrarladı:

“Sen kimsin, ben kimim?”

Cebrail cevap veremeyince, **“Uç”** diye emrolundu. Altı bin yıl gezdi. Bin yıl uçtu. Sonra gene Tanrı'nın huzuruna geldi. Hak Teala gene sordu:

“Sen kimsin? Ben kimim?”

Cebrail gene cevap veremedi. Tekrar emrolundu; uçtu altı bin yıl, seyreyledi. Fakat artık aciz kalmış, düşmeli olmuştu.

Hak Teala, o zaman inayetiyle, meleğin batın (içteki) gözünü açtı.

Melek, o zaman kudret kandilini gördü. Ona kondu. Fakat kapısını bulamadı. Niyaza vardı. Niyazbend oldu. Bir kapı açılıverdi. Hemen içeriye girdi.

İki nur gördü ki, bir vücut olmuş, biri ak, biri yeşil.

Ak nur seslendi: **“Ey Cebrail! Var buradan yüce Tanrı'ya git. Sana sual etse gerek. Sorarsa, şöyle cevap ver: ‘Sen Halıksın, ben mahlukum’ de!”**

Melek gitti, Hak Teala, meleğine hitap etti: **“Sen kimsin, ben kimim?”**

Cebrail, **“Sen halıksın, ben mahlukum”** (Sen yaratan-sın, ben yaratılanım) diye cevap verince Tanrı, seslendi:

“Rahmet üstadına ve pirine!”

Şimdi, pir **Muhammed Mustafa**'dır. Üstat da **Aliyyül-Murtaza**'dır. **Cebrail**'in üstadı **Murtaza Ali**'dir. Mürşid, üstat **Ali** ve pir, **Muhammed**'tir...

Yüce Tanrı daha sonra dört melek yarattı. Biri **Mikail**, biri **İsrafil**, biri **Azrail**, biri de **Azazil**'di. Dördü, **Cebrail**'i bilmiyorlardı. Evvela birbirlerine, sonra **Cebrail**'e sordular:

“Sen kimsin, ben kimim?”

Cebrail, eyitti. **“Bir mahluksunuz, ben de bir mahlukum”** dedi.

Mikail, **İsrafil**, **Azrail** inandı. Fakat **Azazil** inanmadı.

Bunun üzerine **Cebrail**, **“Geliniz göstereyim”** dedi. Hep birlikte **Cebrail**'i takip ettiler. Zahirî, batını nurla dolu beyaz, dönen kubbe misali, asılı bir kandil gördüler. Yedi kapısı vardı. Fakat kapıları açılmadı.

Cebrail eyitti: **“Ya Rab! Ne hal oldu?”**

“Kandilin her kapısına bin bir gün hizmet etsinler” diye emir geldi.

Azazil de bin bir gün ibadet etti.

Nihayet kapı açıldı. İçeriye girdi. Bir vücut olmuş iki nur gördü. Tam bu esnada bir ses işitildi:

“O nura secde et!”

Azazil dedi ki: **“Bu da yaratılmış bir vücut!”**

Secde etmedi. Üstüne tükürdü. Benlik yurduna oturdu. O tükürükten bir tevkil nesne bitti. Bu bir **tavktı** ki, nihayet şeytanın boynuna geçti. İşte şeytanın **Âdem**'e düşmanlığı buradan başlar.

Melekler, levh, kalem, arş, cennet, cehennem, gökler ve arzın hilkatinden üç yüz yirmi dört bin yıl önce Tanrı, kudret eliyle kendi ışığının güzelliğinden bir avuç nur yarattı. İşte bu nur, **Muhammet** ve **Ali**'nin nurudur, o nurdan **Muhammet** ve **Ali** yaratıldı.

Sonra, Allah, **“Bana secde eyleyin”** diye emreyledi. Dünya yıllarıyla yüz yirmi dört bin yıl, secde emrinde, Hakka hizmet ettiler.

Sonra, zahiri ve batını nur ile dolu **Muhammet** ve **Ali**'nin pırıltısından bir inci yaratıldı ki, **Muhammet** ve **Ali**'nin nuru burada karar kıldı. Bu âleme **“Âlem-i Umman”** derler.

Bu Âlem-i Umman'da henüz Cebrael ve sair melekler yaratılmadan önce, biri diğerinin üzerinde yetmiş bin şehir halk olundu. Her birinin genişliği, dünyanın yetmiş misli büyüklüğünde idi. Her birine yetmiş bin mahluk yerleştirilmişti ki, bunlar melekler, insan ve cinden başka mahluklardı. Hak Teala **Olun** buyurmuş, o anda cümlesi halk olunuvermişti!

Bu mahlukların her biri yetmiş bin yıl ömür sürüyor, yedi farz, üç sünnet üzere Hakkı birleyip Hakka ibadete ve taatle meşgul oluyorlardı. Fakat bir zaman sonra içlerinden **yol** düşmanı, çirkin kokulu, sufi siyahında birkaçı, Hakkın emrine karşı gelip isyan etti. Allah'ın emrini kırdı. **Muhammet** ve **Ali** erkânından ayrıldı. Hak Teala da kahriyle o şehirleri birbirine vurup parça parça etti. İçindeki mahluklarla birlikte bir anda yok ediverdi.

Aradan zaman geçti. **Hak** gene bir tür yaratık halk etti. Yine Âlem-i Umman'da seksen bin şehir yarattı. Fakat bu şehirler evvelkilere nazaran küçerekti. Her biri on bu dünya denli idi. Bütün bu şehirleri, kudret ve kuvvetiyle, hardal taneleri gibi, bir cins hububatla doldurdu. Ve akabinde bir yeşil kuş halk etti. Ve bu kuşa o tanelerden yılda bir tane gıda takdir eyledi.

Bu mübarek kuş, şehirlerin etrafında uçar, yılda bir tane yemek suretiyle kanaat ederdi.

Âkıbet, bütün şehirlerin taneleri tükendi. Artık yiyecek bir şey kalmamıştı. Kuşun ruhu vücudundan uçup gidince, Yüce Tanrı gene coştı. Kendi zatına tanıklık edecek insan biçiminde yüz yirmi bin latif yaratık halk etti. Bunların hepsi insanın atası Âdem'den gayri ve meleklerden evveldir. Fakat bunları birden değil de, birer birer halk etti. Ve her birine seksen bin yıl ömür verdi. Böylece bu mahluklar da bir bir gelip geçti, yok oldu.

Gene âlemde yalnız **Muhammet** ve **Ali**'nin nuru kaldı.

Bu açıklamalardan kolaylıkla anlaşılır ki, Alevi düşüncesinde, **Muhammet** ve **Ali** nuru, ebedidir. Bu durumu, **Yunus Emre**'den günümüze değin bütün Alevi ozanların şiirlerine yansımıştır.

Kırkların Cemi

Alevilerdeki en önemli uygulama sayılan cem töreninin ve semahın kaynağı da şu söylenceye dayandırılmıştır:

Peygamber **Muhammet Mustafa**, **Mirac**'a giderken, yolda önüne bir arslan çıktı. Arslan yatırıış, yolu kesmişti. O an, **"Aıncamoğlu Ali, şimdi burada olsaydı bu arslanın hakkından gelirdi"** diye düşündü. Bu sırada bir ses duydu: **"Yüzüğünü (hatemini) arslana ver..."**

Peygamber yüzüğünü çıkardı, arslanın ağzına verdi. Orda nişan kaldı, arslan sakinleşti... Peygamber **Sidretülmünteha**'ya erişti. Dost dosta kavuştu. Doksan bin kelam söyledi. Otuz bini şeriat, otuz bini tarikat, otuz bini de hakikate aitti.

Miraçtan döndükten sonra Resul Hazretleri, **Ashab-ı Saffa**'nın kapısına vardı. **Kırklar** orada sohbet ederler idi. O Hazreti Resul, kapıya vurdu.

"Kimsin" dediler. **"Nedir isteğin?"**

Resul Hazreti eyitti:

"Peygamberim, açın kapıyı, içeri gireyim, siz erenler ile dem-i didar görelim" dedi.

İçeridekiler:

“Bizim aramıza peygamber sığmaz. Peygamberliğini var ümmetine eyle” dediler.

Peygamber Hazreti bunu işitip hemen geri döndü. Hak Teala Hazretinden ol vakit ses geldi ki:

“Ya Muhammet, ol kapıya var...”

Resul Hazretleri o sesi işitip derhal geri döndü. Yine geldi, ol kapının halkasına vurup kapıyı tıklattı.

İçeriden, **“Kimsin?”** dediler.

Hazreti Resul eyitti:

“Resulüm... Açın kapıyı, içeri gireyim, mübarek cemalinizi göreyim” dedi.

İçeridekiler:

“Bizim aramıza Resul sığmaz ve hem bize gerek değildir” dediler.

Resul Aleyhisselam bu sözü işitince geri döndü, diledi ki, feragat gele. Kendi makamına geri sakın ola. Tanrı'dan Peygamberin kulağına aynı ses erişti: **“Ya habibim, var yine o kapıya, o meclise dahil ol. Kande gidersin, dön geri.”**

Seyyid geri döndü. Geldi ol kapının halkasına el vurdu. İşaret eyledi. Yine dönüp geldiğini bildirdi:

Eyittiler ki, **“Kimsin?”**

Resul eyitti:

“Sırrıl kayyum, hadimül fıkara yım.”

(Yoksulların hizmetçisi olduğunu söyleyen Peygamberin o esnada, **“Ene biatihim, ene miskinim, ena fıkara yım.”** dediği de rivayet olunur... Bu, **“Yoksulum, sizlerden birisi ve sizlere uyanım”** demek olur...)

Kırklar eyittiler:

“Merhaba! Ehlen ve sehlen” dediler. Yani, **“Hoş geldin, kadem getirdin, gelmekliğin mübarek olsun”** dediler.

Resul Hazretleri bismillah deyip ol kapıdan içeri girdi. Evvelî sağ ayağın bastı. Baktı gördü ki, otuz dokuz sahabe oturur-

lar. Meğer birisi taşraya çıkıp yiyecek bulmaya gitmiş idi. **Selman Farisi** derler idi ona. Meğer ki, **Şah-ı Merdan Ali** dahi ol muhabbette hazır idi. Bunlar, Resul hazretlerini görünce ayağa kalkıp kıyama durdular. Yer gösterdiler. Seyyid geçip, **Murtaza Ali**'nin yanına oturdu. Lakin **Ali** olduğunu bilmedi. Andan sonra baktı; yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Meğer **Fatıma** Ana da orada imiş. Haber sorup eyitti:

“Sizler kimlersiniz, size kim derler?”

Eyittiler:

“Biz Kırklarız” deyip cevap ettiler.

Muhammet Mustafa dedi ki:

“Ben müşkilde kaldım. Sizin küçüğünüz ve ulunuz kimdir ve hanginizdir”

“Bizim ulumuz da uludur ve hem küçüğümüz de uludur” deyü **Kırklar** cevap ettiler.

Hazreti Muhammet Mustafa eyitti:

“Ya hani biriniz eksik, noldu biriniz?” dedi.

Kırklar eyitti:

“Ya Seydullah, dışarı gitti. O, Selman'dır.” deyü buyurdular. Ve hem dediler ki, **“Niçün sordunuz. Selman da bunda hazır, hazır bil”** dediler.

Hazreti Resul onlardan, bunun için bir nişan istedi. Ol demde, **Şah-ı Merdan Ali** mübarek kolunu uzattı, ve birisi **“destur”** deyü ona neşter ve bıçak urdu. Kan revan oldu, ol vakit, cümlesinin bileğinden de kan aktı. Bir damla kan dahi pencereden gelip meydana döküldü. Meğer ki, taşra çıkan **Selman Farisi** kolundan idi. **Murtaza Ali**'nin kolunu bağladılar, cümlesinin kanı durdu. Ol dem onı gördülerkim, dışardan, **Selman Farisi** geldi. Bir üzüm tanesi getirip seyyidin önüne koydular, eyittiler:

“Ey hadimül fukara, hadimlik edip, bu üzüm tanesini Kırklara kismet eyle” dediler.

Seyyid, durabakıp fikre düştü: **“Bunlar kırk kişi, bu bir üzümü nice kismet edeyim?”** dedi. Derhal Yüce Tanrı'dan Cebrael Aleyhisselam'a emroldu ki, **“Habibim, fikirde kaldı. Tez yetiş, cennetten bir nurdan tabak al, Habibim Mu-**

hammed'e ilet. Ol üzümü bu tabak içinde ezip şerbet eylesin. Kırklara bahşedip içirsin” dedi.

Cebrail Aleyhisselam, Cennetten bir nur tabak alıp Resul Aleyhisselam'ın huzuruna geldi. Hak Teala hazretlerinin selamın farz kıldı. Ol tabağı önüne koydu:

“Şerbet eyle, ya Hz. Muhammet” dedi.

Kırklar bakıp dururken onu gördüler ki, Seyyidin önünde bir nurdan tabak zahir oldu.

Gün gibi şule verdi. Seyyid o tabak içine su koyup parmaklarıyla üzümü de şerbet eyledi. Kırkların önüne koydu. Hak Teala hazretinin bunda hikmeti var idi. Kudret zahir olsa gerek idi.

(Bu söylencenin değişik biçiminde üzümü yeşil benli bir elin ezip şerbet eylediği, bu elin de Hz. Ali'ye ait olduğu dile getirilir.)

Kırklar ol şerbetten içtiler. Cümlesi mesti elest oldular, kendilerini yavi kıldılar. Bunlara bir halet oldu ki, oturdukları yerden ayağa durdular. Bir kerre **“Ya Allah”** deyip dest verdiler. Üryan ve büryan samaha girdiler. Seyyid dahi bunlarla sema ederken mübarek başından imamesi yere düştü. Ol imameyi aldılar, kırk pare kıldılar. Bellerine bağlayıp tennure ettiler.

Daha sonra Resulün çevresine toplanıp Miraç'ı sordular. Dediler ki: **“Ya Resulullah, Hüda aşkına, bize hak süphane ve teala hazretlerinin sizlere beyan eylediği ne ise beyan eyle ki, bizler de işitelim”**

O sırada **Şah-ı Merdan Ali** de yanlarına geldi. Peygamber baktı ki, Miraç yolunda önüne çıkan Arslan'a verdiği yüzük onun parmağındadır. O zaman hakikatı anladı. Ashabına dedi ki: **“Gelin hakikate talip olun ki, Hakkın sırrına yakın olasınız”** Ondan sonra, ashaplar eyittiler:

“Hakikat nedir beyan eyle görelim” dediler.

Peygamber Hazretleri eyitti:

“Hakikat odur ki, evvel özünü kendi kendine yar-ı ihtiyar ile bir yere teslim edin. Onun emrine iradet getirin” dedi.

Ashaplar, Hazreti Resul'e eyittiler:

“Biz dahi biat kılmaya, iradet getirmeye geldik” dediler.

İkrar edip talip oldular. Resul hazretleri buyurdu ki:

“Ya ashaplar, hakikat Ali hakkındadır. Varın, Hazreti Ali'ye iradet getirin” dedi.

Cümle ashaplar vardılar, **Hazreti Ali'**ye biat kıldılar, talip olup iradet getirdiler.

Hazreti Resul buyurdu, iki adamı birbiriyle müsahip ettiler. Peygamber Aleyhisselam, **Ali** ile müsahip ve kardeş oldu. Birlik manasını gösterdiler. Peygamber aleyhisselam kendi mübarek eliyle kuşağını açtı. **Ali'**yi bağrına bastı. İkisi bir gömleğe girdiler. Baş iki, gövde bir oldu, gördüler. Peygamber, Hazreti **Ali** hakkında bu hadisi okudu:

“Lahmike lahmi, demmike demmi, ruhike ruhi, cismike cismi” dedi. Yani, **“Ali'nin eti benim etim, kanı benim kanım, ruhu benim ruhum, cismi benim cismimdir.”**

Âdem'den **Hatemülenbiya'**ya gelinceye değin, yol - erkân yok idi. **Muhammed Mustafa** ve **Aliyyel Murtaza** cümleye rahmet geldiler, dini zahir eylediler. Erkân koydular. Şeriat zahir oldu. Tarikat ve hakikat sırroldu. Şeriat **Muhammet'in** oldu. Tarikat ve hakikat **Ali'nin** şanına geldi.

Bu anlatılan öykünün tümü söylenceden oluşmaz. Gerçekle gerçeküstü iç içe girmiş ve bu yolla Alevi felsefesinin temellerinden birisi atılmıştır. Dikkat edilecek olursa, burada, temel olan insandır... Kadın dışlanmamıştır. Ama o cinsel öge olmaktan çıkartılmış; ermiş derecesine yükseltilmiştir. Kadın erkek farkı olmadığı gibi, büyük küçük farkı da ortadan kaldırılmıştır. İslami motifle yoğrulan bir felsefenin şeriat anlayışı ve katılıkla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Bu söylencede, İslamiyetin son derece mütevazı ve o derecede yumuşak, insancıl, eşitlikçi bir yorumu ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu söylenceyi, bir masal gibi değerlendirmek yerine, bunun içine yerleştirilen Alevi inancını anlamaya çalışırsak, Aleviliğin sırlarından birisini çözmüş oluruz.

Buyruk'ta Sufilik Evsafı

Alevi yoluna girmiş, yolun kurallarını uygulayan kişilere sufi de denilir. Sufiliğin özelliklerini, **Buyruk** şöyle anlatıyor:

Sufi olan kimsenin oturduğu döşek onun postudur. Ve evi cennettir. Ve müminler melektir. Ve Müslimler huridir. Ve taamları (yiyecekleri) cennet taamıdır. Ve içtikleri su, cennet şarabıdır. Ve giymiş oldukları esvap cennet hullesidir. Ve yaktıkları چراغlar (delil) hak cemalidir. Söyledikleri nutuklar kelâm-ı âzîmdir. (Tanrı sözü) Verip aldıkları nefes Hak Teala'nın mübarek adlarıdır.

Ve dahi talibin ve pirin ve mürşidin ve rehberin ocağı; Sufi'nin Mekkesi ve Medinesidir. Ve evlerinin eşğine niyaz eden sûfiler binbir kerre hacı olur. Büyük ve küçük günahlardan kurtulup gerçek temiz olur. Ve o sufi, halk içinde gökteki meleklerle benzer ve Cennette huriye benzer. Ve yıldızlar içinde Ay ile Güneşe benzer. Ve âdemler içinde enbiyalara benzer. Ve dahi sufiler, sularda ab-ı hayattır. Zemzeme benzer. Ve taamlarda bala ve helvaya benzer. Ve yemişlerde hurma ve elma ve incire benzer. Çiçeklerde güle benzer ve tutiyaya benzer. Ve sûfi ilimlerde Kelâm-ı Kadim'dir. Ve dahi sûfilerin, yüzleri Mushaf-ı Şeriftir (Kutsal Kuran'dır.) Yedi hat ve yedi fatihadır. Nefesleri binbir isimdir. Ve zülûfleri on ikidir. Ve etleri üç yüz altmış altı harftir. Kelâm-ı Kadim'in (Kuran'ın) sözleri, onun yüzündeki çizgilerdir.

Sûfilerin ve müminlerin ve müslümlerin birbirlerinin yüzlerine bakışları, Kuran okumak ve birbirine ulaşmaktır. Vak-tinde âşık, maşuka ulaşmaktır.

Amma sufi oldur ki, dört kapının, kırk makamın, on yedi erkânın hizmeti onda mevcut buluna. Yâni, sufînin tevhidi mürşidine secde edip hak evinde müşahede edip hakka yetmek yani özünü tanımak olur.

İmdi, cahil bu hikmetleri görür, küfür bilir. Bir âdemin küfrü gitmedikçe imanı tamam olmaz. Ve sûfinin orucu, mürşidine temenna vermektir (saygı, selam). Ve zekâtı, mürşidine niyaz vermektir. Ve hacrı; mürşidine tecellâ eylemektir. (Mür-

şide görünmek onu yürekte duymak.) Ve sûfinin gazası, mürşidine can-ı gönül ile başını ve canını vermektir. Sufinin kiblesi ve kâbesi mürebbinin ve rehberin yüzüne bakmaktır.

Ve dahi, bir sûfi bir sûfinin evine varsa, ayaklarıyla ettiği günahlardan halas olur.

İkinci: Bir sufi, bir sufünün elini öpse, elleriyle ettiği günahlardan halas olur (kurtulur.)

Üçüncü: Bir sufi, bir sufünün sıtkile yüzüne baksa, gözleriyle ettiği günahattan halas olur.

Dördüncü: Bir sufi, bir sufünün biribirini sevip gönül verse, gönül ve kalbi ile ettiği günahlardan halas olur.

Beşinci: Bir sufi, bir sufiye dünya taamı (yemeği) yedirse, Hak Teala ol sufiye Cennet taamından yedirir.

Altıncı: Bir sufi, bir sufünün evine gelse, yüzbin rahmet, yüzbin bereket, yüzbin hayrî hasenat gelir.

Yedinci: Bir sufi, bir sufiye güler yüz gösterse, o sufünün evinden ve köyünden yüz bin türlü kaza ve bela gider.

Sekizinci: Bir sufi bir sufi ile sohbet kılrsa, hak tealay er meleklerine ve gök meleklerine ve cennet hurilerine Ay ve Güneş'e ve yıldıza demiş ki: **“Bu benim sufi kullarımın zevklerine ve safalarına temaşa edin”** Ve yer melekleri ve huriler ve enbiyalar, Ay ve Güneş ve yıldızlar, cümlesi, secde edip **“Bu sufiler ki birbiriyle oturup sohbet eden kullarının kadir ve kıymetini bize de ver”** diyeler. Hallerini arz edeler.

Hak Teala hazretleri diye ki: **“Bu sufiler birbiriyle secde ederler. Benim Güruh-ı Naci ve minhaci kullarımdır, Sair sufiler, taş ve toprağa ve divara secde ederler. Bunlar birbirlerini görüp muhabbet ederler; bana secde ederler. Her kim beni isterse, işbu kullarım ile otursun. Sanki benim ile durmuş ve oturmuş gibidir”** der.

İmdi yedi deryalar mürekkep olsa, ağaçlar kalem olsa ve yedi kat gök kâğıt olsa, tamamen insü cîn kâtip olsa sufi ve naci kullarımın bir zerre kadar tabakasının vasfını yazıp tamam edemezler.

Ve dahi, bir sufi, bir Müslümini haksız kazanç eylemeğe gönderse, sonra malına tamah etse. Şeriatta hımara bindirip, yüzüne kara çekip köyden köye ve şehirden şehre gezdirmek lâzımdır. Ve tarikatta başından tacın ve arkasından hullelerin ve elinden asasin alıp ta ebed merdud edip (sonsuzda değin sürgün edip) kabul etmeyeler. Ve maarifet kapısında ve cemde bir sofrada ol kimse ile oturmayalar. Ve ölürse namazını kılmayalar. Ve hakikat kapısında ol kişiyi secde ettirmiyeler. Ve dahi peygamber ise ona ümmet olmalıyalar. Çünkü rızasız lokmasının yedi.

Ve dahi bir sūfî bir sūfinin hatırın yıkıp incitse... O yıktığı hatırı yapmayınca, ol sufiyi mürşit ve üstad ve pir ve rehber ve mürebbi kabul etmeyesin...

Ve dahi bir sufînin kendi ile pirin arasında bir günah olsa, pir günahından geçip affeylese ol kimseye pir sūfî günah sormak erkân değildir.

(...)

İmdi, beş nesne ile sufilik etmek erkân değildir.

Birinci: Habislik. Eğer sufilik saz ile olsaydı; puşalar ve ozanlar onu hiç kimseye vermezlerdi.

İkinci: Avrat ile kız ile gelin de olsaydı sufilik, çengi ve şirin hatunlar onu hiç kimseye vermezdi.

Dördüncü: Sufilik secde ve sücut ile olsaydı ve namaz ile olsaydı zahitler ve âbitler hiç kimseye vermezdi.

Beşinci: Sufilik, eğer bir yerde erkekler cem olup oturmak ve gülmek ve şarap, rakı içmekle olsaydı, onu bekriler ve tiryakiler hiç kimseye vermezlerdi.

İmdi malûm oldu ki, sufilüğün aslı ayin-i erkânca, edep ile ve hayâ ile ve fark ile ve mizan ile ve yakınlık ile ve itikat ile ve icazet ile ve iradet ile ve hizmet ile ve rıza ile ve aşk ile ve muhabbet ile ve erkân ile ve ustad ile ve mürebbi ile ve musahip ile ve âşina ve kazanç ile ve meşrep ile ve lütf-ü kerem ile olur. Sufilik, cevr ile sitem ile cefa ile zul ile olmaz. Mürşidi kâmilin ve üstadın ve ayin-i erkânın sır nefesi budur.

(...)

Üç Sünnet Yedi Farz

Alevi yolunun dinsel cephesinin anlaşılması için, “sünnet ve farz kavramının da kısaca basit olarak bilinmesi gerekir. Bu sünnet ve farzlar, insanların eğitimlerinin bir aracıdır.

Buyruk'ta şöyle açıklanıyor sünnet ve farz:

Birinci sünnet budur ki; daima Allah'ın kelamı dilinden gitmeye. Kelimeyi tevhit kalbinden gitmeye. İkinci sünnet budur ki; kalbinden adaveti (düşmanlığı) gidere. Üçüncü sünnet budur ki; eğer talip bin ise bir gibi otura, hemen biri söyleye.

Birinci farz budur ki; zahit dinini şeytandan nice sakınırsa, tarikat ehli de yolunu, dinini öyle sakına.

İkinci farz budur ki, dest-i kudret makamına iletmiş ola. Yani candan geçse, haktan dönmeye.

Üçüncü farz oldur ki dünya kendine zerre kadar gelmeye.

Dördüncü farz oldur ki halifeden tövbe ala.

Beşinci farz oldur ki halifeden, musahip hakkını cemiyete yetire.

Altıncı farz oldur ki halifeden hırka giye.

Yedinci farz oldur ki halifeden tac ununmaktır.

Ve dahi, sufiliğin bir şartı dahi vardır. Şart oldur ki özün meşayihe yetüre.

İmdi, üç sünnet yedi farz üzerine olmayan sufiye, sufi deyip inanmayasın.

On İki Farz

On ikiden birinci, haktan korkmaktır. Yani talibe gerektir ki evvel hakkına doğru sözlü ola. Ve doğru işli ve helâl lokmalı ola.

İkinci budur ki: Kimseye haksız söz söylemeye. Kamu halka bir göz ile baka. Kendi özünü cümleden aşağı gözleye.

Üçüncü: Halka şefkat ve nasihat kıla, edep ile ola. Yol ve erkâna can ve baş vere.

Dördüncü: Ehli tazarru ola. Yani âdemi aziz göre ve izzet ile her birine hürmet kıla, hakir tutmaya.

Beşinci: Rızaya teslim ola. Tanrı'dan gelene razı ve belalara sabır ede ki hakkı inkâr etmeye.

Altıncı: Tevekkel ola. Dünya işlerine çok önem vermeye...

Yedinci: Her şeye tahammül kıla. Hak Teala görücüdür.

Sekizinci: Halktan sakınır ola ki, kazai asüman erişmeye.

Dokuzuncu: Kanaat ehli ola. Aza kanaat ede ki, çoğu bulala.

Onuncu: Haktan gelecek rızık için gam yemeye.

On birinci: Uzlettir. Halka karışmamak gerektir.

On ikinci: Talip olanda hak sermayesi ola.

ALEVİLİKTE KULLANILAN DEYİMLER:

Alevi geleneğindeki bazı deyimlerle kavramları harf sırasına göre kısaca açıklıyoruz.

Abdal: Kendini hak yoluna adanmış derviş. Abdal, sıradan dervişten daha üst düzeydeki bir makamı anlatmak için kullanılır.

Abdest: Alevilikte iç temizliği... Abdest almak; insanın içindeki kötü düşünceleri atması; fenalıklardan arınmasıdır. Buna, yunmak da denir. Görülecek Aleviler, cem törenine boy abdesti alarak; yani dış yüzü de temizleyerek gelirler.

Âdem: İnsan... Adam... İlk insan, ilk peygamber. Tanrı toprak çamurunu kudret eliyle yoğurmuş ve ona kendi ruhundan üfleyerek Âdem'i yaratmıştır...

Âlem-i Kübra (Büyük Âlem): İnsan... Buna, âlem-i ulvi (kutsal âlem) de denilir.

Âlem-i Sugra (Küçük Âlem): Hayvan... Buna, âlem-i süfli de denilir.

Alevi: İmam Ali'yi yolun başı bilip ona uyanlar. Türkiye Aleviliğini bölümleyen bazı yazarlar, onları “**Tahtacı, Çepni, Türkmen, Avşarlar, Nalcılar, Sıraçlar vb...**” gibi boy adlarına göre değerlendirmişlerdir. Bu, tamamen yanlıştır.

Ana: Dedenin karısıdır. Derviş Bektaşilerinde, dedebaba eşine, Ana Bacı Sultan derler.

Arafat Dağı: Âdem ile Havva'nın cennetten sürüldükten sonra geldikleri kabul edilen Mekke yakınındaki dağ. Aleviler, **Hacı Bektaş Veli** aracılığıyla Arafat Dağı olgusunu Anadolu'ya taşımışlardır. Hacıbektaş'taki Arafat Dağı bunun göster-

gesidir. Zemzem suyu da aynı biçimde Hacıbektaş'a taşınmıştır. Böylece Anadolu'da bir tür Kâbe olgusu yaratılmıştır.

Arif: Bilge. Alevi yolunda, bu terim kendi büyüklerini anlatmak için kullanılmıştır.

Astane: Büyük tekke.

Âşık: Cem ayinlerinde nefes, düvaz gibi dinsel besteler okuyan halk ozanı (Zakir, guyende). 12 Hizmet'ten birisi de zikirliktir. Çok önemli bir hizmettir.

Aşk olsun: Selamlaşma sözüdür. Her işte aşk gerektir, diye ilk temenni olarak bu söylenir. Karşılığ: **Aşkın cemal olsun**dur. Buna **Cemalin nur olsun** denince, diğeri, **nur üstüne nur olsun** der.

Aleviler, selama karşılık **Eyvallah** da derler.

Aşura: Aşura, sözlük anlamı olarak Muharrem ayının 10'unu gösterir. Bu tarihte, (Bugünkü miladi takvimde 680 yılı 10 Ekim'i'ne denk düşüyor) İmam **Hüseyin** şehit edildiği için Aleviler tuttukları matem orucunun sonunda aşura çorbası (İmam Hüseyin yemeği) pişirip yerler. Bu, şükran duygularını yansıtır. Çünkü, peygamber ailesi katliama uğramış ama İmam **Zeynelabidin** kurtularak yolun sürmesini sağlamıştır. Muharrem orucuna, Kurban Bayramı'ndan 20 gün sayılarak başlanır. 20. günün akşamı oruca niyet edilip 21. gün oruçlu olunur.

Bu oruç, gönül rızasıyla tutulur; tutmayanlar asla zorlanmazlar. Bu süre içinde, genellikle su içilmezse de sulu gıdalar alınır. Oruç boyunca eğlence yapılmaz, hayvan kesilmez, insanlar perhize girerler. Bu 10 gün veya 12 gün boyunca cem de yapılmaz.

Ayak mühürlemek: Mürşit (dede) karşısına gelince, sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koymaktır. **Peymançeye geçmek** de denir.

Bal: Mürşitten (uyarıcıdan) alınan bilgidir, irfandır. Uyarıcı; arıdır.

Bektaş: **Hacı Bektaş Veli**'yi yol büyüğü tanıyan ve dede olarak da onun soyundan gelenleri kabul eden Aleviliğin bir bö-

lümü... Aslında bu terim, Aleviliği meşrulaştırma çabalarından doğmuştur ve takıyye gereği Aleviler kendilerine kent merkezlerinde ve denetimin yoğun olduğu yerlerde Bektaşî demişlerdir.

Beytülmamur: Gökte bulunduğu varsayılan manevi makam. Burası, gök ehlinin kiblesi sayılır. Buranın, Kâbe olduğu da söylenir.

Biat (Beyat): Manevi yönden bağlanma, söz verme. Birisinin yolunu kabul etme.

Bilgi: Gerçeğe ulaşmak için başvurulacak araç...

✧ **Cebrail:** Akıldır.

Cem: Alevilerin dinsel törenleri... Ayn-ı cem veya cem töreni de denilir. (Bölümüne bak)

✧ **Cünub:** Pirsizlik. Sözden dönme.

Çar unsur: dört öge... Varlık; ateş, su, yel, toprak denilen dört öğeden oluşmuş sayılır.

Çerağ: Işık, kandil, mum. Mum yakmaya, çerağ uyarmak; söndürmeye, sırretmek denir. Çerağa delil de denir. Cemlerde çerağ genellikle kurbanın yağından yapılır.

Dar: Alevi cemleriyle ilgili temel kavramlardandır. Dar; meydan veya darağacı anlamına kullanılır. **Dara durmak** deyişi; Alevilerde, halkın ve dedenin önünde canından geçmek, canını başını yol uğruna vermeye hazır olmak anlamına kullanılır. **Dara çekmek** deyişi ise; hatalı görülen birisini sorgulamak, yargılamak, gerekirse cezalandırmak üzere meydana getirmek anlamındadır. Dar duruşu peymançeye durmak biçimindedir. Kimi Alevi ocaklarında, yön dedeye dönük olmak üzere, sağ ayak sol ayak başparmağını kapatacak biçimde ayak mühürlenerek öne doğru eğilir.

✧ **Dar-ı Mansur:** Darağacında asılarak öldürülen **Hallac-ı Mansur**'dan esinlenerek yaratılan bu kavrama göre, Alevi yolu uğruna ölümü göze almış, asılmaya hazır hale gelmiş demektir. Asılır gibi, eli sallandırmış halde durulur.

Dar-ı Hüseyin: Yol uğruna İmam **Hüseyin** gibi, başı vermeye hazır olmaktır. Ayak mühürleme halidir. **Dar-ı Fatıma** da denir.

Dar-ı Fazlı: Fazlullah-ı Hurufî gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze almak demektir. “**Aşk ola**” denince, yüzüstü yere kapanmadır.

Dar-ı Nesimi: Yol uğruna **Nesimi** gibi yüzölmek demektir. Diz üstü duruşudur.

Dede: Alevilikte çok önemli olan dedelik kurumunun yürütücüleri olan kişiler. Dedeler, mürşittir. Taliplerini (Alevi kitle) aydınlatır, eğitirler; Alevi töresine göre terbiye ederler. Dinsel uygulamaları yürüten dedelerdir. Dedeler; değişik ocaklardan gelmiş olmalarına karşın, tümü de soylarının Hz. **Ali**'ye ulaştığını kabul eder. Bugün çıkış kaynaklarına göre dedeler üç grupta toplanabilir: 1 – **Çelebiler: Hacı Bektaş Veli**'nin soyundan gelenler (bel evlatları) 2 – Soyları 12 İmam'lara çıkan ocaklardan gelen dedeler. Bunlara “**Ocakzade**” denilir. Sufi Sürekleri de bu gruba girer. 3 – **Hacı Bektaş**'ın manevi evlatları olan dedebaba grubu. Bu grup, kentlerdeki Alevi Bektaşî kesiminin bir bölümünü yönlendirmiştir.

Dedelerin en önemli özelliği, seyyit olmalarıdır. Yani soylarının mutlaka 12 İmamlara ulaşması, buradan ve **Ali** ve **Muhammet**'te karar kılmasıdır. Yalnız **Ali** soyundan gelmekle de dedelik olmaz. Örneğin Hz. **Ali**'nin Fatıma dışından olan çocukları, seyyit kabul edilmez. Aleviler, onlara saygı duymalarına karşın, köken olarak dedelik onlara bağlanmaz.

Burada, **Muhammet-Ali** nurunun ortaklığı, birbirlerini tamamlama olgusu kesin biçimde egemendir. Ve bu nedenle de bazılarının sandığı gibi, Alevilerin, **Muhammet**'i reddetmesi olgusu mümkün değildir. **Ali-Muhammet** birbirlerini tamamlayan, birbirleriyle varolabilen olgulardır.

Dedelerin içinde gerek **Çelebiler**, gerekse **Ocakzadeler** seyyittirler. Fakat, **dedebaba** geleneğinde, dedebaba olabilmek için bu kurala uyulmayabiliyor. Bu durum, dedebaba geleneğini önemli ölçüde diğer iki yoldan ayırıyor.

Bugün Türkiye Alevilerinin tüme yakını **Ocakzade** ve **Çelebi** geleneğini sürdürür. Dedebaba geleneği, birkaç kentimizde ve Arnavutluk'la Amerika Birleşik Devletleri'nde etkilidir.

Bunların yandaşlarının sayısı, kendi anlatımlarına göre 300.000'i (üç yüz bin) geçmemektedir. Geride kalan 20 milyonluk kütle ile karşılaştırıldığında önemsiz gibi görünseler bile, bu gelenekten yetişenler, kuvvetli kültürleri ile Alevi düşüncesinin kentlerde yaygınlık kazanmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır.

Bugün, dedebaba geleneği, Çelebileri ve Ocakzadeleri, taleplerine yeterli kültürü iletememekle suçlamaktadır. Dedelik geleneğinin son 40 yıl içinde yediği darbe ile dedelerle Alevi kitlesi arasında boşluk doğmuştur. Geçim derdine düşen dedeler, yolla ilgilenememişlerdir. Bu da onların geleneksel yol kurallarından bazılarını unutmalarını gündeme getirmiştir.

Bütün buna karşın, yine gerek Ocakzadeler içinde, gerekse Çelebiler arasında kültürlü, yetkin, bilgili, yol kurallarını çok iyi bilen dedeler vardır. Bunlarla bizzat tanışarak bu değerlendirmeye vardım.

Bugün Dedelerin önünde iki önemli görev bulunuyor:

1 – Kendilerini, yol kurallarını en iyi biçimde uygulayacak bilgi ile donatmak.

2 – Bu bilgiyi toplumun bugün ulaştığı yapıya göre biçimlendirmek. Toplumun gerisinde değil, önünde bulunmak. Bunun için kullanılacak yöntem de soyla, boyla yetinmek, onunla övünmek olamaz. Bu tavrın yanlış olduğunu yolun kaynağı sayılan İmam **Cafer-i Sadık** açıkça belirtmiştir.

İmam'ı zindana attıklarında, tutuklular, onu bir gün ağlar görüp sebebini sormuşlar. demiş ki: **“Öbür dünyaya ne yüzle gideceğim? Ettiklerimin hesabını nasıl vereceğim? Ona ağlarım.”**

Zindandakiler şaşırmışlar. **“Ey İmam, senin Muhammet-Ali gibi deden var. Üzülmene gerek var mı hiç?”** demişler. İmam Cafer'in karşılığı şu olmuş:

“Öbür dünyada insana, atanı, dedeni sormuyorlar; yaptığın işleri soruyorlar. Eğer soyuma sopuma bakıl-saydı, korkum olmazdı. Yaptıklarım sorulacağı için, korkar, ağlarım.”

Delil: Alevilikte cem meydanındaki kandil, çerağ. Genellikle çerağ veya delil kurbanın eritilmiş içyağının içine fitil yerleştirilerek yakılmasıyla yapılır. Dedebabalıkta mum vardır.

Dem: Farsça zaman, vakit demektir. İçkiye dem derler. **Dem görmek,** içki içmektir.

Demlenmek de aynı anlama gelir.

Dergâh: Alevi büyüklerinden birisinin kabrinin bulunduğu ve çevresi kapatılmış, ibadet yeri durumuna getirilmiş ev. Astane. Büyük tekke.

Derviş: Varlığından geçip gerçeği arayan insan. Dünya varlığını düşünmeyen, kendisini yola vermiş Alevi.

Dinlendirmek: Bir mum veya ocağı söndürmek. Mum ve çerağ, asla üflenerek, dinlendirilemez. (Bunda Hacı Bektaş Veli'nin çerağa üfleyince bütün Rum (Anadolu) erenlerinin çerağlarının dinlenmesi öyküsü ile ilgili bir incelik vardır).

Dört Unsur: Ateş (Emmare), yel (levvame), su (mülhime), toprak (mutmaine): Bu dört öge, insandaki dört nefse karşılıktır.

Nefs-i Emmare, ateşe karşılıktır. Bu aşamadakiler, zalim insanlardır.

Nefs-i Levvame'nin karşılığı yeldir. Bunun karşılığı şeriat ehlidir.

Nefs-i Mülhime, suya karşılıktır. Kabul edicidir. Marifeti temsil eder. Akıl, hikmet, ilim, öğüt, olgunluk gibi dereceleri vardır.

Nefs-i Mutmaine, toprağa karşılıktır. Toprak, insana dildir. Cennet de onun üstündedir. Hakikat kapısının anlatımıdır. Tarikat ehlinin hedefidir.

Düşkün: Yol terbiyesine aykırı, suçlu kimseye denir. Düşkünler cem törenine alınmadıkları gibi, ağır suç işleyenler toplumdan soyutlanırlar. Onlarla ilişkiler kesilir, ekonomik ve toplumsal soyutlamaya tabi tutulurlar. Düşkünlük, suçun durumuna göre belli bir süre sonra kaldırılabilir. Bunda temel ölçü, kişinin düzelmesi ve halkın da bu kişiyi düzelmiş kabul edip

düşkünlüğün kaldırılmasını onaylamasıdır. Dede bu konuda sadece hakemdir. Oyu da halktan yanadır...

Bir dedenin düşkün ettiğini, ya kendisi, kendisi yoksa aynı ocaktan başka bir dede kaldırabilir. Başka diğer bir ocak karışamaz.

El almak: Alevilikte, bir Pir'e bağlanmak onun terbiyesine girmek, onun düşüncelerini kabul etmek.

Elest: Değil miyim anlamına Arapça söz. En eski ahit. Tanrı ruhları toplayıp onlara **“Ben sizin rabbiniz değil miyim?”** diye sormuş. Müminler, bela (evet), kâfirler la (hayır) demişler. Bu toplantıya **“Elest Meclisi”** denir.

Eline-diline-beline sahip olmak: Alevi ahlakının temel ilkesindendir. El, dil, bel sözcüklerinin ilk harfleri alınıp da bir sözcük yazılırsa ortaya **edeb** çıkar. Bu nedenle Aleviler kendilerini edepli sayarlar.

Ele sahip olmak: Hırsızlık yapmamak, elle can yakmamak, kimsenin kanını akıtmamak, cana kıymamak... Bu ilke, Alevilerin barışçılığının ve cana saygısının en somut anlatımıdır. Alevilerde en büyük suç, bir canlının kanını akıtmak, cana kıymaktır. Buna bakarak, Alevilerin pasif bir toplum olduğunu; ezilmeye karşı sesini çıkarmadığını düşünmek yanlış olur. Aleviler kendilerini korumak için savaş ve mücadeleden asla yılmamışlardır.

Eline sahip olan Alevi, onu sevmek, okşamak, güzel şeyler yaratmak için bir araç haline getirmiş; yasaklamayı, güzelliğe dönüştürmüştür.

Diline sahip olmak: Yalan söylememek, insanları sözle birbirlerine düşürmemek; kov ve gaybette bulunmamaktır. El ile can yakıldığı gibi dil ile de yakılır. Bunu ifade için **Şah Hatayi**, **“Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı”** demiştir. Diline sahip olmayı, Aleviler geliştirerek, herkese tatlı dil ile hitap etme seviyesine yükselmişler; böylece yasağı, güzelliğe dönüştürmüşlerdir.

Beline sahip olmak: Bu ilkenin en açık hedefi, insanları başkasının karısına kızına bakmaktan, kadınları da edepli olmaya çağırmaktan ibarettir. Bir cinsel perhiz söz konusu değil-

se de, herkesi kedi helallısı ile birlikte olmaya çağıran, gayrimişru ilişkilere karşı olan bir ilkedir. Bu ilkeye uymayan Aleviler düşkün sayılırlar, ceme alınmazlar.

Beline sahip olan Alevi; kadın erkek uçurumu aşarak insan olmada birleşmiş; erkek-kadın farkının bulunmadığı Kırklar Meclisi'nden bin bir türlü sanat yaratmıştır.

Son zamanlarda, “el”i “yurt” gibi; “dil”i ise “lisan” gibi de değerlendirerek Aleviliğin evrensel insan ilkelerini “**yurdu korumak**” ve “**Türk dilini korumak**” gibi yorumlayanlar görülmüyor. Bu; tamamen siyasi bir tavrın sonucudur. “**El, dil, bel**” ilkesinin olduğu sıralarda; bu kavramlara aynen şimdi Alevi halkın verdiği anlam verilmiştir. Bu da yukarıda açıklandığı gibidir. Değişik yorum, Alevi felsefesinin evrensel özünü boşaltmak demektir.

El-etek tutmak: Bir uyarıcıya bağlanmaktır.

El-etek sahibi: Bağlanmış kimse. Nasib alma töreninde bir el mürşit elinde, diğeri mürşit eteğindedir.

Er: Edep ve erkâna (töre) saygılı, nefesine boyun eğmeyen kimse.

Erenler: Gerçeğe ermiş. Olgun kimse. Alevi insanı. Mürşide **erenler** denir.

Evliya: Ermiş kimse... Ermişler hakkında **Gerçek erenler** deyimi vardır.

Eyvallah: 1) Çağırana karşı, **Buyurun... Efendim...** anlamında. 2) **Başüstüne** anlamında... 3) Bazı sözleri onaylamak için... 4) Bazı sözleri kuvvetlendirmek için... 5) Bir şeye razı olduğunu anlatmak için...

Göçmek: Ölmek. Hakka yürümek. Kalıbı dinlendirmek.

Gönül koymak: Kırılmak, darılmak.

Gözcü: Cem töreninde, meydanda düzeni sağlayan kişi.

Gülbang: Özellikle dede veya mürşidin, törenlerde okuduğu Türkçe dua tarzında düzenlenmiş cümleler. Dua. Çerağ gülbangı, sofrta gülbangı gibi... Farsça'da bülbül sesi demektir. Dede, gülbang okurken, cemde bulunanlar, uygun yerlerde “**Alah, Allah**” derler.

Hac: Asıl Kâbe sayılan insanın gönlüne yönelmek, insanın kalbini kazanmaktır.

Halka Namazı: Cem töreni için cem evinde toplanan Aleviler, meydana bir daire (halka) oluşturacak biçimde otururlar. Yani hemen hemen herkes, birbirinin yüzünü görür. Bu oturuş biçiminde, yüzler, camide olduğu gibi duvara doğru değil, didara (yüze, yani insana) doğrudur. İnsan fazlaysa, birkaç halka yapılabilir.

Cem sırasında gerekli yerlerde, dede Türkçe dua okurken halkadakiler yere kapanırlar ve uzun süre **Allah, Allah!** derler.

İşte, Alevilerin yere kapanarak yaptıkları bu secde, yüzünde Tanrı belirmiş olan insana secdedir. İnsana secde, onun yüzünde beliren, kalbinde mekân tutan Allah'a secdedir. Alevilikte, namaz, Tanrı önünde eğilmek ve onu saygıyla duymak olduğundan, işte halka biçiminde oturup yapılan bu secde ve anış, halka namazı olarak adlandırılır.

Halka namazı kavramı; Alevilerin namazı reddetmediklerini, fakat, onu farklı yorumladıklarını gösteren ilginç bir uygulamadır.

Hıdırellez: Alevi kesiminde bayram olarak kutlanan günlerden birisidir. Bu sözcük **Hızır-İlyas**'tan bozmadır. Bunlar ab-ı hayat (ölümsüzlük suyu) içen iki ermiş olarak kabul edilir. Bunların yılda bir kez gül dibinde buluştukları var sayılır. Hızır karada, İlyas denizde bunaların yardımına koşarmış.

Hora geçirme: Yemeği yemek. **Horden**, Farsça'da yemek demektir. Yenenin hoşla gittiğini ifade için, **Hora geçti** denir.

Hüseyni: Alevi... İmam Hüseyin yoluna bağlı olanlar.

İşık: Alevilere 15. ve 16. Yüzyıllarda verilen adlardan birisidir. Bu ad; Alevilerin bilgisizlik karanlığını aşıp bilginin aydınlığıyla dirildiklerini; yani ışıktı olduklarını anlatmak için kendilerince de kullanılmıştır. Bu bağlamda ilk kullananın Hacı Bektaş Veli olduğu kabul edilir.

İcazet: İzin... Bir yerden ayrılırken okunan tercemana da icazet tercemanı derler. Eskiden dedelik veya rehberlik yapacaklara mürşit tarafından verilen belge, izin.

İsmiazam: İnsan...

Kâbe: Gönül...

Kafdağı: Eski inanca göre, dünyayı çepeçevre kuşatan dağ. Burada devler, ejderhalar bulunurmuş. Zümrüdüanka'nın yuvasının da burada olduğu sanılırmış.

Kafdağı, insanoğlu için bilinmez ve başarılması zor işin sembolü olmuştur.

Kan almak: Küçük aptes bozma anlamına kullanılır.

Kaygusuz: Pilav. **Kaygusuz**'un Mısır'dan mürşidi **Abdal Musa Sultan**'a pirinç yollama menkıbesine dayanır.

Kible: Alevilikte, insanın yöneldiği yer yine insan olduğu için, kible insandır. İnsanda bulunan gönüldür.

Kurban: Nefis... Hak yoluna kendi canından geçen insan... Cemde, lokma edilerek yenilen koyun, ekmek veya elma... Horoz, yoksa tuz, yoksa, bir tas su bile kurban yerine geçer.

Anadolu Aleviliğinin bugünkü kurallarını önemli ölçüde **Hacı Bektaş Veli** ardası **Abdal Musa** belirlemiştir. Bu nedenle kendisi büyük saygı ile anılır. **Abdal Musa** adına özel cem yapılır ve özel kurban kesilir. **Abdal Musa**, bu yönüyle **Hacı Bektaş Veli**'den bile öne çıkar.

Kurban tığlamak: Kurbanı kesmek. **Tiğ** Farsça'da kılıç demektir.

Kelimeişahadet: Alevilikle Sünnilik arasındaki en önemli ayrım, kelimeişahadetin sonuna eklenen, "Ali, Tanrı'nın velisidir" anlamına gelen "**Ali'yyün veliyullah**"tan doğar.

Kelimeitevhit : Yine Aleviler Kelimeitevhit'i şöyle söylerler: "**La ilahe illallah, Muhammed'en resulullah, Ali'yyün veliyullah**"

Lokma: Yemek... Kurban yemeği... Yemekten bir parça. Yemek yiyelim, yerine; Lokma edelim, lokma görelim, derler.

Mangır: Para. Mangır, paranın en adisi, en ufak bölümüdür. Bu deyimde parayı aşağılık görme ifadesi vardır.

Meydan: Alevilerde ibadet yeri olan cem evinde toplanılan yer. Bu tören odası **meydan** diye adlandırılır. Buraya **ibadet meydanı, Erenler Maydanı, Kırklar Meydanı** da derler.

Cami ve meydan: Meydan odası, Bektaşî ve Alevî'nin ibadet mahallidir. Bunu cami ile mukayese etmek isterim: (Noyan'dan özetlenmiştir.)

Camiye gündüz girilir, orası sırata tabidir. Meydana ise gece girilir, zata mazhardır. Yani cami gündüz açık, gece kapalı; meydana gündüz örtülü, gece açıktır. Cami sıfatlar âlemi, meydan, zat-ı ilahi sırrıdır.

Camide şariat, meydanda marifet vardır.

Camide ibadet, meydanda ibadetle beraber **tevhit** için toplanılır.

Cami, Âl-i İmran suresindeki **“İnsanlar için ilk kurulan ev Mekke'deki evdir ki kutludur”** diyen ayetlerle sınırlıdır. Meydan ise **“Hangi tarafa dönerseniz Allah'a ibadet ve itaat ciheti orasıdır”** lüzumundadır. Meydan Beyt-ül-mukaddes'tir. Kutsal evdir. Gayb erenlerinin (Rical-ül-gayb) toplantı yeridir. Mahşer yeridir. Uhrevi doğuş alanıdır. Meydan ezelin başlangıcı, ebedin sonudur. Can alınıp can verilen, peyman (yemin, söz) alınıp ikrar verilen yerdir.

Meydan, öğrenilen kabirdir. Ölmeden ölen için, ezeli kudretin meydana vurduğu **“Nun velkalem”** noktasıdır. Âdem'in mebde ve miadıdır (önü-sonu). Meydan, ezeli sahne, Ali'nin isteği, tecelli makamı, Tanrı evi, ilahi aşk bahçesi, Tanrı sırrının niyaz sayfası, Yaratıcı'nın sırlarını meydana vuruş alanı, âşıkların cennetidir.

Cami, Bakara suresindeki **“Yüzünü mescid-il haram tarafına döndür”** ayeti ile sınırlıdır. meydan, **“Doğu tarafı da, batı tarafı da Allah'ındır”** hükmüne uymuştur.

Cami, dünya meydanı; meydan, büyük mahşerdir. Cami, hayat örneği; meydan, ebedi hayata götüren ölüm sahnesidir. Camide ibadet, borcu ödemek; meydanda niyaz, Miraca varmak içindir. Cami, güven yeri; meydan, kurban yeri, sonsuz saltanat yeridir.

Camide taştan mihrap ve duvar var. Meydanda nurdan Elestü mihrabı...

Camide kıbleye dönüş var, meydanda karşılıklı kible oluş... Camide hoca ve müezzin var, meydanda mürşit ve rehber... Camide sonradan konma bir minber var... Meydanda, Muhammet tahtı var; Tanrı elçisinin **Gadiru Hum**'daki konuşma kürsüsü var... Camide Muhammet ezanı; meydanda muhabbet ezanı var. Camide yazılı Kuran, meydanda konuşulan Kuran okunur.

Camide, “**Amin, amin**” derler; meydanda “**Allah, Allah!**...”

Camide, ateş korkusu, Cennet için yalvarış (havf ve reca) varken, meydanda her ikisinden de geçilerek Tanrı rızası ve cemaal aranır, bulunur.

Meydan odasının duvarlarında münasip resim ve yazılar sanatkârane yazı levhaları bulunur.

Mihman: Konuk... Alevilikte misafire çok önem verilir. Her gelen konuk Hz. **Ali** olarak görülür ve en iyi biçimde ağırlanır. Bu saygı, hem insani, hem dini bir zorunluluktur.

Miraç: İsteklinin nasip almasıdır. Peygamberin Tanrı yüzünü, Hak yüzünü görmesini temsil eder.

Muharrem orucu: Kurban bayramından 20 gün sonra başlayan, Alevilerin İmam **Hüseyin**'in şehit edilmesinden duydukları üzüntüyü dile getiren oruç. 10 Muharrem günü biter. Sonunda aşura denilen çorba veya yemek yenilir.

Münafık: İçi dışı bir olmayan. İnanmadığı halde inanır görünen.

Mürşit: Alevilikte Hz. **Ali**... Onu temsil eden dede... En üst makam. Ocak temsilcisi dede. Baş Çelebi.

Musahip: Aleviliğin temel kavramlarından. İki Alevi ailesinin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır. Kan kardeşliğinin dışında ikinci bir kardeşlik düzeni oluşturulmuş ve buna da yol kardeşliği (müşahiplik) denilmiştir.

Kardeşliğin temeli; Hz. **Muhammet**'le Hz. **Ali**'ye değin uzanır. Hz. **Muhammet**, Medine'ye göç edince; Medine'de her göçmenle bir yerliyi müşahip yaptı. Kendisi de **H. Ali** ile müşahip oldu.

Bu sistem ile, hem sosyal dayanışma oluşmuş, hem de bölüşümcü bir anlayış yaratılmıştır. Çünkü müساهiplerin malı birbirinin malıdır. İşte ve sıkıntıda bu aileler birbirlerine yardıma koşarlar. İnsanların müساهip olarak görülmeleri cem töreni ile gerçekleştirilir. Bu cemlere de görgü cemi adı verilir.

Nazar: Nazar, bakış demektir. Bektaşiler, “**Ehl-i dilin nazarı toprağı cevher eder**” diye nazara değer vermişlerdir. Bakış ile güzellik görülür. Yine onunla aşka ve gerçeğe varılır. Pirin nazarı ile, yani insanı olgunlaştıran bir bakışın himmeti, yardımı ile **canın** da gözü açılır. Ondan sonra bakma, **görme** haline döner.

Bektaşiler, karşılardakine **siz** yerine **Nazarım** derler. Bu da, **Görüşü benim gibi olan** demeye gelir.

Nefes: Didaktik Alevi şiirlerine verilen addır. Dedenin ve ya pirin manevi gücüne de nefes denilir.

Nefs (nefis): İnsanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü. Alevi felsefesinde insan nefsi, onun için “**en büyük düşman**” (adu-yı ekber) kabul edilmiştir. Bu nedenle de “**en büyük savaş**” insanın kendi içinde, kendi nefesine karşı verdiği savaştır. Aleviler; **gaza** ya da **cihat** deyince Sünnilikten çok farklı olarak, insanın kendisini terbiye etmesini anlarlar. Bunun içinde **Şah Hatayi**, “**Âdem öldürsen kan olmaz. / Nefis öldürsen kan olur**” diyerek bu düşüncayı hayata geçirmiştir.

Nezir: Adak, armağan anlamınadır. Uğur olsun, bereket olsun diye dedeye verilen hediyeye de nezir derler.

Niyaz: Niyaz önemli erkândan biridir. Sözlük anlamı, yalvarma, dua demektir. Sevilen, sayılan, kendisine bağılılık duyguları beslenen bir insana, mürşide karşı yapılır. Alevi niyazını gerici kesim, insana tapma gibi yorumlamış ve yermiştir. Niyaz, gerçekte niyaz edilen insan yoluyla Allah'adır...

Niyaz duruşu olan peymaңçe (Aslı pay maңan) şöyledir: Sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağı üzerine konur. Kollar göğüste sağ üstte, parmaklar düz ve açık olarak çaprazlanır. Her elin orta parmağı ucu öbür taraf omuzbaşı istikametine gelecek şekilde tutulur. Baş, biraz öne eğilmiş olarak durulur.

Ayak başparmaklarını üst üste koymaya **ayak mühürlemek** derler. Bu niyaz duruşunu almaya da **peymançeye geçmek** derler. Bu duruşa, dara durmak da denilir.

On iki hizmet (On iki post): Cemde yürütülen hizmet sayısı, 12 İmamlara bağlanmış olduğu için 12'dir. Bu hizmet sahiplerinden mürşit, rehber ve pir için post vardır. Diğer hizmetler, yalnızca hizmet olup posta bağlı değildir. Gerçekte post sayısı 3, hizmet sayısı 12'dir.

Alevilikte, Mürşit Postu, **Hz. Ali** makamıdır. Tarikat (batın) Ali'nin olduğu için o mürşittir. Cebraîlî de en evvelki yaratılış sırasında aydınlatıp mahvolmaktan kurtardığı için onun mürşidi de sayılır.

Bu yüzden, Ali, Mürşittir, **Muhammet** ise rehberdir.

12 Hizmetin adı ve makam sahipleri Alevilikte, yolun uygulamalarına göre değişiyor. Hatta, dedebaba geleneğine göre **Mürşit** postu, peygambere, **rehber** postu Ali'ye ait gösteriliyor. Gerek Çelebiler, gerek Ocakzadeler, bunu kabul etmezler. Bu hizmetler cem bölümünde belirtilmiştir.

On sekiz bin âlem: Eski inanışa göre 18 âlem vardır. Araplar, bunu son sayı olan binle anlatmışlar, böylece de on sekiz bin âlem kavramı ortaya çıkmıştır. Bunlar: 1- Tanrı'nın aktif belirtisi sayılan aklı küll, 2- Akl-ı küllden doğan pasif yetenek olan nefs-i küll, 3- 9 tane gök, 4- Dört tane unsur, 5- Üç tane de mevluttur (Maden, nebat, hayvan).

Oruç: Gerçek olmayana, yanlış, kötüye karşı insanın ta-kındığı korunmacı tavidir. Nefsin terbiyesidir. Aleviler, Muharrem ayında 12 gün matem orucu tutarak **İmam Hüseyin'i** de anarlar.

Örtmek: Kapanmak... Ağzını ört, kapıyı ört derler. **Kapa** sözünü kullanmazlar.

Padişah: Tanrı... Tanrı varken, onun yansıması olan insan da var olmuştur. Bu nedenden, Tanrı da en eskidir, insan da... Buna, "**Kul kadim, padişah kadim**" denilmiştir.

Palheng: Eskiden, 12 İmam'ı simgeleyen 12 köşeli olarak yontulan taş.

Paymançe: (Pay-maçan): Mürşit karşısında yalvarma duruşudur. Ayaklar mühürlenmiş kollar göğüste çapraz, baş öne eğik duruş.

Pençe: Çelebi geleneğinde, talibin sırtı görgü sırasında değnekle değil elle sıvazlanır. El, pençe anlamındadır. Bu yöntemi uygulayanlara Pençeciler denilir.

Rafizi: Alevi. Ali ve evladına bağlı olup ilk üç halifeyi tanımayanlar.

Rıza Lokması: Cem töreni sırasında pişirilen kurbandan yenen lokma. Kurban kesilmeyen cemlerde, evlerden getirilen ekmek ve çöreklerin doğranarak karıştırıldıktan sonra lokma edilmesiyle yenen lokma. Bu lokma, kutsaldır. Alevilikte manevi birliği, toplumsal bir oluşu, dayanışmayı dile getirir.

Safa-nazar: Uyarıcının yol evladına olgunlaştırıcı, onun gözünü açıcı bakışı, ilgisidir. Evladın da evrendeki her nesneye vahdet (birlik) gözü ile bakmasıdır.

Saki: Cem töreninde şeker şerbeti dağıtana denir. Muhabbet sofrasında üçleme denilen üç yudumluk içkiyi dağıtmaya görevli olana da **saki** denir. Daima erkeklere verilen bir görevdir. Dergahın içme ve kullanma suyunu taşıyan dervişe de **Saka** denirdi.

Samah (Semah): Saza ve âşığın (zakirin) okuduğu nefese uyarak yapılan kutsal dini dans. Semah, Alevi din törenlerinin vazgeçilmez ögesidir. İlk semahı Kırklar'ın yaptığı söylenir. Cem töreninin zorunlu uygulaması olan samah dört türlüdür: 1- Kırklar Semahı, 2- Tevhit Semahı, 3- Hizmet Semahı 4- Öğretici-eğitici-belletici semah.

Sema sözcüğünün halk dilinde aldığı biçim olduğu sanılan semah; önemli ölçüde eski Türk dini Şamanizmin etkisini taşır. Fakat; semahın asıl anlamı; insanın cezbeyle kapılarak kendisinden geçmesini ifade eder. Bu cezbeyle kapılıyla ayaklar yerden kesilir, gökyüzüne (sema) doğru yükseltilir. Burada maddi dünyadan geçiş söz konusudur.

Osmanlı din adamları, semaya ve raksa sürekli olarak karşı çıkmışlar, bunları kâfirlik belirtisi ve kanıtı saymışlardır.

1528 yılında kent Alevilerinden Hamzavi şeyhi İsmail Maşuki (Oğlan Şeyh) idam edilir. 12 halifesi ile birlikte öldürülen bu 20 yaşındaki bilgin için idam kararını şeyhülislam Ebus-suud Efendi verdi. Bu idamla ilgili fetvalar arasında raksla ilgili bölümler de bulunmaktadır. Osmanlı'da Karşı Düşünce adlı kitabımızdan bu bölümü aktarıyoruz:

Soru: Suçlu görülerek öldürülen Oğlan Şeyh dedikleri kişi zulmen öldürüldü diyen insanlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Onun mezhebinde ise öldürülür...

Soru: Tarikat kesiminin önderlerinden bir vaiz (İsmail Maşuki) camilerde ve kürsilerde açık açık, “Zikir halkasında, ibadet niyetine raks ve devran etmek helaldir ve bunun helal olduğu ayetle ve hadisle kanıtlanmıştır. “Allah'ı ayakta iken otururken, yanlarınız üzere yatarken de anın diyen ayetin manası, yüce Allah'ı her durumda anın” demektir. Raks da hal-i kıyama dahildir (Namaz gibidir)” demiştir. Yine, ‘Kim kendini bir millete benzetirse ondandır’ diyen hadis gereği, raks, gökte dolaşan meleklerle benzemektir. Tanrının peygamberi bile raks etmiştir. Hatta kutsal ridası arkasından düşmüştür. Bu durumu peygamberin yakınları olan büyük insanlar söylemişlerdir, hatta İmam Şafii ve Muhammed Gazali de anlatmıştır” dese... Tarikat önderi yine, ‘Bu bir zevk halidir... Tatmayan bilmez’ demişler... Haram diyen desin. Biz helal bildiğimiz şeyi bırakmayız...” dese. Tarikatçının gösterdiği bu kanıtlar gerçek kanıtlar sayılıp sözüne değer vermek doğru olur mu? Eğer söyledikleri doğru sayılmazsa bu tarikat önderine ne yapılması gerekir?

Cevap: Yukarıda anılan yüce ayette raksa izin konusunda hiçbir işaret yoktur. O çirkin işin doğruluğuna inanan ve ayeti tanık olarak kullanan kişilerin iman ve nikâh yenilemeleri gerekir. Zira, kelimullahın anlamını bozarak kendi isteklerine uydurmuşlar. Sözü edilen hadis doğrudur... Fakat, insanların hareketini meleklerinkine benzetmek doğru değildir. Zaten

şimdiki zaman sufilerinin ettikleri raks da gerçekte kâfirlerin horon tepmesidir ve bunların eylemleri kâfirlerinkine benzer.

Büyük peygambere raks etti, demek küfürdür. Çünkü raks aşağılık insanların işidir. Peygamberlerden birisine aşağılık eylem yüklemenin küfür olduğu fetva kitaplarında yazılıdır. Peygamber dönemindeki ululardan, sözü edilen işin (raksın) çıktığını söylemek yalan ve iftiradır. **İmam Şafii**'nin söylediği ileri sürülen söz de yalandır. Hiçbir din bilgini, raks helaldir, dememiştir. Yalnız **semada** çelişkiye düşmüşlerdir.

Dinsel yorumlarda, din bilginlerinden (sünni alimler) başka kimselerin, İmam Gazali ve benzerlerinin sözlerine güvenmek doğru değildir.

Bu biçimde, kötüyü güzel göstererek, yalan dolancılıkla Şeytanlaşarak halka vaaz eden kişiler sapık azdırıcılarıdır. Bunlar kâfir olmuşlardır. Şiddetli cezalar ve hapisle önlenmeleri gerekir.

Eğer bunlar yasaklanmaz ve uslanmaz, “Alimler zevk sahiplerinin sırlarını bilemezler” diyerek büyük suçlarında direnirlerse, dinsizdirler, mutlaka öldürülmeleri gerekir. Bundan sonra tevbeleri de geçerli olmaz...

Soru: Tarikat önderlerine, “Zikrullah ederken devran ve raks haramdır. Bu yararsız işin küfür olduğu fetva kitaplarında açıklanmıştır. Ayrıca günümüz müftüsü de bu biçimde fetva vermiştir. Bunu niçin bırakmıyorsunuz?” denildiği zaman; “Bizi, şarap içmekten ve buna benzer kötü alışkanlıklardan alıkoyuyor. Bazı sapıkların gönlünü değiştirerek Tanrı'yı anmasına neden oluyor” diye cevap veriyorlar. Gerçektende öyle olsa, bu duruma o niyet ile izin verilir mi?

Cevap: Verilmez. Bu, şeytanca olan sanı türünden bir aldatmacadır. Günahtan ibadet doğduğu nerede görülmüştür?... Onların yaklaşmak istedikleri şey, başka bir günahtır. Zaten Cehennemlikler, uygun da olsa, ateş katlarının birisinden diğerine geçmekle kurtulmuş olmazlar.

Soru: Bir tekkenin mescidinde değişik kişilerle genç oğlanlar toplanır, değişik nağmelerle tevhid ederken, (Tanrı'yı birleyen müzikle vecde gelirken) bunu değiştirecek kimi zaman “dil-i men, can-ı men” deseler... Kimi zaman da, “Sen bir ulu sultansın, canlar içinde cansın/Çün ayan gördüm seni, pinhan kapısı değil” yahut “Cennet cennet dedikleri bir ev ile birkaç huri/İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni...” biçiminde beytler okusalar (Bu şiirler Yunus Emre'ye aittir.) ve göğüslerini döverek şaşılacak hareketler yapsalar. O yerde oturanlardan bazıları tekkeye giderek buranın şeyhine,

“Niçin böyle hareketlere razı oluyor ve yaptırıyorsunuz?” diye sorsalar, Şeyh de, Size ne, deyip ‘Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır’ diyen ayetle cevap verse, bu şeyhe dinsel olarak ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunların halleri ve sözleri tam anlamıyla fuhş olduğu gibi, cennet hakkında dedikleri kötü sözler de açık bir küfürdür. Bu kişilerin öldürülmeleri yasalara uygundur.

Şeyhleri olan dinsiz, “Yaparlarsa ne olur?” demekle kâfir olmasından başka, bir suçu tapınma sayarak yüce ayeti buna kanıt göstermekle yine kâfir olur. Bu inançtan dönmezlerse kesinlikle öldürülmelidirler.

Soru: Şeyhlerden veya tarikat yolundakilerden bazılarına, birisi,

“Siz, niçin namaza ve zekâta ilişkin çaba göstermiyorsunuz?” dese, karşıdaki de, “Batın ilim (öz) yanında, zahir ilim (biçim) utanılacak bir durumdur. Batın ilmiyle uğraşan kişi zaten zahir ilmini anlar” dese, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: O da dinsiz ve günahkârlardandır. Onun yargısı, dinden dönenin yargısı gibidir. Bu geçersiz düşünceden dönmezse öldürülmesi gerekir.

Semahın, yalnız erkeklerle yapılan biçimi sayılabilen ve çok basmakalıp olan Mevlevi semaları bile Osmanlılar zama-

nında şiddetli tartışmalara konu olmuştur. Yalnız İstanbul'da değil, Anadolu'da da semaya karşı cihat açıldığı anlaşıyor. 69 Numaralı Mühimme Defteri'nde gördüğümüz bir ferman bu konuda aydınlatıcıdır. 1592 (h. 1001) tarihli padişah fermanında özetle şunlar söyleniyor: “**Anadolu Beylerbeyi ve Kütahya Kadısına hüküm: Kastamonu'da yatmakta olan Şeyh Şaban tarikatından insanların zikir sırasında devran ettikleri (döndükleri, sema yaptıkları) bildirilmiş ve bunların katledilmeleri gerektiği söylenilmiştir. Devran edenlerin katledilmeleri yolunda fetva veren Hacı Bayram neslinde şeyhin fetvasına uyulmaması... Devranın, katli gerektirmediği bildirilir.**”

İşin ilginç yanı, semaya bile karşı çıkan **Hacı Bayram** neslinden şeyhin atası olan **Hacı Bayram Veli**'nin koyu bir Alevi olmasıdır. Osmanlının baskısıyla bu kol Sünnileşmiştir. Ne demişler?... “**Sonradan olmanın (dönmenin) Müslümanlığına derman yetmez...**”

Secde: Yere kapanmak veya saygı ile eğilmek. Secdeyi, yalnızca alnı yere koymak biçiminde algılamak yanlıştır. Secde, ayinlerde makamlara yapılır. Alevi geleneğine ve dede kaynaklarına göre değişik biçimlerde olur.

Serçeşme: Bir yolun en ulu piri... Hacı Bektaş Veli...

Seyyah çıkarmak: Seyahat vermek. Bir derviş veya cana bir haberin ulaştırılması, ziyaret için verilen görev.

Töreye uymaz iş yapanlara da bir süre için dergâhtan uzaklaştırılmak, sürgün etmek için verilen ceza.

Seyyit: Soyu İmam Hasan'a ulaşan kişi. Zaman içinde bu kavram özelliğini değiştirmiş ve soyu 12 İmamlara çıkan insanlar için kullanılır olmuştur.

Sırlamak: Hakka yürüyen toprağa gömmek. Yanan bir mumu söndürmek. Bir şeyi söylememek, gizlemek anlamına da gelir.

Sımat (Somat): Sofra demektir. Kutsal sayılır. Aleviler; “**Sofra Ali'nin, mihman Ali'dir**” derler.

Soyunmak: Bir dergâha, bir mürşide bağlanmak. Nasip almaya gelmek. Dünya ile ilgisini kesmek, onu üzerinden atmak anlamındadır.

Şah: Alevilerde, Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelen 12 İmam'a verilen ad. Buradaki şahlık, maddi dünyanın değil, manevi dünyanın ve bilgi dünyasının şahlığıdır. İran padişahlarına verilen **şah** unvanı ile Alevilikteki şahın ilgisi yoktur. Alevilikte ilk şah, "**şah-ı velayet**" (velilerin şahı) olan İmam Ali'dir. İmam Hüseyin ise "**şehitler şahı**"dır.

Şah **İsmail**'in şah unvanı ise, onun padişahlığından kaynaklanmaz. Aleviler onu **Şah Hatayi** olarak bilirler. Bu şahlık ise, onun Alevi yolunun büyük pirlерinden birisi olmasından kaynaklanır. Zaten Aleviler, onun padişahlığı bulunmayan dedelerine de yol büyüğü anlamına şah derler.

Şerif: Soyu İmam **Hüseyin**'e ulaşan insanlar. Dedeler. Bunlara mürşit de denilir. Bugün Türkiyede şerif sözü yerine seyyit kullanılır. (Çoğulu: sadat)

Tarik: Çubuk. Ocakzade geleneğinde, görülen canlar, Zül-fikar'ı temsil edilen bir değnekle sırtları sıvazlanarak terbiye edilirler. Bu yöntemi kullananlara değnekçiler de denilir.

Tavşan yemezlik: Aleviler, tavşan yemezler. İslamiyette mekruh sayılan bazı hayvanlar vardır. Bunların başında domuz gelir. Aleviler, tavşanı da aynı kategoride görürler. Bu tavşan yemezliğin bazı nedenleri vardır. Bunların başında, tavşanın aybaşı olması gelir. Ayrıca bu hayvanın eti, kan pıhtısı gibidir. İnsana tiksinti verir ve özel bir çaba ile temizlenmesi gerekir.

Tavşanın kafası kediye, kulağı eşeğe, ayakları köpeğe, burnu fareye, kuyruğu domuz kuyruğuna benzer. Bu hayvanların hiçbirisi de Müslümanlar tarafından yenilmez.

Tavşanın yenilmemesinin nedenleri arasında, bu hayvanın eskiden bazı Türk boylarının totemi (dokunulmaz hayvanı) olmasının izleri de bulunmalıdır.

Aleviler, maymunu da tiksintiyle karşılarlar. Ayının da adını anmazlar. Baykuşu uğursuz, keklіği fesatçı sayarlar. Buna karşın, turna kutsal sayılır. Onun sesi, Hz. Ali'nin sesi gibi

algılanmış, uçuşu da Kırkların semah etmesine benzetilmiştir.

Geyik de kutsal sayılan hayvanlardandır. Öldürülmez. Güvercin de **Hacı Bektaş Veli**'nin donuna girdiği kuş olarak mazlumluğun sembolüdür; kutsaldır. Kırlangıç kuşu da uğurlu kabul edilir. Koyun da kurban varlığı olarak kutsaldır. At ise darda kalanın imdadına yetişen hayvan olarak sevilir. Bunun dışında bütün sağmal hayvanlar sevilir, hoş tutulur. Özellikle; **Pir Sultan Dede**'nin dediği gibi, “**Koşumdan koşuma gözünden öpün/İrençberler hoşça tutun öküzü**” öğüdüne uyularak ekonominin direği olan öküzler sevilir. Horoz; süslenir... Tavuk korunur. Alevi düşüncesinde; zararlı küçük hayvanlara bile hoşgörü ile yaklaşıldığını; bu hayvanlarla ilgili taşlama şiirlerinde açık açık görüyoruz. (İlginç örnekler için, Halk Şiirinde Başkaldırı adlı kitabımızın Hayvanlara Yönelik Taşlamalar bölümüne bakınız.)

Tevhit: Birleme, bir olduğunu söyleme. Özü, “**Lailahe illallah**”tır. Alevi cemlerinde, müzik eşliğinde, “**Lailahe illallah, Muhammed'en resulullah, Ali'yyün veliyyullah**” sözlerinin değişik kompozisyonlarda söylenmesiyle tevhit çekilir. Özellikle, **Ali**'nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan kompozisyonlar tevhitte ön plandadır. Bu sırada, vecde gelen topluluk, halka halinde diz üstü otururken sağa sola doğru eğilerek ritmik biçimde şaplak vururlar. Bu harekete tevhit çekmek denilir. Tevhit, cem sırasında değişik bölümlerde, uygun müzik ve şiirle birlikte çekilir. Tevhit çekmek, bir dans veya oyun değildir; dinsel niteliklidir; cem töreninin bir parçasıdır.

Tekke: Eskiden, Alevi büyüklerinin oturup halkı dinsel ve toplumsal yönlerden eğittikleri makamlar. Buralar, bir Alevi büyüğünün yatırı çevresinde oluşturulan yerlerdi. Halkın yoğun ilgisi yüzünden, Osmanlılar zamanında, Sünni nitelikli tekkeler kurulmuş, buralara devlet büyük miktarda paralar akıtmıştır. Alevilik otoritesini parçalamaya yönelik bu çabalar sonucunda, her yanda tekkeler oluşmuştur. Tekkecilik (ayrı baş çekme) geleneğinin nedeni de budur.

Tevil: Alevi felsefesini açıklarken sözünü ettiğimiz bu kavram, Alevi düşüncesinde çok önemlidir. Kuran'ı ve hadisleri, insana ve gerçeğe yönelerek açıklama sanatıdır. Bunun en ilginç örneklerini İsmaili Alevilerinin Nizari kolundaki alimler vermişlerdir. Burada bazı tevil örnekleri vererek konuyu somutlaştıralım.

Kelime-tevhid yani "la ilahe illallah" ibaresi iki kısımdır. Bu ibarenin birinci kısmı yani la ilahe kısmı nefydir (yadsıma, inkâr). İkinci kısmı yani illallah kısmı ise ispattır. Demek ki kelime-i tevhit iki kısımdır. Bu ibarenin, Arapça yazıldığı takdirde, üç cins harf ihtiva ettiğine şahit olmaktayız. Bunlar da lam, elif ve he'dir. Bu üç harf; akla, nefse ve feleke işarettir. Kelime-i tevhidin 4 kelimedenden ibaret olması, insanın 4 tabiatından oluştuğunu gösterir. 7 heceden ibaret olması; insanın 2 gözü, 2 kulağı, 2 burun deliği ve bir ağız olmak üzere 7 organına delildir. 12 harf de insanın ayrıca 12 uzvuna işarettir.

Dünya da kelime-i tevhit gibi iki kısımdır. Dünyanın bir kısmı mamur, diğer kısmı haraptır. Ayrıca 4 yön vardır. Doğu, batı, güney ve kuzey. Dünya'da 7 iklim ve 12 büyük ada vardır. Felekler de aşağı ve yukarı olmak üzere iki kısımdır. Feleklerde 7 gezegen 12 burç vardır.

Kelime-i tevhidin kelimelerinin de özel anlamları vardır: **La**, daiye, **ilah**, huccete, **illa**, imama ve Allah'a delildir.

Zekât: İlmi, Batını mezhepten olanlara yaymaktır.

Hac: İmam'ı ziyaret edip hizmetinde bulunmaktır. **Hac; Ali b. Ebi Talib** ve Beyt de İmam-ı masum gibidir.

Cenabet: Yola alınan kişinin, gerekli olgunluğa erişmeden önce sırları öğrenmesidir.

Gusul: Ahdi yenilemektir.

Cima: Ahdi olmayana ve kurtuluş sadakası vermeyene sırları açmaktır.

Zina: Batın ilmi tohumunu kendisinden söz alınmayan kimseye vermektir.

İhtilam: Sırrı ehil olmayan kimseye vermek hususunda dilin acele etmesidir. Böyle bir suç işleyen kimsenin ahdi yenilemesi lazımdır.

Temizlenmek: İmam'a uymak ve bütün diğer mezheplerin görüşlerinden sıyrılmaktır.

Oruç: Sırrı açıklamaktan kaçınmaktır.

Kâbe, nebi; babı (kapısı), Ali; Safa, nebi; Merve, Ali'dir.

Dini emirler: Batını ilimleri bilmeyen cahillerin görevleri... Batını ilimleri öğrenenden, dini emirler düşer.

Hz. Nuh'un tufanı: Sünnet'e tabi olanların zahiri ilimde boğulmasıdır.

Hz. İbrahim'in ateşi: Gerçek ateş olmayıp **Nemrud**'un gazabıdır.

Hz. Musa'nın asası: Odun parçası değil, onun delilidir.

Denizin ikiye ayrılması: Hz. **Musa**'nın ilminin bölünmesidir.

Deniz; âlemdir. Bulut, Hz. **Musa**'nın tayin ettiği imamdır.

İblis ve Âdem: Ebubekir ve Ali... Çünkü **Ebubekir**'i **Ali**'ye secde etmesi hususunda emir verildi. Fakat o bu emirden hoşlanmadı ve kibirlendi.

Deccal: Ebubekir demektir. O şaşıdır. Çünkü batın gözüyle değil, zahir gözüyle baktı.

Yecuc ve Mecuc: Ehl-i zahiri gösteren rümlerdir.

Cebraîl: Hz. Peygamber'de yoğunlaşan akıldır. Cebraîl bir varlığa sahip değildir.

Kuran: Hz. Muhammet'e yansıyan bilgilerin onun tarafından yorumlanmasıdır.

Alamut İsmailileri de denilen Nizariler, buna benzer tevil-leri değişik konularda yapmışlardır. Yalnız bütün Alevi topluluklarında (Örneğin, Anadolu'daki 12 İmam Aleviliğinde) ve her bölgede aynı tevilin yapıldığı ve kabul gördüğü söylenemez.

Tuba: Kökü yukarıda, dalları aşağıya sarkan Cennet ağacı. Bu, Alevi felsefesinde insandır.

Vahdet: Birlik... Tanrıyı birlemek.

Yeşil yaprak: Niyaz, nezir, adak. Mürşide gönül almak kabilinden, uğur için sunulan armağandır.

Zahir-Batın: Dış ve iç. Dış, şeriatı; iç ise tarikatı (dolayısıyla Alevi yolunu) anlatır.

İslam'da Hz. **Muhammet**'le şeriat zahir olmuş (ortaya çıkmış) tarikat batın olmuştur. Hz. **Muhammet** devri mühürlenince de velayet ortaya çıkmış; şeriat gizlenmiştir. Burada, peygamberden sonra, batın yönün öne çıktığı, şeriatın geride kaldığı vurgulanmaktadır.

Daha genel açıklaması, Alevi felsefesi bölümündedir.

Zekât: İnsanın, gerçekler yolunda kendi varlığından geçmesidir.

Alevilerde Sayılar, Renkler ve Kokular

BİR:Yaratıcı, yaşatıcı olan Allah'tır, tektir. Vahdetin (birlik) sembolüdür. "Söz bir, Allah bir, yol bir" denir.

ÜÇ: a) Üçlemedeki Allah, Muhammet, Ali.

b) Bektaşî terbiyesindeki, "eline, diline, beline" formülü.

c) Mürit – Rehber – Mürşit: (İstekli, yol gösterici, aydınlatıcı.)

DÖRT: a) **Dört kapı:** Şeriat – tarikat – marifet – hakikat.

b) **Dört unsur:** Toprak – Su – Ateş – Hava.

c) **Dört melek, Dört Resul, Dört Kitap...**

BEŞ: **Pençe-i Âl-i aba:** Ehlibeyt... Bir elin beş parmağı. Bu, Arap yazısıyla Allah biçimindedir. (Aşlı, Pençe-i Âl-i Aba'dır.)

YEDİ: a) İmam Ali'de bulunan üstün özelliklerin sayısı. Hz. Muhammet, Hz. Ali'ye, "Ya Ali! Sende bulunan yedi sıfat, başkasında bulunamaz. Kimse sana ahrette, 'Bizde de bu sıfat vardı' diyemez." buyurmuştur.

b) Gaip erenlerden en önemli 7 kişi.

c) Gökkuşağı. Fatma Ana kuşağı diye anılır, yedi renklidir.

SEKİZ: Cennet'in sekiz kapısı vardır, sekiz derece üzerindedir, sekiz adı vardır.

ON İKİ: Bu sayıya **altın zincir** de denilir.

a) Yolun altın zinciri olan **On İki İmam**'ı gösterir.

b) Alevi tacı (külâhı) on iki terklidir (dilimli). Tacın tepesinde hakikat noktasında (gül veya mühür denen yuvarlak) toplanması, Allahın birliğine işaret sayılır.

c) Nasip alanın on iki huyu açık, on iki huyu kapalı gerek.

d) Aylar on iki, burçlar on ikidir.

ONDÖRT: a) On Dört Masumupak (Bunlar Oniki İmam'ın küçük yaşta zehirlenerek veya katledilerek şehit edilen yavrularıdır).

b) Kuran-ı Kerim'in on dört kıraat (okunuşu) tarz ve usulü vardır.

ON YEDİ: Hz. Ali, oğullarından on yedisine kemer bağlamıştır. Ayrıca on yedi savaşçı daha vardır ki, bunlara de kemer kuşatılmıştır. Bunlara **17 Kemberbest**'ler derler.

KIRK: Kırklar Meclisi'nde geçer. Bunlar, yeryüzünde her zaman var olduğuna inanılan ulu kişilerdir.

RENKLER: Aleviler; beyaz rengi Hz. **Muhammet**'e, al rengi Hz. **Aliye**, siyahı Hz. **Fatıma**'ya, açık yeşil ve sarıyı Hz. **Hasan**'a, açık kırmızı, pembe ve yeşili Hz. **Hüseyin**'e bağlarlar. Hz. **Muhammet** cuma günleri yeşil, savaşta siyah, öteki günler beyaz sarık taşımış. Hz. **Ali**, savaşta kırmızı, bunun dışında beyaz imame sararmış.

Koyu sarı renk de, **Fatıma** Ana rengidir. Sarı, kız sembolü olarak kullanılır.

Aleviler, mavi rengi sevmezler; bu rengi, melun **Muaviye** ve **Yezit** kullanırmış diye inanırlar.

Kokular:

Gül kokusu, Hz. **Hüseyin**'e, şebboy **Hacı Bektaş Veli**'ye çeşitli güzel kokular da Hz. **Muhammet**'e, Hz. **Ali**'ye bağlanır...

bu tarihi veriyor ama nereden aldığını belirtmeye nedense gerek duymuyor.)

- 39 – **Osmanlı Devrinde Rafızilik ve Bektaşilik**, Ahmed Refik, Ahmet Halit Kitabevi.
- 40 – **Osmanlı'da Karşı Düşünce ve İdam Edilenler**, Rıza Zelyut, Alan Yayıncılık.
- 41 – **Pir Sultan Abdallar**, İbrahim Aslanoğlu, Erman Yayınevi.
- 42 – **Safevilerin Kökenine Dair**, Mirza Abbaslı.
- 43 – **Safevi Devletinin Kuruluşu**, Faruk Sümer, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 44 – **Şeriat ve Kadın**, Prof. İlhan Arsel, Kaynak Yayınları.
- 45 – **Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı**, Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, Enderun Kitabevi.
- 46 – **Tam Hakiki Hüsniyye**, Haz: Hasan Ayyıldız, Ayyıldız Yayınevi.
- 47 – **Tam ve Hakiki İmam Cafer-i Sadık Buyruğu**, Heyet tarafından hazırlanmıştır, Mizah Yayıncılık.
- 48 – **Tarihi Boyunca Bektaşilik**, Doç. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, Yeni Boyut Yayınevi.
- 49 – **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik**, Abdülbaki Gölpinarlı, Der Yayınları.
- 50 – **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, Abdülkadir İnan, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- 51 – **Tezkiretül Evliya**, Feridüddin Attar, Haz: Yard. Doç Dr Orhan Yavuz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- 52 – **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Fuad Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- 53 – **Türk Halk Hareketleri ve Devrimler**, Çetin Yetkin, May Yayınları.
- 54 – **Türklerde Dini Resimler**, Malik Aksel, Elif Kitabevi.
- 55 – **Vilayetname**, Haz: Abdülbaki Gölpinarlı, İnkılap Kitabevi.
- 56 – **Yedi Ulular**, Celalettin Ulusoy.
- 57 – **Yunus Emre ve Tasavvuf**, Abdülbaki Gölpinarlı, Remzi Kitabevi.
- 58 – **Yunus Emre -Risalat al-Nushıyya ve Divan-**, Abdülbaki Gölpinarlı, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını.

Rıza Zelyut'un
İlginç Bir Kitabı

ALEVİ - BEKTAŞİLERDE MİZAH

'İlhan Selçuk'un Önsözü' ile.

**Geleneksel Bektaşî Fıkraları ve Alevî Fıkraları,
en eskisinden günümüzde yeni yaratılanlara kadar.**

Dağıtım - İsteme Adresi:

TÜMDA Dağıtım.
Cağaloğlu Yokuşu. Evren Han.
Kat: 1 No: 29-30
Cağaloğlu/ İstanbul
511 79 16

Öz Kaynaklarına Göre

ALEVİLİK

YÖN

Bu kitapla, **ALEVLİ** (Bektaşî) **SIRRI** çözüldü.

Bir yaşama biçimi olan **Aleviliği**,
konunun uzmanı **RIZA ZELYUT** araştırdı, yazdı.

Bu kitapta:

- **Alevilik** ilk kez ayrıntıyla açıklanmış,
diğer kaynaklar bilimsel eleştiriden geçirilmiştir.
 - **Alevilik** açıklanırken, öncelikle,
yaşayan **Aleviliğin** yol kuralları dikkate alınmıştır.
Şimdiye değin dokunulamayan, açıklanamayan konular
(**NAMAZ, İÇKİ, HAC vb.**) **Alevilik** açısından ayrıntılıca çözümlenmiştir.
 - **Alevi** felsefesi ve bilgi sistemi, insan anlayışı,
ilk kez, bir bütün olarak derinlemesine açıklanmıştır.
 - **Aleviliğin** kaynakları, tarihi, Türklerdeki hali belgelerle
ve doğru biçimiyle ortaya konmuştur.
 - **Alevi** sanatı;
- Cem Töreni, Semah, Müzik, Şiir örnekleriyle verilmiştir.*

KİTAPTA AYRICA,

Hız. Ali ve 12 İmamlar, KERBELA OLAYI, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Şah İsmail, Pir Sultan Abdal, Alevi Başkaldırıları, Alevilik Deyimleri, Yol Kuralları, Atatürk'le İlişkiler ayrıntıyla anlatılmıştır.

- Ve tarihi bir belge: "**ALEVİLİK BİLDİRGESİ**"

Yaşar Kemal, Aziz Nesin, İlhan Selçuk,

Zülfü Livaneli, Tarık Akan

gibi önde gelen yazar, gazeteci ve sanatçıların imzaladıkları
Alevilerin güncel sorunlarını ve isteklerini yansıtan önemli bir belge
EK olarak veriliyor.